UNIVERSITATEA „AL. I. CUZA" – ACADEMIA ROMÂNĂ, FILIALA IAŞI
INSTITUTUL DE FILOLOGIE ROMÂNĂ „ALEXANDRU PHILIPPIDE"
ARHIVA DE FOLCLOR A MOLDOVEI ŞI BUCOVINEI

ION H. CIUBOTARU

VALEA ŞOMUZULUI MARE

MONOGRAFIE FOLCLORICĂ

CAIETELE ARHIVEI DE FOLCLOR

X1

IAŞI – 1991

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

UNIVERSITATEA „AL. I. CUZA" – ACADEMIA ROMÂNĂ, FILIALA IAȘI
INSTITUTUL DE FILOLOGIE ROMÂNĂ „ALEXANDRU PHILIPPIDE"
ARHIVA DE FOLCLOR A MOLDOVEI ȘI BUCOVINEI

ION H. CIUBOTARU

VALEA ȘOMUZULUI MARE

MONOGRAFIE FOLCLORICĂ

Cu un capitol de etnomuzicologie
de
FLORIN BUCESCU și VIOREL BÎRLEANU

CAIETELE ARHIVEI DE FOLCLOR

X$_1$

IAȘI – 1991

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

„CAIETELE ARHIVEI DE FOLCLOR"
apar sub îngrijirea lui
ION H. CIUBOTARU

La realizarea lucrărilor apărute în această colecție au mai colaborat :

Prof. Titus Ciornei — transcrierea melodiilor pe hîrtie de calc ;

Dorina Telich — dactilografierea textelor ;

Adriana Greierosu — executarea matrițelor ;

Ioan Vasilică — prelucrarea matrițelor și imprimarea.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

C U P R I N S

Cuvînt introductiv 1

P a r t e a I

Aspecte geografice de interes etnografic 3
Precizări istorice cu implicaţii demografice 7
Stadiul actual al cercetărilor 13
N o t e 26

P a r t e a a II-a

Coordonate etnografice

A. Aşezările şi arhitectura populară 37
B. Portul popular 58
C. Îndeletnicirile 63

Folclorul obiceiurilor

A. Calendaristice 82
B. Familiale 101

Folclorul literar

A. Lirica 154
B. Epica în versuri 163
C. Proza populară epică 165

N o t e 174
Concluzii 215
Bibliografie 219

Folclorul muzical 233

Résumé 355
Lista fotografiilor din anexă 361
Harta localităţilor cercetate 396

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

CUVÎNT INTRODUCTIV

Cercetarea faptelor de cultură populară din satele situate pe Valea Șomuzului Mare a constituit pentru noi o preocupare constantă de-a lungul a mai bine de douăzeci de ani. Investigarea sistematică a terenului a fost precedată de parcurgerea atentă a tuturor etapelor pe care le presupune o astfel de abordare, ceea ce a permis o bună înțelegere a realităților întîlnite aici. Cele peste 50 de așezări, ce alcătuiesc perimetrul de care ne ocupăm, sînt situate în extremitatea sud-estică a județului Suceava, formînd o arie etno-folclorică unitară și conservatoare.

Creația populară din aceste localități suscită un interes deosebit, atît prin faptul că reprezintă un spațiu de confluență între Moldova și Bucovina, cît și pentru că majoritatea satelor au o vechime foarte mare, zona fiind locuită neîntrerupt în proporție de peste 75%, încă din secolul al XV-lea. Interesul sporește și prin aceea că pe meleagurile respective s-au așezat, mai ales în secolul al XVIII-lea, numeroase familii de români transilvăneni, provenite din județele nordice ale acestei provincii, dar și din altele mai îndepărtate de Moldova, cum ar fi Bihorul, Sălajul, Sibiul etc. Ca urmare a acestei îndelungate conviețuiri, la care se adaugă și circulația permanentă a românilor din Moldova și Ardeal peste culmile Carpaților, cultura populară din spațiul la care ne referim pune probleme complexe și extrem de interesante.

Remarcabil sub multiple aspecte - repertoriu bogat, tematică variată, valoare artistică deosebită - folclorul Văii Șomuzului Mare, ca de altfel și graiul unei însemnate părți a populației dezvăluie o serie de particularități, mai puțin cunoscute sau chiar inexistente în zonele învecinate, precum Botoșanii, Iașii, Neamțul și Suceava. Ele au în schimb corespondențe, ce merg adesea pînă la identitate, în satele de dincolo de

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

munți, încît nu mai încape nici o îndoială cu privire la sorgintea acestora.

Pentru înțelegerea cît mai exactă a fenomenelor întîlnite, pe lîngă celelalte modalități de documentare, s-au efectuat cercetări folclorice directe în mai multe localități din nordul Transilvaniei, fiind urmărite cu precădere satele de obîrșie ale strămoșilor unora dintre șomuzenii de astăzi. Documentele istorice permit localizarea cu exactitate atît a satelor de unde au plecat bejenarii ardeleni, cît și a acelora în care s-au așezat pe Șomuzul Mare, faptul contribuind substanțial la clarificarea trăsăturilor distincte pe care le relevă în contemporaneitate creația folclorică locală. S-au făcut, de asemenea, cercetări de sondaj în unele localități transilvănene, situate în aceeași zonă care nu au cunoscut însă procesul dizlocării sau al completării populației. Toate aceste demersuri s-au dovedit a fi deosebit de utile, ele contribuind efectiv la înlăturarea unor semne de întrebare ce apăruseră la începutul cercetărilor.

Baza documentară a lucrării o constituie, așadar, cunoașterea nemijlocită a faptelor pe teren, investigările (d i r e c t e sau prin o b s e r v a ț i e) soldîndu-se cu adunarea unui material foarte bogat, pe care îl supunem atenției cititorului, într-o selecție reprezentativă, în A n t o l o g i a ce face obiectul volumului al doilea (X_2). Celelalte documente - răspunsuri la diverse chestionare, înregistrări pe benzi magnetice, filme, fotografii alb-negru, diapozitive color etc. - se află în colecțiile A r h i v e i d e F o l c l o r a M o l d o v e i ș i B u c o v i n e i, din cadrul Institutului de Filologie Română "Alexandru Philippide" al Filialei Iași a ACADEMIEI ROMÂNE.

Iași, mai 1991

Ion H. Ciubotaru

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

S T U D I U M O N O G R A F I C

P a r t e a I

1.Aspecte geografice de interes etnografic

Din punct de vedere geomorfologic, bazinul Şomuzului Mare[1] este situat în zona centrală a Podişului Sucevei, fiind cuprins între culoarele hidrografice ale Şomuzului Mic şi rîului Moldova. Este orientat pe direcţia nord-vest - sud-est, altitudinea sa medie (300-350 m) scăzînd pe această direcţie. Spre nord şi nord-est, bazinul este delimitat de interfluviul Şomuzul Mare-Şomuzul Mic ,iar spre sud-vest de interfluviul Şomuzul Mare-Moldova[2]. "Zona se caracterizează prin larga extensiune a platourilor structurale (masivul deluros Fălticeni), forme structurale de vale (cueste, văi subsecvente şi obsecvente) şi zone microdepresionare"[3]. Apele rîului se formează în preajma satului Liteni, în dreptul locului numit Săliste, dar punctul său de plecare este considerat a fi pîrîul Stupca, a cărui obîrşie se află în masivul păduros al Ciungilor[4]. De la izvoare şi pînă la vărsarea în Siret, Şomuzul Mare străbate o distanţă de 51 km şi se remarcă printr-o bogată reţea de afluenţi, ceea ce a determinat lărgirea bazinului şi a favorizat locuirea zonei încă din cele mai vechi timpuri.

Principalii afluenţi din perimetrul izvoarelor - Stupca, Tulova şi Zahareasca - adună apele pîrîiaşelor Ciolca, Drăgoiasca, Pîrîul Roşu, Vătaful şi Săliştea, care asigură fertilitatea pămînturilor ce aparţin satelor Stupca, Ilişeşti, Stroieşti, Zahareşti, Corlata, Drăgoieşti şi Vorniceni. De la Liteni, Şomuzul îşi continuă drumul prin nordul oraşului Fălticeni, străbate vetrele satelor Preuteşti, Arghira şi Dolheştii Mici, trece pe la sud de Dolhasca şi se îndreaptă apoi spre păduricea de lîngă halta Probota, unde se varsă în Siret. Pîrîul Drăgoiasca izvorăşte din pădurea Corlatei, trece prin Drăgoieşti, iar la sud-estul localităţii Vornicenii Mari se uneşte cu Stupca, pornită din satul

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

cu acelaşi nume, alcătuind astfel un afluent stîng al Şomuzului Mare, la sud-vest de Vornicenii Mici. Pe aceeaşi parte, pîrîul Cîmbrina, care vine de la Stroieşti, se uneşte cu Humoria, la ieşirea acestuia din satul Zahareşti, vărsîndu-se apoi în Şomuz, la sud-vest de Liteni.

Satul Moara Nică este îmbrăţişat de pîraiele Strîmbu şi Frumoasa, care se unesc la intrarea în Moara Carp şi se varsă în Şomuz la nord-vest de Buneşti. Ultimii afluenţi de pe partea stîngă a Şomuzului Mare sînt Prisaca şi Bahna. Primul izvorăşte din satul Petia, udă Ţarna Mare şi intră în albia Şomuzului la nord de Şoldăneşti, iar al doilea vine din cătunul Bahna Arini , trece prin estul satelor Mînăstioara şi Preuteşti, pentru a se vărsa apoi în Şomuz lîngă Fundoaia. Pe partea dreaptă, pîrîul Iazuri vine din satul Horodniceni şi se uneşte cu Şomuzul Mare în amonte de confluenţa acestuia cu Brădăţelul, care porneşte din satul Răbîia, trece prin localităţile Brădăţel, Rotopăneşti şi Mihăieşti şi se întîlneşte cu Şomuzul pe valea Borhineşti. Pîrîul Rădăşenilor străbate satul cu acelaşi nume şi se varsă în Şomuz, la estul aşezării Oprişeni. Din sudul satului Spătăreşti[5] porneşte Pîrîul lui Eftimie, care întîlneşte albia rîului la vest de Ţarna Mare, iar Pîrîul Leucuşeştilor îşi are obîrşia la sud-vestul aşezării de la care şi-a luat numele, trece prin vestul satului Huşi şi se varsă în Şomuz la vest de Preuteşti. În aval de localitatea Dolheştii Mari, Şomuzul primeşte pîrîul Platoniţa, care trece prin satele Ţoleşti, Boura şi Valea Bourii. În fine, pîrîul Valea Poienei trece prin satul cu acelaşi nume, apoi prin localitatea Şomuz şi intră în albia rîului prin partea sud-vestică a satului Dolhasca.

Prezentarea pe larg a afluenţilor Şomuzului Mare se justifică prin faptul că majoritatea pîraielor menţionate au avut , de-a lungul veacurilor, un rol important în viaţa economică a regiunii respective, cu consecinţe nu mai puţin importante asupra dezvoltării culturii populare materiale. Existenţa unor instalaţii tehnice tradiţionale (mori de apă,pive,şteze,dîrste), amplasate pe apa Şomuzului mare sau pe afluenţii acestuia este atestată documen

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

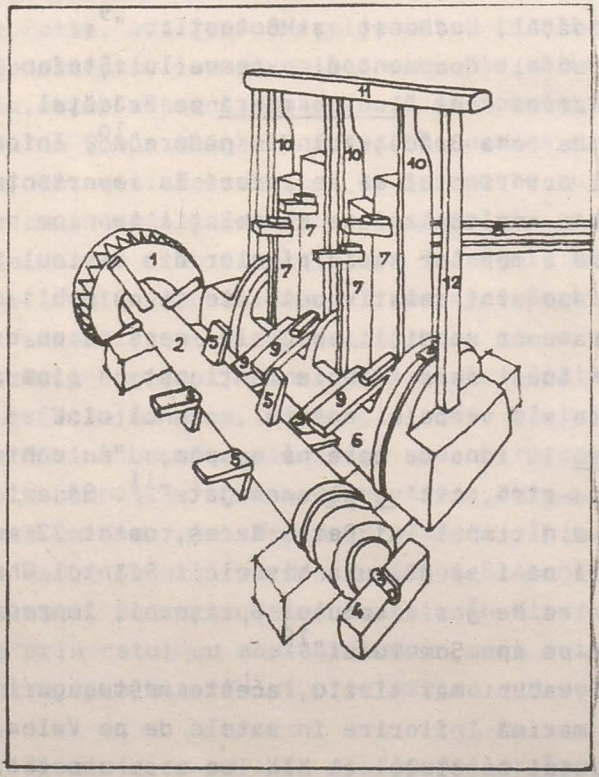
tar încă din secolul al xv-lea. La 11 aprilie 1465, Ştefan cel Mare face cunoscut că boierul Giurgea Rotompan a vîndut mitropolitului Theoctist al Sucevei satul Mihăieşti, pe apa Brădăţelului mai sus de Borhineşti[6], "cu tot venitul, cu moara şi cu ştezele ..."[7]. Acelaşi domnitor întăreşte , în martie 1495, fiilor lui Oană Pîntece şi verilor acestora "jumătate din satul Horodnicieni şi jumătate de moară" [8]. Îi întăreşte, de asemenea, Vasutcăi - fiica lui Romaşco, nepoata lui Drăgoi, soţia lui Stanciul aurarul - "dreapta ei ocină şi dedină, satele anume Drăgoieşti şi moara de pe Brădăţăl, Lucăceşti şi Boteşti..."[9].

Într-un alt document din vremea lui Ştefan cel Mare se vorbeşte de vînzarea unui "loc de moară pe Brădăţel, lîngă chiliile vechi, unde iese Brădăţelul din pădure"[10]. Informaţia reţine atenţia şi prin faptul că se referă la importanţa locurilor în care se puteau amplasa aceste instalaţii tehnice populare. O bună funcţionare a morilor sau a pivelor din bazinul Şomuzului Mare - ale cărui ape sînt relativ potolite şi cu debit mic - presupunea asigurarea unor condiţii speciale, ceea ce nu era la îndemîna oricui. În acest sens trebuie menţionat că pînă prin deceniile cinci-şase ale veacului nostru , atunci cînd se cumpăra o moară sau o piuă în zona de care ne ocupăm, "nu conta atît instalaţia propriu-zisă, cît vadul amenajat "[11]. Să amintim aici şi un document din timpul lui Petru Rareş, datat 22 august 1530. în care se arată că i se dăruia bisericii Sfîntul Gheorghe din Suceava "jumătatea de jos a satului Oprişeani, împreună cu morile ce-i aparţin pe apa Şomuzului"[12].

Trei veacuri mai tîrziu, aceste meşteşuguri aveau să înregistreze o maximă înflorire în satele de pe Valea Şomuzului Mare . La începutul secolului al XIX-lea erau atestate în zonă peste douăzeci de pive şi, desigur, numeroase mori, iar numărul acestora a crescut după împroprietărirea ţăranilor din 1864[13]. Prin deceniile trei-patru ale veacului nostru , atît piuăritul cît şi morăritul au intrat în declin, situaţia deteriorîndu-se şi mai mult după cel de-al doilea război mondial. Faţă de nume-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

roasele instalaţii meşteşugăreşti de acest gen, care au dus faima sumănarilor şi a morarilor şomuzeni pînă foarte departe, s-a ajuns ca în anul 1962 să mai funcţioneze în zonă doar o singură piuă, în satul Dolheştii Mici[14]. Dăinuie peste vreme frumosul renume al piuarilor de la Dolhasca, Dolheşti şi Valea Bourei, aşa cum în Muzeul Etnografic al Moldovei din Iaşi domină sala rezervată instalaţiilor tehnice populare, o impunătoare piuă de bătut sumane de pe Valea Şomuzului Mare.

1 Roata "cu cupe"; 2 fusul roţii (grindeiul); 3 "cepu" de fier; 4 broasca; 5 crucile grindeiului; 6 butucul "cu găvane"; 7 ciocanele pivei; 8 cozile ciocanelor; 9 limbile ciocanelor; 1o străjile; 11 jugul; 12 amnarii jugului. (Apud Melania Ostap si Victoria Semendeaev, l o c. c i t., p. 187).

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Înainte de toate însă, apele Şomuzului Mare şi ale numeroşilor săi afluenţi, adesea zăgăzuite în iazuri, erau folosite pentru pescuit. Ca şi instalaţiile tehnice arhaice , heleşteiele sau iazurile sînt consemnate în documente alături de bunurile cele mai de preţ. Într-un document din 13 iunie 1456 se arată că Petru Aron dăruieşte mănăstirii Moldoviţa "satul numit La Gura Brădăţelului, cu iazul Călugăriţei"[15]. Tot acolo se vorbeşte şi de iazul lui Pancu, de lîngă Horodniceni. Gaşpar Graţiani dăruia, în aprilie 1620, lui Costea Bucioc "satul Horodnicenii , cu heleş teu şi cu vad de moară pe părăul Brădăţel, şi satul Tulova, cu heleştei şi cu mori pre Şomuzul cel Mare"[16]. Şi exemplele de acest fel ar putea continua. La sfîrşitul secolului trecut se remarcau, prin suprafaţa lor foarte mare, iazurile de la Dolheştii Mari[17] şi Ciorsaci[18] , iar în zilele noastre, Valea Şomuzului Mare ocupă , în privinţa iazurilor, un loc important în economia judeţului Suceava. O investigare atentă a hidronimelor din zonă , în care informaţiile cuprinse în documente (hotărnicii, hărţi,acte de proprietate etc.) sînt coroborate cu rezultatele cercetărilor de teren , a condus la concluzia că acestea "s-au păstrat pînă astăzi în proporţie de circa 65%"[19].

2. Precizări istorice cu implicaţii demografice

Faptele de cultură populară culese de-a lungul anilor, precum şi cele existente astăzi în satele din zona Şomuzului Mare prezintă o serie de particularităţi, pe care vom încerca să le explicăm prin abordarea unor probleme etno-demografice şi de istorie a unora dintre aşezările respective. Vechimea localităţilor din acest spaţiu este considerabilă. Multe dintre ele sînt consemnate , cu denumirea actuală, în documente din secolele XIV-XV, ceea ce îngăduie să se presupună că data fundării lor este anterioară primelor atestări.

Printre cele mai vechi sate din zonă pare să se numere Tulova , cunoscută astăzi sub numele de Vornicenii Mari. La 1392, unul dintre boierii ce alcătuiau Sfatul domnesc al lui Roman I se

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

numea Drăgoi, "viteaz de la Tulova"[20]. O referire directă la sat apare într-un document din 3 iunie 1429, prin care Alexandru cel Bun întăreşte fiilor lui Ion Vornic satele "...Tulova, unde este curtea lor, şi Stroinţi, la obîrşia Şumuzului, şi Zaharinţi, tot la obîrşia Şumuzului , şi Litanouţi"[21]. Numele Tulova apare în documente pînă în primele decenii ale veacului al XVII-lea, pentru ca în secolul următor satul să fie denumit Tolva. Denumirea de Vorniceni, pe care unii cercetători o pun în legătură cu hidronimul "Valea Vornicului"[22], pare să se fi impus în secolul al XVIII-lea: "în decursul veacului al XVIII-lea , concomitent cu denumirile de mai sus - Tulova (Tolva) şi Vorniceni - în actele oficiale austriece îşi face apariţia o nouă denumire, dată aceleiaşi aşezări şi anume Ioseffalva"[23]. Prin urmare, afirmaţia că satul Vorniceni ar fi fost fundat la 1786 de către colonişti unguri sau secui, sub numele de Józseffalva[24], este inexactă. Exagerată este, de asemenea, şi aprecierea că în secolul al XVIII-lea s-au făcut în zonă "masive colonizări cu ceangăi"[25]. Coloniştii secui , veniţi din ţinuturile Ciuc şi Trei Scaune, în urma măcelului de la Madefalău (ianuarie 1764)[26], s-au stabilit doar în satul Vorniceni.

Tot din veacul al XIV-lea datează şi satul Dolheşti[27], identificat într-un document din vremea lui Ştefan I (iulie 1398) cu localitatea Şandria[28]. Printre primii stăpîni ai satului se numără Şendrea , portar de Suceava, care a zidit, în secolul al XV-lea , biserica de piatră din Dolheşti[29]. O altă atestare este din 22 februarie 1502 , cînd Ştefan cel Mare întăreşte satul Dolheşti, pe Şumuz, lui Isac vistier. Acesta îl cumpărase de la nepoţii lui Şendrea, care la rîndul său îl stăpînea de pe vremea lui Alexandru cel Bun[30]. Acelaşi domnitor le-a dăruit, în septembrie 1411, boierului Şoldan Petru şi soţiei sale satul Tămîrtaşeuţi, care mai tîrziu avea să se cheme Şoldăneşti[31]. Localităţile Stroinţi, Zaharinţi şi Litanouţi, menţionate în documentul din 3 iunie 1429[32], sînt, după cum lesne se poate deduce, Stroieşti, Zahareşti şi Litenii de astăzi.

În primele decenii ale secolului al XV-lea , satele

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Buciumeni[33], Ciorsăceşti (Ciorsaci) şi Rădăşeni au aparţinut preotului Iuga[34], Oprişenii erau proprietatea boierului Opriş[35], iar Rotopăneştii , numit cîndva Rotompăneşti, datează din aceeaşi perioadă şi trebuie pus în legătură cu numele vechilor familii de slujitori domneşti Rotîmpan[36], în stăpînirea cărora s-au aflat o vreme şi satele Lămăşeni şi Mihăieşti[37]. O localitate dispărută astăzi, Coposeşti [38], constituind cîndva partea de sus a satului Huşi [39], comuna Preuteşti , este atestată, de asemenea, în prima jumătate a veacului al XV-lea. Satele Drăgoieşti, Lucăceşti, Boteşti, probabil şi Măzănăieşti[40], apar pentru întîia oară într-un document din timpul lui Ştefan cel Mare,dar ele sînt desigur mult mai vechi, de vreme ce boierii Romaşco şi Drăgoi, care le stăpîneau, aveau privilegii încă de pe vremea lui Alexandru cel Bun[41]. Alte sate din zona Şomuzului Mare, pentru care există documente începînd cu secolul al XV-lea, sînt Petia[42], din comuna Buneşti[43], Horodniceni[44], Fulticeani[45] şi Ilieşinţi (Ilişeşti)[46]. Localitatea Leucuşeşti este atestată pentru întîia oară în timpul domniei lui Bogdan cel Orb[47], iar Stupca datează cel puţin din secolul al XVI-lea[48]. Vom aminti aici, pentru vechimea lor, şi o serie de aşezări dispărute, fiind înglobate de fapt, în cea mai mare parte, în satele actuale. Movila Găunoasă (1411)[49], integrat în satul Spătăreşti[50], satul lui Stan (1424)[51], înglobat în Fălticeni, Miteşti (1434)[52], trecut probabil la Buciumeni, Săsciori (1443)[53], intrat în componenţa Ilişeştilor, Borhineşti (1456), care s-a numit cîndva şi La Gura Brădăţelului[54].

După cum se poate constata, atît cursul principal al Şomuzului, cît şi văile afluenţilor săi au fost masiv populate încă de timpuriu. Cercetarea documentelor scrise arată că în această zonă aşezările s-au caracterizat printr-o extrem de mare stabilitate. Este semnificativ faptul că 64 de localităţi din Bazinul Şomuzului Mare apar atestate în documente, aproape fără întrerupere, pe parcursul a peste două sute de ani, iar dintre acestea un număr de peste 50 de sate continuă să existe şi astăzi, cu aceleaşi denumiri şi aproximativ în aceleaşi locuri. "Această permanenţă antropogeografică a peste 85% din aşezările

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

ce ne reţin atenţia este deosebit de importantă pentru cunoaşterea mediului preferat de locuitorii celor mai vechi aşezări medievale stabile din zonă"[55].

Această succintă trecere în revistă a principalelor date istorice, referitoare la fundarea satelor de pe Valea Şomuzului Mare, s-a făcut în scopul unei cît mai juste înţelegeri a procesului de populare a localităţilor din zona respectivă cu români proveniţi din jumătatea nordică a Transilvaniei sau cu grupuri de băjenari aparţinînd minorităţilor conlocuitoare din aceeaşi provincie. Mişcările de populaţie, declanşate încă din secolul al XIII-lea şi continuate pînă în primele decenii ale veacului nostru, au avut la bază raţiuni de ordin economic, religios, social şi naţional, asupra cărora însă nu vom insista, întrucît sînt prezentate pe larg în lucrările de specialitate[56]. Ceea ce ne preocupă în cazul de faţă sînt consecinţele pe care le-au avut mişcările de populaţie asupra folclorului, etnografiei şi artei populare dintr-o anumită zonă, asupra unităţii şi continuităţii acestui patrimoniu de civilizaţie populară tradiţională.

Faptul că la sfîrşitul secolului al XV-lea bazinul Şomuzului Mare era aproape în întregime populat ne îndreptăţeşte să considerăm că în momentul stabilirii aici a transilvănenilor, lucru ce s-a petrecut îndeosebi pe la jumătatea secolului al XVIII-lea, elementele definitorii ale culturii populare locale erau deja cristalizate. Aportul noilor veniţi avea să se întrevadă, în această privinţă, abia mai tîrziu, după o perioadă de convieţuire îndelungată.

Exodul ţăranilor ardeleni spre Moldova este consemnat în documente încă din secolul al XV-lea. Diferite rapoarte din 144o şi 1447 susţin că la acea dată comunele Sîngeorgiu, Poiana, Rebra, Şieu, Năsăud, Salva şi Zagra ar fi rămas cu o populaţie destul de restrînsă[57]. Această mişcare a românilor transilvăneni înspre Moldova avea să înregistrege proporţii mari şi în anul 1746, pentru ca apoi să culmineze cu marele val din anul 1763, cînd au trecut munţii circa 24.ooo de familii[58], o parte dintre ele stabilindu-se pe Valea Şomuzului Mare. Era firesc să se întîmple aşa, întrucît zona oferea condiţii de viaţă dintre cele

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

mai ispititoare: terenuri mănoase pentru agricultură, păşuni şi păduri abundente, iazuri, livezi şi, nu în ultimul rînd, o bogată reţea hidrografică, facilitînd, printre altele funcţionarea a numeroase mori, pive, şteze, oloiniţe etc.

După cum rezultă din două conscripţii efectuate în anul 1778 (prima la 3 noiembrie, iar a doua la 15 decembrie), la cererea generalului Carol baron de Enzenberg, guvernatorul Bucovinei, în satele din zona Şomuzului se stabiliseră 184 de familii cu aproape 7oo de suflete. Majoritatea veneau din actualele judeţe Bistriţa-Năsăud, Maramureş, Cluj, Satu Mare, Mureş, dar şi din Bihor, Sălaj, Alba, Harghita, Sibiu şi Covasna[59]. În cea de a doua conscripţie, din decembrie 1778, sînt precizate şi căile de acces spre Moldova: Berghea, Bîrgău, Borşa, Rodna şi Pietrele Roşii[60]. Noii veniţi se îndeletniceau cu agricultura şi creşterea vitelor, printre ei aflîndu-se şi o serie de meseriaşi: cojocari, morari, dulgheri, piuari, bodnari, berari, fierari, cîrciumari, lăutari, olari, prisăcari ş.a.

Au existat desigur şi unele etape ulterioare în care românii transilvăneni au continuat să treacă în Moldova. Unii se duceau pentru că aveau acolo rude şi prieteni[61], iar alţii, pentru că se dusese vestea că "La Moldova-i mult mai bine,/Cine merge, nu mai vine"[62]. Nu vom recurge însă la ipoteze decît pentru aşa-numita parte moldovenească a zonei Şomuzului, unde datele foarte exacte cu privire la obîrşia unor familii de ardeleni sau la perioada stabilirii lor pe aceste meleaguri lipsesc. Ceea ce se ştie este că în preajmaa anului 1775, localităţi ca Horodnicenii, Rădăşeni, Spătăreşti, Şoldăneşti, Huşi, Preuteşti, Dolheşti şi altele, rămase în afaara graniţelor Bucovinei, aveau o populaţie mult mai numeroasă decît cele situate la izvoarele Şomuzului[63]. Recensămintele populaţiei Moldovei din anii 1772-1773 şi 1774, spre exemplu, arată că în satul Zahareşti existau 6 case, la Vorniceni 9, la Stroieşti 17, la Măzănăieşti 21 etc.[64]. Patru ani mai tîrziu, potrivit conscripţiilor din 1778, în aceeaşi zonă se stabiliseră: 35 de familii de ardeleni cu 112 suflete la Zahareşti, 43 cu 17o de suflete la Stupca, 37 cu 142 de suflete la Corlata, 17 cu 58 de suflete la Drăgoieşti ş.a.m.d.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Se constată aşadar că în multe din satele de la obîrşia Şomuzului Mare ardelenii devin majoritari, ceea ce va determina, în timp, impunerea unor particularităţi lingvistice şi etno folclorice. Reflexe ale acestei îndelungate convieţuiri între românii moldoveni şi transilvăneni sînt detectabile şi astăzi în creaţia populară a localităţilor la care ne referim, mult mai conservatoare decît cele din zona centrală sau de vărsare a Şomuzului. Români ardeleni s-au stabilit, desigur, şi în celelalte localităţi de pe Valea Şomuzului, dar numărul lor a fost ceva mai restrîns[65]. Revenind la Recensămintele din anii 1772-1773 şi 1774, observăm că şi demografia aşezărilor din zona moldovenească a Şomuzului a suferit prefaceri importante. Satul Mihăieşti, de exemplu, avea la acea dată 6 case, Tîmpeştii 12, Hîrtopul 15, Buciumenii 19, Măzănăieştii 21, Rotopăneştii şi Leucuşeştii cîte 28, Dolheştii 42 etc.[66]. Şaisprăzece ani mai tîrziu, se înregistra în aceste sate o creştere a populaţiei de-a dreptul spectaculoasă: Mihăieştii număra 4o de case, Tîmpeştii 3o, Hîrtopul şi Buciumenii cîte 39, Leucuşeştii 4o, Rotopăneştii 7o, Dolneştii 81 etc.[67]. Fără îndoială, nu rezultă de aici că sporul de populaţie pe care îl relevă compararea cifrelor de mai sus trebuie pus pe seama băjenarilor ardeleni. Documentele în această privinţă lipsesc. Există doar unele indicii destul de vagi, cum sînt cele cuprinse în Catagrafia ţinutului Suceava pe anul 182o[68], semnalînd în ocolul Şomuzului numeroase familii Ungureanu, Monoranu, Someşan, Crişan, alături de nume ca Dolhan, Vişan, Bîrgăoan, Căilean, Nimigean etc., care trimit spre anumite zone sau localităţi din jumătatea nord-vestică a Transilvaniei. Cert este că atît factorii lingvistici[69], cît şi cei etno-folclorici, care asigură aşezărilor din zona de care ne ocupăm o anume notă specifică, evidenţiază particularităţile respective pe întreg spaţiul şomuzean, deşi ponderea acestora variază adesea nu numai între anumite grupuri de localităţi, ci chiar de la o localitate la alta.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

3. Stadiul actual al cercetărilor

Creaţia folclorică din această parte a ţării a reţinut atenţia culegătorilor încă de timpuriu, fără ca cineva să manifeste un interes special pentru vreunul din variatele aspecte ale culturii populare păstrate aici, cu toate că unele fapte indicau incontestabile trăsături specifice. Cel mai asiduu culegător şi valorificator al creaţiilor populare din zonă a fost Simeon Florea Marian[70], care s-a născut şi a copilărit la Ilişeşti, în imediata apropiere a satelor de la obîrşia Şomuzului Mare. După ce publică în prima sa culegere de folclor[71] o variantă a baladei Dărie, provenită din Stupca lui Ciprian Porumbescu, Marian include în volumul de Poesii poporale române[72] alte douăsprezece balade (nouă din Stupca şi trei din Zahareşti), unele discutabile ca valoare artistică (poate chiar şi ca texte folclorice), oricum importante ca documente, mai ales cele despre haiducul Darie, pentru că rămîn pînă astăzi singurele atestări de pe Şomuz.

La Stupca, Simeon Florea Marian a cunoscut-o pe Ilinca Mielului Capra, o ţărancă deosebit de înzestrată, păstrătoare a unui repertoriu etno-folcloric impresionant. De la ea a cules cîntece şi balade, valoroase texte poetice de descîntece[73], obiceiuri la sărbători[74], credinţe, practici rituale etc. În studiile sale consacrate obiceiurilor familiale apar cîntece de leagăn culese din Stroieşti[75], cîntece de înstrăinare din Zahareşti, oraţii de nuntă din Ilişeşti (conăcării, la masă, la chemare, la iertăciune, la pahar, la straie, la daruri), precum şi un mare număr de strigături (la zestre, la socri, la nuni, la petrecere), majoritatea culese, de asemenea, din satul în care s-a născut[76]. Reţin atenţia apoi bocetele din Stupca şi Stroieşti[77] (pentru mamă, pentru tată, pentru soră, pentru frate, pentru bărbat), însoţite de ample comentarii asupra unor secvenţe ceremoniale sau rituri de trecere. Volumul I din ciclul Sărbătorile la români[78] cuprinde două tipuri de colindă (Prădarea raiului şi Ce-i mai bun pe lume), cu cinci variante, culese din Stupca şi Corlata de Ilie Cailean şi, respectiv, Ion Brătean.

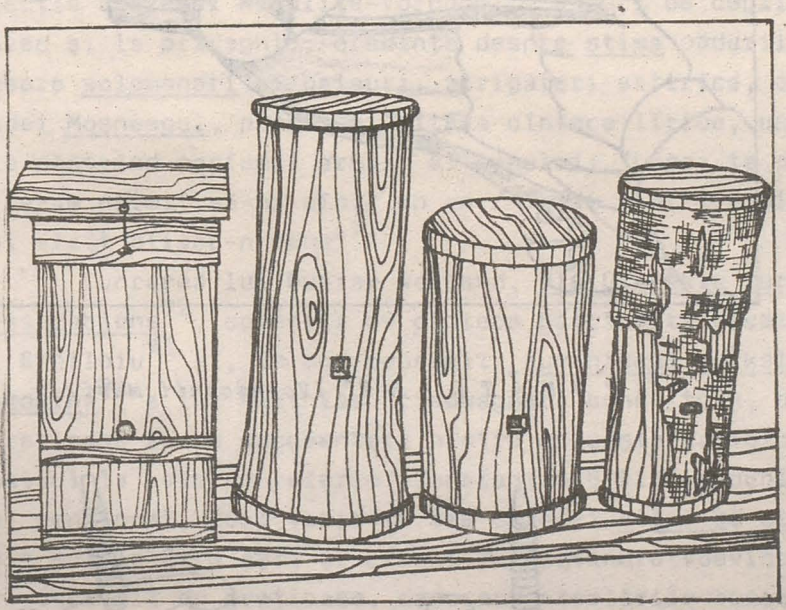
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Colecţia de Hore şi chiuituri din Bucovina[79] include un însemnat număr de cîntece şi strigături, multe dintre ele putînd fi întîlnite şi astăzi în satele din care au fost culese: Corlata, Drăgoieşti, Stroieşti, Stupca şi Zahareşti. Remarcabile sînt şi credinţele din Ilişeşti referitoare la rîndunică, şoim, pupăză, cocoş, găină, alături de care trebuie să amintim o interesantă poveste despre lebădă, toate cuprinse în cele două volume consacrate ornitologiei[80]. Din Stupca, Ilişeşti, Stroieşti, Fălticeni şi Zahareşti a cules mai multe cîntece satirice[81], valoarea lor poetică şi documentară oscilînd adesea între realizări memorabile - "Că ţi-i casa jelitoare/Şi de pîne şi de sare/Şi de cîte-s pe sub soare,/Şi de pîne şi de unt/Şi de cîte-s pe pămînt" - şi creaţii mai puţin izbutite, îndeosebi acelea adresate ţiganilor. Reţine atenţia o interesantă variantă a baladei ţăranul şi ciocoiul[82], culeasă din Ilişeşti, a cărei includere în volum nu se prea justifică.

Lui Simeon Florea Marian i se datorează, de asemenea, publicarea unor tradiţii despre Ştefan Vodă[83], culese de pe aceleaşi meleaguri ale copilăriei sale, textele fiind comunicate de Ioan Terteş din Ilişeşti, Petrea Rotariu din Drăgoieşti şi Iraclie Porumbescu din Stupca, acesta din urmă fiind tatăl lui Ciprian Porumbescu. Informaţii deosebit de interesante sînt cuprinse şi în volumul consacrat insectelor, în limba, credinţele şi obiceiurile românilor[84]. Date despre roiniţă, căţelul frasinului albinele hoaţe, strigoieş, calul dracului etc., descîntece şi practici magice pentru recăpătarea manei ori împotriva unor insecte dăunătoare, legende, credinţe, proverbe şi zicători, toate culese din acelaşi inepuizabil rezervor etno-folcloric, pe care îl formează şi astăzi satele Ilişeşti, Stupca, Liteni, Stroieşti, Zahareşti, Drăgoieşti, Măzănăieşti şi Corlata. Oamenii de la Ilişeşti, "cînd văd întîiaşi dată, primăvara, furnici, le prind, le freacă în palme şi apoi se ung cu sucul acela pe mîini, anume ca să fie iuţi ca furnicile tot timpul anului[85]. Merită menţionată şi o practică a apicultorilor din Buneşti, zona Fălticenilor: "Unii prisăcari, voind ca albinele lor să fie peste vară foarte iuţi, harnice şi puternice, înfig o coasă cu costia în pămînt şi

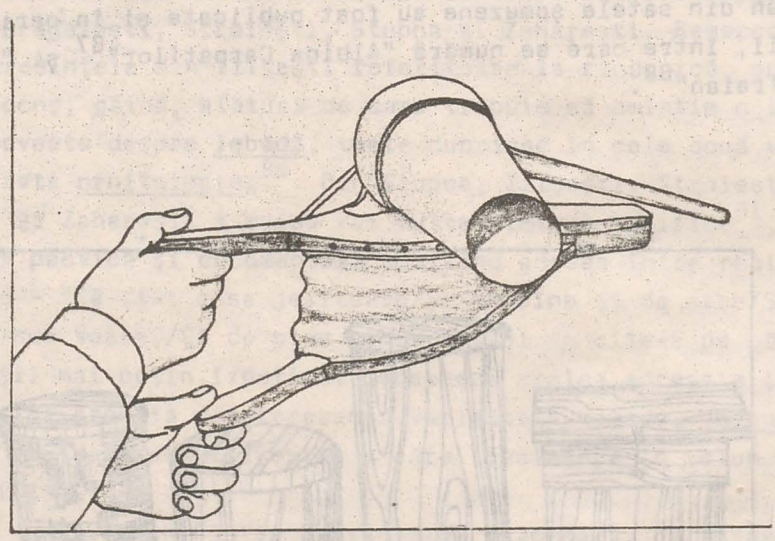
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

cînd scot ştiubeiele afară le scot pe sub coasa aceasta, atingînd în acelaşi timp fiecare ştiubei de ascuţişul coasei"[86]. Să amintim, în fine, că multe din creaţiile populare culese de S.Fl. Marian din satele şpmuzene au fost publicate şi în periodicele vremii, între care se numără "Albina Carpaţilor"[87] şi "Columna lui Traian"[88].

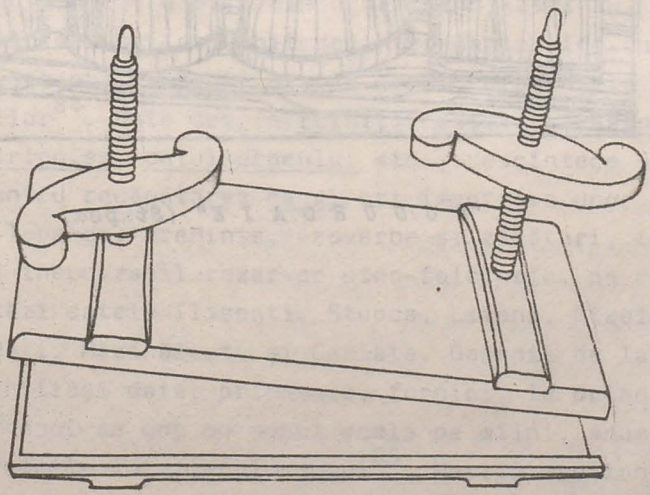

"B U D U R O A I E" (Stupca)

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

"A F U M Ă T O A R E" (Vornicenii Mari)

T E A S C PENTRU STORS CEARA (Ilișești)

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Creaţii folclorice din zona Şomuzului Mare apar apoi în volumul I, partea a II-a, din colecţia Materialuri folcloristice, alcătuită de Grigore G. Tocilescu. Aici, C.I.Nottara publică şapte fragmente de texte lirice, provenite din localităţile Basarabi, Leucuşeşti şi Dolhasca, aflate în partea moldovenească a Şomuzului[89]. Din perimetrul izvoarelor, mai exact din satul Ilişeşti - prezent în multe culegeri din primele decenii ale veacului nostru, poate şi pentru faima pe care i-o făcuse, întru totul justificat, S.Fl.Marian - apar o serie de texte în monumentala colecţie a Elenei Niculiţă-Voronca[90]. Jocuri de copii (care se întîlnesc şi la priveghi), credinţe despre ştima pădurii sau Vidma, despre solomonari şi balauri, strigături satirice, o variantă a baladei Moşneagul, precum şi cîteva cîntece lirice, unele dintre ele păstrînd parfumul arhaic al genului: "Legea ta de cuc bălan,/ Te-am năimit să-mi cînţi un an,/ Tu-ai simţit a Sînziene/ Şi ţ-ai vîrît pliscu-n pene"[91].

Lucrarea lui Gustaw Weigand, Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens[92], colecţia de cîntece bătrîneşti alcătuită de Const. Brăiloiu[93] şi, în mod deosebit, Rumänische Volkslieder aus der Bukowina[94], a lui Matthias Friedwagner, constituie, de asemenea, preţioase surse documentare pentru cunoaşterea folclorului din spaţiul la care ne referim. Constantin Brăiloiu publică, în volumul menţionat, două variante ale baladei Vîlcu şi ciuma, culese din satele Stroieşti şi Liteni de Alexandru Voevidca. Textele sînt deosebit de preţioase, deoarece atestările acestei balade în Moldova sînt relativ sărace şi, de regulă, fără veşmîntul melodic.

Matthias Friedwagner publică un bogat şi valoros repertoriu de cîntece propriu-zise, provenind din satele Buneşti, Corlata, Drăgoieşti, Liteni, Măzănăieşti, Stroieşti, Stupca, Tolva Mică şi Zahareşti. Cîntece de dragoste şi dor, de petrecere, de necaz şi supărare, de jale, de înstrăinare, de cătănie şi război, culese aproape în totalitate de Alexandru Voevidca şi, lucru foarte important, însoţite de muzică. Printre culegători s-au numărat şi I.Turanschi, Victoria Jauca, L.Bodnărescu, I.Tomoiagă, dar aportul esenţial a fost al învăţătorului bucovinean

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Voevidca, talentat muzicolog şi pasionat culegător de folclor. O parte din colecţia sa rămasă în manuscris a fost valorificată de muzicologii Vasile Nicolescu şi Cristina Rădulescu-Paşcu, care au publicat în cursul anului 1990 un bine venit volum de Cîntece populare din Bucovina[95]. Şi în această colecţie sînt cuprinse tot cîntece lirice. Ele au o tematică asemănătoare cu cele publicate de Friedwagner, alcătuind de fapt un fond unic, întrucît sînt adunate cu aceeaşi metodă, aproximativ în aceeaşi perioadă şi, bineînţeles, din aceeaşi zonă[96].

Bogată în informaţii din domeniul etnografiei şi chiar din acela al artei populare, monografia satului Lămăşeni, întocmită de Mihai Niculăiasa şi Ana Niculăiasa[97], reţine atenţia în primul rînd prin valoarea pieselor folclorice pe care le publică în partea a doua a lucrării. Următorul volum în care sînt incluse creaţii folclorice din zona Şomuzului Mare este colecţia de Cîntece populare româneşti, alcătuită de Mihai Costăchescu[98]. Să reţinem faptul că mai bine de treizeci de ani folclorul din satele în discuţie, în ciuda bogăţiei şi frumuseţii sale, nu şi-a mai găsit locul între coperţile unei cărţi. Creaţiile folclorice şomuzene din colecţia Costăchescu au fost culese, în cea mai mare parte, prin intermediul unor colaboratori[99]. Acestea provin din Rotopăneşti, Dolhasca, Dolheştii Mari, Preuteşti, Rădăşeni[100] şi sînt remarcabile sub toate aspectele. Cîntecele de dragoste, de cătănie şi război, strigăturile, colindele, pluguşoarele şi, mai ales, răvaşele versificate, reunite în acest volum, au şi o valoare documentară deosebită, fiind culese la începutul secolului unele chiar în timpul primului război mondial.

Creaţii populare din satele care alcătuiesc zona Şomuzului Mare pot fi întîlnite, de asemenea, în volumele Folclor din împrejurimile Sucevei[101] şi Folclor fălticenean[102]. Primul volum este rodul unor investigaţii efectuate de echipe complexe (studenţi, cercetători, cadre didactice universitare), în scopul unei cît mai bune cunoaşteri a "tradiţiilor literare populare din această parte a ţării", precum şi "a trecutului locuitorilor acestui ţinut"[103]. Textele folclorice din Boteşti, Moara Nică, Răbîia

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

şi Stroieşti au fost înregistrate pe benzi de magnetofon şi reprezintă repere importante pentru o cît mai judicioasă apreciere a ipostazelor contemporane ale unor cîntece, strigături, balade, oraţii etc. din perimetrul cercetat. Cel de al doilea volum a fost întocmit de profesorul fălticenean V.Gh. Popa, "un îndrăgostit de comorile sufleteşti ale poporului", care şi-a propus "să dea la iveală o parte din cîntecele şi strigăturile locului, dovedind statornicia poeziei pe aceste meleaguri"[104]. Cîntecele şi strigăturile care ne preocupă în acest context s-au cules din şaisprezece localităţi de pe Şomuz, toate fiind situate în jumătatea dinspre vărsare a rîului. Unele texte au o valoare discutabilă. Într-un cîntec de dragoste din Lămăşeni, adresat "Săfticuţei de pe şes", se spune: "Cînd te văd mergînd pe luncă,/ Parcă zboară o ieruncă,/ Cînd te văd mergînd prin vie,/ Parcă scrii caligrafie!"(p.28). Exemplele de acest fel (şi chiar mai grave) sînt multe la număr. Nu ne vom opri însă asupra lor, întrucît situaţia pare să fie ceva mai încurcată.

În anul 1983, sub semnătura aceluiaşi profesor fălticenean, ortografiată acum Vasile G. Popa, s-a publicat la Editura Minerva o masivă colecţie de Folclor din Ţara de Sus (878 p.), reprezentînd cel de al IV-lea volum din seria Folclor din Moldova[105]. Din cele aproape 50 de sate investigate, majoritatea situate în zona Fălticenilor, un număr de 23 sînt din bazinul Şomuzului Mare, pe seama acestora fiind puse de fapt şi cele mai multe piese din colecţie. Trebuie arătat mai întîi că îngrijitoarea ediţiei, Maria Luiza Ungureanu, nu pare să aibă cunoştinţă de volumul lui V.Gh. Popa editat la Suceava în anul 1974. Aşa se face că foarte multe din cele aproape 300 de texte publicate în colecţia respectivă reapar în volumul de la Minerva, ca şi cum ar fi inedite. Ce-i drept, între cele două ediţii apar destule neconcordanţe pe care, deocamdată, nu prea ştim cui să le atribuim. Cert este că amîndouă ediţiile au la bază aceleaşi manuscrise.

Dincolo însă de neajunsurile semnalate mai sus, volumul apărut la Minerva surprinde neplăcut prin lipsa de autenticitate a pieselor reproduse. Şi nu este vorba de imperfecţiuni ce ar putea fi puse pe seama unor colportori de folclor lipsiţi de

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

talent, ci de zeci şi sute de contrafaceri, unele dintre ele constituind adevărate atentate la puritatea şi frumuseţea poeziei noastre populare. Nu exagerăm cîtuşi de puţin afirmînd că nici unul din capitolele acestei voluminoase culegeri nu a rămas în afara "intervenţiilor" nefaste de care vorbim şi pe care le vom ilustra în continuare. Dar mai înainte, să ne referim pe scurt la unii dintre oamenii pe care i-a chestionat V.Gh. Popa în cursul cercetărilor sale folclorice. Pe cîţiva i-am cunoscut şi noi şi trebuie să spunem că datele lor biografice, indicate de autorul volumului în discuţie, nu corespund realităţii. Vom da un exemplu edificator. În volumul de folclor fălticenean publicat la Suceava, informatoarea Saveta Ciofu din Hîrtop, comuna Preuteşti, este menţionată ca avînd 61 de ani în 197o. Ea apare şi în colecţia de la Minerva, numai că de data aceasta este indicată vîrsta de 7o de ani în 1968 ! Fără comentarii.

Să revenim la exemplele pe care ne-am propus să le supunem atenţiei cititorului. Într-o variantă de pluguşor tradiţional, supradimensionată cu tot felul de excrescenţe în volumul lui Vasile G. Popa, gospodarul reîntors din ţarină, unde a mers să vadă dacă grîul este de secerat, nu aruncă pe masa jupînesei un mănunchi de spice, ci doar un singur bob :"Bobul sta şi nu vorbea,/ Însă flăcări din el da,/ De credeai c-atunci, pe loc,/ O să ieie masa foc!/ Sta pe masa speriată/ Ca un fel de nestemată"[1o6]. La fel de "izbutită" este şi imaginea clăilor adunate de secerători:"Stăteau clăile pe vale,/ Ca o oală de sarmale/ Răsturnată la-ntîmplare!"[1o7]. O înveşmîntare poetică sui-generis capătă şi secvenţa pluguşorului în care moara, speriată de bogăţia grînelor, fuge în lunca mare:"Fire-ai tu să fii, putoare, / M-ai omorît pe picioare!/ După tine fug şi fug,/ Nici că pot să te ajung/ Tinerică cînd erai,/ Ziceai că năravuri n-ai./ Dar acu te-ai bîrzoiat,/ Cu năravuri te-ai învăţat!"[1o8]. Într-o aşa-zisă variantă a baladei Gruia la arat, care atît în zona Fălticenilor, cît şi în alte părţi ale Moldovei are la Anul Nou funcţie de pluguşor, secvenţa în care Gruia este prins de turci şi urmează să fie pedepsit sună astfel:"Moartea cum vrei să ţi-o fac?/.../ Să-ţi scot pielea ca la oaie/ Şi s-o burduşim cu paie,/ Ca să fac din ea

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

saltea /Pentru înălţimea-mea?/ Să-ţi scot ochii, să-ţi tai mîn
Ori să-ţi vîr prin c.... prăjina?"[109].

Nu au rămas pe dinafară nici colindele. Iată momentul în care Maica Domnului, căutînd un loc liniştit unde să-l nască pe Isus, ajunge la tulpina plopului: "Frunza plopului se mişcă,/ Maicii parcă-i este frică!/ Frunza mişcă, vîntul bate,/ Frigul o strînge de spate;/ Biata Maică ce să facă?/ N-are putere să tacă"[110]. Într-o altă colindă, tipul Prădarea raiului, Maica Domnului este chemată în postură de justiţiar, fiind învestită cu atributele Sfîntului Ilie:" -Ia, Maică, tunul şi tună/ Şi pe Iuda mi-l detună,/Ca pe vreme de furtună!/Tună-l, Maică, şi-l trăsneşte,/Poate se mai cuminţeşte;/Poate Iuda cel spurcat/ Dă-napoi ce ne-a furat"[111]. Întinderile impresionante ale pluguşoarelor sînt concurate de acelea ale oraţiilor de nuntă, în primul rînd ale conăcăriilor. Şi de data aceasta apar nenumărate imixtiuni în structura textului tradiţional. Momentul în care vornicii mirelui îi avertizează pe cei ai miresei că trebuie să aibă grijă de caii lor, să-i hrănească şi să-i adape la timp, este "întregit" cu un soi de meditaţie despre coada calului: "Caii noştri să bea/ Şi din coadă să nu dea,/ Căci coada nu-i făcută ca să dai din ea,/ Ci-i un fel de perdea,/ Şi nu-i frumos s-arăţi ce s-ascunde sub ea"[112]. O oraţie ce se adresează nunilor, într-un moment crucial al nunţii, închinarea darurilor, seamănă mai curînd cu un şir de sudalme adresate unui borfaş prins asupra faptului: "- Hai, nunule, ce mai stai?/ Sau poate parale n-ai?/ Ce te cioşmoleşti atîta?/ Vrei să iau în mînă bîta?/ Vrei să iau un hodarag/ Să-ţi dau una după cap?/ Vrei să pun mîna pe botă?/ Scoate banii din ciubotă!/ Scoate banii din chimir,/Că de nu, te-ating la mir!"[113]

Ne-am fi aşteptat ca măcar poezia curată şi emoţionantă a bocetelor să fie scutită de această adevărată furie a contrafacerii textelor; dar nu a fost aşa. Într-un bocet pentru mamă - care se remarcă întotdeauna prin frumuseţea unică a versurilor, prin discreţie şi duioşie - apare următorul fragment:" Eu să fiu ca dumneata,/ În picioare m-aş scula,/ La moarte nu m-aş mai da,/ Pe copchii nu i-aş lăsa./ Pe moarte aş îmbrînci-o,/ Ca pe-o

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

curvă-aş huidui-o,/ De plete aş înhăţa-o/ Şi pe poartă-afară-aş da-o!"[114]. Capitolul consacrat descîntecelor este şi mai înţesat de astfel de surprize. Aflăm mai întîi că există descîntece "de boală", "de orice boală", "la orice fel de boală", "pentru orice boală", "pentru orice fel de boală", "de crescut ţîţele" etc. Să citîm şi cîteva versuri dintr-un descîntec de purici : "Cum se strîng peştii la leasă,/ Aşa să se adune puricii din casă!/ Să se adune toţi:/Şi bătrîni şi tineri şi nepoţi!"Într-adevăr, problema generaţiilor de purici nu putea fi trecută cu vederea. Dar punctul de rezistenţă al acestui descîntec se află în final:"De nu vă duceţi, de nu v-adunaţi,/ Cu cuţitul acesta veţi fi înjunghiaţi/ Şi pe foc aruncaţi!"[115]. Înjunghierea puricilor! Iată o performanţă demnă de trecut în cartea recordurilor.

La fel de bîntuită este şi secţiunea rezervată poeziei epice. Ne vom referi doar la o singură secvenţă, din aceeaşi variantă a baladei Gruia la arat, pomenită la pluguşor, care de data aceasta, cum era şi de aşteptat, este substanţial amplificată. Pentru nelegiuirile săvîrşite, turcii sînt aspru pedepsiţi: "I-am bătut, i-am spîrcuit,/ La pămînt i-am tăvălit,/ Cum am vrut i-am flocăit,/Tidvele le-am găurit,/Le-am dat dinţii jos din gură,/ Ca să ştie cum se fură/ Brînza noastră ciobănească/ De la stînă românească!"[116]. Compartimentul preferat însă pentru "interveţiile" de care vorbim pare să-l constituie lirica populară. Se poate spune chiar că aici ele abundă. Îndrăgostitul, ale cărui sentimente nu sînt împărtăşite de fiinţa iubită, constată cu îngrijorare: " Cel cuprins de-aşa o boală/Fierbe ca fasolea-n oală,/ Fără apă, fără sare,/ Pînă cînd capacul sare;/ Fără sare, fără apă,/ Pîn' ce oala toată crapă!"[117] Tot atît de inspirate sînt şi versurile unui cîntec meditativ: " Măi codrule, brava ţie,/ Că eşti plin de veşnicie;/.../ Numai bietul om nătîng/ Gîndurile-l bat şi-l frîng!"[118] Neajunsurile vieţii, dar în primul rînd lipsa hranei cea de toate zilele, fac obiectul unui cîntec de obidă: "Nici tu pîine, nici mălai,/ Iar în suflet spini şi scai"[119].

Cei vinovaţi de suferinţele omului sărac, ciocoii şi boierii, trebuie să plătească: "Cum nu-i arde sfîntul soare,/Cînd

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

îi vede pe ogoare?/ Cum de nu s-adună muşte,/ Să-i înţepe şi să-i muşte!"[120] Nici soarta ostaşilor nu pare să fi fost mai bună în armata de altădată: "Ne scoală la ora cinci/ Şi ne bate şi ne-njură/ Şi ne vîră pumnu-n gură;/ Şi ne strigă: sus! culcaţi!/Prin nămol şi prin ra..."[121]. O fată înstrăinată îi reproşează mamei sale: "Mi-ai făcut, maică, făcut/ Inima numai din lut,/ Că de grea ce e, mi-atîrnă/ Şi din piept mi se dezbîrnă"[122]. Nefericit este şi băiatul, atunci cînd se lasă în voia soartei: "Bată-te preasfîntul, minte,/ De ce n-ai fost mai-nainte?/ Mă-nvăţai ca un părinte/ Ce să fac şi cum să dreg,/ Să rămîn un om întreg,/ Inima să nu mi-o rup/ Singur eu, cu colţi de lup!"[123] O femeie care a trăit rău cu bărbatul se bucură de moartea acestuia ("Bogdaproste c-am scăpat!"), dar imediat este cuprinsă de furie: "Adă sapa să-l dezgrop/ Şi cuţitul/ Să-i tai gîtul,/ Că m-a mîncat cu urîtul!"[124]

Vom încheia această succintă trecere în revistă a contrafacerilor din volumul de Folclor din Ţara de Sus cu cîteva exemple din domeniul teatrului folcloric. Nu vom insista, pentru că ar însemna să transcriem pagini întregi. Lăudîndu-le faptele de vitejie, Iancu Jianu îi sfătuie pe haiduci: "- Bravo, măi băieţi viteji!/ Cînd dormiţi, să fiţi tot treji,/ S-aveţi arma pregătită/ Şi privirea aţintită..."[125]. Ca să poată fi primit în ceata haiducească, ciobanul povesteşte: "Eu, cu-aiste braţe tari/ Am smuls din pămînt stejari,/ Şi ursul venit la stînă/ Mi l-am prins cu-aiasta mînă!/ Uite-aşa l-am suguşat/ Pîn' pe el s-a bălegat!"[126] În dialogul dintre Anul Vechi şi Anul Nou, acesta din urmă este sfătuit: "Cîrmuieşte tot şi toate,/ Cînd călare, cînd pe coate,/ Cînd trîntit de vînt pe spate,/.../ Ţara noastră românească/Şi mai mult să strălucească!"[127]

Citind şi recitind această carte de aproape nouă sute de pagini, în care tentativa de a distinge grîul de neghină este o adevărată cutezanţă, ne-am pus în mod firesc întrebarea: cine a masacrat în aşa hal folclorul fălticenean? La început am înclinat să credem că este vorba de şotiile unora dintre şcolari, exasperaţi de solicitările insistente ale profesorului Popa, care la fiecare plecare în vacanţă le cerea mereu să-i aducă

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

folclor din zonă. Înaintînd însă cu lectura şi observînd că fenomenul nu este accidental ci general, s-a conturat cu tot mai multă claritate un anume "stil" al acestor intervenţii. Încît, concluzia s-a impus de la sine: cel care a modificat producţiile folclorice cuprinse în această colecţie nu este altul decît însuşi autorul lucrării, adică profesorul Vasile G.Popa. Şi s-ar părea că această nefericită preocupare, de a "umbla" în textele folclorice, nu l-a părăsit niciodată. Altfel nu se explică deosebirile care apar între aceleaşi materiale, editate la Suceava, în 1974 de Vasile Adăscăliţei şi la Bucureşti, în 1983, de Maria Luiza Ungureanu. Fără îndoială, este trist că astfel de păcate, sancţionate sever încă din a doua jumătate a secolului trecut, pot să răbufnească astăzi atît de puternic. Credem însă că acest lucru nu s-ar fi întîmplat, dacă Editura Minerva ar fi procedat la o lectură atentă a manuscrisului. Departe de a putea fi aşezată alături de marile colecţii de folclor bucovinean, aşa cum o recomandă Maria Luiza Ungureanu, cartea lui Vasile G.Popa nu poate fi consultată decît cu extrem de mare prudenţă.

Între sursele documentare care servesc la cunoaşterea faptelor de cultură populară de pe Valea Şomuzului Mare, revista "Şezătoarea"[128] ocupă un loc de frunte. Pentru localităţile din jurul Fălticenilor sau din zona de vărsare a Şomuzului, culegerile publicate în "Şezătoarea" au cel puţin aceeaşi importanţă ca şi lucrările lui S.Fl.Marian referitoare la folclorul şomuzean din satele situate în perimetrul izvoarelor. Culegători harnici, ca T.C.Ionescu din Dolhasca, I.Gh.Şiadbei din Dolheştii Mari, V.Radovici şi D.Balan din Preuteşti, V.Costăchescu din Hîrtop, alături de care trebuie să amintim şi substanţiala activitate a lui Ilie Olteanu din Stupca, au făcut ca în coloanele revistei de la Fălticeni să fie publicate, chiar din primul număr, cîntece lirice şi balade, strigături, poveşti, snoave, legende, descîntece, obiceiuri la sărbători, datini şi credinţe, practici rituale şi ceremoniale etc., îmbogăţind astfel patrimoniul culturii noastre populare cu o serie de creaţii pe care astăzi nu le mai întîlnim în viaţa folclorică a satelor amintite[129]. O menţiune

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

aparte merită articolul lui Artur Gorovei, Datine din Rotopăneşti[130], în care se ocupă de port şi obiceiuri, publicînd totodată şi cîteva texte poetice. Creaţii folclorice diferite, atît ca gen cît şi ca valoare, culese din mai multe localităţi de pe Şomuz, au fost publicate şi în revistele "Convorbiri literare"[131], "Foaia şcoalei rurale"[132], "Albina"[133], "Izvoraşul"[134], "Făt-Frumos"[135], "Codrul Cosminului"[136], "Înmuguriri"[137], "Frîngurele"[138] şi altele.

Un interes deosebit suscită şi materialele aflate în colecţii inedite, unele dintre acestea fiind utilizate în diverse capitole ale lucrării de faţă. Răspunsurile la chestionarele lui B.P.Hasdeu[139] şi Nicolae Densuşianu[140], înregistrările pe cilindri de fonograf sau pe benzi de magnetofon păstrate la Institutul de etnografie şi folclor din Bucureşti[141], rezultatele anchetelor întreprinse de Ion Muşlea între cele două războaie mondiale, aflate în Arhiva de folclor a Academiei din Cluj[142], sînt fonduri documentare de primă însemnătate, la care trebuie să se facă apel întotdeauna, pentru o bună cunoaştere a bogăţiei şi varietăţii culturii noastre populare din extremitatea sud-estică a judeţului Suceava. Posibilităţilor de documentare luate în discuţie pînă aici, li se adaugă astăzi colecţiile Arhivei de folclor a Moldovei şi Bucovinei din Iaşi, în care sînt tezaurizate rezultatele a peste două decenii de cercetări sistematice, efectuate în toate localităţile din bazinul Şomuzului Mare. În arhiva de la Iaşi se păstrează, de asemenea, colecţia de folclor şi materiale etnografice a profesorului Petru Caraman, incluzînd şi o serie de documente din zona Şomuzului[143], ceea ce subliniază o dată în plus interesul aparte pe care l-a suscitat întotdeauna spiritualitatea populară de pe aceste binecuvîntate meleaguri.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

N O T E

1 Vezi harta cu localităţile din bazinul Şomuzului Mare. A se vedea şi Ion H.Ciubotaru, Arii folclorice în Moldova: Valea Şomuzului Mare, în "Anuar de lingvistică şi istorie literară", tomul XXVI, 1977-1978, p.71-95.

2 Pentru detalii asupra caracteristicilor geomorfologice ale zonei, vezi N.Popp, I.Iosep, D.Paulencu, Judeţul Suceava, Bucureşti, 1973.

3 Mircea D.Matei, Emil I.Emandi, Habitatul medieval rural din Valea Moldovei şi din bazinul Şomuzului Mare (Secolele XI-XVII), Bucureşti, Editura Academiei, 1982, p.5o.

4 Vezi Mircea D.Matei, Emil Ioan Emandi, Octav Monoranu, Cercetări arheologice privind habitatul medieval rural din bazinul superior al Şomuzului Mare şi al Moldovei (Secolele XIV-XVII), Suceava, Muzeul judeţean, 1982, p.44.

5 Este satul în care s-a născut şi a copilărrit învăţătorul - folclorist Mihai Lupescu.

6 Atestat documentar în secolul al XV-lea, azi dispărut.

7 Leon Şimanschi, Georgeta Ignat şi Dumitru Agache, Documenta Romaniae Historica, A.Moldova, volumul II (1449-1486), Bucureşti, Editura Academiei, 1976, p.183-184. (Sigla: DRH, A II).

8 C.Cihodaru, I.Caproşu şi N.Ciocan, Documenta Romaniae Historica, A.Moldova, volumul III (1487-15o4), Bucureşti Editura Academiei, 198o, p.338-339. (Sigla: DRH, A III).

9 Ibidem, Documentul 23o, p.4o7-4o9.

1o DRH, A II, p.4o1-4o3.

11 Vezi Melania Ostap şi Victoria Semendeaev, Pivele de bătut

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

sumani pe Valea Şomuzului, în "Cibinium". Studii şi materiale privind Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului, Sibiu, Muzeul Brukenthal, 1967-1968, p.188.

12 Documente privind istoria României, A.Moldova, Veacul XVI, vol.I, doc.nr.291. (Sigla: DIR, A I).

13 Melania Ostap şi Victoria Semindeaev, loc.cit., p.185-186.

14 Ibidem, p.186.

15 DRH, A II, doc.6o.

16 DIR, A, XVII-IV, doc.575.

17 G.I.Lahovari, Marele dicţionar geografic al României, vol.I Bucureşti, Socec, 1899, p.169.

18 Ibidem, p.719-72o.

19 Mircea D.Matei, Emil I.Emandi, op.cit., p.52.

2o C.Cihodaru, I.Caproşu şi L.Şimanschi, Documenta Romaniae Historica, A.Moldova, Volumul I (1384-1448), Bucureşti, Editura Academiei, 1975, doc.2 (Sigla: DRH, A I).

21 Ibidem, doc.9o.

22 Mircea D.Matei, Emil I.Emandi, op.cit., p.149.

23 Idem.

24 Tancred Bănăţeanu, Arta populară bucovineană, Suceava, 1975 p.28.

25 Mircea D.Matei, Emil I.Emandi, op.cit., p.148.

26 Vezi Ştefan Meteş, Emigrări româneşti din Transilvania în secolele XIII-XX (Cercetări de demografie istorică) Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1971, p.163.

27 Este vorba de actualul sat Dolheştii Mari.

28 DRH, A I, doc.6.

29 G.O.Lecca, Dicţionar istoric, arheologic şi geografic al României, Bucureşti, Universul, 1937.

3o DRH, A III, doc.264.

31 Ibidem, A I, doc.3o.

32 Ibidem, doc.9o.

33 Ibidem, doc.56.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

34 Ibidem, doc.129.

35 Ibidem, doc.72.

36 Ibidem, doc.55. Vezi şi DIR, A XVI-III, doc.4o2.

37 DRH, A III, doc.32. Vezi şi Ana Niculăiasa, Mihai Niculăiasa Istoria localităţilor din zona sud-estică a judeţului Suceava, în date şi cifre, Bucureşti, Editura Litera, 1976.

38 DRH, A I, doc.228.

39 Atestat cu această denumire într-un document din 14 iulie 1451 (DRH, A II, doc.12).

4o Considerăm că "ţăncuşa" care apare în document trebuie raportată la numele acestui sat.

41 DRH, A II, doc.113. Şi în acest document, dar şi în altele de mai tîrziu, apare consemnat numele satului Căcăciani, pe care specialiştii îl identifică, cel puţin ca aşezare, cu Măzănăieştii de mai tîrziu.

42 DRH, A II, doc.248.

43 Prima atestare datează din secolul al XVI-lea (DIR, A XVI-IV).

44 DRH, A III, doc.186.

45 Ibidem, doc.71.

46 Ibidem, doc.73.

47 DIR, A XVI-I, doc.42.

48 Ibidem, A XVI-III, doc.4o2.

49 DRH , A I, doc.3o.

5o Atestat cu această denumire la începutul secolului al XVII-lea (DIR, A XVII-III).

51 DRH, A I, doc.56.

52 Ibidem, doc.129.

53 Ibidem, doc.242.

54 Ibidem, A II, doc.6o.

55 Mircea D Matei, Emil I.Emandi, op.cit., p.57.

56 Vezi, mai ales, Ştefan Meteş, op.cit., p.9-24 şi 95-195.

57 Vezi Ion I.Nistor, Bejenari ardeleni în Bucovina, în "Codrul Cosminului". Buletinul Institutului de istorie şi limbă, anul II şi III, 1925 şi 1926, Cernăuţi, 1927, p.447.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

58 Ion I.Nistor, Emigrările de peste munţi. Extras din "Analele Academiei Române", seria a II-a, tomul XXXVII, Istorie , Bucureşti, 1915, p.41.

59 Pentru ultimele şase judeţe, numărul localităţilor din care provin transilvănenii stabiliţi în zona Şomuzului este relativ mic.

60 Vezi Ion.I.Nistor, Bejenari..., p.456-457.

61 Ştefan Meteş, op.cit., p.135.

62 Vezi revista "Plaiuri Năsăudene", III, nr.31-33, Bucureşti, anul 1945.

63 P.G.Dmitriev, Moldova în epoca feudalismului, vol.II, partea I: Recensămintele populaţiei Moldovei din anii 1772-1773 şi 1774, Chişinău, Editura "Ştiinţa", 1975, p.346-349.

64 Ibidem, p.346.

65 Ştefan Meteş, op.cit., p.231.

66 Vezi P.G.Dmitriev, op.cit., p.346-349.

67 Emil Ioan Emandi, Constantin Şerban, Contribuţii de geografie istorică la cunoaşterea fenomenului demografic din nord-vestul Moldovei la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, în vol. Suceava. Anuarul Muzeului judeţean, X, Suceava, 1983, p.471-530.

68 Catagrafia ţinutului Suceava pe anul 1820. Arhivele Statului Iaşi, Tr.166, p.184, nr.7, p.127-128, 132-136, 144, 146-147, 149-154, 160-162.

69 Pentru problemele de lingvistică, vezi: D.Macrea, Palatalizarea labialelor în limba română, în "Dacoromania", Buletinul Muzeului limbii române (Cluj), IX, 1938, p.92-160; Romulus Todoran, Cu privire la repartiţia teritorială a graiurilor dacoromâne, în "Limba română", Bucureşti, V, 1956, nr.2; Ion Gheţie, Cu privire la repartiţia graiurilor dacoromâne, în "Studii şi cercetări de lingvistică", III, 1964; Emil Petrovici, Repartiţia graiurilor dacoromâne pe baza ALR, în vol. Studii de dialectologie şi toponimie,

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

București, 197o; Ion-Horea Bîrleanu, Consecințe lingvistice ale mișcărilor de populație românească din Transilvania în Moldova și Bucovina, în "Anuar de lingvistică și istorie literară", Iași, tomul XXV, 1976, p.133-142; Adrian Turculeț, Structura dialectală a graiurilor românești din Bucovina, în "Anuar de lingvistică și istorie literară", tomul XXVI, 1977-1978, p.97-12o; Vasile Arvinte, Stelian Dumistrăcel, Ion A.Florea, Ion Nuță, Adrian Turculeț, Noul Atlas lingvistic al României.Moldova și Bucovina, I, București, Editura Academiei, 1987, punctele 49o (Ilișești), 493 (Horodniceni) și 554 (Preuteşti).

7o Vezi Mircea Fotea, Simeon Florea Marian, folclorist și etnograf, București, Editura Minerva, 1987.

71 S.Fl.Marian, Poesii poporale din Bucovina. Balade române culese și corese, Botoșani, I.V.Adrian, 1869, p.3.

72 Ibidem, Poesii poporale române, adunate și întocmite, tom.I, Cernăuți, G.Piotrovschi, 1873, p.4-16, 3o-52, 71-85, 1o5-1o7, 111-122, 128-141, 171-18o.

73 Ibidem, Descîntece poporane române, Suceava, Eckhardt, 1886, p.68-71, 136-144. Vezi și volumul Vrăji, farmece și desfaceri, București, Göbl, 1893, p.72-77.

74 Ibidem, Sărbătorile la români. Studiu etnografic, vol.III, București, Göbl, 19o1, p.47, 51-52, 68, 8o-81, 85-87, 114-143, 175, 177.

75 Ibidem, Nașterea la români. Studiu etnografic, București, Göbl, 1892, p.266, 433-434, 436-437.

76 Ibidem, Nunta la români. Studiu istorico-etnografic comparativ, București, Göbl, 189o, p.52-53, 1o8-11o, 179-18o, 269, 275-276, 325-327, 333-337, 346-347, 358-359, 362-363, 517-518, 567, 574-578, 633, 636, 655-656, 675, 686-687, 732, 793-796, 811-814, 831-833, 848-849.

77 Ibidem, Înmormîntarea la români. Studiu etnografic, București, Göbl, 1892,p.318, 5o3-5o5, 516, 53o-531, 559.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

78 Ibidem, Sărbătorile la români. Studiu etnografic, vol.I, Cîrnilegile, Bucureşti, Göbl, 1898, p.1o-15, 19-2o.

79 Ibidem, Hore şi chiuituri din Bucovina, Bucureşti, Socec-Sfetea, 1911, p.5-7, 9, 13, 18-19, 23, 29, 49-56, 1o5-117.

8o Ibidem, Ornitologia poporană română, tom.I-II, Cernăuţi, Eckhardt, 1883, paginile: I, 11o-111, II, 3-4, 114, 116-117, 158, 176, 243, 251-252, 358-373.

81 Ibidem, Satire poporane române, Bucureşti, Socec, 1893, p. 7-9, 14-15, 24-27, 38-39, 43-45, 96, 173-176, 2o5-2o6, 221-227, 249-252, 265-283, 316-318, 342-344, 356, 367.

82 Ibidem, p.173-176.

83 Ibidem, Tradiţii poporane române din Bucovina, Bucureşti, Imprimeria Statului, 1895, p.9o-118, 138-144.

84 Ibidem, Insectele în limba, credinţele şi obiceiurile românilor. Studiu folcloristic, Bucureşti, Göbl, 19o3, p.23-25, 39, 61, 73, 78, 1o9, 152, 156, 158-159, 163-164, 176-177, 192-193, 2o2, 217, 237, 239, 242, 256 293-294, 311, 317, 327, 367, 372, 4oo, 432-433, 438, 441-444, 47o, 472, 518, 525, 532, 536, 547, 558.

85 Ibidem, p.246.

86 Ibidem, p.149.

87 Anul II, numerele 3-7, 1878.

88 Anul IV, numerele 3-6, 1883.

89 Grigore G. Tocilescu, Materialuri folkloristice, vol.I,partea a II-a, Bucureşti, Tip.Corpului didactic, 19oo, p.9o9-911.

9o Elena Niculiţă-Voronca, Datinele şi credinţele poporului român, adunate şi aşezate în ordine mitologică de.. vol.I, Cernăuţi, Tip.Wiegler, 19o3, p.449, 556, 574, 721, 724, 734, 778, 92o.

91 Ibidem, p.449.

92 G.Weigand, Die Dialekte der Bukovina und Bessarabiens, Leipzig, J.A.Barth, 19o4.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

93 Const.Brăiloiu, Cîntece bătrînești din Oltenia, Muntenia, Moldova și Bucovina, București, 1932, p.86-87, 9o.

94 Matthias Friedwagner, Rumänische Volkslieder aus der Bukowina, I Band. Liebeslieder. Mit 38o von Alex.Voevidca aufgeseichneten melodien, Würzburg, 194o, p.14, 27, 36, 38-39, 41, 43, 49-5o, 67, 81-82, 87-88, 92-93, loo, 127, 156, 16o-162, 177, 194, 197, 221-223, 227, 26o, 296, 313, 319-32o, 323, 333, 341, 373, 388-389, 399-4oo, 4o3-4o4, 4o7, 418, 422, 443-444, 452-453, 458-459, 469, 529-53o, 532.

95 Alexandru Voevidca, Cîntece populare din Bucovina. Ediție îngrijită de Vasile Nicolescu și Cristina Rădulescu-Pașcu. Studiu introductiv, note, indici și glosar de Cristina Rădulescu-Pașcu, București, Editura Muzicală, 199o.

96 Ibidem, p.57, 242, 292 (Liteni), 6o, 126, 19o (Ilișești), 86 149, 2o2, 215 (Stroiești), 16o, 187, 195, 234, 251, 285 (Stupca), 2o7, 258, 262, 271 (Drăgoiești), 22o (Măzănăiești), 241 (Lucăcești), 246, 252 (Zahareşti)

97 Mihai Niculăiasa și Ana Niculăiasa, Monografia satului Lămășeni, județul Baia. Cu o prefață de Artur Gorovei, Fălticeni, Tip.J.Bendit, 1937.

98 Mihai Costăchescu, Cîntece populare românești. Ediție îngrijită și studiu introductiv de G.Ivănescu și V.Șerban seria Folclor din Moldova, volI, București, Editura pentru literatură, 1969.

99 Numele acestora sînt indicate la sfîrșitul pieselor pe care le-au cules.

loo Mihai Costăchescu, op.cit., p.lo3, 148, 154-156, 169-172, 26o-261, 274-276, 369-37o, 458, 475-476, 493, 523-524, 536-537.

lol Vezi Vasile Adăscăliței, Folclor din împrejurimile Sucevei, Suceava, 1972, p.22-24, 26, 46, 55, 61, 63, 65-69, 81-84, 88, 93-94, 99, lol, 112-113, 119, 122, 124-125, 128, 133, 143, 147-15o, 153, 156-161.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

lo2 Vezi V.Gh.Popa, Folclor fălticenean (Cîntece şi strigături). Orînduire şi prefaţă de V.Adăscăliţei, Suceava,1974 p.11-12, 14, 17, 2o-21, 23-24, 26, 28, 3o, 33-35, 37 39-4o, 44, 47-48, 56-58, 63-65, 68, 74-75, 77-79, 83 9o-92, 95, 98-99, lo2-lo3, lo9-llo, 115, 117-118, 12o-121, 124, 131-137, 139, 141-142, 145-15o, 152-154, 157-172, 175-177, 179, 181-182.

lo3 Vasile Adăscăliţei, op.cit., p.7 şi 11.

lo4 Ibidem, prefaţă la Folclor fălticenean, p.4-5.

lo5 Vasile G.Popa, Folclor din Ţara de Sus. Ediţie îngrijită şi prefaţă de Maria Luiza Ungureanu, Bucureşti, Editura Minerva, 1983, seria Folclor din Moldova, vol.IV.

lo6 Ibidem, p.9.

lo7 Ibidem, p.12.

lo8 Ibidem, p.13.

lo9 Ibidem, p.62.

llo Ibidem, p.89.

lll Ibidem, p.87.

ll2 Ibidem, p.lo6.

ll3 Ibidem, p.145-146.

ll4 Ibidem, p.178-179.

ll5 Ibidem, p.3o4.

ll6 Ibidem, p.343.

ll7 Ibidem, p.361.

ll8 Ibidem, p.4o6.

ll9 Ibidem, p.416.

12o Ibidem, p.417.

121 Ibidem, p.428.

122 Ibidem, p.457.

123 Idem.

124 Ibidem, p.448.

125 Ibidem, p.583.

126 Ibidem, p.587.

127 Ibidem, p.599.

128 Revistă pentru literatură şi tradiţiuni populare, Fălticeni

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

129 Vezi revista "Şezătoarea", Anul I, 1892, nr.1, p.8-15, nr.2, p.43-51, 57-59, nr.3, p.86, 88-9o, nr.4, p.11o, 124-125, nr.5, p.139-143, nr.6, p.171-173, nr.7 şi 8, p. 179-18o, nr.9 şi 1o, p.238-239, 243, 245-249, nr.11 şi 12, p.226; Anul II, 1893, nr. 3-4, p.8o, nr.8 , p.164-167; Anul III, 1894, nr.2-3, p.58-6o, 1o7-1o9, 123-126, nr.7, p.135, nr.8, p.178-184; Anul IV, vol. IV, 1897, p.113-12o, 231-239; Anul VII, 19o2, nr.2, p.27-28; Anul XII, 19o4, nr.11-12, p.145-157; Vol.X, 19o7, nr.1-2, p.3o, nr.3-4, p.43; Vol.XI, 191o, p.1-25, 75, 78-8o; Vol.XII, 1912, p.139; Vol.XVI, 1915, nr.4-5, p.56-61, nr.6, p.91-93, nr.11, p.172-173; Anul XXIV, 1916, nr.1, p.12-16, nr.3-4, p.56-62; Anul XXX, 1922, nr.1, p.31, nr.2, p.33-37, nr.3-4, p.132-133, nr.8-9, p.238-24o; Anul XXXI, 1923, nr.1-2 p.2-5, nr.3, p.39, nr.4, p.58, 61, nr.5-6, p.87-88, nr.7-8, p.118, nr.11-12, p.17o-171, 174-175, 178-18o; Anul XXXII, 1924, nr.1-3, p.9-1o, nr.7, p.7o-79, nr.8-9, p. 1o3-1o6; Anul XXXIV, 1926, nr.5-6, p.67, nr.7-8, p.86-88, nr.9-1o, p.91-93; Anul XXXV, 1927, nr.3-6, p.32-35.

13o Ibidem, vol.XI, 191o, p.1-25.

131 Anul XXVIII, nr.3, 1894.

132 Anul II, nr.3-4, 1899.

133 Anul III, nr.1-3, 1899.

134 Anul IV, nr.11-12, 1923.

135 Anul I, nr.1-6, 1926.

136 Anul VIII, 1933-1934.

137 Anul III, nr.8-12, 1934, şi nr.7-8, 194o.

138 Anul VI, 1931, nr.41-42 şi 54, anul VII, 1933, nr.58-59.

139 Vezi, la Biblioteca Academiei Române, Ms.343o. Răspunsuri la Chestionarul lingvistic, vol.XII, Suceava, filele: 339-348, 384-399, 4o8-425, 471-554, 596-6o5. Vezi şi Ion Muşlea, Ovidiu Bîrlea, Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B.P.Hasdeu, Bucureşti, Editura Minerva, 197o.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

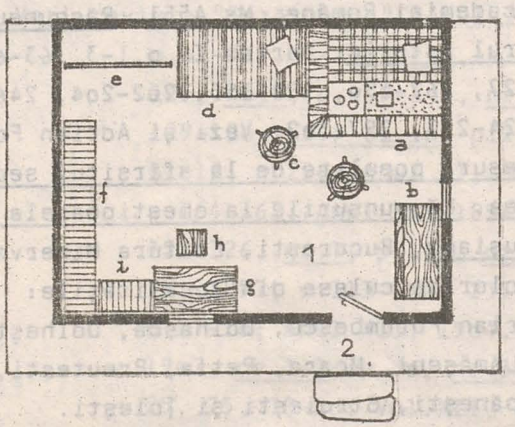
140 Vezi, la Biblioteca Academiei Române, Ms.4551. Răspunsuri la Chestionarul istoric, partea I, p.1-3, 63-67, 7o-72, 126-127, 162-19o, 194-195, 2o2-2o4, 246-247 Ms.4559, p.224-232, 297-3o2. Vezi şi Adrian Fochi. Datini şi eresuri populare de la sfîrşitul secolului al XIX-lea. Răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densuşianu, Bucureşti, Editura Minerva,1976

141 Diverse materiale folclorice culese din localităţile: Boteşti, Ciprian Porumbescu, Dolhasca, Dolheşti, Drăgoieşti, Lămăşeni, Moara, Petia, Preuteşti, Rădăşeni, Rotopăneşti, Stroieşti şi Ţoleşti.

142 Vezi Fondul "Ion Muşlea", Ms. 12o3, 1211, 1711, 172o şi 173o-1732.

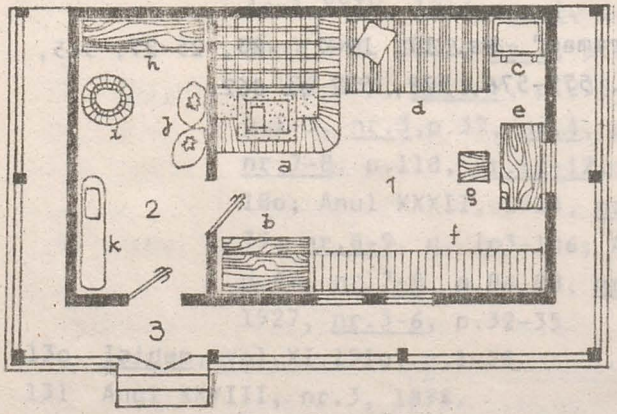
143 Vezi Fondul "Petru Caraman", Ms. 17, 19-21, 23, 25-27, 565, 568, 571-572. 575-576, 579, 582 şi 862.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

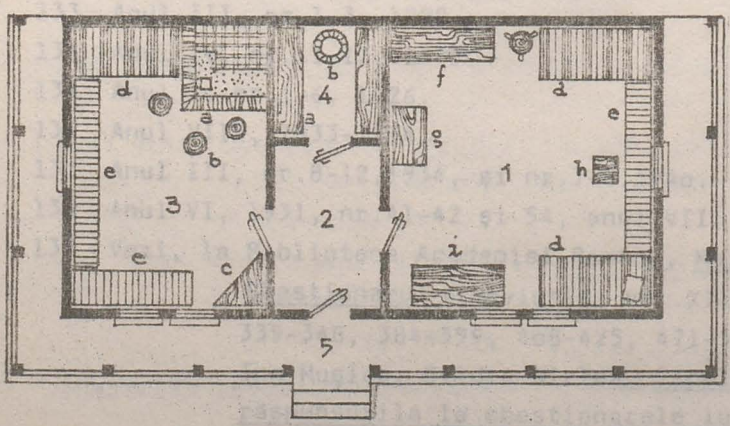

CASĂ MONOCELULARĂ

1 cameră; 2 prispă; a. vatră + cuptor; b. ladă; c. scaun; d. pat; e. culme; f. laiță; g. masă; h. scaun; i. laiță.

CASĂ CU O CAMERĂ ȘI TINDĂ 1 cameră; 2 tindă; 3 cerdac; a. vatră + cuptor; b. ladă; c. leagăn; d. pat; e. masă; f. laiță; g. scaun; h. lădoi; i. poloboc; j. saci; k. piuă.

CASĂ CU DOUA CAMERE ȘI TINDĂ 1 cameră; 2 tindă 3 camera mică, 4 tindă + cămară; 5 cerdac; a. vatră + cuptor; b. scăunel; c. colțar; d. pat; e. laiță; f. dulap; g. ladă zestre; h. scaun; i. lădoi; 4a= polițe; 4b=poloboc.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

P a r t e a a II - a

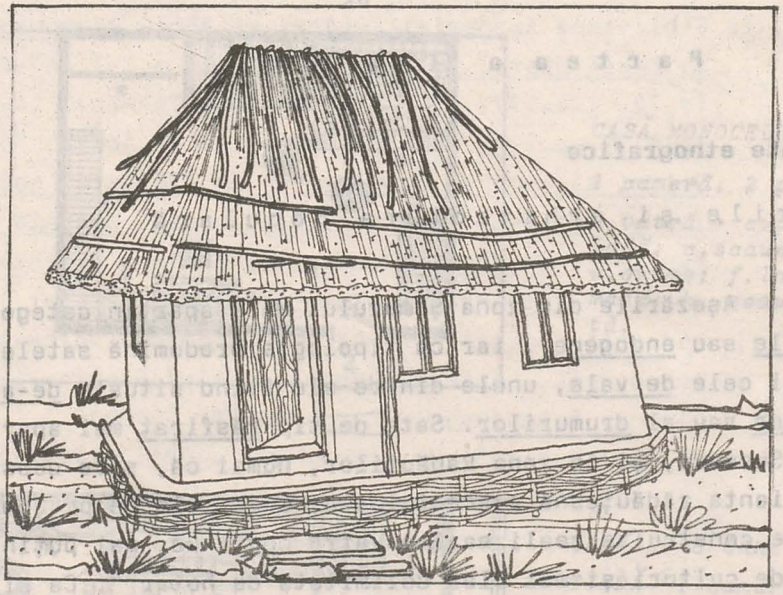
1. Coordonate etnografice

A. A ş e z ă r i l e ş i a r h i t e c t u r a p o p u l a r ă

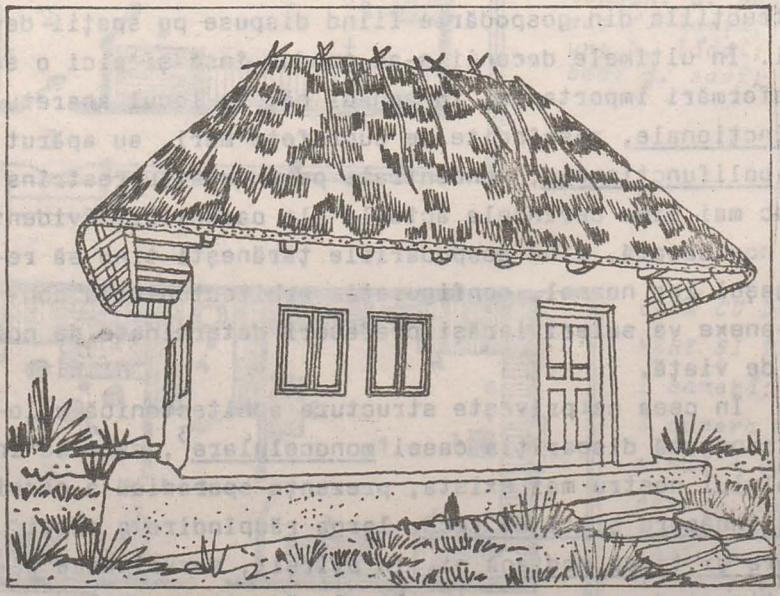
Aşezările din zona Şomuzului Mare aparţin categoriei naturale sau endogene[1], iar ca tipologie predomină satele răsfirate şi cele de vale, unele dintre ele fiind situate de-a lungul apelor sau al drumurilor. Sate de tip răsfirat mai apar, în judeţul Suceava, şi în zona Rădăuţilor, numai că, spre deosebire de varianta rădăuţeană a acestui tip, în satele de pe Şomuz "suprafeţele construite realizează o vatră continuă, mai puţin segmentată de culturi şi mai clar delimitată de hotar"[2]. Ca şi în alte regiuni ale ţării, unde agricultura şi creşterea vitelor sînt ocupaţii ce se complinesc, curţile au avut un aspect neregulat, construcţiile din gospodărie fiind dispuse pe spaţii destul de largi. În ultimele decenii s-au produs însă şi aici o serie de transformări importante, în sensul că, în locul acaeturilor monofuncţionale, răspîndite pe suprafeţe mari, au apărut construcţii polifuncţionale, concentrate pe un spaţiu restrîns, care satisfac mai bine cerinţele actuale ale oamenilor. Evident, în situaţia nou creată, cînd gospodăriile ţărăneşti tind să reintre pe făgaşul lor normal, configuraţia arhitectonică a construcţiilor-anexe va suferi iarăşi prefaceri determinate de noile condiţii de viaţă.

În ceea ce priveşte structura arhitectonică a locuinţei, se constată dispariţia casei monocelulare[3], care la începutul secolului nostru mai exista, prezenţa sporadică a casei cu o singură încăpere şi tindă rece, larga răspîndire a casei cu două camere şi tindă mediană şi, în sfîrşit, dezvoltarea rapidă a unor tipuri de case cu mai multe încăperi, gen vilă,care nu relevă încă trăsături bine definite[4].

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Casă "monocelulară" (Brădățel)

Casă "cu o singură încăpere" (Basarabi)

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Legate de evenimentul deosebit pe care îl reprezintă, în viaţa oricărei familii, ridicarea unei case noi, s-au păstrat în satele de care ne ocupăm o serie de credinţe şi practici magice, pe care oamenii le înfăptuiau din dorinţa de a influenţa pozitiv traiul celor ce se mutau în locuinţa terminată. Alegerea locului potrivit pentru a ridica o casă se făcea cu deosebită grijă, întrucît de stabilirea sa fastă se credea că depinde norocul şi prosperitatea noii gospodării. Locul respectiv nu trebuia să fie pe hat (spaţiu impur), pe "cap de om"[5], adică acolo unde a avut loc un accident ori un asasinat, "lîngă cimitir" (Boteşti)şi nici chiar acolo unde s-a aflat cîndva o livadă (Răbîia). Pe locul viitoarei construcţii se încerca "mana", practică ce se mai îndătinează şi astăzi, în felul următor: se punea un pahar cu apă, timp de o noapte, în mijlocul spaţiului ales. Dacă a doua zi se constata că apa a sporit, însemna că pămîntul acela va fi "binevoitor" cu cei care l-au ales (Preuteşti).

Numeroase precauţii însoţeau şi momentul înălţării construcţiei propriu-zise. Se începea lucrul într-o zi de joi, de preferinţă pe lună plină, pentru ca gospodarii să aibă parte de belşug şi bunăstare. Să le meargă toate numai în plin (Rotopă - neşti). În temelie se îngropa o pasăre vie, gest ce continuă să se înfăptuiască şi în zilele noastre, ca să nu moară cineva din familia ce se va muta în casa nouă (Ţoleşti). Cum orice debut este plin de riscuri (se credea că o construcţie nouă "cere cap"), deci pentru a evita sacrificiul uman, se punea în zid capul unei vietăţi: berbec (Mihăieşti), cocoş (în majoritatea localităţilor) ori peşte (Liteni-Moara). Localnicii povestesc tot felul de întîmplări legate de biserica din Rotopăneşti, în temelia căreia ar fi fost zidit un berbec: "Şî dupa şi s-o gătit di zîdît bisărica, şî în continuoarî, cîn treşi şiniva pe-acolu, noaptea,iesî...la difiriţ oamini, iesî berbecu-nainti. Oaminii sî tem, pintru cî aşeea-i o ştimî oaricari, na, îi diavul!"[6]

Este de reţinut şi informaţia potrivit căreia durabilitatea unei construcţii era asigurată prin îngroparea în zid a umbrei unui om, umbră ce trebuia furată: "Cîn s-o zîdit aişea grajdiur'li şelea, uni-s tractoarili, s-ar şi vorbit cî i-ar şi

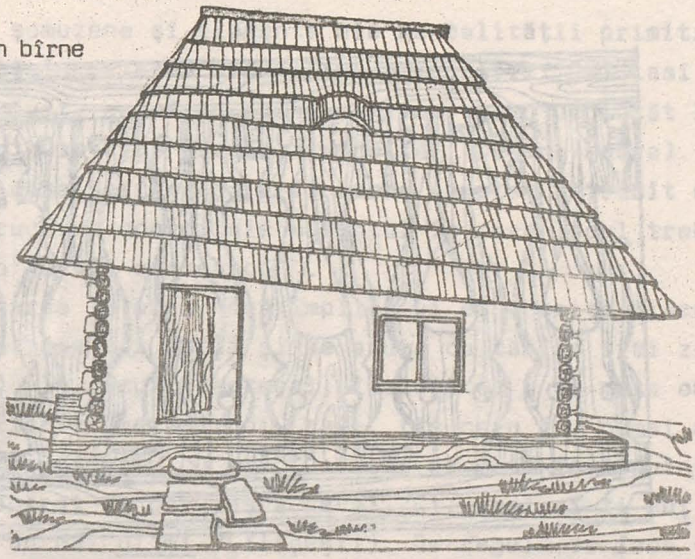
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

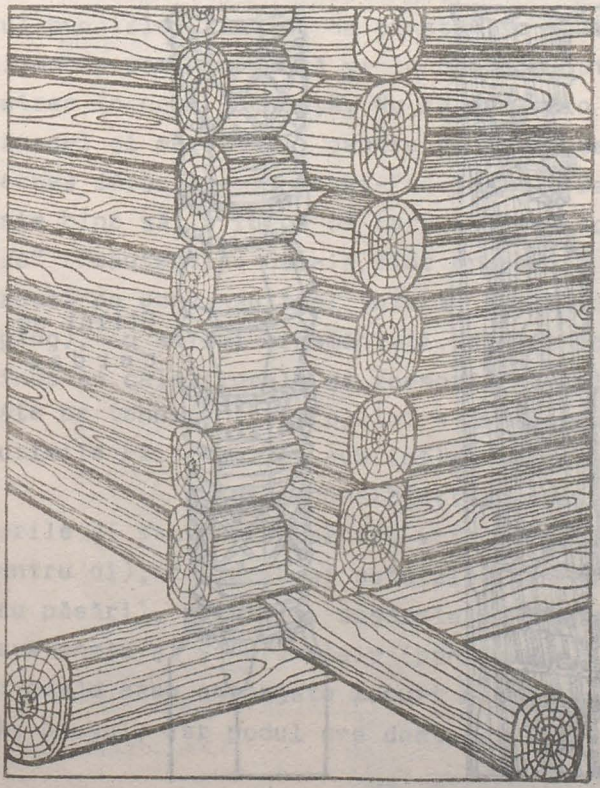
luat umbra moşneagului şiluia, lu Ghiorghi-a lu Iftimi Alisandru, di işi din Rotupăneşti. Şi dupa aşeea, la patruzăşi di zîli, o murit moşneagu!"[7] Alteori, cel căruia i s-a furat umbra moare "la un an de zile" (Moara Nică) sau chiar mai curînd: "mai trăia noauî zîli" (Mihăieşti). La Măzănăieşti se păstrează încă superstiţia străveche după care "dacî-ţi faşi casî, moari un om". La fiecare colţ al temeliei se pun bani, pe vremuri carboave de argint (Mihăieşti), pentru bogăţia celor ce se vor muta în casă. Se pun, de asemenea, boabe de grîu sau de porumb, pîine şi sare (Ilişeşti), magie de belşug, dar şi cu rosturi apotropaice, purificatoare. Tot pentru dăinuirea unei construcţii, în satul Ţoleşti din comuna Forăşti "sî măsoarî o vietati cu o aţî, sî fac trii noduri şî apoi aţa sî puni în zid"[8]. Orice construcţie trebuie să se execute fără tergiversări, fără întreruperi, căci, odată fragmentat, timpul nu mai acţionează în favoarea acelei familii. "Dacă o laşi aşa, se spune că nu mai ai spor la treabă, la tot ce începi în casa aceea" (Preuteşti).

Cele mai multe case din zonă au pereţii construiţi din bîrne, prinse în amnare sau încheiate în căţei, şi sînt clădite pe tălpi. Există însă şi case făcute din furci, îngrădite cu nuiele şi lipite cu lut, şi chiar din chirpici. În ultima vreme, pentru construirea caselor se folosesc tot mai mult cărămizile şi "chirpicii din zgură". Acoperişurile sînt joase, majoritatea construite în patru ape, iar ca materiale folosesc draniţa, tabla, ţigla (olanele), azbestul, altădată recurgîndu-se , pe alocuri, la stuf (abundent în zonă), la jupii de secară şi la paie. La căpriori se punea "steagu căsii" (Preuteşti), constînd dintr-o creangă de brad, de măr sau de prun, de care se lega un prosop, o batistă albă ori un batic de tîrg, o garafă cu rachiu, precum şi o sumă de bani, pentru plata celui ce încheia coama casei. Uneori se folosea o creangă de răchită , evidenţiind încă un act de magie homeopatică: "sî creascî şî casa repidi, aşa cum creşti răchita" (Liteni-Moara). Momentul terminării locuinţei este marcat de încă un aspect esenţial, relevînd acea opţiune existenţială de care amintea Mircea Eliade: "alegerea universului pe care eşti pregătit să-l asumi creîndu-l"[9] .

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

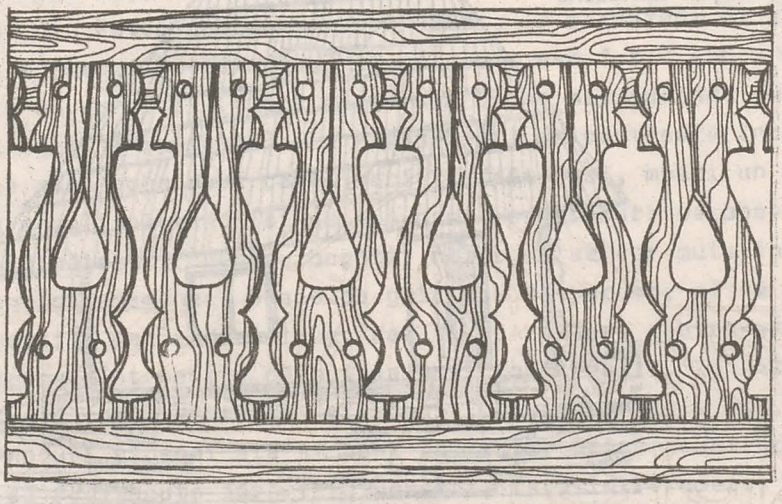
Casă cu pereţii din bîrne

Bîrne încheiate "în amnare"

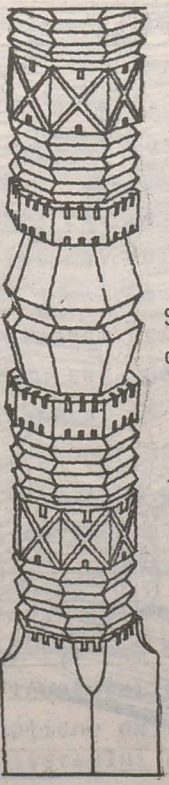
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Cerdac ornamentat

Stîlpi de cerdac

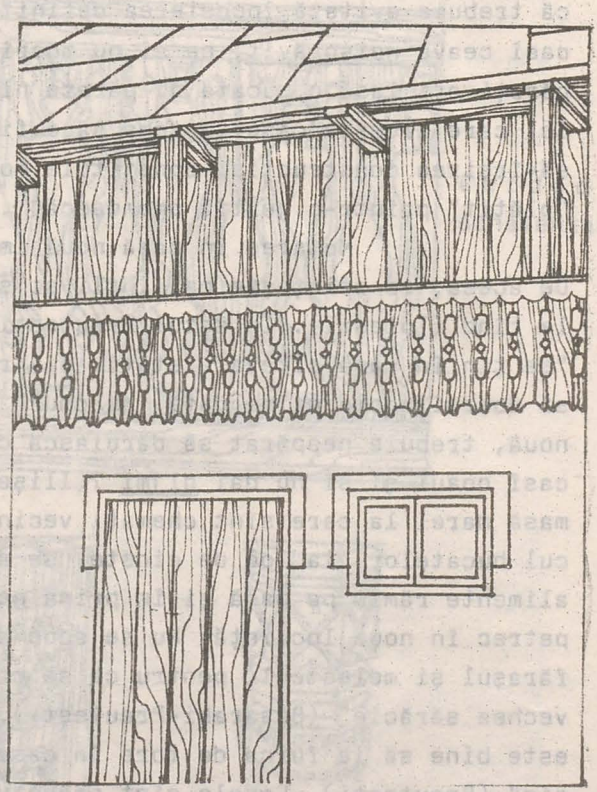
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Există în satele şomuzene şi elemente ale mentalităţii primitive că trebuie evitată încheierea definitivă a lucrării: "sî lasî la casî ceava neisprăvit, ca sî nu moarî ciniva...; nu ungi tăt la păreţi ori lasă o bucată di părete nivăruită" (Liteni-Moara). Cel care zideşte casa se teme să o finiseze complet întrucît desăvîrşirea construcţiei constituie momentul în care locul trebuie "plătit" printr-o jertfă omenească[10].

Mutarea în casă nouă implică şi ea anumite riscuri. De aceea, se sfinţeşte mai întîi şi se afumă cu tămîie trei zile la rînd (Ţoleşti). În satul Preuteşti, înainte de a se muta omul "se ţin în casă cîteva vietăţi: oi, raţe, fie ce-o fi, numai eli sî doarmî acolo prima dată, nu omu"[11]. Cine se mută în locuinţă nouă, trebuie neapărat să dăruiască ceva: "Ci, vrai sî ti muţ în casî noauî şî sî nu dai dijmî ?(Ilişeşti). De regulă se face o masă mare, la care sînt chemaţi vecinii şi neamurile. În mijlocul bucatelor, la loc de cinste, se află pîinea şi sarea. Aceste alimente rămîn pe masă şi în prima noapte pe care gospodarii o petrec în noua locuinţă. Nu se aduc din vechea gospodărie mătura fărăşul şi melesteul, pentru că se crede că odată cu ele "iei şi vechea sărăcie" (Basarabi-Preuteşti). Dacă se măritä o fată, nu este bine să ia furca de tors în casa soţului, "îi tot a calicie" (Preuteşti). Casele sînt prevăzute cu prispe, care le încadrează pe două sau trei laturi, multe dintre ele avînd şi cerdac (gang), cu stîlpi ornamentaţi, dintre motivele decorative detaşîndu-se cele florale şi zoomorfe.[12] S-ar părea că ornamentele bazate pe tehnica traforajului s-au răspîndit în satele din împrejurimile Fălticenilor sub influenţa zonei Neamţului[13].

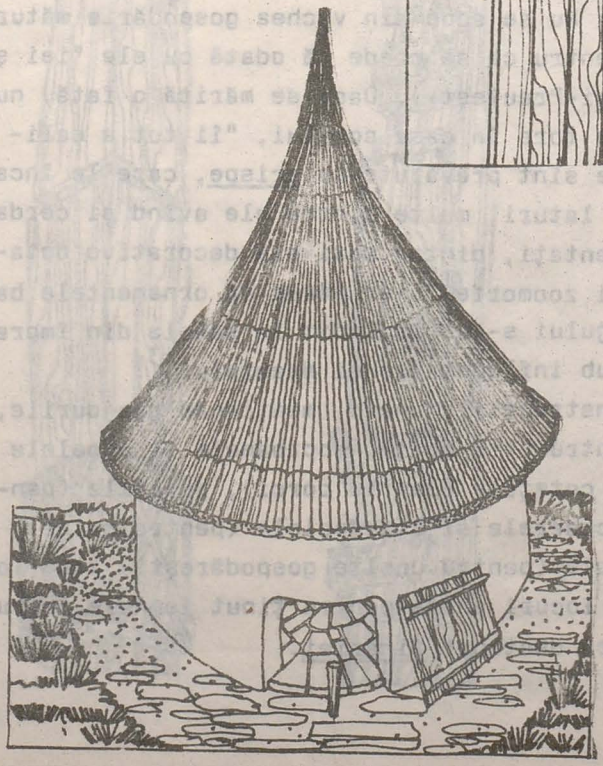
Dintre construcţiile anexe, menţionăm grajdurile, şurile şi saivanele (pentru vite mari), şoproanele şi ocoalele pentru oi), cocinele şi coteţele (pentru porci), poieţile (pentru păsări), pătulele, coşerele şi standoalele (pentru grîne), paravanele şi şandramalele (pentru unelte gospodăreşti) etc. Tot în grajd erau amenajate locuri anume pentru ţinut lemnele, căruţa, plugul, iar podul era destinat fînăriei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Grajd "cu fînărie"

(Măzăndăieşti)

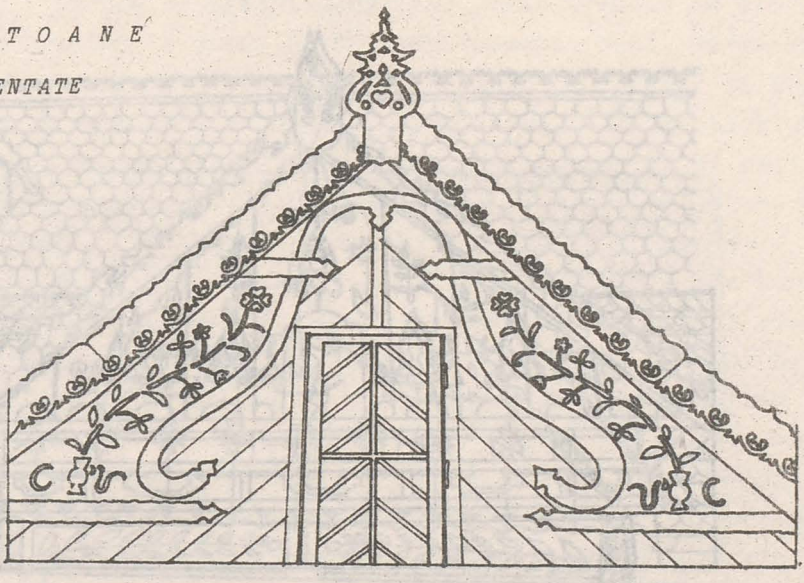
Poiată "circulară"

(Probota)

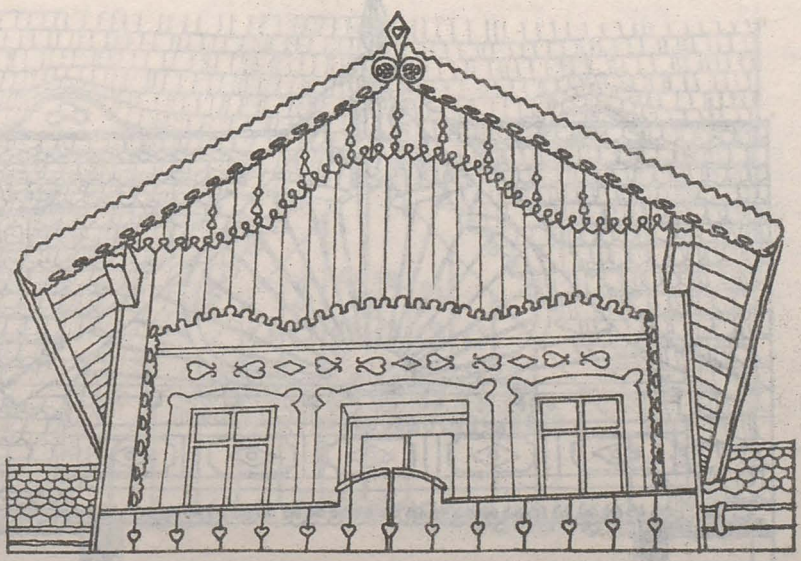
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

F R O N T O A N E

ORNAMENTATE

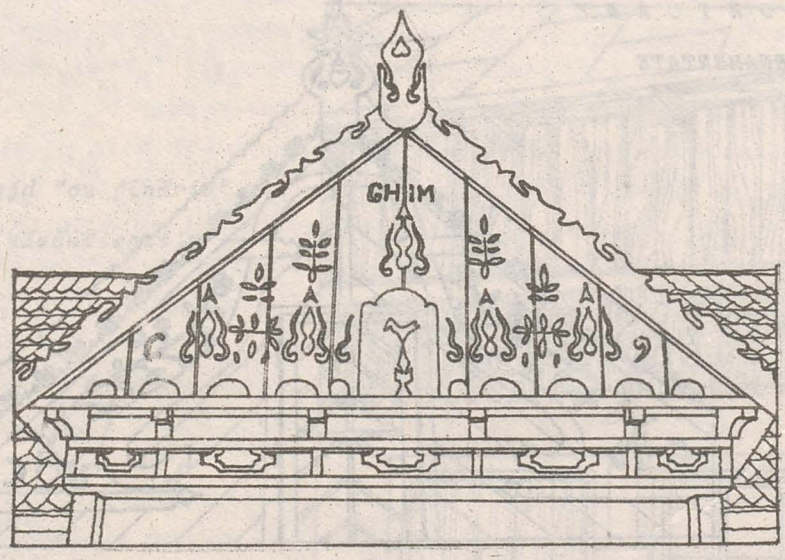

H U Ş I

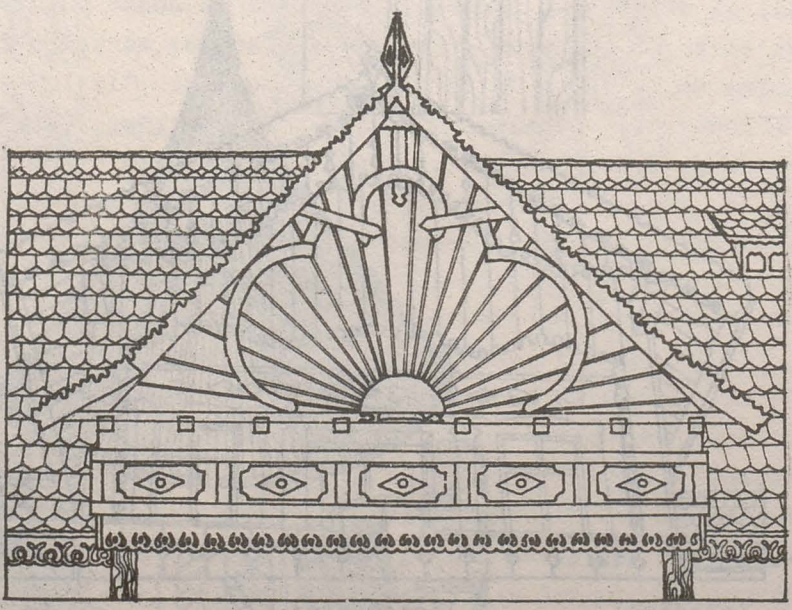

DRĂGOIEŞTI

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

LUCĂCEȘTI

STROIEȘTI

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

ROTOPĂNEȘTI

DOLHAȘCA

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

FALTICENI

ZAHARESTI

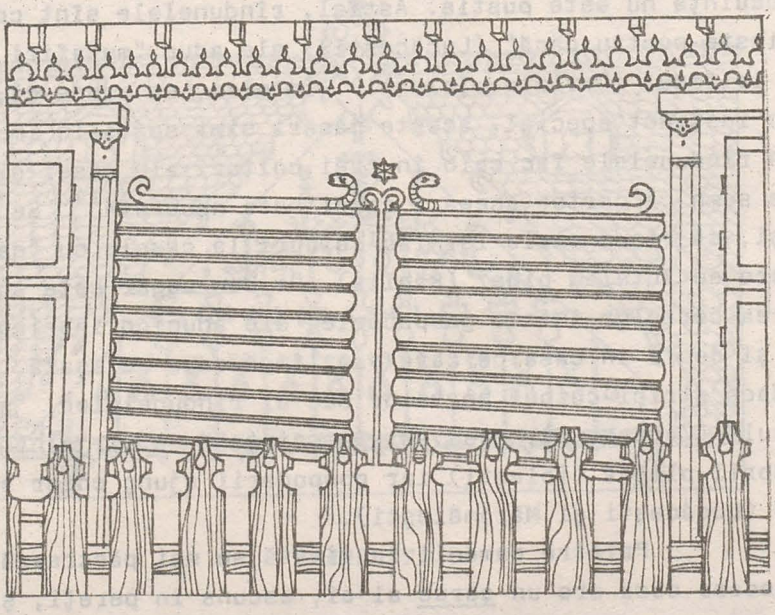
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Centru al vieţii domestice, casa trebuie să fie primitoare, adunînd în jurul ei nu numai oamenii buni, ci şi vieţuitoarele binecuvîntate de Dumnezeu. Acestea aduc noroc şi arată că locuinţa nu este pustie. Astfel, rîndunelele sînt considerate "o cinste pentru casă" (Lucăceşti); ele aduc "musafiri şi peţitori la fete" (Corlata, Ţoleşti). În plus, se crede că, printr-un instinct special, aceste păsări simt spaţiile impure: "Dacă rîndunelele fac cuib în trei colţuri ale casei şi în unul nu, e semn că partea aceea a casei este necurată[14]. Se mai crede, iarăşi, că rîndunelele îşi fac cuiburi la casele cu "oameni buni şi care se înţeleg bine" (Răbîia). De bun augur este socotită şi venirea berzelor într-o gospodărie, ele aducînd înţelegere, voie bună şi copii în casa pe care sau lîngă care se aşază. Dimpotrivă, dacă strici cuibul berzelor sau al rîndunelelor, "se curmă norocul" (Zahareşti), casa este ameninţată de pîrjol (Corlata), peţitorii pleacă (Ţoleşti) iar gospodarii ajung chiar să se despartă (Lucăceşti şi Măzănăieşti).

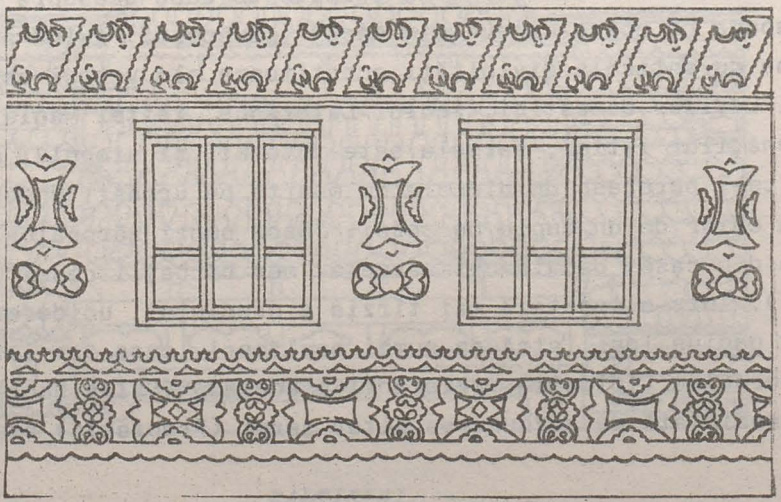
Printre oamenii în vîrstă se mai păstrează credinţa că fiecare casă are un <u>şarpe</u> al ei, ascuns în pereţi, şi care nu se arată gospodarilor decît înaintea unor momente de cumpănă. Şarpele apare şi între motivele ornamentale ce împodobesc pereţii caselor în exterior. Cînd şarpele se aude deasupra geamurilor "se spune că moare cineva din casă" (Lucăceşti). Avînd atribute comune cu anticele divinităţi ocrotitoare ale <u>vetrei</u> casnice, de tipul Larilor domestici, zeului Lateranus, zeiţei Mania, Manilor şi Penaţilor latini, şarpele este totodată şi simbolul strămoşilor, ce-i ocrotesc de dincolo de moarte pe urmaşi. Uneori se vorbeşte chiar de un cuplu de şerpi: "Dacă omori şărpoaica, mor femeile din casă; dacă omori şarpele, mor bărbaţii casei" (Mihăieşti). Într-o ipostază mai tîrzie a credinţei, uciderea şarpelui acest <u>genius loci</u>, atrăgea numai neplăceri: casa era lovită de o nenorocire (Ţoleşti), prietenii o ocoleau (Valea Bourei), casa era ameninţată de răzbunarea altor şerpi (Preuteşti) etc.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

PEREȚI EXTERIORI ORNAMENTAȚI

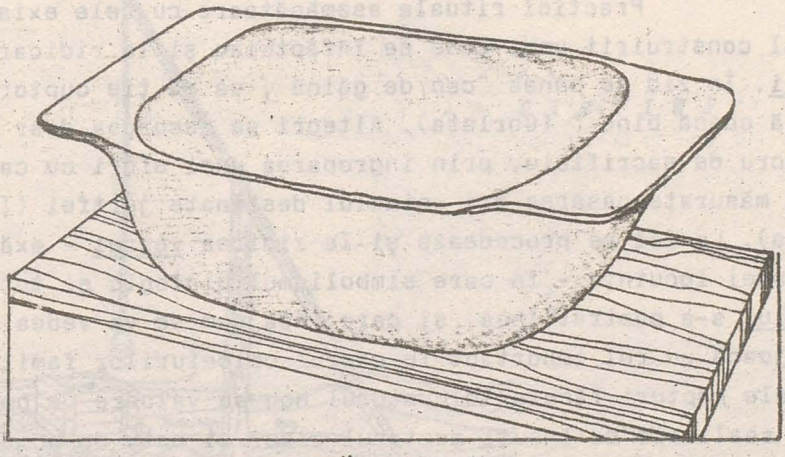

ZAHAREȘTI

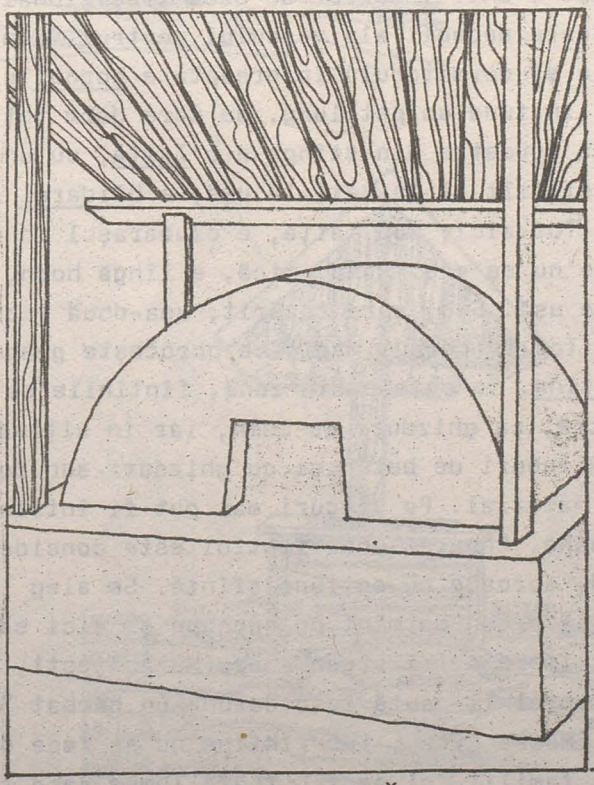

MOARA NICĂ

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

COVATĂ PENTRU ALUAT

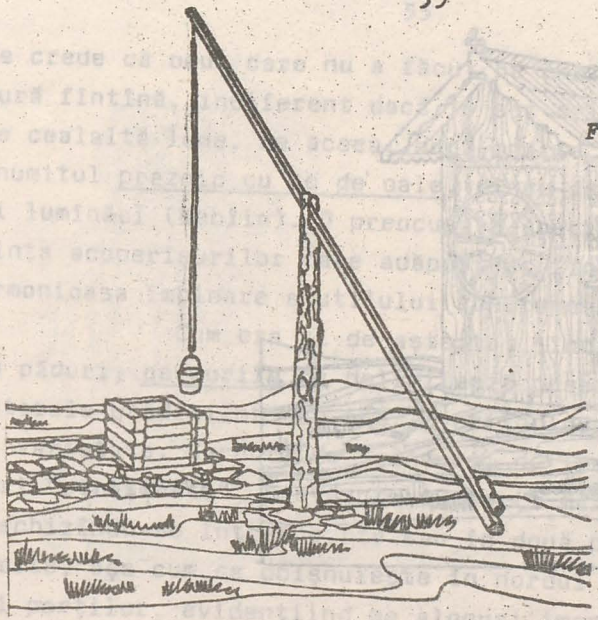
CUPTOR AFARĂ

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Practici rituale asemănătoare cu cele existente în cazul construirii unei case se înfăptuiau şi la ridicarea cuptorului. În zid se punea "cap de găină , ca să ţie cuptorul mult şi să coacă bine " (Corlata). Alteori se recurgea doar la un simulacru de sacrificiu, prin îngroparea unei sfori cu care fuseseră măsurate pasărea ori animalul destinate jertfei (Ţoleşti şi Boura). La fel se procedează şi la zidirea vetrei - axă a spaţiului unei locuinţe - în care simbolismul biologic şi tutelar al focului s-a păstrat încă, şi care, aşa cum se va vedea mai departe, joacă un rol important în cadrul obiceiurilor familiale. Cum primele copturi făcute în cuptorul nou au valoare de omen, ele erau realizate de însuşi meşterul zidar şi date de pomană, "ca să fie întotdeauna casa îmbelşugată" (Răbîia-Horodniceni). Iată şi o descriere a unui interior de casă tradiţională, aşa cum arăta el în primele decenii ale veacului nostru: "Cum intri în cameră (bucătăria şi dormitorul) în dreapta e hornul şi cuptorul, soba cu plita; în fund un pat lung, pe care dorm toţi ai casei. Către cele două ferestre din stînga e o laiţă, cu un capăt pe pat. La capătul celălalt al laiţei, la uşă, e blidarul şi caldarea ori cofa cu apă. Tot aici, sub laiţă, e ciubaraşul în care se toarnă zoile. Scaune nu se văd. Masa, mică, e lîngă horn, în colţul din dreapta, spre uşă. Sus, spre răsărit, una-două icoane"[15].

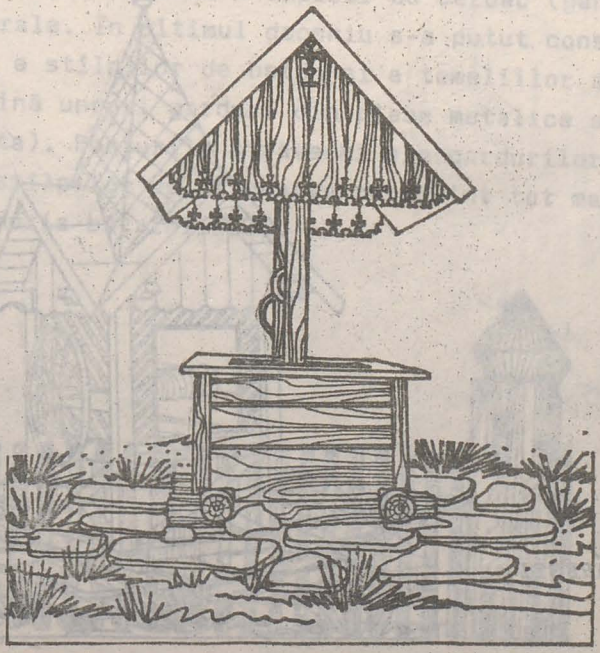
Tot în cercul magic ce ocroteşte gospodăria este inclusă şi fîntîna. În satele din zonă, fîntînile se făceau din lespezi de piatră, cu ghizduri de lemn, iar în ultima vreme se fac mai ales din tuburi de beton şi cu ghizduri sub formă de colac, din acelaşi material. Pe alocuri mai pot fi întîlnite şi fîntînile cu cumpănă. Săparea unei fîntîni este considerată şi astăzi o faptă bună, aproape cu acţiune sfîntă. Se aleg locuri curate, unde să nu fie vreun mormînt pe aproape şi nici să nu se fi săvîrşit prin împrejurimi vreun omor (Măzănăieşti, Liteni-Moara, Corlata). Izvorul îl caută întotdeauna un bărbat "curat la suflet şi la trup" (Moara Nică), iar fîntîna nu se face doar pentru folosinţa unei familii, ci pentru toată lumea care trece pe lîngă acea gospodărie (credinţă cvasigenerală).

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

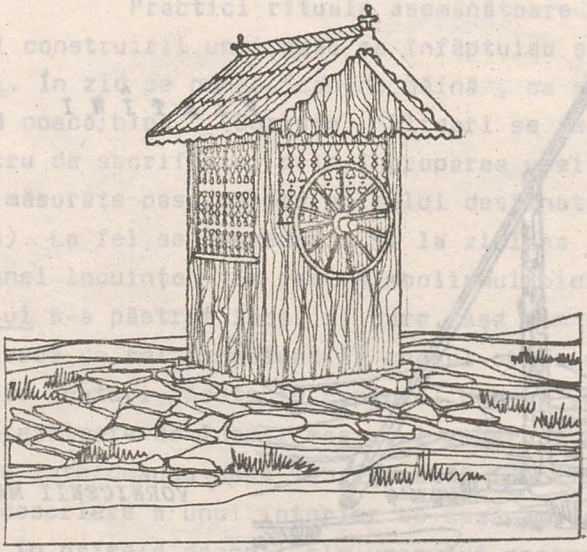

FÎNTÎNI

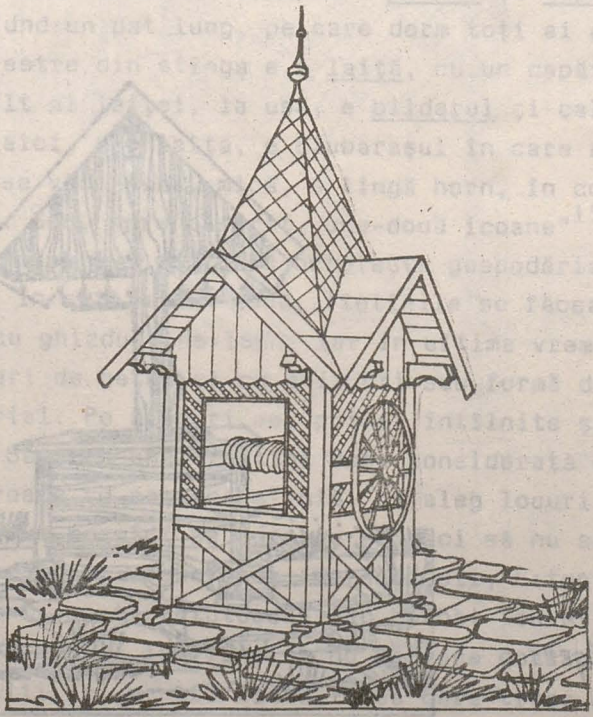
VORNICENII MARI

RĂDĂȘENI

BUNEȘTI

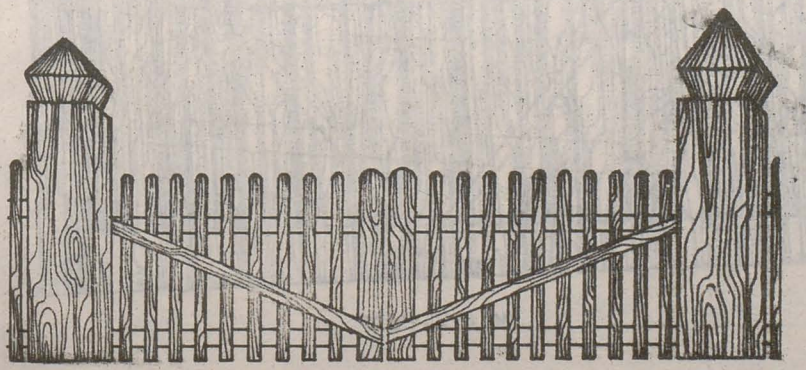

SPĂTĂREȘTI

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

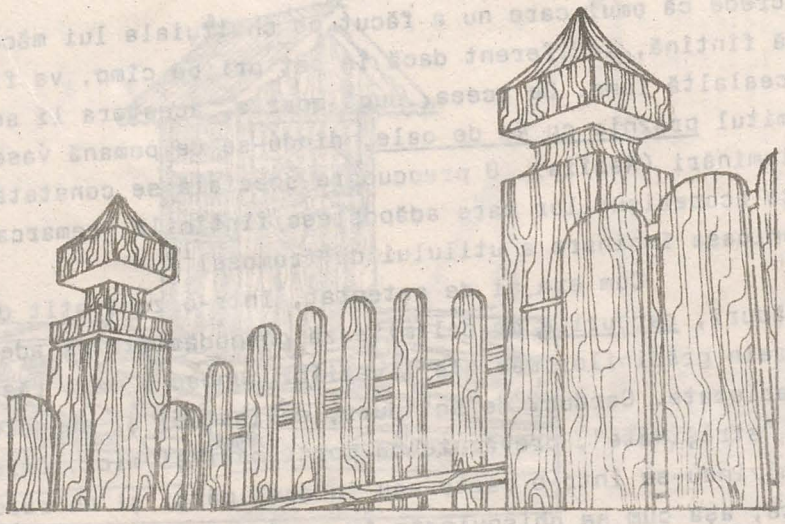
Se crede că omul care nu a făcut pe cheltuiala lui măcar o singură fîntînă, indiferent dacă în sat ori pe cîmp, va fi însetat pe cealaltă lume. De aceea, după moarte, acestora li se face aşa -numitul praznic cu 4o de oale, dîndu-se de pomană vase cu apă şi lumînări (Răbîia). O preocupare specială se constată în privinţa acoperişurilor care adăpostesc fîntînile, remarcabile prin armonioasa îmbinare a utilului cu frumosul[16].

Cum era şi de aşteptat, într-o zonă atît de bogată în păduri, gardurile ce delimitează gospodăriile şi adesea chiar hotarele grădinilor sau ale livezilor cunosc o mare răspîndire şi varietate. Garduri de scînduri, de leaţuri şi de nuiele, garduri "streşinate", prevăzute cu porţi mari şi mici, cele mari deschizîndu-se într-o parte sau în două părţi şi nu rareori acoperite, aşa cum se obişnuieşte în nordul Transilvaniei[17]. Stîlpii porţilor, evidenţiind pe alocuri imagini atropomorfe, se caracterizează prin decoraţiuni sobre, motivele ornamentale mai frecvente fiind, ca şi în cazul stîlpilor de cerdac (gang), cele geometrice şi florale. În ultimul deceniu s-a putut constata o frecvenţă sporită a stîlpilor de beton şi a temeliilor de piatră, pe care se sprijină uneori garduri din plase metalice sau din "ştachete" (Corlata). Rosturile străvechi ale gardurilor, ca şi ale porţilor sau stîlpilor de la poarta mare sînt tot mai greu de desluşit în memoria bătrînilor.

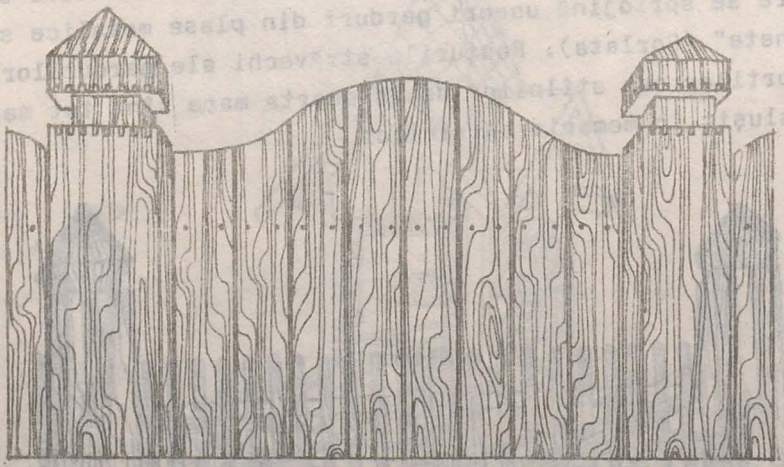

VALEA BOUREI

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

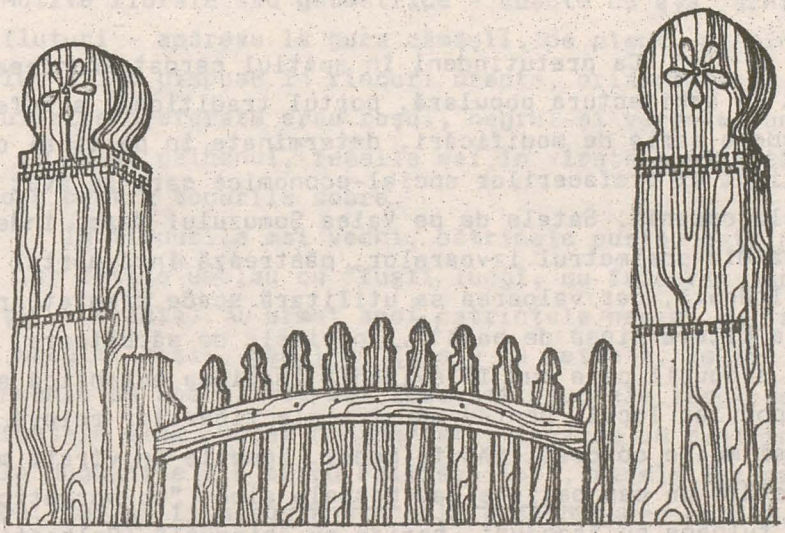

ARGHIRA

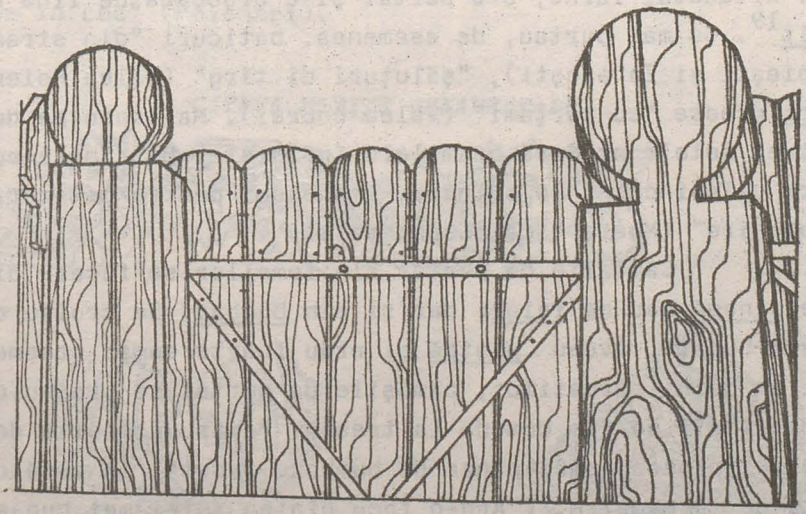

MOARA CARP

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

HORODNICENI

MIHĂIEȘTI

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

B. Portul popular

Ca pretutindeni în spaţiul carpato-dunărean, în raport cu arhitectura populară, portul tradiţional a suferit mai repede o serie de modificări, determinate în parte şi de ritmul susţinut al prefacerilor social-economice care au avut loc în ultimele decenii. Satele de pe Valea Şomuzului Mare, îndeosebi acelea din perimetrul izvoarelor, păstrează încă portul popular de altădată, dar valoarea sa utilitară scade treptat, reducîndu-se la cîteva piese de bază[18]. În zilele de sărbătoare, bătrînii sînt singurii care pun în evidenţă imaginea autentică a costumului popular local, pentru că straiele tinerilor relevă din ce în ce mai multe concesii făcute modei. Femeile în vîrstă mai poartă şi astăzi pe cap batiste sau basmale albe, "cu horboţîcî" (dantelă), tulpane cu franjuri, barize cu "ciucuri" (Dolheştii Mari şi Zahareşti), bertuţe şi casînci. Fetele umblau vara descoperite ori foloseau baticuri subţiri (albe şi colorate), cumpărate din tîrg. Altădată, iarna, s-a purtat şi o broboadă de lînă numită taclit[19]. Se mai purtau, de asemenea, baticuri "din stramaturî" (Stroieşti şi Zahareşti), "şăluţuri di tîrg" (Valea Poienei) şi şaluri groase "cu ţarţami" (Valea Bourei). Mai aproape de zilele noastre, fetele preferă basmalele înflorate, bătrînele optînd pentru cele închise la culoare, îndeosebi pentru baticurile negre "cu pichire" (Moara Nică, Leucuşeşti).

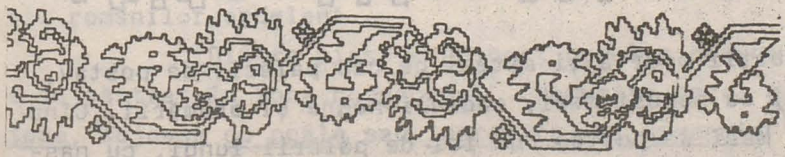
Cămăşile de purtat ale femeilor se făceau din pînză de cînepă sau de fuior, dar şi din bumbac. Se croiau dintr-o singură bucată, aveau platcă şi erau foarte sumar ornamentate. Ca şi în cazul bărbaţilor, cămăşile de purtat se croiau de aşa manieră încît să fie comode la treabă. Pentru cămăşile de sărbătoare se folosea numai pînza de bumbac, ţesută în casă ori cumpărată de la magazin. ("Ard-o focu cînipa,/Cî-i mai bun-america"- spune o strigătură, referindu-se la pînza de fabrică ce se găsea în cooperativele săteşti, după cel de al doilea război mondial).

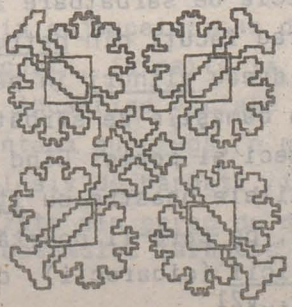
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

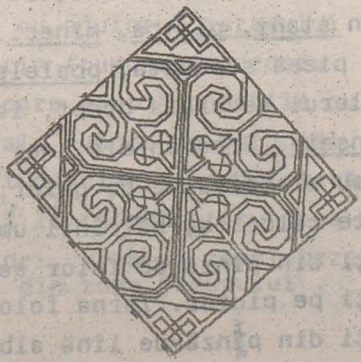
Cămăşile femeieşti erau compuse din stani şi fustă, se făceau şi cu altiţă, iar ornamentele cu care se împodobeau erau bogate şi variate. Motive florale sau geometrice - cusute cu aţă, arnici, mărgele, fluturi - apăreau la gura cămăşii, pe piept, pe mîneci şi la poale, fiind dispuse în rînduri drepte, orizontale şi costişete. Culorile preferate erau roşul, negrul şi verdele, uneori albastrul şi chiar galbenul, femeile mai în vîrstă manifestînd interes doar pentru tonurile sobre.

În timpurile mai vechi, bătrînele purtau catrinţă de suman, iar fetele umblau cu "fuştî lungî, cu falduri, încinsî cu bîrneaţî" (Corlata). Au urmat apoi catrinţele negre, cu "rîuri" drepte şi margini roşii, zadiile, fotele cu beteală, pentru ca în ultimul deceniu să apară, tot mai frecvent, fustele largi de catifea şi fustele albe, bogat ornamentate, însă de un gust îndoielnic. "Di la dughenile din tîrgu Foltişenilor", fetele îşi procurau podoabe, cum ar fi mărgele din sticlă şi hurmuz, cercei, inele, piepteni de prins în păr, sau îşi confecţionau singure zgărdute din mărgele mărunte cusute pe o bucată de pînză. Femeile în vîrstă purtau mărgele de piatră, discret ornamentate şi, mai rar, "pieptene în coc" (Poienari).

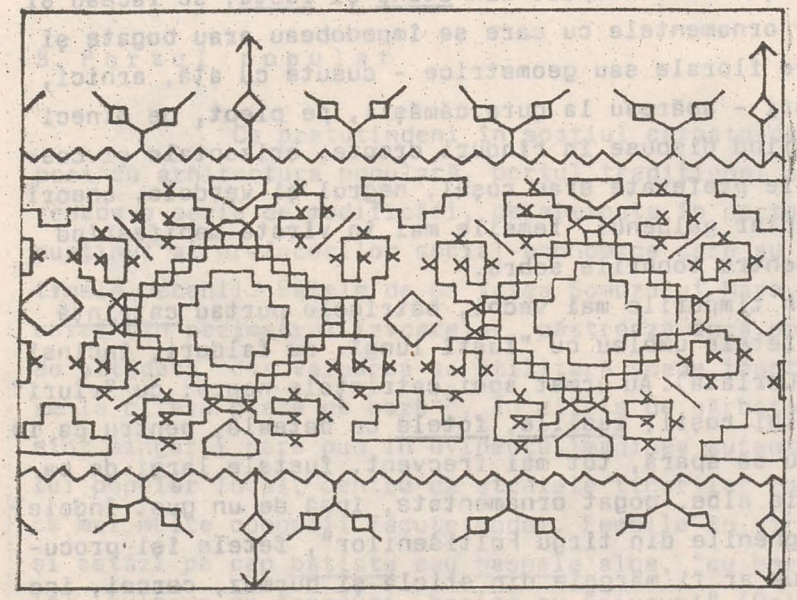
CITEVA MOTIVE ORNAMENTALE

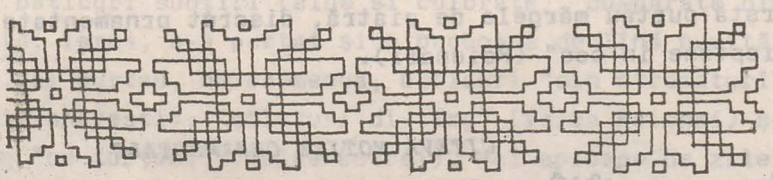

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Bărbaţii poartă şi astăzi pe cap pălării de postav, negre şi cafenii, cu boruri mari, căciuli negre şi brumării. Cîndva, la Dolheştii Mari se purtau "un fel de pălării lungi, cu nasturi în faţă"[20]. Cămăşile de purtat ale bărbaţilor se compuneau din stani, platcă, mîneci şi guler, cele de sărbătoare adăugînd, ca piesă separată, poalele. Stanii erau făcuţi din patru laţi, gulerul se croia drept, iar minecile aveau clinuri în părţi şi manşete. Ornamentele, mai cu seamă la cămăşile de sărbătoare, erau distribuite pe guler, piept, mîneci şi poale. Cînd timpul este călduros, bătrînii umblă şi în zilele noastre cu iţari, făcuţi din pînză de fuior sau de bumbac, pe care îi poartă încreţiţi pe picior. Iarna folosesc bernevicii (cioarecii), confecţionaţi din pînză de lînă albă dată la piuă[21].

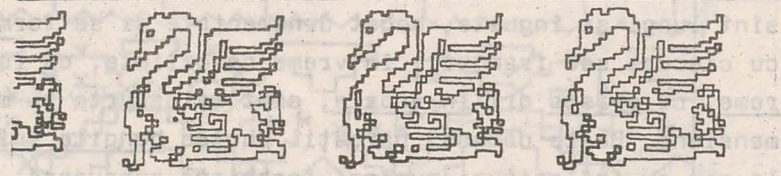
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

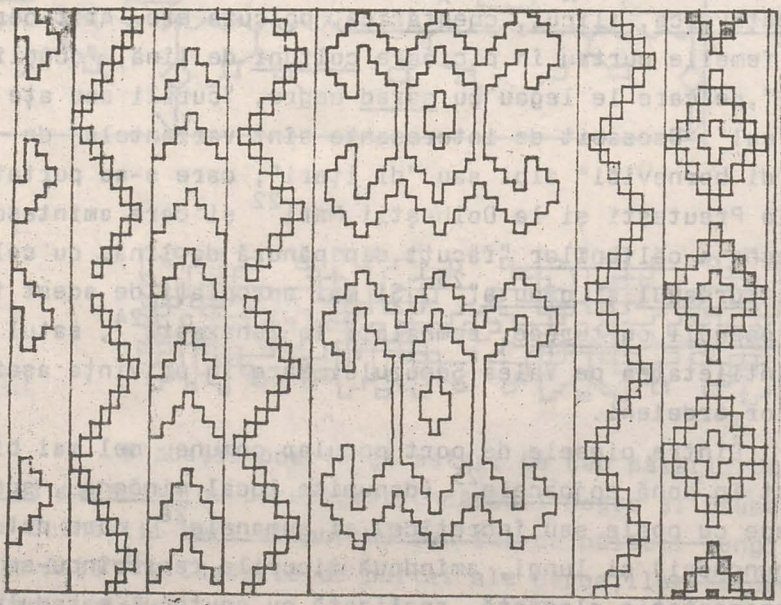
Cingătorile, atît ale femeilor cît şi ale bărbaţilor, sînt brîiele şi bîrneţele, de dimensiuni diferite, ţesute sau alese în stative. Localnicii le mai numesc frînghii (Moara Nică) sau cînzi (Corlata). Bărbaţii vîrstnici poartă chimire. Bîrneţele sînt lungi şi înguste, bogat ornamentate şi se termină la capete cu ciucuri sau franjuri, în vreme ce brîiele, cu fonduri monocrome, cu vrîste ori în ocoale, sînt mai scurte şi mai late ca dimensiuni. Peste cămaşă, bărbaţii purtau bonciţe înfundate, simple sau cu înfloriturî sumare, încheiate subsuoară. Bondiţele din zilele de sărbătoare erau deschise în faţă, bogat ornamentate şi cu prim pe margini. Acest tip de bondiţă, precum şi pieptarul colorat apar şi în portul femeiesc, alături de piese cum ar fi cataveica, ilicul, cheptărica, polcuţa etc. Atît bărbaţii cît şi femeile purtau în picioare colţuni de lînă, "obĝeli" şi "opĉinŝi",pe care le legau cu sarad negru, "curăli sau aţe din păr de cal". Deosebit de interesante sînt variantele de "ŝiorapchi di bernevîŝi" albi sau "di iţari", care s-au purtat odinioară la Preuteşti şi la Dolheştii Mari[22] şi care amintesc de forma veche a călţunilor "făcuţi din pănură de lînă, cu cele două părţi: tureacul şi căputa"[23]. Şi mai apropiaţi de acest tip par să fie papucii cu tureac, semnalaţi la Zahareşti[24], satul care deţine întîietatea pe Valea Şomuzului Mare în privinţa aşezării românilor ardeleni.

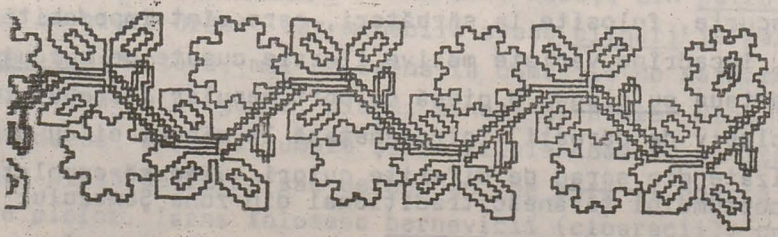
Dintre piesele de port popular comune, cel mai bine s-au păstrat în zonă cojoacele[25] (denumite local minĉene , spenţăre, cojoace cu poale sau încreţîĉe) şi sumanele[26], care pot fi scurte (ţenuncheri) şi lungi, amîndouă tipurile remarcîndu-se printr-o ornamentaţie elegantă, realizată cu ajutorul saradului. Din categoria cojoacelor, se detaşează, prin frumuseţea decorului, cele scurte, folosite la sărbători, care sînt împodobite cu prim negru, încadrînd variate motive florale cusute pe burdujăl. În fine, mantaua cu glugă, o piesă de port popular întrebuinţată aproape exclusiv de bărbaţi, înfrumuseţată la rîndul ei cu ornamente realizate din sarad de diferite culori, vine să completeze ansamblul costumului ţărănesc tradiţional din zona Şomuzului .

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

ORNAMENTE CE APAR PE CUSĂTURI-TESĂTURI

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

C. Îndeletnicirile

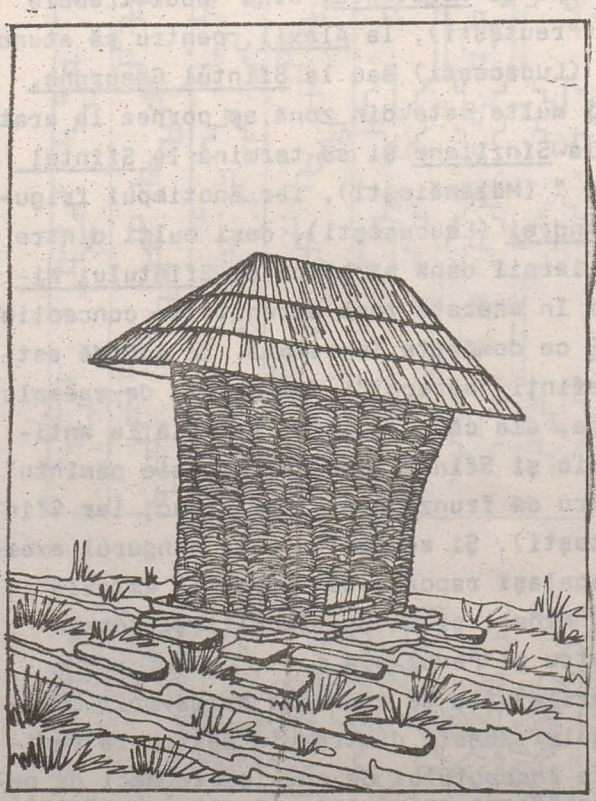
Ocupaţia de bază a şomuzenilor de astăzi rămîne agricultura, deşi configuraţia geomorfologică a zonei nu este dintre cele mai favorabile cultivării ogoarelor. Şi în ciuda faptului că muncile agrare de aici nu au fost însoţite niciodată de elemente ceremoniale spectaculoase, aşa cum se întîmplă în satele Transilvaniei de nord, ele au favorizat, totuşi, o serie de practici rituale, care stăruie încă în memoria localnicilor. Anotimpurile se circumscriu unor date anume, stabilite în funcţie de observarea îndelungată a aspectelor vremii, a vegetaţiei şi vieţuitoarelor. Primăvara începe la Stratenie, cînd "boul trebuie să bea apă din urma lui" (Preuteşti), la Alexii, pentru că atunci "ies gîjuliile la lumină" (Lucăceşti) sau la Sfîntul Gheorghe, dată după care în cele mai multe sate din zonă se pornea la arat.

Vara începe la Sînzîiene şi se termină la Sfîntul Dumitru, cînd "cadi frunza " (Măzănăieşti), iar anotimpul frigului debutează la Sfîntul Andrei (Leucuşeşti), deşi mulţi dintre localnici aşază începutul iernii după sărbătoarea Sfîntului Nicolae. Se poate observa şi în această zonă perenitatea concepţiei arhaice asupra dualismului ce domneşte în natură. Se acordă astfel mare importanţă unor sfinţi "perechi", cum ar fi, de exemplu sfinţii Dumitru şi Gheorghe, ale căror acţiuni se află la antipozi. "Sfîntu Dumitru încuie şi Sfîntu Gheorghe discuie pămîntu" (Lucăceşti), "Sfîntu Dumitru dă frunza jos di pi copac, iar Sfîntu Gheorghe o urcă" (Preuteşti). Şi acesta nu este singurul exemplu ce s-ar putea da. În acelaşi raport, de "opoziţie amicală", se află Sfinţii arhangheli Mihail şi Gavril (numiţi şi "chelarii"), Sfinţii apostoli Petru şi Pavel ş.a.

Obiceiurile prilejuite de apariţia primăverii însoţesc debutul muncilor cîmpului. Unele dintre ele păstrează rudimentele vechilor datini ale începutului de an, legate deci de perioada cînd Anul Nou se sărbătorea primăvara. În satul Lucăceşti,

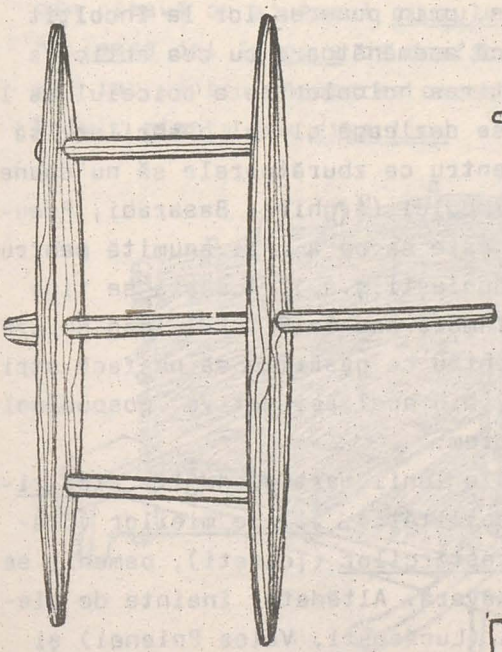
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

de exemplu, se crede că după primele patru zile din săptămîna patimilor poţi cunoaşte cum are să fie fiecare anotimp al anului[27]. Munca agricultorului este prin ea însăşi un ritual, căci presupune dezlănţuirea forţelor ascunse ale vegetaţiei, ordonarea lucrurilor în funcţie de date faste şi nefaste, de practici magice şi ceremonii destinate stimulării fertilităţii ogoarelor. "Agricultorul pătrunde şi se integrează într-o zonă bogată de sacru. Gesturile, munca lui sînt responsabile de urmări grave, pentru că se realizează înlăuntrul unui ciclu cosmic şi pentru că anul, sezoanele, vara şi iarna, perioada semănăturilor şi cea a culesului îşi consolidează structurile proprii şi dobîndesc o valoare autonomă"[28].

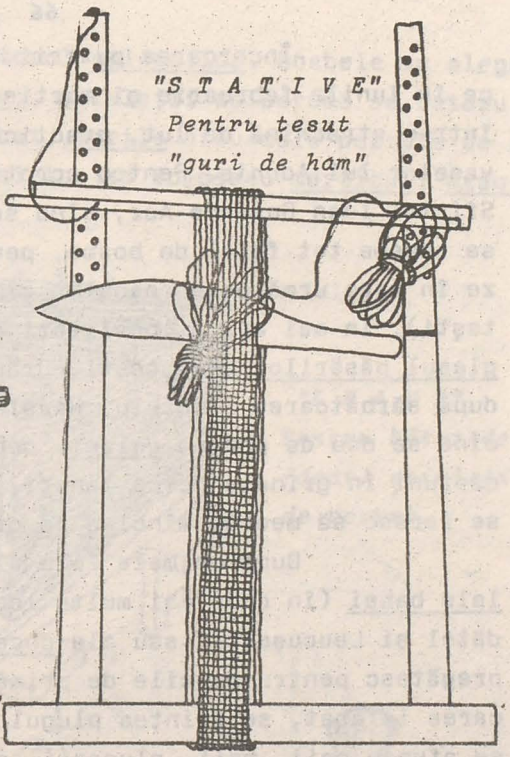
"COŞARI" (PĂTUL)
Pentru păstrat ştiuleţii de porumb.

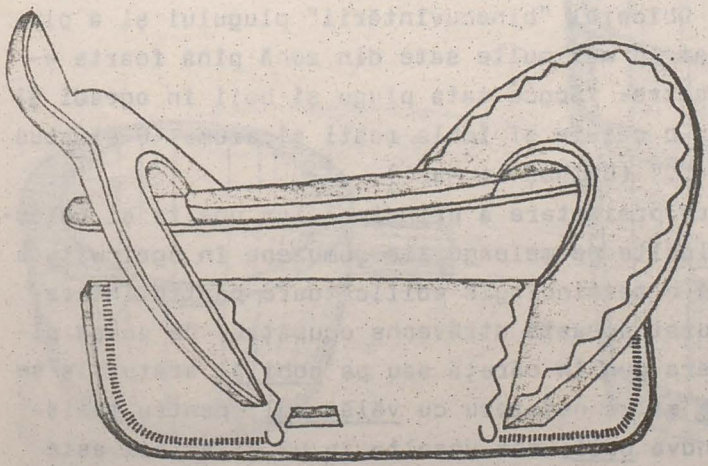
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

"F R Î N G H I E R"

"S T A T I V E"
Pentru țesut
"guri de ham"

T A R N I Ț Ă
(Șea de lemn)

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

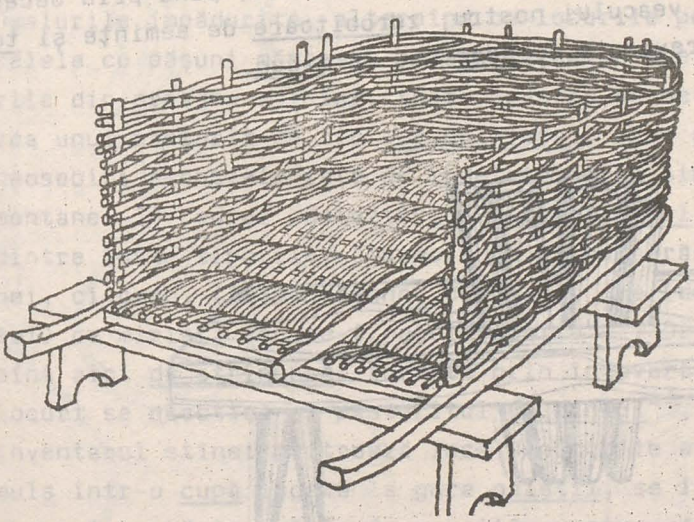
Încercarea puterii de germinare a semințelor se face în lunile februarie și martie, prin punerea lor la încolțit într-o strachină de lut, practică asemănătoare cu cea antică a vaselor lui Adonis. Pentru ocrotirea holdelor este obiceiul ca l Sfîntul Ioan Gură de Aur, cînd se dezleagă glasul păsărilor, să se semene tot felul de boabe, pentru ca zburătoarele să nu dăuneze în vara următoare roadelor cîmpului (Arghira, Basarabi, Preuteşti). În mai multe localităţi este serbată o zi anumită pentru glasul păsărilor (Lucăceşti, Drăgoieşti ş.a.). Aceasta se ţine după sărbătoarea Sfîntului Haralambie sau la Sfîntul Ioan Cucuze cînd se dau de pomană colaci, pentru ca păsările să nu facă stricăciuni în grînele de pe lanuri. Din aceleaşi motive, gospodinele se feresc să meargă mîncînd pe drum.

După primele zile ale lunii martie, numite aici zilele babei (în cele mai multe localităţi), zilele mieilor (Brădăţel şi Leucuşeşti) sau ale cocostîrcilor (Ţoleşti), oamenii se pregătesc pentru muncile de primăvară. Altădată, înainte de plecarea la arat, se sfinţea plugul (Lucăceşti, Valea Poienei) şi se afumau caii, boii, plugarii, precum şi toate uneltele agricole, cu tămîie sau cu putregai de răchită (Ţoleşti, Valea Bourei). Plugul era împodobit cu crengi înverzite, iar în seminţe se amestecau firimituri dintr-un colac ce se păstra în acest scop de la Crăciun (Răbîia)[29]. Obiceiul "binecuvîntării" plugului şi a plugarilor s-a practicat în mai multe sate din zonă pînă foarte aproape de zilele noastre: "Scoĉé tata plugu şî boii în ogradî şî mama puné tămîi într-o căţúie şî îmbla roatî şî afuma. O ŝi spus şî cuvinĉi, eu şĉiu..." (Dolheştii Mari).

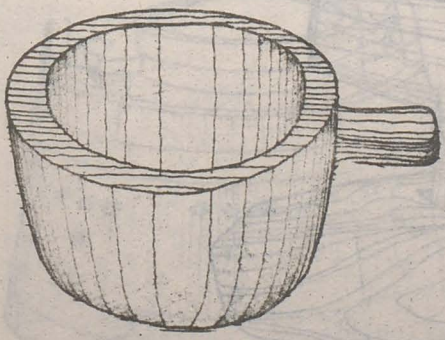
O sumară prezentare a principalelor unelte şi obiecte de uz casnic, folosite pe meleagurile şomuzene în agricultura tradiţională, relevă o terminologie edificatoare pentru interesul de care s-a bucurat această străveche ocupaţie. De acasă pînă la ogor, plugul era dus în căruţă sau pe cobîlă, arăturile se fărîmiţau cu boroana şi se netezeau cu vălătucul, pentru treierat s-au folosit cîndva caii, dar unealta în uz şi astăzi este îmblăciul, cele două părţi ale sale - dîrjaua şi hadaragul -

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

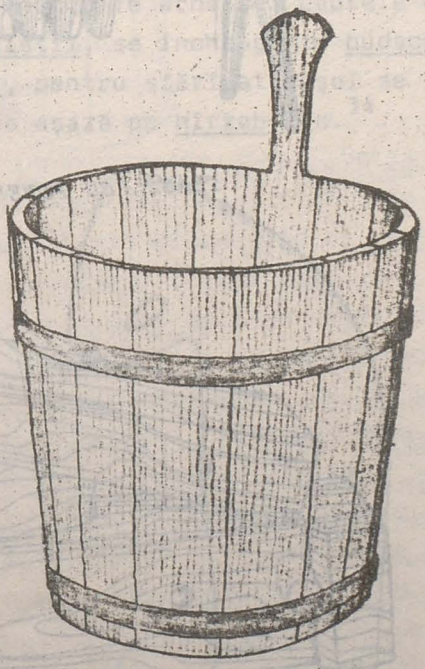
fiind legate între ele cu ajutorul oglăgiilor. Boabele se alegeau din pleavă cu ajutorul ciurului, ştiuleţii de porumb se băteau pe leasă ori în piua de desfăcat, morile erau cele purtate de apă, iar pentru măsurarea cerealelor se foloseau mertícul, stambolul, mierţa sau dimerlia.

"L E A S A"
Pentru bătut(desfăcat) ştiuleţii de porumb.

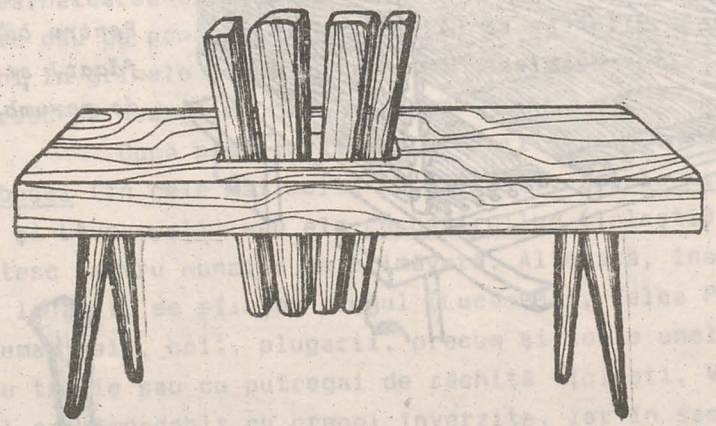
M E R T I C

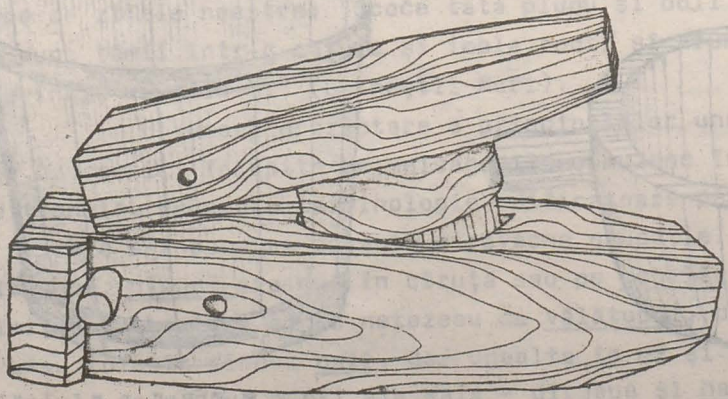
D I M E R L I E

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

În afara cerealelor, se cultivă şi plantele textile, inul şi cînepa ajungînd să ocupe, alături de acrtof, suprafeţe agricole din ce în ce mai întinse. La Măzănăieşti şi Drăgoieşti, la Ţoleşti, Boteşti şi Preuteşti au existat, pînă prin deceniile trei-patru ale veacului nostru, zdrobitoare de seminţe şi teascuri pentru ulei, prevăzute cu pene sau cu macuc.

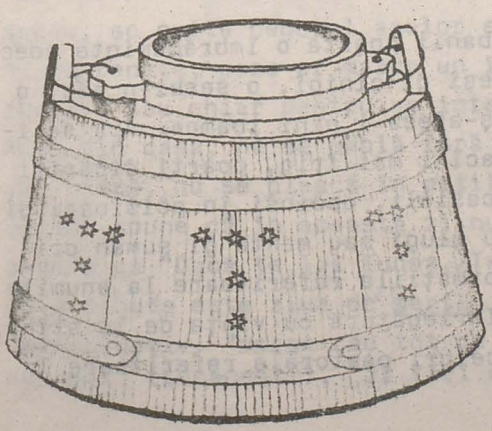
TEASC "CU PENE" (Leucuşeşti)

TEASC "CU MACUC" (Toleşti)

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Mai mult decît agricultura, creşterea vitelor şi păstoritul ocupau cîndva un loc de primă însemnătate în economia zonei. Aceste îndeletniciri au fost favorizate întotdeauna de condiţiile naturale pe care le oferă spaţiul de care ne ocupăm. Dealurile împădurite, alternînd cu locurile pentru fîneţe, vîlcelele cu păşuni mănoase, bogata reţea de ape curgătoare, imaşurile din preajma satelor, toate acestea au determinat practicarea unui păstorit de tip agricol-local, care nu înregistrează deosebiri esenţiale faţă de îndeletnicirea similară din zonele montane. În cadrul păstoritului agricol-local, cel mai răspîndit dintre toate tipurile, "turmele de oi nu părăsesc hotarul comunei, ci pasc, fie pe păşunea comunală, fie (după ridicarea recoltei) pe mirişti sau pe fîneţele cosite"[31]. De regulă, stînile sînt aici de strînsură, formate prin întovărăşiri[32], în unele locuri se practică şi păstoritul cu rîndul[33], iar obiectele din inventarul stînei păstrează încă denumirile arhaice. Laptele este muls într-o cupă legată la gura găleţii, se încheagă în budacă, cheagul se păstrează în ceagorniţî, pentru sfărîmat caşul se foloseşte breţidău, strecurătoarea se aşază pe hîrzob etc.[34].

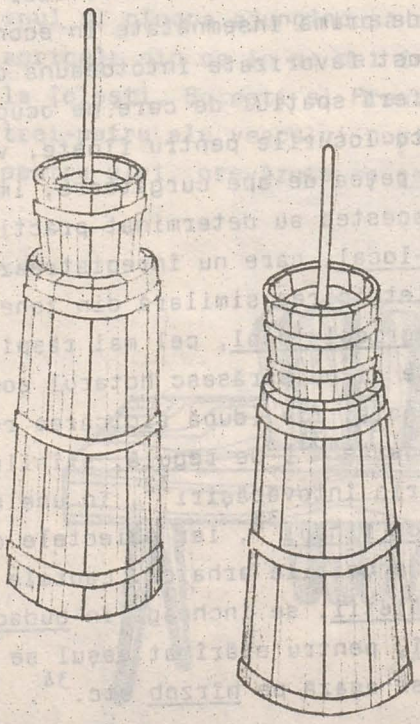

GALEATĂ "CU CUPĂ"

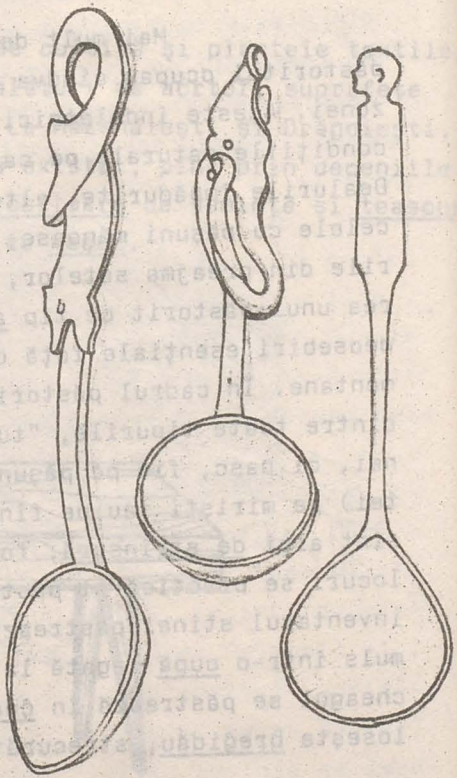

COADĂ DE LINGUROI

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

"BUDĂIEȘE" PENTRU ALES UNTUL

L I N G U R O A I E

În unele sate ciobanii poartă o îmbrăcăminte adecvată: "Primavara îşi faşi o cămeşî ĝi cînipî, o şerbi-n zăr, o unzi cu unt şî cu usuc ĝi oaie ş-aşeea-i pînî toamna. Apu au iţari, aĝica izmeni ĝi cînipî; dacî-i mai frig, poartî şioarişi ĝi lînî. Pi cap au palarii sau caşiuli, opcînşi în pcişioari şî cură latî. Cîn iera frig, purtau glugî sau manta ĝi suman ori suman"[35]. Lipsesc în schimb informaţiile referitoare la anumite interdicţii etice sau sociale, în legătură cu viaţa de la stînă, şi nu se cunosc străvechile obiceiuri pastorale referitoare la focul viu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

La Sfîntul Gheorghe se pun pe stîlpii de la porţi bucăţi de "glie verde", în care se înfig mlădiţe de salcie. Acestea se păstrează cu grijă în gospodărie, pentru că li se atribuie virtuţi apotropaice şi vindicătoare, mai cu seamă în cazul unor boli ale animalelor: "Brazda aceea îi bună pentru vacile bolohănite" (Mihăieşti) sau "e de leac de-o sclintitură" (Rotopăneşti). De asemenea, în ziua Sfîntului Gheorghe "sî înfloreşti furca cu calsi, ca sî creascî inu şî cînipa" (Corlata) şi se împodobeşte doniţa cu tot felul de flori, pentru sporul laptelui la vaci (Drăgoieşti). Un rol important în cadrul riturilor agrare îl au focurile ce se aprind la anumite sărbători de primăvară şi vară (4o de Sfinţi, Alexii, Paşti, Sînziene). Aceste focuri au rostul de a ocroti viitoarele recolte ("Fac focuri prin grădini, să nu vie viermii, lăcustele, omizile"[36]), dar şi pentru a influenţa în bine sănătatea celor ce sar peste ele ("La Paşti sar pisti focuri, ca sî cie uşori şî curajoşi"[37]). Se păstrează şi unele credinţe arhaice privitoare la valoarea purificatoare şi întăritoare a apei proaspete, practicîndu-se atît spălatul ritual, cu apă neîncepută, la anumite sărbători ("Cine-i bolnav, să se spele în noaptea de Înviere, ca să se facă sănătos"[38]), cît şi stropitul cu apă în prima zi de Paşti ori la Sfîntul Gheorghe.

Zilele săptămînii sînt încărcate, în mentalitatea oamenilor acestor locuri, de atribute speciale, bine stabilite. Lunea este fruntea săptămînii, zi cu valoare accentuată de omen: "sî începi trebili di luni, cî mergi cu spor" (Preuteşti). De aceea, se evită debutul acelor evenimente care este de dorit să nu se repete, care ar marca un început rău pentru săptămîna respectivă sau chiar pentru un interval de timp mai mare: nu se dau bani din casă, nu se umblă fără rost pe drumuri, nu se dă gunoiul afară, nu se pleacă în peţit, nu se îngroapă morţii etc.[39] Se mai spune că în această zi nu este bine să te speli pe cap, pentru că "Dacă te lai lunea,/Te urăşte lumea"[40]. Total opusă ca atribute este ziua de marţi, care are o marcată valoare de omen negativ: "merge rău tot ce începi" (Ţoleşti), este "zî cu napasîi" (Lucăceşti), "zî fărî noroc" (Zahareşti). În consecinţă

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

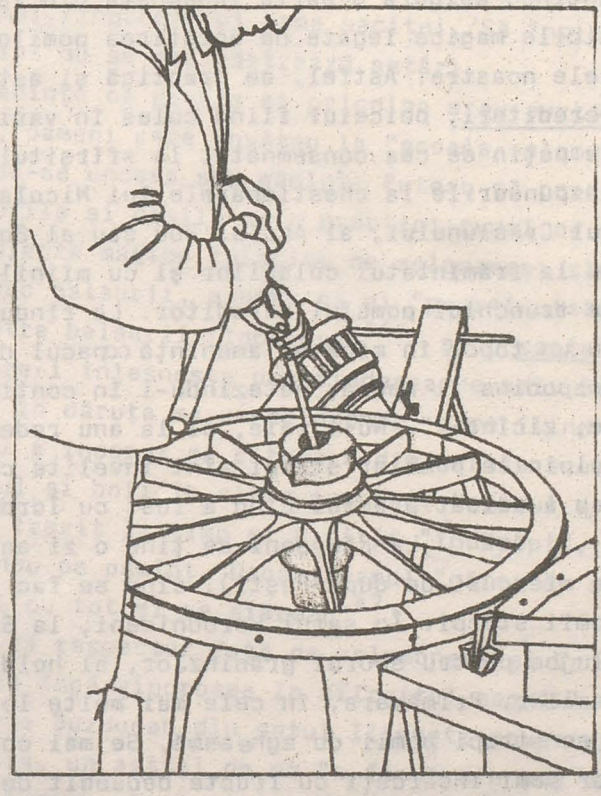
nu se porneşte de marţi nici o activitate, pentru că "nu mai găteşti ci începi" (Răbîia) şi îndeosebi nu se încep în această zi pregătirile pentru nuntă (Probota, Poienari).

O amintire a riturilor pastorale de altădată se păstrează în interdicţia de a se toarce în această zi: "Nu toarcem marţi seara, cî mînîncî lupu oili" (Dolhasca); "În zîua di marţi nu-i bini nici sî punem mîna pi lîna di oi" (Hîrtop). La intervale ciclice, anumite zile ale săptămînii sînt grupate în interiorul unor credinţe străvechi, de care îşi mai aduc aminte doar femeile în vîrstă. Astfel, miercurea seacă se ţinea pentru a nu pătimi omul din cauza Ielelor (Dînselor), tot aşa cum joile verzi (din perioada cuprinsă între Paşti şi Duminica Mare) erau serbate ca să nu se abată grindinele asupra semănăturilor (Liteni-Moara, Stupca, Ilişeşti). În fine, ca în atîtea alte locuri, sîmbăta este considerată "ziua morţilor", zi nefastă pentru foarte multe lucruri, dar în primul rînd pentru croitul şi cusutul hainelor: "nu ies bune" (Brădăţel), "nu poartă noroc" (Probota), "nu le mai termină niciodată" (Dolheştii Mici), "poati ciar sî moarî omu şeala, pintru şini-s hainili" (Corlata).

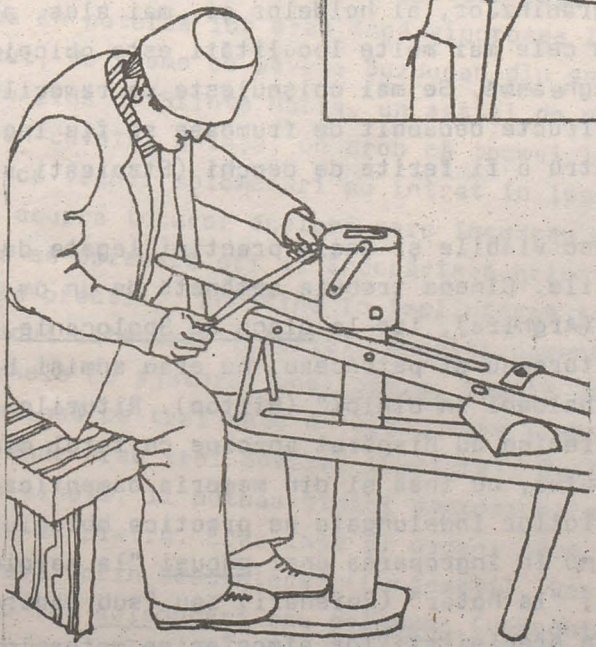
În afara agriculturii şi păstoritului, care rămîn îndeletnicirile fundamentale ale oamenilor de pe Valea Şomuzului Mare, trebuie să amintim o serie de ocupaţii complementare, între care se numără pomicultura, olăritul, stupăritul, piuăritul, precum şi meşteşugurile mai restrînse, ilustrate în zonă de cojocari, sumănari, butnari, fierari, rotari, dulgheri şi, nu în ultimul rînd, de lăutari, faima acestora din urmă ajungînd pînă departe. Suprafeţele de păduri întinse, păşunile înmiresmate şi, mai ales, nesfîrşitele livezi de pomi fructiferi au făcut ca stupăritul să se bucure de interes pe aceste meleaguri încă din cele mai vechi timpuri[41]. Un moment înfloritor pare să fi existat la răspîntia veacurilor XIX-XX, cînd în satele şomuzene sînt semnalate numeroase stupine. Se crede chiar că numele satului Stupca ar putea fi pus în legătură cu această străveche şi frumoasă îndeletnicire[42].

Cum e şi firesc, într-o regiune în care livezile

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

MEȘTER ROTAR

MEȘTER DOGAR

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

întinse asigură o parte însemnată din veniturile sătenilor, practicile magice legate de ocrotirea pomilor sînt viabile şi în zilele noastre. Astfel, se practică şi astăzi ameninţarea pomilor neroditori, obiceiul fiind cules în variante ce nu diferă cîtuşi de puţin de cea consemnată, la sfîrşitul secolului trecut, în răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densuşianu[43]. În ajunul Crăciunului, al Anului Nou sau al Bobotezei, gospodina iese de la frămîntatul colacilor şi cu mîinile încărcate de aluat unge trunchiul pomului neroditor. La rîndul său, gospodarul apare cu un topor în mînă şi ameninţă copacul de trei ori: "Ţi tai!" Gospodina îl apără, netezindu-i în continuare trunchiul cu mîinile, zicînd: "- Nu-l tăié, cî la anu rodeşti!" (Zahaareşti).Uneori tulpinile pomilor sterpi sînt învelite cu paiele pe care a stat sau a călcat preotul cînd a fost cu Iordanul (Preuteşti).

La Rădăşeni se ţine o zi anumită pentru livezi (prima miercuri de după Paşti), cînd se fac rugăciuni speciale pentru pomii sterpi. În satul Horodniceni, la Sfînta Treime se plătesc slujbe pentru sporul grădinilor, al holdelor şi, mai ales, al livezilor. Primăvara, în cele mai multe localităţi este obiceiul de a se stropi pomii cu agheasmă. Se mai obişnuieşte ca ramurile unor pomi încărcaţi cu fructe deosebit de frumoase să fie legate cu panglici roşii, pentru a fi ferite de deochi (Stroieşti şi Mihăieşti).

Se dovedesc viabile şi unele practici legate de cultivarea plantelor textile. Cînepa trebuia semănată de un om înalt "ca să creascî nantî" (Arghira), iar la claca de Spolocanie, în timpul căreia femeile torceau şi petreceau, nu erau admişi bărbaţii, "sî nu sî facî haldani în cînipî" (Hîrtop). Riturile legate de fenomenele atmosferice au dispărut aproape cu totul din practica actuală a satului, nu însă şi din memoria oamenilor mai în vîrstă. În timpul ploilor îndelungate se practica obiceiul numit mama ploii, constînd în îngroparea unei păpuşi "la marginea satului" (Măzănăieşti), "la hotar" (Poienari) sau "sub pădure" (Dolheştii Mari). Lipsa precipitaţiilor atmosferice determina un obicei analog, ceremonialul funerar avînd în centrul său, de

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

această dată, pe mama secetei, o păpuşă ce era bocită astfel: "Draga mamei, draga mamei,/Îngropăm pi mama săcitei,/Să îngie mama plcaiei"[44]. Obiceiul nu se mai păstrează astăzi.

Exista credinţa că ploaia şi grindina erau purtate pe sus de solomonari[45], oameni care învăţau la "şcoala solomonească", aceasta aflîndu-se undeva sub pămînt. Puteau să pornească şi să oprească vînturile şi ploile prin practici numai de ei ştiute. Principalele obiecte magice folosite de solomonari sînt frîul - cu care stăpînesc balaurii, pentru că ei "poartă piatra pe unde vrau, da cu piatra balaurii rînduiesc"[46] - şi o carte mare, cu slove vechi care-i înlesneşte desprinderea de sol. Se spune că un ţăran luase în căruţa sa un solomonar, care fiind obosit a adormit. Ţăranul a început să citească din cartea acestuia şi s-a trezit cu carul şi boii în slava cerului. Norocul a fost că solomonarul s-a trezit la timp şi a citit "îndărăpt", reuşind să coboare din nou pe pămînt. Dacă ţăranul "gătea de cetit cartea, cădea cu boi cu tot şi se sfărmau"[47].

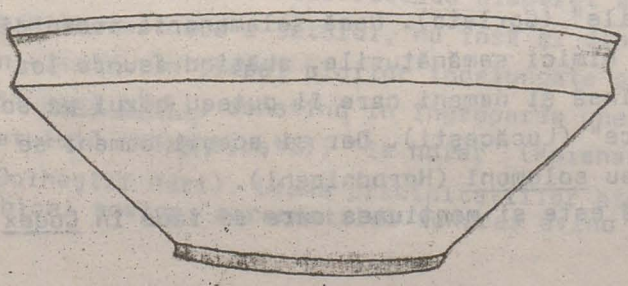
S-ar părea că respectul faţă de solomonari şi încrederea în puterea lor erau încă viguroase la sfîrşitul secolului trecut, de vreme ce Saveta Buzdugan din satul Ilişeşti povestea că,în ziua de Sfînta Maria, un astfel de om "a făcut din apă caldă, în covată, ghiaţă, un drob că tocmai la două zile s-a topit"[48]. După ce vechii solomonari au intrat în legendă, termenul s-a extins asupra tuturor acelora care încercau prin tot felul de mijloace să oprească ori să îndepărteze grindinele. Pe lîngă cunoscutele practici, constînd în împlîntarea toporului în prag sau în mijlocul bătăturii (Răbîia), anumiţi oameni încercau să alunge cumpenele cu ajutorul unei pînze, ţesută dintr-un fuior de cînepă şi întinsă pe trei beţe de alun, care trebuiau împlîntate "pe un cîmp unde erau trei movile" (Corlata). Dacă solomonarii aveau ciudă pe cineva, îi puteau nimici semănăturile, abătînd asupra lor ploile cu piatră. Erau însă şi oameni care îi puteau birui pe solomonari "prin descîntece" (Lucăceşti). Dar şi aceşti oameni se numeau tot solomonari sau solomoni (Horodniceni).

Interesantă este şi menţiunea care se face în Codex

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Bandinus pentru o practică destinată înlăturării molimelor, constatată în a doua jumătate a secolului al XVII-lea în satul Lucăceşti, din actuala comună Drăgoieşti. În timpul unei mari epidemii de ciumă, ce cuprinsese apusul Europei şi ameninţa să se extindă şi asupra ţării noastre, la hotarul satului Lucăceşti fusese construit, dintr-un stejar, un stîlp profilactic antropomorf, avînd o menire asemănătoare cu cămaşa ciumei. Omul de lemn ameninţa spiritul malefic al ciumei, ţinînd în mîini un arc cu două săgeţi întinse şi o suliţă pregătită de atac[49]. Atestarea lui Marcus Bandinus este importantă şi pentru faptul că pune în lumină particularităţile monumentului stilimorf de acest tip din Moldova.

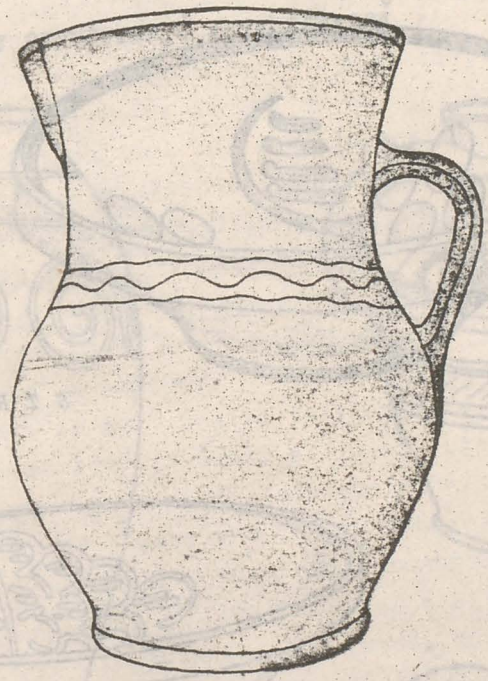
Un meşteşug aproape uitat astăzi a fost, în zona moldovenească a Şomuzului, olăritul. Într-un studiu consacrat satelor specializate în producerea obiectelor de ceramică, Nicolaie Dunăre se ocupă şi de trei centre din zona în discuţie: Dolheşti, Şoldăneşti şi Fălticeni[50]. S-ar părea că la un moment dat au lucrat cîţiva olari şi în satele Boura şi Valea Bourei. Vasele care se făceau aici, din ceramică roşie sau neagră, acestea din urmă fiind împodobite cu ornamente ce se realizau prin lustruirea cu piatra, aveau o destinaţie exclusiv utilitară: lăptare, ulcioare, oale de sarmale, chiupuri, căni de băut apă etc. La Dolheştii Mari, unde a existat cel mai dezvoltat centru de ceramică din zonă, aici lucrîndu-se mai ales ceramică neagră, de tradiţie dacică, se mai păstrează şi astăzi, într-o parte a satului, denumirea unei uliţe a olărenilor. În cîteva sate de la obîrşia Şomuzului s-au descoperit o serie de vase a căror proveniență ardelenească este în afară de orice îndoială.

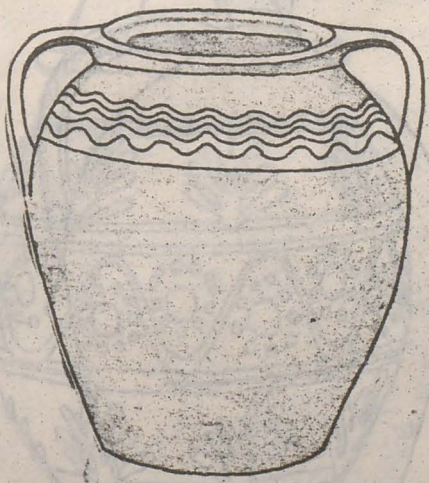
S A H A N
Pentru sarmale

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

"LĂPTAR"

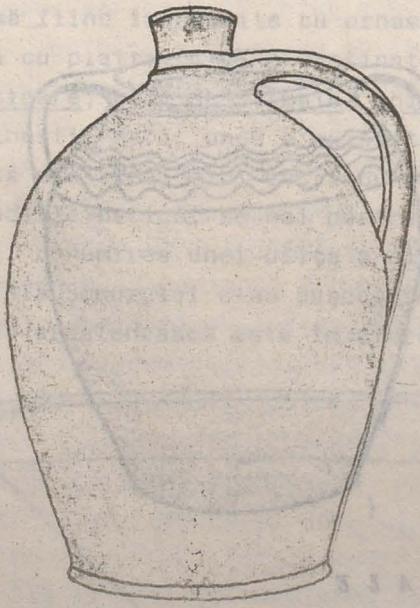
OALE PENTRU SARMALE

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

STRĂCHINI

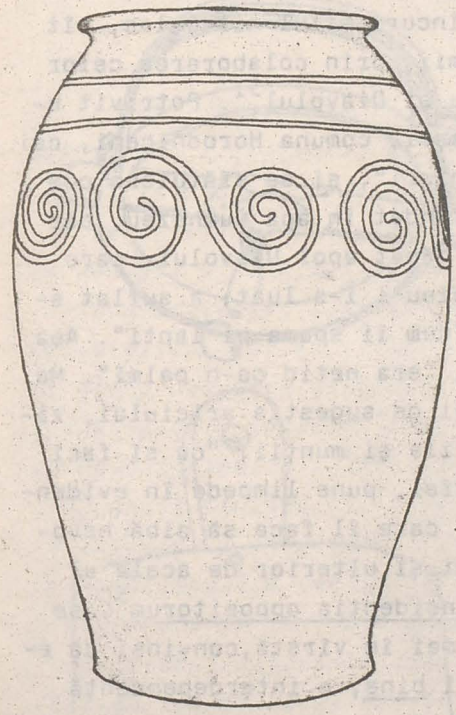

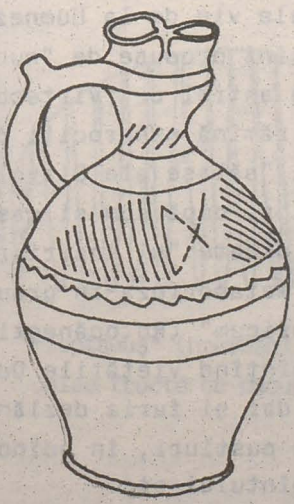
ULCIOR

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

VASE DE PROVENIENȚĂ ARDELENEASCĂ

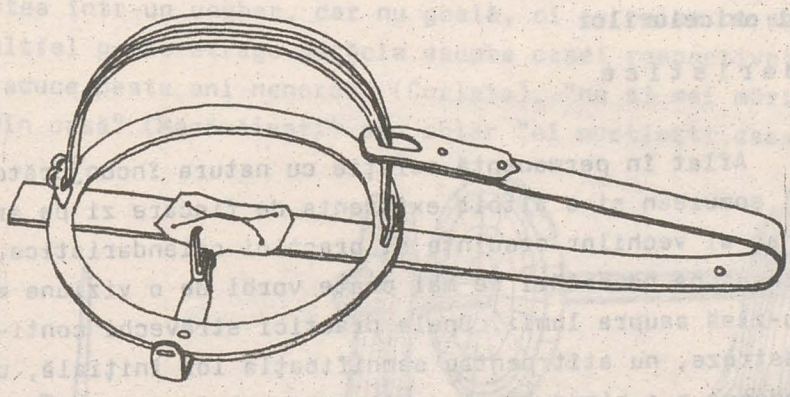
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Zona Şomuzului Mare conservă o variantă originală a mitului sud-est european al scufundării cosmogonice, în care sînt bine reprezentate ambele aspecte ale motivului: atît cel al apelor primordiale, ce ascund în adîncuri mîlul miraculos, cît şi acela al dualismului creaţiei lumii, prin colaborarea celor două divinităţi antagonice, Dumnezeu şi Diavolul[51]. Potrivit unei credinţe culese din satul Mihăieşti, comuna Horodniceni, cei doi se ivesc pe o apă, "ca nişte ţînţari", şi se sfătuiesc cum să facă pămîntul. Mai întîi s-a scufundat în apă Dumnezeu, dar nu a găsit "sămînţa di pămînt". S-a băgat apoi Diavolul, care "o scos puţîn mîl sub unghii". Dumnezeu i l-a luat, a suflat asupra lui şi l-a împrăştiat pe apă "cum îi spuma pi lapti". Aşa s-a făcut pămîntul care, la început, "era netid ca-n palmî". Mai apoi, aflînd prin intermediul albinei de sugestia ariciului, ziditorul va ridica dealurile, podişurile şi munţii, "ca sî facî loc apilor". Geogeneza imaginată astfel, pune limpede în evidenţă acea "oboseală a lui Dumnezeu"[52], care îl face să aibă nevoie mai întîi de ajutorul Nefîrtatelui şi ulterior de acela al ariciului. Biunitatea divină sau coincidentia oppositorum[53] se păstrează în mentalitatea sătenilor mai în vîrstă,convinşi că există o relaţie organică între rău şi bine, o interdependenţă între forţele benefice şi cele malefice.

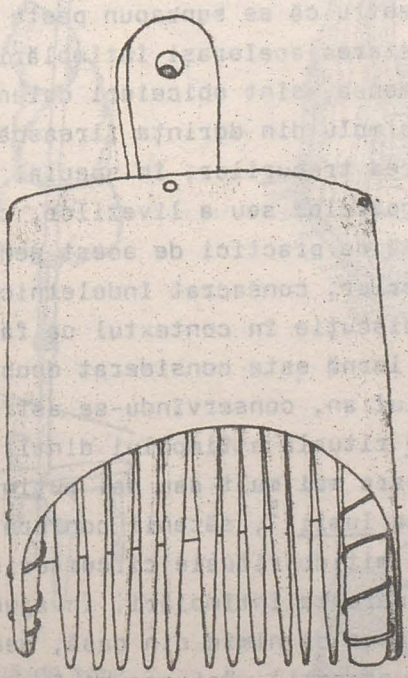
Dacă vînturile calde şi domoale vin de la Dumnezeu, vîrtejurile ce ridică praful pînă la cer sînt produse de "nunta diavolilor" (Moara Nică). Cei surprinşi de astfel de "vîrtecuşuri" pot fi pociţi, pot să amuţească, să rămînă nenorociţi pe viaţă[54]. Copacii trăsniţi sînt consideraţi "sălaşe ale Diavolului" şi nu se iau lemne din trunchiurile lor, după cum şi casele trăsnite se părăsesc, pentru că au fost ridicate "pi locuri răli" (Corlata). Capacitatea Diavolului de a se metamorfoza în grăunte, bici, pasăre, animal - "sî faci orici şî oricum" (Rotopăneşti) - şi de a fi prezent în toate locurile, ameninţînd vietăţile Domnului, a determinat tot felul de precauţii, dar şi furia dezlănţuită a unor descîntătoare, care îl trimit pe pustiuri, în adîncul pădurii, peste mări şi ţări, în fundul pămîntului etc.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

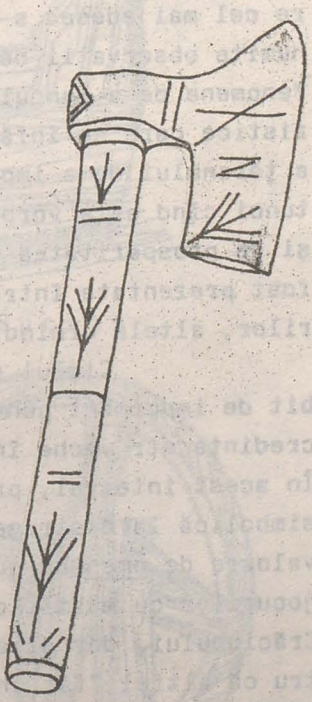
Cert este că în acest ansamblu de forţe contrarii, omul devine un mediator sui-generis, acceptînd deopotrivă binele şi răul în toate împrejurările vieţii sale.

Capcană pentru animale mari

"Pieptănuş" (hreabăn) pentru cules fructe de pădure

Bardă ornamentată

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

2. Folclorul obiceiurilor

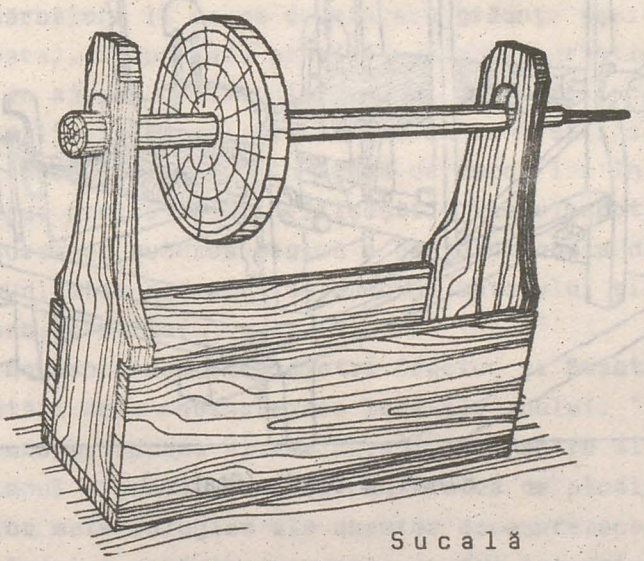
A. Calendaristice

Aflat în permanentă relaţie cu natura înconjurătoare, săteanul şomuzean şi-a altoit existenţa de fiecare zi pe arborele milenar al vechilor credinţe şi practici calendaristice, ceea ce nu înseamnă că astăzi se mai poate vorbi de o viziune mitică propriu-zisă asupra lumii. Unele practici străvechi continuă să se păstreze, nu atît pentru semnificaţia lor iniţială, care cel mai adesea s-a pierdut, ci pentru că se suprapun peste anumite observaţii desprinse din repetarea aceloraşi întîmplări şi fenomene de-a lungul vremii. De asemenea, sînt obiceiuri calendaristice care se înfăptuiesc pur şi simplu din dorinţa firească a ţăranului de a impulsiona realizarea treburilor, în special atunci cînd este vorba de rodnicia ogoarelor sau a livezilor, ca şi de prosperitatea turmelor. O seamă de practici de acest gen au fost prezentate într-un capitol anterior, consacrat îndeletnicirilor, altele urmînd a fi luate în discuţie în contextul de faţă.

Ciclul sărbătorilor de iarnă este considerat deosebit de important pentru debutul noului an, conservîndu-se astfel credinţa străveche în acea renovatio rituală a timpului dintîi. În acest interval, printr-o participare mai mult sau mai puţin simbolică la distrugerea şi refacerea lumii[55], sătenii conferă valoare de omen nu numai scenariilor mitico-rituale circumscrise jocurilor cu măşti, ci şi celor mai mărunte întîmplări. În ajunul Crăciunului, dar şi al Anului Nou, nu se dă nimic din casă, pentru că altfel "tăt anu împrumuţi" (Lucăceşti), "ai pagube în gospodărie" (Ţoleşti) sau "dai norocu" (Moara Nică). De asemenea, în aceste zile se evită certurile şi chiar obiceiul de a vorbi pe cineva de rău, căci dacă nu procedezi astfel, "îţi mergi tăt anu cu huit" (Liteni-Moara). Este bine deci ca în această perioadă, cînd se aleg "sorţile" noului an, "să fii curat şi să n-ai scîrbă pe nimenea" (Corlata).

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

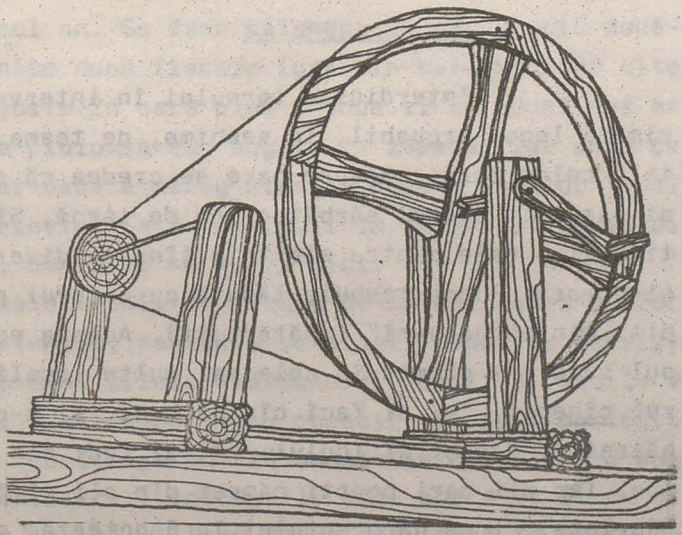
Din ajunul Crăciunului şi pînă la Bobotează nu se toarce. Timp de douăsprezece zile, furca de tors se aşază să stea într-un ungher, dar nu goală, ci cu caier pe ea, pentru că altfel poate atrage sărăcia asupra casei respective (Zahareşti), "aduce peste ani nenoroc" (Corlata), "nu sî mai mărită fetili din casă" (Măzănăieşti) sau chiar "sî pustieşti casa" (Răbîia).

Sucală

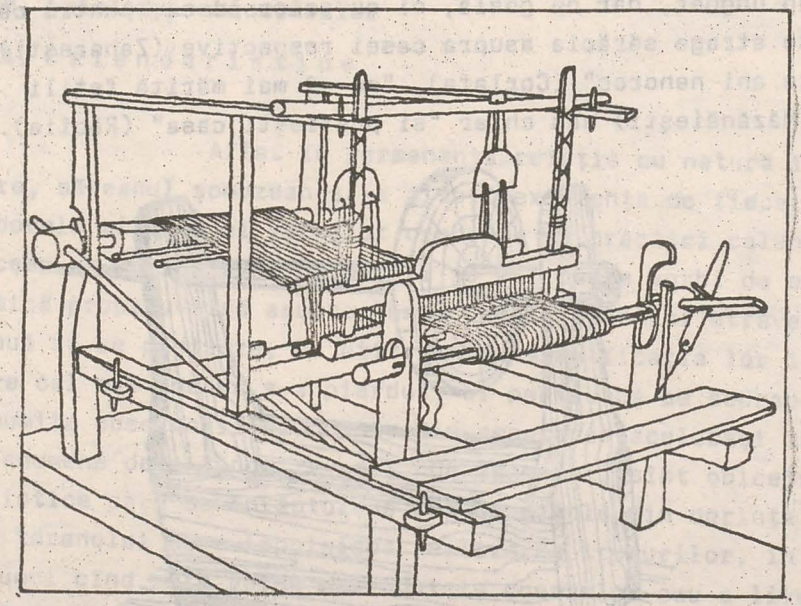

Furcă de tors

Sucală

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Răzpoi de ţesut (Stative)

Interdicţia torsului în intervalul la care ne referim se lega probabil, în vechime, de teama de a nu vătăma sufletele celor morţi, despre care se credea că sînt prezente printre ai casei în timpul sărbătorilor de iarnă. Sînt însă şi alte motivaţii, unele dintre ele trimiţînd la diverse rituri pastorale şi agrare. Furca trebuie lăsată cu caierul pe ea, "ca sî nu capiti cînipa holburî" (Spătăreşti). Acesta este de fapt răspunsul care s-a primit în cele mai multe localităţi. Tot pentru sporul cînepii, "sî sî facî cînipa bunî, sî n-o batî ghiaţa" (Măzănăieşti), dar şi al inului, "sî sî facî din belşug cînipa şî inu, iar cii cari poartî cămeşi din eli sî fie cît mai sănătoşi" (Corlata), i se dă preotului,la Bobotează, cîte un fuior din aceste plante. Fuiorul respectiv mai este numit şi "faşa Domnului

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

sau "podul", deoarece se crede că pe el vor trece sufletele în drumul lor spre rai[56].

În ajunul Crăciunului, uneori şi al Bobotezei, nu se strigă păsările la mîncare, pentru că nu mai ai parte de ele peste ani, "ţî li ie uliu, vulpea sau, dacî te-audi un vecin cîn li chemi, îţi ie mana di la găini" (Mihăieşti). Deosebit de interesant este şi faptul că, pentru a feri păsările de rele, la ajunurile acestor sărbători li se dă de mîncare grăunţe aşezate în cerc (Liteni-Moara). O ipostază arhaică a acestei practici se desfăşura astfel: în ajunul Crăciunului sau al Bobotezei, copilul cel mai mic din familie ieşea gol afară, lua un lanţ şi înconjura casa, după care îl aşeza în curte, în formă de cerc, iar în mijloc se punea mîncarea pentru păsări (Ilişeşti). Rostul apotropaic al vrăjii era asigurat de puterea magică a gestului comis de ultimul născut, de nuditatea rituală, de efectul metalului şi, mai ales, de dublul cerc ocrotitor.

Cele douăsprezece zile dintre Crăciun şi Bobotează simbolizează şi astăzi cele douăsprezece luni ale anului. "Ţăranii din întreaga Europă, spunea Mircea Eliade, nu pentru alte motive, determină timpul fiecărei lumi şi cantitatea de ploaie prin intermediul semnelor meteriologice ale acestor douăsprezece zile"[57]. Pe parcursul celor douăsprezece zile se fac tot felul de divinaţii pentru noul an. Se face calendar de ceapă, din douăsprezece găoci, menite după fiecare lună, în care se pune cîte un pic de sare. Găocile în care pînă a doua zi se adună apă mai multă indică lunile ploioase sau bogate în zăpadă, iar cele cu puţină apă sau chiar uscate atrag atenţia asupra lunilor lipsite de precipitaţii. Obiceiul este răspîndit în toate satele de pe Valea Şomuzului şi, desigur, nu numai aici.

Aspectele vremii în zilele de la răscrucea anilor erau cercetate cu atenţie, pentru a se stabili anumite previziuni Se spune că aşa cum sînt zilele Crăciunului vor fi şi lunile verii (Liteni-Moara). Dacă la Anul Nou copacii vor fi "împromorocaţi" (Preuteşti), "cu floare multă" (Măzănăieşti), iar la Bobotează se umplu de chiciură (Lucăceşti), anul acela va fi cu noroc. Semn de belşug indică şi luna de pe cer, dacă în seara de

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Anul Nou se arată "mari şî luminoasî".

În mai multe sate din zonă se practică vergelatul pe soiuri de culturi. Obiceiul are loc în ajunul Anului Nou. După ce se scot cărbunii din cuptor, se fac grămăjoare de grîu, porumb, secară, orz, ovăz, cartofi, seminţe de cînepă, de legume etc. şi se pun pe vatră. Se aşază apoi în faţa fiecărei grămăjoare cîte un cărbune aprins şi se lasă pînă a doua zi dimineaţa. Care grămadă are în faţă mai multă spuză, acele seminţe vor da rod îmbelşugat în anul ce vine[58]. Alteori, grămăjoarele de seminţe se aşezau pe pragul casei, iar belşugul era indicat de cărbunele care se stingea mai repede: "uni sî topché tăciunili mai repidi, aceea grînî sî facé mai bunî în anu aceala" (Corlata). S-a practicat pe aceste plaiuri şi varianta vergelatului care urmăreşte să releve cum îi va merge în noul an fiecăruia dintre membrii gospodăriei. Se ascundeau sub mai multe străchini, întoarse cu gura în jos, boabe de cereale, bani, oglindă, tăciune etc. şi fiecare din familie îşi alegea cîte un vas, descifrînd în "semnul" aflat dedesupt cu ce se va îndeletnici peste an .

Foarte multe sînt vrăjile pe care le fac, în zilele de la cumpăna anilor, fetele de măritat. De la număratul bucăţilor de lemne - "aduc un braţ di lemni în casî şî dacî-s cu soţ sî măritî, dacî nu, nu sî măritî în anu ceala" (Preuteşti) - şi pînă la aşezatul punţilor, împodobite cu busuioc, peste o apă curgătoare, repertoriul acestor acte de iscodire a viitorului, a soartei este infinit: "Numărarea şi legarea parilor de la gard", "Lovirea în coteţul porcilor", "Prinderea berbecului", "Aşezarea între oglinzi", "Cătarea în fîntînă", "Privitul prin inel" etc. Ne vom referi doar la cîteva dintre ele. Pentru a avea glas frumos, fetele se spală, în ajunul Anului Nou, cu apă neîncepută,pe care o ţin într-o oală de lut nouă (Boteşti), se afumă cu pene de cuc (Ţoleşti) sau ţin în mînă o creangă pe care a cîntat cucul (Corlata). Cît despre obiceiul punerii punţilor, acesta se desfăşura în felul următor: în ajunul Anului Nou, seara, fetele mergeau în livadă, rupeau cîteva crenguţe de măr dulce, apoi luau busuioc, flori, panglici, un ban de argint şi cu toate acestea

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

se duceau la o apă curgătoare. Acolo, aşezau două crenguţe peste un pîrîiaş, iar deasupra lor punea o altă crenguţă, tot de măr dulce, aceasta din urmă fiind împodobită cu busuioc, flori, panglici, ban de argint şi păr din cosiţa fetei care făcea puntea. A doua zi, dimineaţa, fata se ducea din nou la pîrîu şi dacă ramurile de măr dulce erau încărcate de promoroacă sau măcar de brumă era semn că "ursitul" va fi frumos şi bogat. Crenguţa împodobită era adusă acasă şi păstrată după icoană[59].

În ajunul Crăciunului, la Anul Nou şi la Bobotează, copiii umblau cu Colinda, cu Pluguşorul, în unele sate şi cu Steaua. Înainte vreme s-a umblat şi cu Luceafărul, iar la Ţoleşti, ca un element particular, este semnalată colinda Cu bostanul[60]. De regulă, cetele colindătorilor sînt mixte, separarea acestora făcîndu-se în jurul vîrstei de 14-15 ani, cînd băieţii manifestă o preferinţă expresă pentru repertoriul teatrului folcloric, îndeosebi al celui haiducesc. Fetele continuă să umble cu colinda pînă se mărită, şi chiar după aceea, dar nu o fac decît ca divertisment. Dacă în prezent colindele sînt colportate mai ales de fete, nu înseamnă că situaţia a fost aceeaşi dintotdeauna. La sfîrşitul secolului trecut, după cum precizează preotul din satul Probota, răspunzînd la chestionarele lui B.P.Hasdeu, în seara ajunului Sfîntului Vasile umblau moşnegii pe la case, cîntînd la fereşti: "Sculaţi, sculaţi boieri mari,/Că vă vin colindători/Pe la miez de cîntători"[61].

Colindătorii nu folosesc instrumente muzicale, cu excepţia cîtorva cazuri, întîlnite la Corlata şi Stupca, unde vîrstnicii sînt acompaniaţi de vioară şi cobză. În general, instrumentele muzicale sînt preferate de colindătorii ţigani. O analiză atentă a repertoriului de colinde, din perspectiva textelor poetice, arată că în satele de pe Valea Şomuzului Mare nu se păstrează variante arhaice ale speciei. S-ar părea că nu acelaşi lucru se poate spune despre melodica acestor creaţii folclorice, abordată succint şi în cadrul lucrării de faţă.

Cu excepţia tipului de colindă Ce-i mai bun pe lume, consemnat de Simeon Florea Marian la sfîrşitul secolului trecut[62]

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

şi a unor variante la tipul Vînătorii şi Sfîntul Ioan[63], care relevă o certă influenţă ardelenească, celelalte colinde întîlnite aici au, prin excelenţă, o tematică religioasă şi nu prezintă elemente particulare faţă de restul Moldovei. Tipurile cele mai răspîndite sînt Mănăstirea şi ruga (6), Avutul şi săracul (13), Prada din rai (19) şi Gonirea lui Adam din rai (2o)[64]. Realizarea lor artistică este inegală. Mai izbutite sub acest aspect sînt textele cu o structură predominant laică. Între acestea consemnăm şi o variantă a baladei Ilincuţa Şandrului, care în satul Moara Nică se colindă, într-o versiune prescurtată, sub numele de Eugenia Iovuleasî a grecului[65]. Unele variante ale colindei Cerbuşorul, prezentă în multe localităţi din zonă, relevă asemănări ce merg aproape pînă la identitate, cu texte culese din Maramureş[66], Bistriţa-Năsăud[67] şi chiar din Sălaj[68].

În ansamblul ceremoniilor folclorice prilejuite de sărbătorile schimbării anului, jocurile dramatice cu măşti şi spectacolele de teatru haiducesc ocupă aici un loc însemnat, fără să atingă totuşi proporţiile manifestărilor de acest gen din zona învecinată a Cîmpulungului ori din Podişul Central Moldovenesc. Obiceiuri precum Capra, Căiuţii, Ursul sînt practicate în variante de jocuri independente sau în cadrul unor alaiuri, alături de alte categorii de datini, cum ar fi Arnăuţii, Împăraţii, Irozii, Nunta tărănească, Mădămile etc. Printre personajele care participă la realizarea jocurilor se numără moşnegi, babe, ofiţeri, turci, ţigani, evrei ş.a.[69]. Instrumentele muzicale preferate sînt fluierul, vioara, cobza, dar şi fanfara, pe care o angajează de obicei cetele flăcăilor mari, "cari ţîn giocu" (Măzănăieşti).

Teatrul haiducesc este reprezentat, ca pretutindeni în Moldova nordică şi centrală, de piesele Jianu, Bujor, Groza, Gruia, sub zodia cărora circulă şi unele spectacole de dată mai recentă - Banda lui Tudor, Hora Unirii, Mama lui Ştefan cel Mare etc. - acestea din urmă avînd o valoare artistică îndoielnică. Înainte vreme, organizatorii spectacolelor pe teme haiduceşti manifestau o atenţie deosebită faţă de textele pe care le declamau şi mai ales faţă de secvenţele ce trebuiau cîntate. Aceeaşi exi-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

genţă o dovedeau şi în privinţa costumaţiei. Iată cum sînt descrise unele costume ale celor ce umblau cu ceata haiducească la Dolhasca în anul 1934: haiducii purtau "sumane pe umeri, căciuli ţurcăneşti cu pană, bondiţe, cămăşi cu pui, iţari, opinci cu nojiţe de păr de cal, chimire late cu alămuri, cuţite şi pistoale". Ciobanul avea "cojoc, glugă, căciulă, iţari, cămaşă spălată în zăr de oaie, chimir lat, bîtă în mînă"[71]. Din păcate, puţine mai sînt astăzi formaţiile de teatru haiducesc ce reuşesc să se impună prin acurateţea costumelor sau limpezimea textului. Cele mai multe surprind mai curînd prin confuzie şi neglijenţă în privinţa costumelor, prin replici hilare şi lipsa de talent interpretativ, ceea ce conduce la deturnarea rosturilor iniţiale ale acestor spectacole cvasifolclorice, promovate în secolul trecut şi de ex-şomuzeanul Matei Millo

Mai îndrăgite sînt jocurile cu măşti, îndeosebi atunci cînd acestea circulă sub formă de alaiuri (Malanca, Hora, Partia), pentru că mai ales în acest context li se poate pune în valoare întreaga lor frumuseţe. Constituirea alaiurilor are ca punct de plecare un complex mai amplu de manifestări socio-folclorice, între care un loc de seamă ocupă Berea. Acest obicei, similar cu Ospăţul feciorilor din Ardeal[70], avînd un rol hotărîtor în organizarea petrecerilor pentru tineri la sărbătorile de iarnă, cîndva practicîndu-se şi cu rosturi de iniţiere, a fost adus cu siguranţă de românii veniţi de peste munţi[72]. În fruntea cetei este pus cel mai destoinic dintre flăcăii satului. Aceasta poartă numele de vătaf. El se distinge de restul cetei printr-o costumaţie deosebită: "avé haini mai frumoasî şî hurmuz, petealî şî mărgeli la căciulî" (Măzănăieşti). Tinerii care organizau Berea umblau la Anul Nou "cu muzîca şî cu Buhaiu Mari", în vreme ce "flăcăii niŝi" puteau fi întîlniţi cu Buhaiu mic (Lucăceşti) cu plugușorul sau cu uratul.

Copiii de vîrstă şcolară şi chiar mai mici umblă în dimineaţa Anului Nou cu semănatul. Ei merg pe la toate casele şi, în timp ce seamănă cu boabe de grîu, seminţe de cînepă sau, mai recent, cu orez, rostesc versurile:"Anul Nou cu bine/Şi la anu cu sănătate!" (Măzănăieşti). Uneori se spune şi textul de

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Sorcovă învăţat din cărţi. Gazdele îi primesc cu bucurie, mai ales atunci cînd primul semănător este un băiat, şi îi dăruiesc cu nuci, mere, colaci şi bani.

Mult mai răspîndită şi mai îndrăgită decît colinde le este aici oraţia agrară. Pluguşorul[73] nu are în aceste sate o tipologie bogată, dar numărul variantelor sale este considerabil. Şi chiar dacă nu reţine atenţia prin imagistica savuroasă a textelor similare din alte părţi ale Moldovei, pluguşorul rostit pe aceste meleaguri păstrează aceeaşi turnură umoristică, menită să atenueze hiperbolizarea muncilor agrare. Tipul clasic redă ordinea lucrărilor ce se înfăptuiesc în cîmp, de la însămînţare la strîngerea roadelor, pentru ca apoi să se reconstituie drumul grîului de la treierat la coptul colacilor pentru colindători. Toate momentele caracteristice acestui tip de pluguşor sînt prezente în satele de care ne ocupăm: jupînul gazdă seamănă grîul "La mărul rotat,/La cîmpul durat"; spicele se înalţă ca în visele cele mai frumoase ale agricultorului, secerişul, treieratul şi măcinatul se fac într-un ritm alert, ca în basme, iar în final se împlineşte actul ritual al împărţirii colacului, cu scopul de a perpetua belşugul în casă.

Cîteva elemente atestă urme ale unor rituri agrare primitive, prin care se încerca influenţarea rodniciei cîmpului, printr-o identitate între întîmplările descrise şi actul dorit. Apar animale mitice, cum sînt cele "Nouă iepi,/Suruiepi,/Di 99 di ani sterpi!" (Lucăceşti) şi se respectă o simbolistică numerică, gazda cumpărînd "nouă boi", nouă iepe" (sau "nouăzeci şi nouă"), încărcînd "nouă cară cu pohoară" etc. Un personaj ce apare frecvent în textele de pluguşor este baba[74], care seceră grîul cu puteri supraomeneşti: "Dar o babă mai gheboasă,/ Cu săsîrea mai întoarsă,/Pi uni merzé,/Palancî făsé!/Uni trînté snopu,/Sî cutremura locu! "[75] Într-o altă variantă, baba "Cu dreapta săcera,/Cu stînga lega,/Cu spinarea-n clăi aduna!" (Stupca) sau, şi mai sugestiv, "Închidea dintr-un ochi/Şi umplea văile de snochi/ Închidea dintr-amîndoi/Şi umplea văile de clăi!" (Boteşti). Forţa şi îndemînarea ei, cu totul neobişnuite, rolul esenţial pe care

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

îl joacă la legatul snopilor, ne face să o considerăm a fi o ipostază a mamei grîului[76] din ritualurile agrare ancestrale, care personificau fertilitatea ogorului, sufletul cerealei concentrat, de obicei, în ultimul snop de grîu. Baba din poezia pluguşorului se deosebeşte de fecioara sau fata grîului, căreia îi este închinat cîntecul cununii în unele zone transilvănene, printre care şi Năsăudul. S-ar putea, totuşi, să le unească acelaşi simbol - ultimul snop secerat de pe ogor - care poartă în el germenii recoltei viitoare.

În poezia pluguşorului sînt şi o serie de imagini comune cu cele întîlnite în basmul fantastic, referitoare la întrecerea dintre drac (sau zmeu) şi cei trei fraţi. Într-o urătură culeasă din satul Preuteşti, lucrătorii se duc să secere "La dealu garaleului,/Aproapi di curţîlî zmeului"[77], iar în alt text, provenit din aceeaşi localitate, grîul trebuie să treacă prin toate etapele (semănatul, crescutul, culesul şi prelucratul) într-o singură zi, ca şi în întrecerea impusă de zmeu celor trei fraţi:"Sî rasarî/Pînî-n sarî,/Sî sî coacî/Pîn' la toacă/Şî pînî mîni/Sî-l faci pîni!" (Preuteşti). Pluguşoarele mai noi prezintă două tendinţe: prima reflectă influenţa puternică a repertoriului strigăturii satirice, ajungînd să înlocuiască adesea oraţia agrară cu o creaţie sui-generis, care, deocamdată, se caracterizează doar printr-o pronunţată notă improvizatorică; cea de a doua pune în lumină influenţa intelectualilor satului, care, între cele două războaie mondiale, au făcut să circule un pluguşor istoric, cu referiri la daci şi romani, la descălecatul lui Dragoş Vodă ori la domnia lui Alexandru Ioan Cuza. Artificialitatea textului, în discordanţă cu spiritul folclorului, este sporită şi de fragmentele aşa-zis meditative asupra deşertăciunii vieţii.

Determinat de obiceiul colindatului, în multe sate din zona Şomuzului Mare se practică şi descolindatul. Termenul a fost pus în circulaţie de profesorul Petru Caraman[78], care are meritul de a fi cercetat acest fenomen în premieră europeană. Spre deosebire de colindat, care este prin excelenţă o datină pozitivă, de bun augur, menind gospodarilor sănătate, viaţă lungă şi belşug în toate, descolindatul reprezintă reversul acestui

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

obicei. Este deci o datină negativă, ce se răsfrînge doar asupra gazdelor neospitaliere. Obiceiul înregistrează variate forme de manifestare. De la rostirea unor versuri aparent nevinovate, precum "Drele, drele/Pe podele/Şi bureţi/Pe pereţi" (Preuteşti), întîlnite şi în Amintirile lui Ion Creangă, se ajunge la proferarea imprecaţiilor şi chiar la sudalme. De regulă, cetele colindătorilor umblă "numai la casele cu lumina aprinsă şi portiţa deschisă" (Rădăşeni), dar dacă nu sînt bine primiţi, unii colindători se răzbună pe gazdele respective: "Îi blastămă să fie săraci tot anul" (Corlata), le "scot poarta din balamale şi o duc la altă casă, murdăresc pereţii cu noroi" (Zahareşti), le "dau carul de rîpă" sau chiar le "ieu vaca din şură ş-o duc în altă parte" (Ţoleşti). Toate aceste practici ascund semnificaţii magice dintre cele mai profunde. Este şi motivul pentru care comunitatea sătească tradiţională nu le dezaproba cîtuşi de puţin.

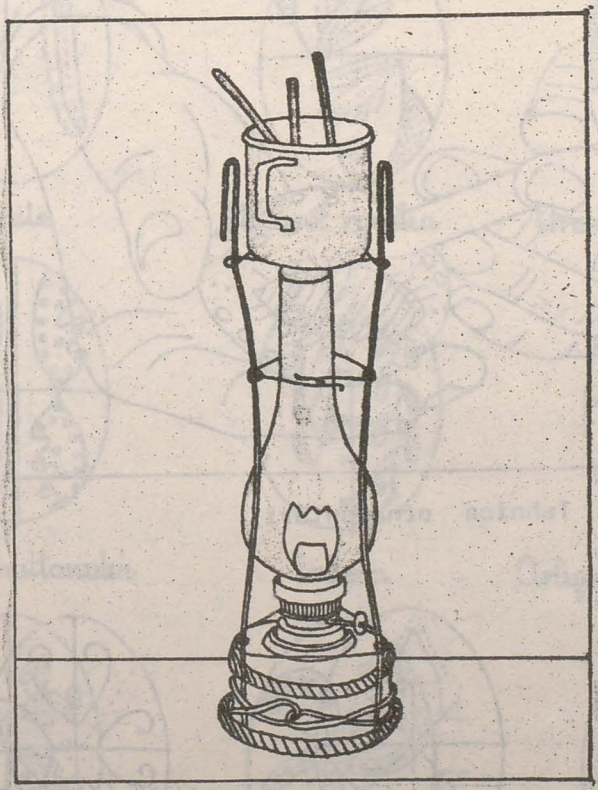
Dintre obiceiurile de peste an , ne vom opri pe scurt asupra unora ce se practică la sărbătorile Paştelui. Zilele din săptămîna mare prilejuiesc variate interdicţii (asupra cărora nu vom stărui), unele fiind raportate, cum e şi firesc, aproape exclusiv, la suferinţele lui Isus Christos. Despre culoarea roşie a ouălor de Paşti se crede că reprezintă sîngele care a curs din trupul Mîntuitorului, atunci cînd era răstignit[79]. Cînd se pregătesc ouăle pentru a fi înroşite, sînt numărate într-un anumit fel, rostindu-se formula "Tînda înainte,/Tînda înapoi!", pentru a nu fi părăsite cuibarele. Se spune că în prima zi de Paşti este bine să mănînci mai întîi ouă roşii şi peşte, pentru a fi sănătos, roşu la faţă şi iute ca peştele întregul an (Măzănăieşti).

O largă răspîndire cunoaşte în satele de pe Valea Şomuzului Mare obiceiul închistririi (încondeierii) ouălor. Spunem obiceiul şi nu practica sau meşteşugul, pentru că, de fapt, nu actul de creaţie artistică propriu-zisă este cel ce interesează în primul rînd, ci întregul complex ritual, credinţele şi practicile magice care au generat acest obicei, atît la poporul român cît şi la alte popoare. Evident, zona de care ne ocupăm nu reprezintă un spaţiu de referinţă în acest sens, dar este impor-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

tantă întrucît conservă nu numai procedeele arhaice de realizare a acestor obiecte ritual-artistice, ci şi un valoros repertoriu de teme şi motive ornamentale. Obiceiul încondeierii ouălor este, cu siguranţă, unul dintre cele mai interesante compartimente ale culturii populare tradiţionale româneşti, circumscris plasticii folclorice.Din păcate, fenomenul a fost investigat foarte puţin.

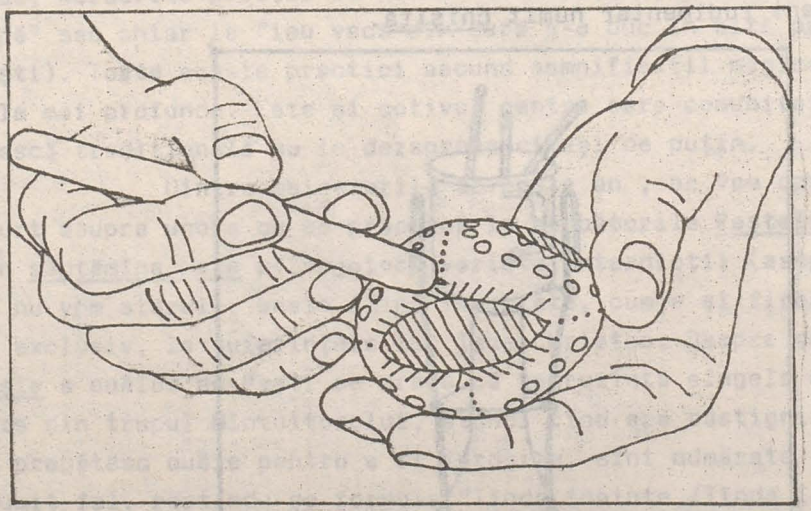
Pentru închistrirea sau încondeierea ouălor, gospodinele din satele şomuzene folosesc şi astăzi ceara curată de albine, pe care o încălzesc la o lampă cu petrol, după care o aştern pe suprafaţa oului fiert (cald şi acesta), cu ajutorul unui instrument rudimentar numit chişiţă.

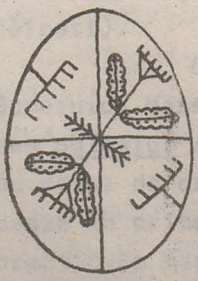
Ceara de albine, cu ajutorul căreia se desenează ornamentele, trebuie păstrată într-o permanentă stare de fluiditate.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

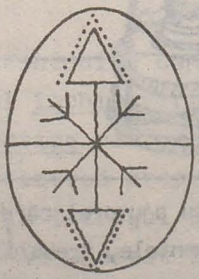
Aceasta este făcută dintr-un beţişor, avînd la un capăt un fel de "clonţuc" dintr-o bucăţică de "bleahuţ" (tablă) prin care trece un fir de păr de porc. Ceara fluidă se prelinge prin orificiul respectiv, iar firul de păr de porc permite trasarea unor desene foarte subţiri. În mai multe sate, printre care se numără Brădăţelul, Rădăşenii, Răbîia, Poienarii, unele modele sînt umplute cu puncte de ceară. Oul se introduce apoi în culoarea roşie, se lasă să se usuce, după care se aşază pe un grătar, care se află pe o plită încinsă, ceara se topeşte şi rămîn ornamentele de culoare albă pe fondul roşu.

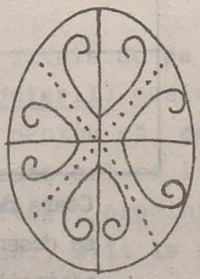
Tehnica ornamentării

Grebla

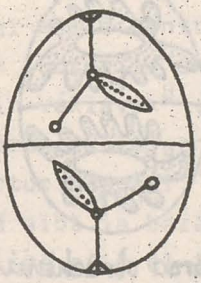

Hîrletul

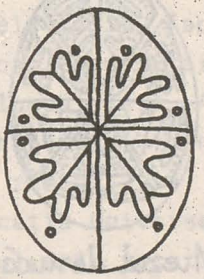

Fierul plugului

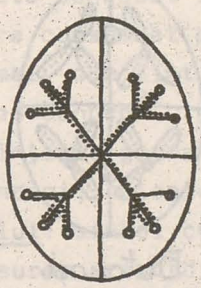
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

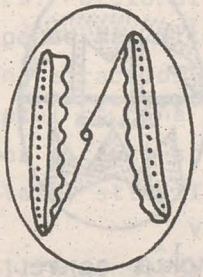
Barza

Frunza stejarului

Piciorul cocoșului

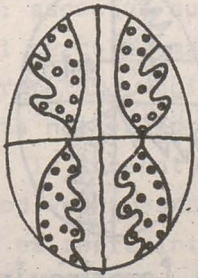
Păstăile

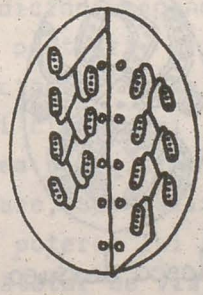
Piciorul racului

Urechile iepurelui

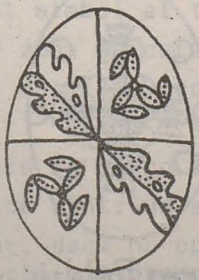
Aripa hultanului

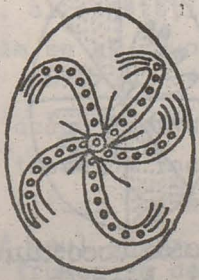
Iedera

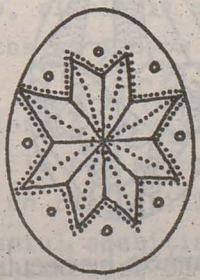
Cârligul ciobanului

Vârtelnița

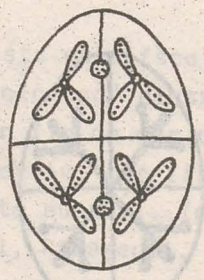

Moara

Steaua

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Butonași

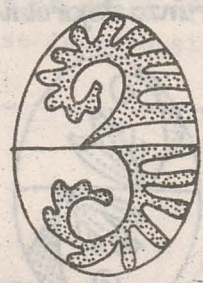
Miezul de nucă

Floarea strâchinii

Floarea îmbrobodită

Mîna milogului

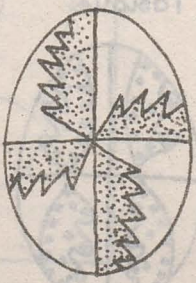
Unghia caprei

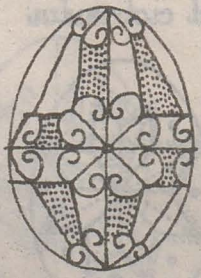
Țîța vacii

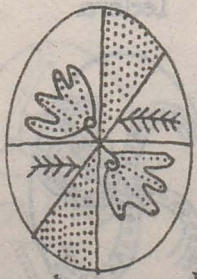
Rădașcă deschisă

Dinții ferăstrăului

Coarnele berbecului

Creasta cocoșului și brăduți

Crucea Paștelui

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Obiceiul încondeierii ouălor este cunoscut la cele mai multe dintre popoarele lumii. Faptul apare consemnat pe larg în lucrările unor valoroşi exegeţi ai problemei, cum sînt: Antonin Váklavik[81], pentru lumea slavă, Arnold van Gennep[82], pentru romanici în genere, Haberlandt[83], pentru seminţiile germanice, Artur Gorovei[84], pentru români, ş.a. Pretutindeni, obiceiul pare să aibă la bază semnificaţia universală a oului: simbol ce se explică prin el însuşi, oul este socotit a fi sursa primordială a vieţii pe pămînt, a pămîntului însuşi şi chiar a întregului univers. Folclorul celor mai diferite popoare de pe glob consemnează legende sau mituri cosmogonice în centrul cărora stă oul, ca element miraculos, părinte al lumii. Aşa se explică, desigur, şi faptul că pînă în zilele noastre oul este considerat posesorul unor virtuţi speciale, el radiind în juru-i viaţă, vigoare şi sănătate, stimulînd rodnicia şi prosperitatea.

Virtuţilor enumerate mai sus, cu care era învestit oul în gîndirea arhaică şi chiar în mentalitatea unor populaţii rurale din epoca modernă, li se adaugă încă una, deloc neglijabilă: aspectul oului - indicînd imaginea limitării spaţiale de tipul cercului magic - se pretează, prin însăşi forma lui, la interpretări magico-protectoare. Toate aceste proprietăţi vor căpăta noi valenţe, atunci cînd oului i se va asocia culoarea care, la început,a fost cea roşie. Indicînd această culoare ca avînd vechimea cea mai mare, specialiştii sînt unanimi de acord că ea reprezintă focul, puterea lui purificatoare. Încît, asocierea oului, ca factor dătător de viaţă, cu culoarea roşie a focului semnifică viaţa lipsită de primejdii. Oul roşu devine astfel simbol al tinereţii, al sănătăţii robuste, al vieţii senine. În zona de care ne ocupăm se şi spune: "Sănătos şi frumos ca un ou roşu!" (Brădăţel).

Nu ne vom ocupa aici de începuturile acestui obicei care se pierd undeva în trecutul îndepărtat. Ele par să se revendice dintr-un străvechi ritual, cu siguranţă un rit fertilizator, dacă nu cumva chiar unul agrar. Din momentul apariţiei culorii, interesul pentru frumos se dezvoltă în simbioză cu elementul magic, dar va rămîne mereu în planul secund pînă foarte

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

tîrziu. Ouăle încep să se vopsească în mai multe culori: galben verde, albastru şi chiar negru. Şi dacă oul vopsit în roşu semnifică puterea purificatoare a focului, dar şi forţa benefică a soarelui, viaţa însăşi, iar într-o perioadă mai tîrzie sîngele Mîntuitorului, ca un zălog al revenirii la viaţă, ouăle galbene sau negre au atribute funerare. La Mihăieşti, Leucuşeşti, Basarabi, Ţoleşti şi Liteni-Moara se mai păstrează şi astăzi credinţa potrivit căreia urmaşii celor decedaţi înainte de Paşti trebuie să dea de pomană în timpul anului ouă negre, iar la sărbătorile Moşilor se dau ouă galbene pentru sufletele tuturor morţilor.

Referitor la repertoriul de motive, îndătinate în satele şomuzene la "închistrirea" ouălor de Paşti, trebuie să observăm că el este surprinzător de bogat. Facem această remarcă, întrucît cercetările contemporane asupra fenomenului în discuţie se dovedesc destul de anevoioase, cel puţin din două motive: întîi, pentru că multe dintre ornamentele tradiţionale de acest gen nu se mai păstrează nici măcar în memoria pasivă a sătenilor de astăzi; apoi, fiindcă unele simboluri străvechi au căpătat în timp alte funcţii şi chiar alte denumiri, complicînd astfel şi mai mult lucrurile. Satele de pe Valea Şomuzului reprezintă deci, în acest context o excepţie fericită.

Ornamentele ce se întîlnesc aici sînt: barza, brăduţul, brîul Maicii Domnului, calea rătăcită, căpşunile, cîrligul ciobanului, coada curcanului, coarnele berbecului, creasta cocoşului, crucea Paştelui, cuibul grangurului, fofezile, frunza de stejar, furca de tors, grebla, hîrleţul, iedera, lanţul, lăcrămioara, lipitoarea, mîna milogului, nasul curcanului, olăriţa, păstăile, pînza de păianjen, porcul în coteţ, rădaşca, steaua îmbrobodită, trandafirul, ţăpoiul, ţîţa vacii, unghia caprei, urechea iepurelui, vîrtelniţa etc. Este limpede că o cercetare specială pe această temă ar putea să descopere în satele de pe Şomuz încă multe dintre vechile simboluri ce au împodobit

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

de-a lungul anilor ouăle de Paşti.

După cum s-a constatat, mai mult decît culoarea, apariţia motivelor de ornamentaţie avea să sporească interesul pentru latura artistică a acestor obiecte rituale.Cu timpul,s-a ajuns la atenuarea şi chiar la estomparea funcţiilor magice ale unor simboluri cu evidente destinaţii apotropaice: coarnele berbecului,coarnele ţapului,hîrleţul,fierul plugului,piciorul raculuI,colţul porcului etc. Şi dacă astăzi multe din ouăle încondeiate au în primul rînd funcţii estetice, trebuie subliniat faptul că altădată ele erau destinate exclusiv consumului. Ba mai mult decît atît, s-ar părea că iniţial aceste ouă erau mîncate cu tot cu coajă.

Faptul nu este cîtuşi de puţin surprinzător, dacă avem în vedere simbolurile magice înfăţişate pe aceste ouă, destinate, ca şi în cazul colacilor de la Crăciun sau Anul Nou[85], să asigure îndeplinirea unor idealuri. Astfel, plugarului i se dăruiau ouă pe care figurau unelte gospodăreşti (fierul plugului,hîrleţul, grebla,rariţa), păstorului,cele ce priveau îndeletnicirea sa (cîrja ciobanului,coarnele berbecului, ocolul), gospodina se bucura de cele pe care apăreau unelte casnice (vîrtelniţa, cîrligul,furca de tors)sau păsări din curte (creasta cocoşului laba găştei), flăcăului îi reveneau exemplare împodobite cu ornamente precum frîul calului, potcoava etc.

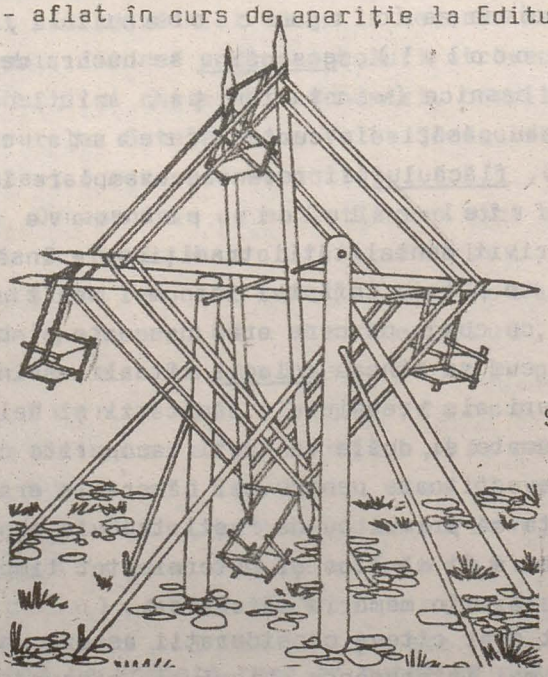
Potrivit mentalităţii tradiţionale însă, toate aceste idealuri nu se puteau înfăptui întocmai decît prin consumarea ouălor cu tot cu coaja pe care erau desenate simbolurile respective. Deci aşa cum se mîncau colacii rituali, avînd pe suprafeţele lor simboluri ale vredniciei, sănătăţii şi belşugului,tot aşa trebuiau consumate şi ouăle de Paşti, acoperite cu "semne" la fel de bine-prevestitoare pentru cei cărora le erau oferite. De altfel, credinţa că primul ou de Paşti trebuie mîncat "cu găoci cu tot", pentru a fi sănătos şi puternic tot timpul anului, se păstrează şi astăzi în memoria sătenilor.

Sînt doar cîteva consideraţii asupra unora dintre cele mai vechi şi mai interesante obiceiuri, circumscrise sărbă-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

torilor de Paşti, pe care creştinismul şi le-a asumat, refuncţionalizîndu-le în parte, dar în acelaşi timp perpetuîndu-le de-a lungul veacurilor.

Să amintim aici şi faptul că atît în ziua Sfîntului Gheorghe, cît şi la sărbătorile de Paşti era obiceiul ca în cadrul petrecerilor ce se organizau cu aceste prilejuri să se facă scrînciobe. Sensurile arhaice ale acestei practici - avînd ca forme anterioare "legănatul pe crengile copacilor","leagănul de frînghie" ş.a. - nu se mai cunosc astăzi, ele fiind înlocuite în timp cu altele, nu mai puţin interesante:"ti dai în scrînciub,sî creascî mari cînipa" (Probota), "sî sî înnănţăzî tăti holdili răpidi" (Preuteşti). Obiceiul are şi motivaţii biblice: "scrînciobu-i spînzurătoarea lui Iuda" (Valea Poienei), "însamnî înalţarea şî coborîrea lui Hristos di pi cruci" (Rotopăneşti) etc. Cele mai frecvente sînt scrînciobele ce merg "peste cap", dar nici acelea ce "umblă roată" nu sînt puţine la număr. Acest străvechi obicei, cu largă circulaţie europeană, avînd semnificaţii de un profund interes etnologic a reţinut atenţia profesorului Petru Caraman, care i-a consacrat un amplu studiu - Legănatul ca muncă şi ritual - aflat în curs de apariţie la Editura Junimea din Iaşi

Scrînciob "peste cap"

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

B. Ciclul familial

Obiceiurile vieţii de familie prezintă un proces evolutiv, în decursul căruia colectivitatea rurală a păstrat,cu precădere, practicile ce converg cu acea latură spectaculară,laicizată, a riturilor de trecere, către care tinde optica actuală. Dacă obiceiurile calendaristice cunosc, în genere, o dispersare tot mai accentuată, multe din ele devenind treptat apanajul vîrstnicilor, ceremonialele familiale, reunind ansambluri de datini, superstiţii şi experienţe diverse, sînt încă puternic ancorate în viaţa contemporană a satului.

a. Naşterea.

Practicile rituale ce însoţesc naşterea şi-au accentuat latura lor psihică şi educativă, un interes aparte manifestîndu-se faţă de reintegrarea mamei, după naştere, în colectivitate şi, în acelaşi timp, supravegherii începutului de drum al noului născut. Ele grupează numeroase acte, gesturi şi credinţe minore, legate împreună de dorinţa de a evita agenţii nocivi ce ar putea ameninţa viaţa mamei şi a pruncului ce se va naşte. Femeia însărcinată trebuie să evite eforturile mari, să nu păşească peste un lanţ sau peste o funie întinsă (pentru a nu face copilul cu ombilicul încurcat), să nu fure vreun obiect oarecare (întrucît forma acestuia ar putea să apară pe trupul ori pe faţa noului născut), să nu dea cu piciorul în cîini (ca să nu fie copilul păros), să nu se odihnească pe prag (pentru a nu avea greutăţi la naştere), să nu privească în foc, fără a-şi aminti că este însărcinată, deoarece naşte copilul cu "roşaţă"[86] etc. Dacă femeia însărcinată întîlneşte în cale un om cu o infirmitate mai grea, să spună în gînd: "Tu să cii urît, eu să ciu curată!" (Răbîia). Femeile se feresc să ştie cineva ziua în care vor naşte, întrucît se tem de primejdii: "nu spun, cî sî ĉem sî nu li facî pi ursîtî" (Lucăceşti) sau "atunsi îi fimeia slabî şî-i poaĉi faşi rău" (Drăgoieşti).

În comunitatea satului tradiţional şomuzean,moaşa avea un rol deosebit de important şi se bucura de preţuire

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

unanimă, ea fiind un fel de bunică pentru toţi. Ea ajuta femeile la naşteri, uzînd de numeroase procedee empirice, dar eficiente, dîndu-le anumite ceaiuri, iar în cazuri mai grele făcîndu-le băi cu boabe de "mama secării" (Corlata). Altădată, cînd naşterea se anunţa deosebit de grea, moaşa recurgea la unele vrăji: "îi puné un ou pin gura cămeşii şî-l lasa sî cîşi žios; zîšé c-aşa s-aluniši şî copcîlu, cum lunicî ou..." (Dolheştii Mari). Dacă bănuia că femeii însărcinate î s-a făcut "pi ursîtî", atunci moaşa "stînžé frigări în apî" (Răbîia).

Imediat după naştere, tăia buricul copilului. "îl oblojă" (Basarabi), îl spăla şi îl înfăşa, îi punea lehuzei o legătoare cu pămînt pe burtă, "ca sî-i scoatî šerbinţala" (Preuteşti), după care îi da o fiertură întăritoare. Tot moaşa era aceea care îngropa "locul copchilului" (placenta) sub prag. Aproape întotdeauna placenta se îngropa în interiorul locuinţei. "O mami cînd năšté o fatî, punea locu copilului într-un colţ, la icoanî" (Mihăieşti). Dacă se întîmpla ca pruncul să se nască mort, moaşa îl boteza, "ca sî nu sî spării lumea în nopţîli întunicoasî" (Huşi). Practic, timp de cîteva zile moaşa făcea parte din familia respectivă. Ajuta la treburile gospodăriei pînă cînd lehuza se simţea suficient de "întremată", pentru a putea relua lucrul. Sînt sate în care se pomenesc şi acum numele unor moaşe vestite, ce au ajutat la naşterea a sute de copii. Se numără printre acestea, Floarea Nucului din Horodniceni şi baba Tărîţoaia din Preuteşti.

Pentru toată osteneala sa, moaşa primea în dar mîneci. După cum îşi amintesc unele femei mai în vîrstă, la Zahareşti şi Corlata aceste mîneci erau mai multe bucăţi de pînză, lungi de un cot, măsurate pe mîinile moaşei. Ulterior s-au numit "mîneci" prosoapele ce se dăruiau moaşei, iar în zilele noastre se foloseşte acest termen pentru orice fel de dar, inclusiv pentru bani. Tot în semn de cinstire, moaşa primeşte la cumetrie pupăza, adică un fel de pasăre împletită din aluat, un colac sau pur şi simplu o bucată de pîine în care se pun bani. Iată cum descrie acest obicei Maria Simion din satul Basarabi, comuna Preuteşti: "Vini moaşa c-o bucăţî'di pîni în mînî, în cari puni fişti

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

-cari gologani, acolo, înşimtaţ în pîni. Şî ie înşepi-a ţîpa, faşi: Iiii! Ie-i, pupîzî, na! Cîn înşimţi banii, ie ţîpî. Oaminii-spun aşa: Dacî ţîchi mai tari, îţ dau mai mult!"[87]

Pînă la botez, pruncii nu sînt lăsaţi singuri nici o clipă, "ca să nu să prindă de ei lucrul cel rău" sau să nu fie schimbaţi de ştima pădurii (Preuteşti). Aceasta îi schimbă uneori şi după botez. "Ştima pădurii, zice Saveta Buzdugan din Ilişeşti, vine de schimbă copilul omului; pune pe al ei urît în loc şi-l creşte pe al omului, frumos şi botezat. Copilul cel schimbat suge la femeie de crezi că-i rupe ţîţa din loc şi-i trage toată puterea din ea şi tot mai slab şi mai urît se face. Femeia, dacă ştie cu bună samă că nu-i al ei, îl pune între uşi, cumpără polonic nou şi pune într-un şip lapte de la o vacă cu viţelul întîi; şi cu o mătură aprinsă îl bate să-i scoată cu polonicul lapte din şip. Dar de unde se poate asta! Atunci Ştima pădurii - că ea totdeauna vine şi-l vede - i-i milă tare şi aduce copilul femeii de-l izbeşte în leagăn, iar pe al ei îl ia"[88]. Ţinînd seamă, aşadar, de tot felul de primejdii ce s-ar putea abate asupra noului născut, mama are grijă să nu-l lase niciodată singur. Chiar dacă se duce pînă-n camera de alături, ea pune lîngă leagăn ori lîngă patul copilului, drept "paznic", un cuţit, un foarfece,un vătrai sau o mătură.

Dacă se întîmplă ca pruncul să fie slab şi bolnăvicios, mama îl "vinde pe fereastră" unei femei care are copii mulţi şi sănătoşi. Ea primeşte pentru copil, drept plată, un ban şi un ou, "sî şie sanatos ca ou" (Răbîia). De obicei, în cadrul acestui ritual, copilului i se schimbă numele de botez, pentru a nu-l mai recunoaşte forţele răului. Uneori se întîmpla ca numele primit prin "vînzarea pe fereastră" să fie mai des folosit decî cel înscris în actele oficiale.

La scălduşcă, în apa pentru baia copilului se pun flori, bani de argint, pene, lapte etc., toate menite să-i facă viaţa mai bună şi să-l înzestreze cu însuşirile cele mai alese. Apa pentru "scaldă" se încălzea într-o oală de lut nouă, o oală neagră, "că aceea sună frumos" (Boteşti), iar la sfîrşitul băii era afumat cu pene de cuc, pentru a fi bun cîntăreţ şi iubit de

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

toată lumea (Ţoleşti). Moaşa înfăptuieşte acum o serie de rituri cu rosturi benefice. Apa în care a fost scăldat copilul se varsă la rădăcina unui pom roditor, de regulă a unui "hultuoan", iar covata sau albia, întoarse cu gura în jos, pe care trebuie să se aşeze femeile fără copii, capătă funcţii fertilizatoare. Alteori, potrivit unei informaţii culeasă din satul Stroieşti, cea care se aşeza pe vasul întors cu gura în jos era însăşi moaşa, iar femeile participante la scălduşcă îi strigau: "Joacă moaşa pe covată,/Să mai aibă cîte-o fată,/Joacă moaşa pe ştiubei,/Să mai aibă nepoţei!"[89]

Cînd făcea primii paşi, copilului "i se tăia piedica", folosindu-se în acest scop o pană, iar mama îi cînta, ca să-l încurajeze: "Pom, pom, pomişor,/Cînd îi cădea,/Mama te-a ridica" (Boteşti)[90]. Tot pentru a învăţa mai uşor să meargă,copilul era "amăgit" cu un ou răscopt, care i se rostogolea în faţă. Probabil că la origine obiceiul avea şi o semnificaţie magică, firească în cazul acestui act de "incipium vitae". Pe lîngă mamă, bunică şi moaşă, un rol important în ocrotirea copilului îl aveau naşii de botez, consideraţi în unele sate adevăraţi"părinţi de schimb" (Poienari). Ei îi ofereau daruri la diverse ocazii şi îl ajutau pe parcursul vieţii cu vorba şi cu fapta.

Fără să exceleze prin bogăţia repertoriului, cîntecele de leagăn din satele şomuzene păstrează pe alocuri urmele unei străvechi magii a somnului, în care sînt invocate elementele naturii: "Culcă-te, puiuţule, / Că dorm tăte apele!" (Măzănăieşti).

b. Nunta.

În cadrul obiceiurilor familiale, nunta reliefează trăsăturile spectaculare cele mai precis conturate. Ceremonialul concentrează în desfăşurarea sa o gamă largă de momente (de la alegerea starostelui şi împăcare pînă la uncrop şi cale primară) şi este însoţit de numeroase creaţii folclorice, care-i accentuează caracterul de festin. Din acest complex de manifestări sincretice se detaşează, ca element esenţial al nunţii, actul trecerii tinerilor dintr-o familie în alta, al integrării lor în comunitatea gospodarilor, al schimbării statutului lor social.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Căsătoria constituie şi aici evenimentul central al oricărei biografii umane. Îndeplinirea sub cele mai bune auspicii a întemeierii noilor familii este pregătită încă din perioada intrării în adolescenţă a fetelor şi băieţilor.

Cam pe la 15-16 ani fetele erau scoase la horă. Evenimentul se producea în cadrul unor sărbători importante (Paştele, Crăciunul), dar şi la petrecerea din ziua Sfîntului Nicolae (Preuteşti). Uneori se întîmpla să existe o înţelegere prealabilă între părinţii fetei şi vătafii care organizau jocul:"plăteşti maicî-sa la vataf ş-o scoate la gioc" (Vornicenii Mari). În semn de recunoştinţă, pentru că au fost jucate la horă, fetele îi primeau pe flăcăi cu Capra sau cu Berea la Anul Nou. Le dăruiau "La Crăciun colac/Şi la Paşti cozonac!" (Răbîia). Dacă sentimentele pe care le nutrea tînăra fată pentru un anumit flăcău depăşeau simpla prietenie, ea îi oferea un colac pregătit în mod special care se deosebea de cei oferiţi altor colindători. În plus, îi oferea "un şîp di holercî" (Măzănăieşti) ori "o naframî cusutî cu roşu" (Ţoleşti). După sărbători începea să-l primească în vizită.

Băieţii "intră în joc" pe la optsprezece ani, vîrsta diferind uneori în funcţie de dezvoltarea fizică şi de isteţimea fiecărui tînăr în parte. Debutanţii aveau datoria să-i "cinstească" pe flăcăii mai mari şi să plătească o anume sumă de bani pentru muzică (Liteni-Moara, Lucăceşti, Probota). Sînt şi sate, cum este Boteştiul de exemplu, în care tinerilor ce ies prima dată la horă li se face o petrecere a lor, aparte.

La Sfîntul Andrei, Crăciun, Anul Nou şi Bobotează, fetele mari fac vrăji, ca să-şi afle "partea" şi, eventual, cît mai au de aşteptat la casa părintească. La Sfîntul Vasile, iau grîu sau ovăz, îl seamănă în ogradă şi apoi ascultă din ce parte se aud cîinii lătrînd, crezînd că de acolo le vor veni peţitorii (Preuteşti). Se credea, de asemenea, că în noaptea de Sfîntul Andrei umblă prin sat "ursitele" şi caută casele unde sînt fete de măritat. Tinerele care vor să se căsătorească mai repede priveghează pînă în zori şi îi cer "ursitei" să le trimită soţul ales: "Cal am, dar brîu n-am!" îi spune "ursita". Atunci fata trebuie

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

să-i răspundă: "- Na-ţi brîul meu, să-l pui în capul tău!"; iar dacă vrei pe cineva anume, îi spui în capul cui să-l pună[91].

Dacă o fată alunecă la Bobotează, mai ales în drum spre biserică, este semn sigur că se va mărita în anul acela: "Cari fatî ĉica cu icoana ţios, sî marita" (Măzănăieşti). Primăvara, cînd trebuia să se audă cucul prima dată cîntînd, fetele erau bucuroase să le cînte cît mai de dimineaţă, ca să se mărite foarte repede, căci dacă le cînta înspre seară însemna că se vor mărita mai tîrziu. Fetele bătrîne[92] nu se bucură de prea mult respect în satele şomuzene, atît pentru că nu-şi pot îndeplini menirea de soţii şi mame, cît mai ales pentru că sînt bănuite că merg să-şi facă "pe ursită" la babe, primejduind viaţa altor femei. Este foarte răspîndită în acest ţinut moldovenesc povestea despre vrăjitoarea care, încercînd să o ajute pe o fată bătrînă să se mărite, îşi ucide propria fiică sau nora: "-Hai cu mini în ţarnî, la un hat, io spus fermecătoarea,sî videm ce-a sî iasî de-acolu, di undi-oi discînta eu. Acolu o işît o broascî cu doi puişori. A doua zî, baba o aflat c-o murit nora ii cu cii doi băieţi" (Dolheştii Mici).

Alteori, vraja "pe ursită" se face în adîncul pădurii, la ora douăsprăzece noaptea, cînd vrăjitoarea bate într-un copac nişte"pene" de fier (Dolheştii Mari) sau "încheie un contract" cu forţele răului, "sî-nţălegi cu dracu" (Măzănăieşti). Vrăjile "pe ursită" alcătuiesc o adevărată enclavă de magie neagră, păstrînd numeroase practici primitive, cum ar fi invocarea focului din vatră, pentru a aduce alesul "pe răsteu" (Horodniceni) îngroparea în cimitir a unor "legături"(obiecte aparţinînd celui vizat):şuviţe de păr, fire din haine, inel etc. (Mihăieşti,Rotopă-neşti), folosirea capetelor de cuc (Ţoleşti, Răbîia) ş.a.

Dar vrăjile de dragoste cele mai numeroase fac parte din domeniul magiei albe. Fetele care voiau să fie luate în seamă la horă, se sculau de dimineaţă şi se spălau pe faţă cu apă neîncepută, apoi "băteau mătănii pe brîu" (Lucăceşti). Ele "păstrau în casă o creangă pe care a cîntat cucul" (Corlata) ori se duceau în zori la o apă curgătoare, se dezbrăcau şi se scăldau, după care aruncau bucăţi de pîine sau de mămăligă în apă

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

discîntînd: "Apă lină, mălină,/Cum speli chetrili de tină/Şi mălurile de rugină,/Aşa să mă speli şi pe mine/De ură,/De făcătură,/De fapt,/De aruncat..." (Mihăieşti). Brîul constituie un accesoriu important în toate farmecele erotice. După ce "bate mătănii" în anumite zile, "în lungiş şi-n curmeziş", fata sparge brîul cu acul şi rosteşte textul descîntecului: "Nu sparg brîul,/Ci pe partea me,/Să nu poată/Pînă ce n-a veni la mine,/Aşa cum n-a putut maică-sa/Pînă ce nu l-o făcut,/Cu sudori pe frunte,/Cu poale crunte" (Răbîia). Alteori, brîul devine unealtă a lunii, astru nocturn care ocroteşte iubirile tainice: "Lunî, lunî,/Sorî bunî,/N-aţi în mînă brîu neu,/Sî-l pui frîu la calu tău,/Sî ti duşi/Ţara-n lung şi-n lat,/Sî ti duşi/Şi pi ursîtu meu sî ni-l aduşi!" (Horodniceni).

O vrajă deosebit de eficientă este considerată invocarea focului din vatră, metamorfozat într-un balaur, trimis să aducă ursitul de oriunde ar fi fost:"Tu ti fă laur,balaur,/Cu solzii de aur,/Sî ti duci din ţarî-n ţarî,/Pînî la a nouălea hotarî,/Sî ti duşi/Pi ursîtu neu la mini sî-l aduşi!" (Horodniceni). Naşterea sentimentului dorit de îndrăgostită este sugestionată prin intermediul diferitelor ipostaze ale magiei de contact. Descîntătoarea foloseşte "colţuri" de la flăcăul ales: buricul unui nou născut şi un răsteu de la car. Cuvintele vrăjii augmentează forţa de sugestie a gestului magic, punînd în relaţie actul de înfiripare a iubirii cu naşterea unui prunct:"Cum n-o văzut copchilu şeala soarili şî luna/Şî lumea/Cînd s-o zămislit,/Aşa sî nu vadî el pi altili/.../Cum n-o putut mămuca me/Sî mă nascî fărî ochi,/Fărî gurî/Şî fărî nas,/Sprînceni, mînuţuri.../Aşa sî nu poatî.(cutare) fărî mini!" (Răbîia).

Motivul fetelor bătrîne[92] este unul dintre cele mai vehiculate în repertoriul folclorului satiric şomuzean, mai cu seamă în strigături şi pluguşoare, căpătînd accente de o virulenţă aparte, ca în acest portret: "Fatî bătrînî,/Cu dinţii de lînă,/Cu ochii de steclă,/Cu dinţii de greblă" (Răbîia). Ironia nu vizează atît situaţia în fond ingrată şi de multe ori nedreaptă, în care se află aceste fete,cît practicile lor mai puţin oneste de a-şi apropia peţitorii prin mese îmbelşugate, promisiuni de

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

avantaje materiale ş.a. Nici flăcăii nu trebuie să se însoare prea tîrziu, căci "Dacî-i prea bătrîn, îi trecutî la dînsu dragustea giocului, a pitrecerii..." (Mihăieşti). Influenţa părinţilor joacă un rol important în alegerea viitorului partener,dar nu decisiv, fata putînd să-şi impună punctul de vedere: "Dacă nu vra fata, poa' sî trimeatî pi cini vra.La mini o trimăs Leon Bradaţan ği mulči ori, da nu ..." (Măzănăieşti).

Prima întîlnire cu familia tinerei fete, peţirea sau stărostia (Moara Nică) se face prin intermediul starostelui, un bărbat sau o femeie (adesea soţ şi soţie) cunoscuţi în sat ca persoane cinstite, agere la minte şi pricepute la vorbă. Dacă stărostia este primită bine, urmează o nouă întîlnire, numită pi videre (Răbîia), împăcăciune (Preuteşti) sau la înţăles (Măzănăieşti). În contemporaneitate această întrunire a viitoarelor neamuri a căpătat o amploare mai mare decît în trecut, datorită faptului că ea include o parte din importanta ceremonie a croiului sau croitului (Ţoleşti), cînd se lucrează cămăşile mirelui, darurile socrilor şi ale nunilor. Această întîlnire prilejuieşte o mai bună cunoaştere a familiilor din care provin tinerii şi tot acum se stabileşte data logodnei.

Ceremoniile preliminare ale nunţii se încheie cu logodna sau aşazatul, cînd se aleg naşii şi se hotărăşte ziua nunţii. Atunci viitorii soţi schimbă între ei daruri "de încredinţare": batistă şi inel. Din acest moment nici unul din viitorii soţi nu mai are dreptul să se răzgîndească, un astfel de gest considerîndu-se o mare ofensă adusă fetei ori băiatului,precum şi rudelor lor apropiate. În trecut, dacă se întîmpla acest lucru, cel care rupea logodna trebuia să plătească o anumită sumă de bani drept răscumpărare.

Data nunţii se fixează în funcţie de apropierea unor mari sărbători (Crăciun, Paşti etc.), dar şi de caracterul fast al unor anumite categorii de zile (de frupt,de sec, norocoase, nenorocoase etc.). Fiind la început de cale, ziua nunţii este dominată de numeroase credinţe şi superstiţii. Dacă vremea este frumoasă, mirii "au să umble bine"; dacă plouă şi-i vînt, "e rău" (Răbîia); "cînd îi înnourat au noroc la avere,da trăiesc

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

rău, sî sfădesc, sî bat" (Mihăieşti); "dacă plouă cu soare,vor fi foarte bogaţi" (Lucăceşti). Cu cîteva zile înainte, vorniceii (vătăjeii) invită oamenii din sat la casa mirelui, "Pîn'la curtea dumisale,/La un scaun de odihnă/Şi un pahar de băutură"[93].

Sîmbăta, înaintea nunţii, în unele sate şomuzene, cum ar fi Boteşti, Corlata, Moara ş.a., starostele,însoţit de mai multe femei şi de lăutari, merge cu daruri la mireasă. În alte localităţi merg vătăjeii cu schimburile (Măzănăieşti) sau merge soacra mică să ofere daruri mirelui, iar soacra mare miresei. Muzica răsună tot timpul drumului, apoi cel cu darurile le închină cu vorbe alese. Vornicul întinde darurile de două ori către mire şi apoi le retrage spunînd: "-Nu te grăbi la luat,/Cum te-i grăbit la însurat,/Ca un măr dulce la mîncat;/L-ăi mînca şi-ţi pare rău,/Nu te-i mai vide flăcău" (Măzănăieşti). Abia a treia oară i le aşază în braţe. La fel procedează şi atunci cînd îi oferă schimburile viitoarei mirese.

La luatul miresei de acasă, merg mai mulţi vornici, în frunte cu conăcarul, care rosteşte străvechea oraţie despre acea "...floare-nflorind/Şi neodrăslind"[94]. Mirele,"tînărul împărat", asemenea unui Făt-Frumos din poveşti, străbate infinitul spaţiu cosmic pe urmele alesei sale: "Şi-am plecat.../Pe stelele ceriului,/Pe lumina soarelui"[95]. Tovarăşii săi sînt oşteni "înzăuaţi", mireasa este cînd floare cînd căprioară, iar spaţiul de desfăşurare a acţiunii cuprinde întregul univers: "Munţii cu brazii,/ Cerul cu stelele,/Cîmpul cu florile,/Dealurile cu podgoriile,/Vîlcelele cu viorelele/Şi satul cu fetele" (Lucăceşti). Finalul versiunilor mai vechi ale oraţiei şomuzene atestă ecouri ale nunţii arhaice, care necesita o"luptă"între socru şi ginere: "C-a nost'împărat,/Tînăr,luminat.../Lăcăţile le-o zdrobi/Şi-n nuntru cînd a intra,/Pămîntul s-a cutremura!"[96] Cu timpul, conflictul dintre cele două tabere de nuntaşi s-a atenuat în naraţiunea colăcăriei: Că noi n-am venit cu mînie,/Nici cu arme ori tărie,/Am venit cu hîrleţe de argint,/Să scoatem floricica din pămînt" (Boteşti).Multe variante localizează acţiunea "tînărului împărat" în apropierea satelor de pe Şomuz: "Spre Baia a apucat,/ Cu trîmbiţa a cîntat,/Mare oaste s-a adunat;/Două sute de grăni-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

ceri/Şi o sută de boieri" (Corlata).

Dacă mireasa este din alt sat, mirele nu poate să o ia cu alaiul nuntaşilor, pînă nu plăteşte flăcăilor din localitatea respectivă "pintru cî o giucat-o, o pitrecut-o cît iara fatî" (Lucăceşti). De obicei, Vulpea ori Vadra, cum se numea acest dar, consta în douăsprăzece kg. de rachiu sau de vin. Datina era respectată cu stricteţe, pentru că altfel mirele putea să aibă surprize dintre cele mai neplăcute: "Înaintî sî strîca poarta de la casa miresî şî sî strîcau şî podurili pi uni trebuie sî treacî" (Mihăieşti). Se ajungea şi la excese greu de imaginat: "S-o întîmplat şî sî omoari mirili" (Dolheştii Mari). Vulpea este considerată a fi "cinstea miresei", o răscumpărare pentru că se desparte de tinerii din satul natal.

Pe alocuri, rînduiala ceremoniei nupţiale este condusă de un stolnic, ajutat de socrul "cel de casă" (Preuteşti, Horodniceni), de nunul cel mare şi de bucătăreasă (Moara). Un important rit de separaţie îl constituie plecarea miresei din casa părintească. Duminică dimineaţa, îmbrăcată în rochie albă, cu voal ori şlaier (Corlata), betealâ, floare de mireasă, fata îngenunchează, alături de mire, înaintea părinţilor ei, stînd cu faţa spre răsărit (Preuteşti). Aceştia stau în curte, pe scaune, ţinînd un colac mare în braţe. Vornicul cel mare, de obicei un bătrîn cu multă experienţă, spune Iertăciunea. Textul conţine motivul biblic al facerii lumii, căruia i s-au adăugat teme specifice cîntecului miresei şi întregului repertoriu liric nupţial. Noul cuplu este integrat circuitului infinit al generaţiilor, pentru a-şi împlini, la rîndul său, menirea: "Mulţi se născură şi se înmulţiră,/Ca florile de trandafir..." (Ilişeşti). Ireversibilitatea pasului făcut, scurgerea timpului ce nu mai poate fi oprit aruncă un văl de melancolie asupra versurilor ce se rostesc în această împrejurare: "Căci florile or mai înflori o dată,/Dar tu fată, niciodată,/Căci florile la vară iar înfloresc,/Dar tu fată nu mai eşti.../Mîine cu nevestele,/Poimîne cu babele" (Hîrtop). Iertăciunea se încheie cu invocarea darului ce se cuvine vorbitorului (lehăului) de la cinstita mireasă: "De la cinstita mireasă,/O batistă frumoasă, de matasă/Şi un pahar cu vin,/Că

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

aşa-i de cînd lumea, amin!" (Ilişeşti). După ce sărută mîna părinţilor, mirii se ridică în picioare şi trec de trei ori pe sub colacul ţinut deasupra de către vornicei. Apoi flăcăii rup colacul şi aruncă peste casă trei bucăţi din el, pentru norocul mirilor (Răbîia).

Alaiul tradiţional era format din nuntaşi călări, caii avînd "colaci la gît şi batiste albe la urechi" (Zahareşti). Astăzi, alaiul este alcătuit dintr-un şir de căruţe împodobite cu lăicere şi covoare, iar dacă distanţa de acasă şi pînă la biserică este mică, nuntaşii merg pe jos. Plecînd spre cununie, mireasa nu trebuie să privească înapoi[97], ca să aibă trai bun în căsnicie şi să uite că a locuit în altă casă decît în cea a soţului. La întoarcerea de la biserică, în calea mirilor se varsă apă şi se aruncă busuioc, "ca sî vii norocu ca apa cîn izvorăşte din fîntînî" (Dolheştii Mari) şi să aibă noroc. Soacra cea mare le iese înainte şi-i stropeşte cu agheasmă, "ca sî fugî lucrul cel rău" (Preuteşti). Druştele aruncă cu zahăr, bomboane, grîu şi bani, ca să fie mirii gospodari şi să le fie traiul dulce. După ce intră în casă, tinerii trebuie să mănînce "amîndoi dintr-un ou şi dintr-o farfurie cu tăieţei cu lapte", pentru a trăi bine împreună (Preuteşti).

După întoarcerea de la cununie se aşază masa tinerilor. Urmează apoi masa cea mare. O secvenţă importantă în ansamblul ceremonialului nupţial este aducerea găinii de către bucătăreasă ori de către o femeie care ştie "să ciuie bine" (Măzănăieşti). Găina, umplută cu pîine şi zahăr şi împodobită cu panglici multicolore, este jucată în acompaniamentul muzicii şi al strigăturilor: "Faceţi-mi locul mai larg,/Să mă cobor di pi prag/ Să mă duc cu găina,/Sî mă duc la nînaşa" (Stroieşti) şi este pusă în faţa nunilor şi a mirilor. Semnificaţia găinii este, fără îndoială, magică, pentru că este însoţită de gesturi rituale speciale. Mirele trebuie să rupă găina în două dintr-o singură mişcare. După aceea găina se împarte nuntaşilor, care fac tot felul de glume referitoare la modul în care mirele şi-a îndeplinit misiunea. Apoi are loc un rit de purificare. Se aduce un castron cu apă în care se spală pe mîini nunii, cei ce le toarnă fiind mirii

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Druștele chiuie și pun în vasul respectiv sare și cenușă (Răbîia). Pe plan simbolic acesta este momentul consumării căsătoriei

Următorul moment al nunții îl constituie închinarea paharelor dulci, adesea de către vornicul satului, (omul chemat îndeobște la toate nunțile). În mai multe dintre satele șomuzene sînt cîte patru-cinci vornici aleși pentru nunți, aceștia fiind vestiți pentru talentul lor oratoric și improvizatoric, pentru prestanța de care dau dovadă. Acolo unde numărul vornicilor este foarte mare, cum se întîmplă în unele localități suburbane, este semn că datina s-a degradat și se află pe cale de dispariție. După ce fac elogiul vinului și al "paharelor cu floricele", unul din vornici se oferă să guste el mai întîi din băutură (așa cum face și la începutul mesei), pentru a-i asigura pe nuntași că vinul sau țuica nu sînt otrăvite: "Și decît a pieri oastea împăratului,/Mai bine eu/Un purice al satului" (Ilișești) sau:"Decît a muri o lume și un sat,/Mai bine un blastamat" (Liteni-Moara). Dacă în prezent închinătorul paharelor dulci se face numai că încearcă vinul înainte de a-l oferi nașilor, în ipostaza arhaică a obiceiului, după ce "sufla descîntînd" băutura, sorbea din ea și apoi paharul trecea mai departe, din mînă în mînă, și fiecare gusta din el. Se consfințea astfel o alianță între toți nuntașii, dar mai ales între noile neamuri.

Tot acum li se oferă daruri nașilor și socrilor. Nunii primesc șervete, iar socrii cămăși de fuior. Un ritual mai puțin obișnuit pune în evidență zona de umor în care pătrund unele obiceiuri ce și-au pierdut gravitatea de odinioară:"O joacî pi soacră cu funia di paie șî pi socru la fel" (Preutești).Se subliniază în acest fel și faptul că vechii gospodari trebuie să se împace bine cu perechea tinerilor căsătoriți. Darul îndătinat pentru mama miresei este "o pereche de papuci", pe care se spune că o primește pentru că a alergat mult (Dolheștii Mari).Semnificația inițială a acestui cadou era legată de despărțirea iminentă dintre soacra cea mică și fiica ei. Căsătoria, implicînd o separație și o alegere a unui nou spațiu, o determină pe mireasă să abandoneze vatra părintească, pentru a se integra noii familii

În strînsă legătură cu această atașare a miresei de

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

noua vatră, în secolul trecut se mai păstra în unele sate din zonă un obicei deosebit de semnificativ. Atunci cînd mireasa intra în casa soacrei, aceasta avea grijă să se aşeze cu spatele la cuptor, în aşa fel încît noua venită să nu poată privi în foc[98]. Aşa cum sublinia Petru Caraman, în studiul său Une ancienne coutume du mariage "regarder dans le four ou dans l'âtre ne signifie pas seulement se familiariser avec la maison, être reçue an sein de la nouvelle famille par l'intermédiaire du foyer, mais bien plus, cela signifie prendre les rênes du ménages, devenir maîtresse de la maison; tandis que l'ancienne maîtresse - la belle mère - étant de trop, doit en être exclue, et même menacée de mourir"[99]. Era firesc aşadar ca soacra să cedeze foarte greu supremaţia în gospodărie în favoarea noii venite.

Pe la miezul nopţii se face "dishobotatul" miresei, primul rit nupţial postliminar. De obicei în acest moment mireasa fuge şi se ascunde; face acest lucru singură ori ajutată de druşte şi vătăjei. Mirele porneşte să o caute, însoţit de lăutari. Între timp este adusă o falsă mireasă, "hîdă, cu un cojoc urît, cu un ciorap pi faţă, care tot coasă, coasă, fără nod la aţă" (Răbîia). Mirele trebuie să-i plătească, altfel nu poate scăpa de ea. Nuntaşii strigă mereu: "Să scoatem răul din casă,/Să rămîie binele" (Leucuşeşti). Cînd vătăjeii sau druştele aduc adevărata mireasă, mirele trebuie să o răscumpere. În Dolheştii Mari se practică o variantă originală a acestui obicei. Pînă a nu se aşeza lumea la masă, deci la începutul petrecerii, se costumează o pereche de tineri în mire şi mireasă, urîţi, îmbrăcaţi rău şi unşi pe faţă cu cărbune. Aceştia sînt aduşi înaintea socrilor şi ai nunilor: "-Aiştia-s tinirii!". Muzica intonează o melodie specială pentru acest moment numită Iunţuroiul. După ce prime o sumă de bani, mirii cei urîţi pleacă şi apar cei adevăraţi. Mireasa urîtă sau mirii urîţi reprezintă strămoşii, dar şi înlocuitorii tinerei perechi, care primesc în locul acesteia necazurile. Desigur, în prezent practica este perpetuată pentru valenţele ei comice, aducînd destindere într-un moment în care ceremonialul nupţial capătă o notă patetică.

Dishobotatul este în aceste sate un ceremonial femi-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

nin prin excelenţă. Nuna pleacă împreună cu femeile la altă casă unde "îmbrobidi" mireasa, ca s-o facă nevastă. Bărbaţii nu au voie să asiste la această scenă. Dacă totuşi se întîmplă să apară vreunul în încăpere, este înţepat cu acele de cusut pînă pleacă (Dolheştii Mari). Floarea, voalul şi beteala sînt jucate deasupra capului miresei, apoi nuna o îmbrobodeşte cu un batic sau cu o casîncă, în vreme ce nevestele intonează cîntecul miresei şi "plîng tăci acolu" (Stroieşti). Uneori se interpretează şi alte cîntece, legate mai ales de motivul fetei rău-măritate şi a soartei nefericite ce se abătea unecri asupra unora dintre femei: "Doamne, partea muierească/Să se nască, să nu crească;/Că una, două au noroc,/Dar mai multe ard în foc,/Una, două au ticneală,/Dar mai multe ard în pară,/Una, două-s norocite,/Dar mai multi-s prăpădite" (Măzănăieşti)[100]. Între timp naşul ia din pieptul finului floarea de mire:"I-am aruncat-o pe pîrău,/Cî oe-acum nu eşti flăcău" (Răbîia).

După deshobotare, nuntaşii luau căciulile unii de la alţii şi i le aruncau miresei iar aceasta le da înapoi numai în schimbul unor sume de bani (Corlata). Muzica şi jocul atenuează tensiunea emoţională a momentului. Dacă nunta a pornit treptat, prin rituri ascendente, la fel de gradat sfîrşeşte, prin rituri descendente, cum ar fi pripoiul, uncropul, calea primară şi colăcimea. Uncropul este "masa miresei" şi se înscrie în categoria acelor acte simbolice succedanee lipsite de violenţa iniţială. Această petrecere are loc numai dacă mireasa a fost "cinstită" (Vornicenii Mari). Atunci se bea rachiu roşu şi se mănîncă plăcinte. Druştele şi vorniceii fac o horă mare în mijlocul ogrăzii, chiuie şi rostesc strigături. Conţinutul strigăturilor de la uncrop este îndeobşte licenţios, făcîndu-se aluzii la modul în care s-a consumat căsătoria, la moralitatea naşilor etc.

Insistenţa cu care este vizat nunul în acest moment al ceremonialului, prezenţa sa centrală în conăcării şi în balada nupţială Letinul bogat (unde acesta îl înlocuieşte pe mire în toate probele cerute de socrul cel mare, liniştindu-l cu vorbele: "-Fine nu te spăimînta,/Că ţi-oi purta eu grija"[101]) ne indică rolul cu mult mai important pe care îl avea desigur în ipos-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

tazele primitive ale acestui obicei familial. Atunci nunul se identifica perfect cu fratele de cruce din basme, fiind alături de mireasă în noaptea nunţii: "Quant à la consommation du mariage, elle n'est pas toujours le fait du mari. Dans certaines sociétés la coutume exige que la fiancée soit déflorée par le prêtre, le beau-père, l'oncle du mari ou de la femme, ou par le père de cette dèrniere"[1o2]. Sub forma aşa-zisului "drept al seniorului", acest obiceï a supravieţuit în Franţa pînă la mijlocul secolului trecut. În cîteva sate, uncropul se confundă cu pripoiul, petrecerea care se face la cîrciumă imediat după terminarea nunţii şi care este plătită de mire sau de nun (Horodniceni, Dolheştii Mari).

La o săptămînă după cununie se face primul drum al mirilor la casa socrilor mici. Pînă atunci mireasa nu are voie să-şi vadă părinţii, fiindu-i interzisă chiar ieşirea din ogradă în drum. În cazul acestui obicei constatăm supravieţuirea practicii arhaice de a impune tinerilor căsătoriţi o claustrare "assez longue avant que le couple ne soit pleinement intégré dans la groupe"[1o3]. Numai după ce s-a înfăptuit calea primară, tînăra familie poate să primească binecuvîntarea preotului. "Îmbisericirea" tinerilor căsătoriţi are loc în unele sate chiar a doua zi după calea primară (Moara). În cele mai multe localităţi însă se păstrează datina de a îndeplini această ceremonie la 4o de zile după nuntă (Horodniceni, Preuteşti, Dolheştii Mari, Lucăceşti etc.). Ca şi în cazul înmormîntării, numărul de 4o de zile reprezintă perioada purificării după ritul de trecere. Acest interval de timp marchează "l'accomplinon pas à une simple répétition, mais à un changement radical, un pasage à un autre ordre d'action et de vie"[1o4]. La 4o de zile după nuntă se duce la biserică o colivă făcută din grîul în care au stat verighetele la logodnă (Răbîia) şi tot atunci se lasă în altar lumînările de la cununie

Ultimul cerc ce încheie nunta este marcat prin ducerea colacilor la nuni, de obicei la un an după cununie. "Duc mirii şase colaci la nuni. Pun pi colaci broboadă, o baĉistî micî şî o cănuţî ca la Moşi" (Dolheştii Mici). Uneori, aşa cum se întîmplă în satul Ţoleşti, [illegible]eşti colaci li se închină nuni-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

lor chiar la nuntă, "atunci, la paharili dulci". Tinerii căsătoriţi pornesc spre casa naşilor într-o dimineaţă, însoţiţi de socri şi de o gospodină care ştie "să încnine colacii" (Moara Nică) La sfîrşitul festinului care urmează, naşii juruiesc finilor "o viţă, o oaie din gospodăria lor" sau alt dar de valoare. Obiceiu se respectă şi astăzi, chiar dacă se întmplă ca aceşti "colaci" să fie duşi uneori şi la cinci-zece ani după nuntă (Zahareşti). Ironiile care se fac la adresa finilor uituci a pătruns şi în repertoriul strigăturilor de nuntă: "Nunî marî sî trăieşĉi,/Sî cununi şî sî boĉez/Şî colaşi sî nu mai vezi;/Di ţ-a şi ĝi colaşi dor,/ Sî-ţi coşi sîngurî-n cupĉior,/Sî li dai şî şinilor" (Lucăceşti).

Principalul obiect ritual al nunţii şomuzene, ca şi al nunţii moldoveneşti în genere, îl reprezintă <u>ştergarul</u>. De la naşi pînă la bucătărese, actanţii mai importanţi ai nunţii primesc din partea mirilor şi a socrilor prosoape pregătite anume pentru acest eveniment. Darurile de tot felul - colaci, haine etc. - se acoperă şi ele cu ştergare, după un străvechi obicei, cunoscut încă din Evul Mediu la nunţile din toate clasele sociale: "Bunurile pentru ospăţul nunţii acoperite cu <u>fachiole</u> sau mărămi de matasă, cusute cu flori în cele patru colţuri"[105].

Ca o particularitate a satelor din zonă, trebuie să observăm că toate momentele importante ale acestui ceremonial <u>de trecere</u> sînt însoţite de un impresionant număr de <u>strigături</u>. Este încă un compartiment în care se resimt benefic înrîuririle creaţiei populare transilvănene. Strigătura este specia ce se bucură de cea mai mare preţuire în satele de pe Şomuz şi care,în contextul nunţii, capătă trăsături specifice, indicînd similitudini cu folclorul de dincolo de munţi. Personajele ce se află în centrul spectacolului ritual sînt portretizate printr-un repertoriu <u>ad-hoc</u> de strigături.Motivele mai răspîndite se referă la despărţirea miresei de părinţi, la condiţia femeii măritate, la oportunitatea căsătoriei (atît pentru mire cît şi pentru mireasă) la bogăţia sau hărnicia naşilor, la posibile relaţii conflictuale între soacră şi noră etc. În mod deosebit, strigăturile adresate nunilor şi mirilor şi cele de la <u>găină</u> păstrează ecouri

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

dintr-un fond foarte vechi, referitor la acte de inițiere pe care le presupune căsătoria. Așa se explică, probabil, puternica lor coloratură erotică, frizînd adesea obscenitatea. Prezentarea mirilor subliniază, pe lîngă frumusețea lor fizică sau morală, încadrarea în rîndul oamenilor maturi, ziditori de viață, așa cum fiecare element vegetal este inclus universului cosmic: "I sî șăgîi cui sî șăgîi,/ Codrului cu frunzî vergî,/ Codrului cu iasomie/ Șî la nire cu soțîie,/ Codrului cu frunza ghească/ Șî la nire cu nireasî"[106]. Cîntecul miresei înregistrează în această arie folclorică, pe lîngă tipul foarte cunoscut, unele variante cu o imagistică deosebită, ce accentuează ireversibilitatea trecerii în rîndul nevestelor: "Cînd Dunărea s-a-nvîrti,/ Atunși fatî tu-i mai și,/ Cînd Dunărea a saca,/ Atunși fatî ti-i afla"[107]. Noile realități sociale au determinat o atenuare a notei dramatice din aceste texte. Adesea, cînd femeile insistă prea mult, în strigăturile lor, asupra vicisitudinilor căsătoriei, druștele nu ezită să le dea replica: "Niși aiasta n-a mai și,/ Da ți-i drag a șugui/ În satu cu oaminii"[108].

c. Înmormîntarea

Concepută ca o sumă de acte rituale ce se înfăptuiesc cu scopul de a izola protector colectivitatea de o posibilă criză, declanșată prin înstrăinarea unuia dintre membrii săi, înmormîntarea este,în mod firesc, mai conservatoare în păstrarea unor practici străvechi. Cele mai multe dintre acestea,însă, se îndeplinesc în virtutea tradiției: "Așa șciu cî-i ghini"(Preutești sau "așa trebu sî sî facî"(Moara Nică) sînt răspunsurile ce se primesc, pe teren, aproape invariabil. Există mereu cineva, fără să-și propună în mod expres acest lucru, care veghează la înfăptuirea tuturor rînduielilor prilejuite de m a r e a t r e c e r e [109]

Riturile funerare păstrează pînă astăzi, în compoziția lor, concepții străvechi asupra interrelațiilor trup-suflet și decedat-om viu. Moartea nu este acceptată cu resemnare de comunitatea sătească, mai ales atunci cînd este vorba de dispariția oamenilor tineri și, îndeosebi, a tinerilor nelumiți. Ea rămîne în conștiința tuturor (chiar dacă nu totdeauna mărturisit) ca o abatere de la ordinea firii, ca o neșansă, ca un accident. Și

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

această atitudine faţă de moarte este extrem de răspîndită[110], pentru că moartea nu este privită "ca o consolare", pentru că paradisul lumii de dincolo nu ispiteşte pe nimeni, iar pierderea condiţiei existenţiale rămîne o mare nenorocire. Durerea după cel dispărut este încadrată într-un complex de practici rituale destinate să asigure, pe de o parte integrarea defunctului în lumea umbrelor, "Unde-i satu fără nume/Şi cărarea fără urme,/Pe unde nu umblă nime"[111], iar pe de altă parte să evite traumatizarea psihică a celor rămaşi, a rudelor şi prietenilor în primul rînd.

În spaţiul românesc, obiceiurile de înmormîntare se remarcă printr-o mare unitate, ceea ce sporeşte dificultatea constatării unor trăsături specifice ale acestor practici pe o arie restrînsă, cum este Valea Şomuzului Mare. De altfel, cercetările de acest gen îşi propun, înainte de toate, cunoaşterea amănunţită a faptelor, încadrarea lor într-un context etno-folcloric mai larg, stabilirea tuturor relaţiilor posibile şi abia în ultimă instanţă, dacă este cazul, sublinierea unor elemente particulare. Din această perspectivă, folclorul funerar de pe Valea Şomuzului suscită un viu interes, remarcîndu-se atît prin bogăţia riturilor pe care le conservă, cît şi prin complexitatea problemelor pe care le ridică. Multe dintre obiceiurile funebre de aici (cum ar fi jocurile de priveghi, tipul de arie melodică a bocetului, frecvenţa utilizării unor instrumente muzicale etc.) indică o punte de legătură între nordul judeţului Suceava, zona Botoşanilor şi Podişul Central Moldovenesc. Se face simţită, de asemenea, influenţa populaţiei ardeleneşti, sesizabilă în unele practici rituale, în prezenţa unor verşuri funebre şi, mai ales, a cîntecului de priveghi. Ceea ce ne propunem deocamdată este prezentarea succesiunii obiceiurilor de înmormîntare, a repertoriului jocurilor de priveghi, sublinierea unor interferenţe cu practici similare din alte zone folclorice ale ţării şi, în sfîrşit, prezentarea frecvenţei rituale a bocetului şi a cîntecelor ceremoniale.

În satele de pe Valea Şomuzului, apropierea morţii este sugerată, pe plan oniric, de "dărîmarea casei sau a cuptorului" (Rădăşeni), "căderea dinţilor" sau "prăbuşirea unui pom înflorit" (Preuteşti), de "tăvălirea în noroi", de "arătură" şi

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

chiar de "nuntă" (Drăgoiești și Măzănăiești). Împrejurările rău-prevestitoare sporesc pe plan real. Dintre păsările sălbatice, mesagerul cel mai frecvent al morții este c u c u v e a u a . Mai apare v r a b i a , "dacă sî-așază la geam și pocănește" (Preutești) și t u r t u r i c a : "vine înainte de răsăritul soarelui în ograda omului și cîntă lucru rău" (Mihăiești). O singură atestare indică m a n u n i ț a [113] ca pasăre nefastă: "zîce că cini o audi cîntînd, moari"[114]. Această credință are o largă răspîndire în nordul județului Bistrița-Năsăud[115], unde coexistă cu legenda și balada despre m i n u n e a [116]. Adeseori, printre păsările ale căror cîntece prevestesc moartea este pomenit și c u c u l (Botești, Răbîia). Rolul cucului de mesager între lumea pămînteană și cea de "dincolo" se deduce și dintr-o legendă publicată de S.Fl.Marian: "Cucul cel adevărat, care avea pene de aur, nu se mai află acum pe pămînt ci e în cealaltă lume"[117]. Legat de Párce, cucul poate număra anii pe care îi mai are cineva de trăit. Cu timpul însă, cucul (ca vestitor al primăverii și cîntăreț al dragostei) a devenit simbol al vieții. El apare astfel în unele cîntece funebre în dispută cu moartea. Uneori oamenii încearcă să îmbuneze păsările cobitoare care vin și cîntă în preajma casei: "le arunci o bucată de mămăligă sau pîine și sare" (practică atestată în cele mai multe localități).

De rău augur este socotită și apariția șerpilor după ziua Crucii "cînd se ascund în pămînt" (Preutești). Este foarte răspîndită credința că nu-i bine să fie omorîți șerpii de casă, deoarece soarta lor o influențează în mod direct pe cea a stăpînilor gospodăriei: "dacă omori șărpoaica, mor femeile din casă;dacă omori șărpele, mor bărbații casei" (Mihăiești). Se crede că și păsările sau animalele domestice pot prevesti moartea: "găina cîntă cucoșește", "calul nechează fără motiv", "vitele mugesc prelung," "oile stau supărate", "cîinele urlă a pustiu" etc. (aproape în toate localitățile). Dacă "pocnesc ușorii la ușî" sau "podeaua căsî" (Șoldănești Lămășeni), dacă "crapî sau cade icoana", "pocnește masa" ș.a. (Preutești, Dolhasca, Stupca, Vornicenii Mari) este iarăși semn că se apropie o nenorocire. Destul de răspîndită este și credința că atunci cînd cade o stea, moare cineva. În nordul

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Transilvaniei ea apare şi în înveşmîntare poetică "Haid-o ţîră lîngă pat,/Să-ţi spui dară ce-am gisat;/C-o pcicat din ceri on nor/Ş-am ştiut că amu mor;/Ş-o picat di ceri o ste/Şî astă o fost moartea me"[118]. Ajuns "în stratul morţii", omul are numeroase "vedenii". Cea mai frecventă apariţie este moartea însăşi, înfăţişată nu numai ca "o femeie înaltă, slabă şi urîtă, cu coasa în spate" (în toate localităţile), ci şi în chip de pasăre psihopompă:"Cîn o murit barbatu meu, tot zîcé c-o vinit o puicî; viné o puicî şî stăté pi horn. Tot moarcea iera "[119]. O imagine similară apare frecvent şi în folclorul ardelenesc, unde este numită chiar pasărea morţii:"Şi s-o pus p- stîlpu porţî/Ş-o cîntat cîntarea morţî/Ş-o cîntat, ş-o pciruit,/Tătucă, te-o celuit"[120].

Dacă muribundul se chinuia prea mult, era obiceiul să fie aşezat pe pămînt, "pi cojoc" sau "pe paie de grîu"[121] şi "sî da drumu la uşî" (Dolheştii Mari, Stupca, Preuteşti), să poată muri mai uşor. Pămîntului i se atribuie, aşadar, ca şi în cazul naşterii, rolul unei mame universale a omului, care potoleşte durerile. La căpătîiul celui ce agonizează se ţine o lumînare aprinsă şi cineva are grijă să nu se stingă, pentru ca mortul să nu pornească spre lumea de dincolo în întuneric. Pentru cei căzuţi pe front (morţi "în claca lui Dumnezău") se aprindeau lumînări la anumite sărbători, în special la Ovidenie şi Ispas, "ca sî aibî luminî triizăsi ĝi ani pi ŝeea lumi" (Drăgoieşti).

În încăperea muribundului se află, de regulă, rudele apropiate, prietenii şi cunoscuţii, dar şi aceia cu care, într-un motiv sau altul, bolnavul nu s-a iertat încă. Este foarte important ca împăcarea să se producă cu toată lumea, chiar şi cu foştii duşmani, pentru că altfel se crede că va avea de suferit atît mortul cît şi cei ce rămîn. La Dolheştii Mari, cineva care "nu s-a iertat" cu muribundul la vreme, a simţit nevoia să o facă mai tîrziu, folosind ca intermediar un alt răposat: "La noi o fost Ancuţa asta..., iera certatî cu Aglaia, cari-o murit, şî i-o trimăs vorbî pi Dunitru neu s-o ierti, cî-i tari greu"[122].

Atunci cînd survine decesul, se înfăptuiesc (adesea numai în virtutea tradiţiei) o serie de acte ale căror semnificaţii sînt cunoscute din ce în ce mai puţin. Se deschid uşile şi

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

ferestrele, se întorc sau se acoperă cu o pînză neagră oglinzile "ca să nu mai moară cineva" (Stupca,Vornicenii Mari, Răbîia),se dau afară pisicile, pentru ca trecînd pe sub mort "sî nu sî facî strigoi" (Măzănăieşti), se acoperă vasele cu apă sau se întorc cele goale cu gura în jos etc. Una, două sau trei persoane mai în vîrstă (de acelaşi sex) spală mortul, iar în apa care o folosesc se pune, pe alocuri, "mintă neagră" (Corlata). Simbolul a pătruns ulterior în cîntecele ceremoniale de priveghi :"Da pi pat ce-aţi aşternut?/Iarbî neagrî di la Prut"[123]. Cei ce spală mortul primesc în dar săpun şi ştergar, uneori şi haine de-ale decedatului. Apa folosită se aruncă într-un loc ferit, pentru a nu călca nimeni în ea "cî amorţăşti" (Preuteşti, Corlata).

În nordul Transilvaniei (satul Rebrişoara) se credea că cel ce va călca peste apa folosită la scalda mortului,va muri[124]. Cu aceeaşi semnificaţie credinţa este atestată şi în mai multe localităţi din Moldova[125]. În satul Sodomeni, din judeţul Iaşi, apa cu care s-a spălat mortul se varsă la rădăcina unui pom roditor: "pe cealaltă lume, mortul este stăpînul acestui pom,iar în prima toamnă roadele sînt scuturate şi folosite de cei ce au scăldat mortul[126]. Se mai obişnuieşte încă să se taie o şuviţă din părul răposatului, pe care cei din casă o păstrează (în perete, sub grindă, deasupra pragului sau sub căpriori), pentru a nu dispărea cumva norocul casei odată cu mortul. Pe valea Şieului (Bistriţa-Năsăud), şuviţa respectivă se taie cu acelaşi scop ("să nu să ducă găzduşagu cu mortu") şi se păstrează "la tîrnaţ, su' streşînă..., su' podeli sau su' pragu căsî" (Şieu Măgheruş).

Obiceiul şi, mai ales, semniicaţia lui nu sînt prea des întîlnite în Moldova. În judeţul Neamţ se crede că nu-i bine să opreşti din părul mortului, pentru că "vini după păr înapoi" (Holm, com.Poienari), la Bacău i se taie din păr "pentru a nu avea de ce-l prinde diavolul" (Blăgeşti) etc. Satele sucevene,în schimb,îl consemnează, aproape fără excepţie, singura abatere de la regulă fiind justificată astfel: "dacî o fost un beţîv sau o fimeii c...., nu sî mai ie, sî nu-i opreşti naravu" (Frătăuţii Noi). Unghiile nu se taie, în virtutea credinţei că drumul ce duce spre ceea lume este dificil, are multe urcuşuri, şi mortul

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

trebuie "să se poată cățăra mai ușor" (Corlata). Din vechea teamă de morți subzistă unele credințe legate de obiectele ce-au venit în contact cu cadavrul : cîrpa cu care a fost spălat, pieptenele briciul sînt puse în sicriu. Dacă folosești pieptenele de la mort "ț-amorțăște capul" (Preuteşti). Odinioară era însă necesar ca unele obiecte (cum ar fi "măsura mortului" sau ața cu care i-au fost legate picioarele) să fie păzite cu mare grijă, pentru că dispărînd se credea că vor fi folosite pentru vrăji. Piedica mortului se folosea pentru potolirea vrajbei ("lega gurile rele"), pentru cîștig de cauză în unele pricini (Stupca) sau pentru "împiedicarea" unor căsătorii[127]. Dispariția "măsurii mortului" stîrnea o mai mare îngrijorare, deoarece se credea că oricine va fi măsurat cu sfoara respectivă va muri subit (credință cvasigenerală).

Decedatul este îmbrăcat cu hainele cele mai bune. Altădată, bătrînii foloseau în această împrejurare hainele de miri. Dacă se mai coase, totuși, ceva pentru mort, ața nu se înnoadă, pentru ca cel rămas să se poată recăsători, dar și pentru ușurarea trecerii mortului prin vămi. Din aceleași motive, înainte de a fi închis sicriul, hainele mortului (în special cămășile) se descheie, se dezleagă brîiele, șiragurile de mărgele, se desfac panglicile cu care au fost împletite cozile femeilor etc. Este cît se poate de evidentă simbolistica nodurilor "obstacol"[128], atît de răspîndită în credințele arhaice.

Din ceară de albine și o ață de cînepă "cît statul omului" se face toiagul de înmormîntare, care, încolăcit, pus pe pieptul mortului sau la capul acestuia, se aprinde ori de cîte ori răsună dangătul clopotelor, iar ce rămîne se aruncă în groapă peste sicriu ori se păstrează în biserică. În cele mai multe localități se pune pe cadavru (sau sub masa pe care se află acesta) o seceră, o coasă sau, pur și simplu, o bucată de fier luată la întîmplare. De obicei la femei se pune seceră, iar la bărbați coasă. Semnificația acestui gest ritual este dublă. Pe de o parte, secera sau coasa simbolizează moartea tulpinei de grîu, dar și a omului, pentru că la toate populațiile de agricultori omul era asimilat cu sămînța de grîu (la naștere) și cu spicul secerat (la

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

moarte)[129]. Pe de altă parte, secera şi coasa (metalele în genere) au rol apotropaic[130], oprind contagiunea cadavrului. Cu aceleaşi rosturi apotropaice, secera este folosită şi în magia albă, în descîntecele împotriva diferitelor boli. Cît timp stă mortul "pe masă", în camera respectivă nu se mătură sau "se mătură îndărăpt" (de la uşă spre mort), iar gunoiul se aruncă numai după scoaterea sicriului din casă. Obiceiul cunoaşte o largă răspîndire, nu numai în spaţiul carpato-dunărean, ci şi în multe alte ţinuturi, şi are aproximativ aceeaşi semnificaţie: "să nu fie alungată bogăţia din casă" sau "să nu fie ofensat sufletul mortului"[131]. Un alt sens al acestei practici s-ar deduce şi din obiceiul (atestat în mai multe localităţi din judeţul Suceava) de a se mătura casa în prezenţa musafirilor pe care îi îndrăgeşti şi nu după plecarea acestora: "dacă măturî în urma lui, îl măturî pintru totdeauna din casî"[132]. Cei care vin în timpul zilei la mort intră fără să salute, pun bani pe icoana ce se află pe pieptul decedatului "pentru plata vămilor" şi abia apoi spun "Dumnezău să-l ierte!" Nu se salută, pentru că "cu mortul pe masă nu mai poate fi bună ziua" (Probota, Ţoleşti, Valea Bourei ş.a.).

Timp de trei nopţi (uneori numai două) se face priveghi, "ca să nu stăie mortu sîngur", "să treacă scîrba celui ce i-o murit", "să mai stăm cu mortu" sau pentru că "aşa-i bine". Durata priveghiului este variabilă. Altădată începea de cu seară şi ţinea toată noaptea. (La fel se întîmplă astăzi în satul Corlata). De obicei însă începe în jurul orei 19 şi se termină pe la miezul nopţii. Vin la priveghi atît tinerii cît şi vîrstnicii, ponderea alcătuind-o bărbaţii. Cei ce vin la priveghi sînt "cinstiţi" de gazdă cu un pahar de băutură şi o gustare. Într-un număr restrîns de localităţi, la capul mortului se cîntă din fluier. Bărbaţii şi femeile mai în vîrstă stau de vorbă: povestesc anumite întîmplări din viaţa decedatului, îi laudă firea şi faptele bune, evocă întîmplări cu alţi oameni care au murit (unii de moarte năprasnică), vorbesc despre cei care-şi fac sălaş din timpul vieţii, spun poveşti cu strigoi şi stafii etc. În multe localităţi (numai în cele din zona bucovineană a Şomuzului) bărbaţii îşi petrec timpul la priveghi jucînd cărţi. Obiceiul cu-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

moaşte o mare răspîndire în satele de peste munţi[133], încît nu mai încape nici o îndoială că el a fost împămîntenit pe Şomuz de românii ardeleni. Apare, de asemenea, în trei localităţi din judeţele Bacău, Galaţi şi Vaslui[134], dar are, cu siguranţă, acelaşi punct de plecare, întrucît coexistă cu alte elemente folclorice care indică o populaţie de proveniență ardelenească. Este atestat şi la popoarele germanice[135].

Un alt fapt care indică înrîurirea românilor transilvăneni este practicarea priveghiului cu sensul de masa mortului sau cina mortului şi chiar cina cea de taină[136]. Pînă în preajma celui de al doilea război mondial, în Dolheştii Mari, priveghiul avea un singur sens: "praznicu cu mortu pi masî". În preziua înmormîntării, se făcea o masă mare "cu mîncăruri şi băuturi cum sî dau la praznic", la care veneau rudele, prietenii, cunoscuţii[137], se spunea o rugăciune şi, înainte de a începe să mănînce cineva, "chema mortul la masî"[138]. Practica este atestată şi în două sate din judeţul Iaşi[139], unde a ajuns însă tot prin intermediul dolheştenilor, care au fost împroprietăriţi acolo într-un număr relativ mare. După război, obiceiul nu s-a mai practicat nici la Dolheştii Mari, dar praznicul care se face imediat după înmormîntare continuă să se numească priveghi.

Repertoriul jocurilor ce s-au practicat sau continuă să se mai practice în satele de pe Valea Şomuzului, în nopţile de priveghi, cuprinde: Baba-Oarba, Baba şi moşneagul (Urîţii, Hîzii), Bîza, Calul (Căiuţii), Capra, Capra şi ţapul, Cămila, Cărbunele, Curcanii, Cocostîrcul, Două beţe (În dreptăţi), Îngerul, Léfa, Moartea, Mortul, Motroaşca, Paiul, Paiul aprins (Focuşorul), Peştele, Ţuşca (Ţuştea, Ciuşca), Ursul. Se mai joacă: În cărţi, De-a fripta şi De-a cureaua. Cele mai răspîndite jocuri (nu numai pe Şomuz, ci în întreaga Moldovă) sînt Bîza şi Ţuşca. La Dolheştii Mari, unde priveghi însemna praznic, privegherea mortului se numea Ţuşcă. O variantă a acestui joc este şi Motroaşca, întîlnită la Stupca[140] şi într-un sat din judeţul Vrancea[141] aidoma ca pe Valea Gurghiului[142]. Paiul aprins sau Focu-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

şorul constă în trecerea, cu rapiditate, din mînă în mînă (jucătorii stau în cerc) a unui beţişor aprins, fiecare ferindu-se să se stingă în mînă la el. Jocul apare şi în folclorul toscan, iar G. Cocchiara îl raportează la mitul prometeic, la cursele cu făclii şi la manicheii din secolul al VIII-lea[143].

Semnalat în mai multe localităţi din Moldova[144], jocul Baba-Oarba figurează şi în obiceiurile funerare din zona Năsăudului, fiind denumit Mîţa oarbă[145]. Nu ar fi exclus ca frecvenţa pe care o arată acest joc în cadrul priveghiului să pledeze pentru originea sa funerară. (Faptul nu a fost luat încă în consideraţie[146]). Poate că şi un joc de copii ca Omul negru a aparţinut iniţial riturilor funerare, de vreme ce se aseamănă atît de mult cu acel "joc al sufletelor", practicat de copiii germani[147]. Foarte răspîndit este şi jocul Două beţe sau În dreptăţi[148], care în Moldova circulă sub mai multe denumiri. În judeţul Botoşani se cheamă Gemene[149], la Iaşi Schija[150], la Vaslui Coţofana[151], în Galaţi şi Vrancea Coţofenele[152] etc. Pentru o perioadă mai veche este consemnat jocul Léfa (Rădăşeni) cu varianta sa Léşca (Stupca)[153], pe care localnicii nu-l mai cunosc astăzi. Jocul se aseamănă pînă la identitate cu Prişcala[154] şi este semnalat în mai multe localităţi din judeţul Suceava: Frătăuţii Vechi (Leafa), Andrieni (Prişcală), Poiana Stampei (Prişcălitul)[155] ş.a. Jocul Calul se aseamănă mult cu Cămila şi nu prezintă elemente particulare faţă de tipurile cunoscute[156].

Masca de Capră este reprezentată printr-o "săcure învălită cu o cure de bumghi" (Stroieşti, Stupca, Vornicenii Mari şi Zahareşti), pe care jucătorul o scoate prin mîneca unui cojoc întors pe dos[157]. Mai interesant pare să fi fost cuplul de măşti Capra şi ţapul, care "bocé mortu, giucau, făceu măscări cîti şî mai cîti"[158]. Despre obiceiul Caprei de a boci mortul vorbeşte şi S.Fl.Marian[159]. Baba şi moşneagul (Urîţii, Hîzii) sînt la fel cu cuplurile de mascaţi din alte regiuni ale ţării şi au, desigur, aceleaşi rosturi în cadrul ceremonialului funerar[160]. Baba purta în braţe "un copĉil pi cari-l pune gios, pînî boce mortu, pi urmî îl lua, îl trînte ĝi mort şî începé sî-l învîrĉeascî pi sus, sî ĉiuie şî sî ĝioace cu tătu cu moşneag"[161]. La Vornicenii

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Mari, "Baba şi moşneagu băteu la geam, intrau în casî, boceu mortu în bagiocurî, stroche oamini cu apî (zîceu cî-i aghiazm şî sî duceu"[162]. Se cuvine adăugat şi faptul că multe dintre jocurile de priveghi, printre care C a l u l , B a b a - O a r b a , B a b a şi m o ş n e a g u l , M o a r t e a , M o r t u l se practicau în satele de pe Şomuz şi la clăci[163].

Dacă în sorgintea sa magică, priveghiul avea scopul de a îmbuna sufletul celui mort, pe plan psihic el marchează un procedeu ingenios de combatere a crizei de doliu. Durerea este o violentare a individului, predispunîndu-l la descărcări paroxistice, exagerări agresive, erotice sau alimentare. Tenta licenţioasă a unor replici utilizate în jocurile de priveghi relevă o transpunere moderatoare a crizei erotice. Pe de altă parte, acea masă funerară care, într-o perioadă mai veche, se făcea în ultima noapte de veghe era menită să tempereze bulimia[164]. Agresiunea asupra cadavrului, văzut ca o forţă ostilă, contagioasă, se converteşte cu vremea în manevrarea sa ca pe o marionetă[165], ceea ce reprezintă un act mult mai inofensiv. La întregirea acestui complex ritualic protector contribuie şi bocetul, care are rolul de a potoli durerea rudelor răposatului, a întregii comunităţi săteşti aflate în doliu, durere ce ar deveni altfel dăunătoare.

La originea priveghiului a stat probabil şi necesitatea de a împiedica sufletul mortului să acţioneze în mod negativ asupra celor adormiţi: "perche l'anima del defunto potrebbe incontrare l'anima del dormiente e portarla via, e di non la sciare mai il cadavere solo perche qualche spirito cattivo potrebbe impadronirense"[166]. Credinţa apare şi la popoarele germanice:"nu este îngăduit ca cineva să doarmă în clipele acestea (lîngă sicriu, n.n.) pentru că astfel cade şi el în somnul de veci"[167]. Priveghiul pare să aibă şi rostul de a-i oferi celui decedat(mai ales atunci cînd este vorba de un tînăr nelumit) o consolare,pentru a nu regreta lumea pe care a părăsit-o. Există credinţa că sufletul participă şi el la priveghi, stă la capul mortului[168], de aceea înfăptuirea unui ritual cît mai bogat constituia cîndva o preocupare de căpetenie. Priveghiul netezeşte calea către momentul marii despărţiri, a marii treceri din lumea ştiută în cea

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

neştiută. Ca orice rit de trecere, înmormîntarea are drept scop "la transition d'un stade ou d'une etape a une autre"[169] şi trebuie să se producă sub auspicii cît mai favorabile. Existenţa raiului "grădină dulce" este mai mult dorită decît crezută, de aceea nimeni nu vrea să plece prea curînd: "De ţi-a fi, mămucă, bine,/Vino, ia-mă şi pe mine .../De ţi-a fi, mămucă, rău,/Lasă-mă, la Dumnezeu, / Să trăiesc în satul meu"[170].

Cel decedat trebuie pregătit şi condus cu mare grijă pe ultimul său drum, pentru că altfel există credinţa că ar putea reveni. I se pun în sicriu bani, colaci sau lucruri care i-au fost mai dragi: "cum, dacă o fost cioban, îi puni fluieru, ghiciuşca" (Arghira). Altădată, cînd sicriul se făcea "dintr-o plasî di nuieli" li se punea "mîncari, ciocan, cleşti, oalî,ceaun" (Dolheştii Mari). Copiilor foarte mici li se pune în sicriu un ou, a cărui menire este să-i conducă pe calea fără întoarcere: "îl dă pe-o vali şî el sî duşi dupa ou" (Dolheştii Mari). Obiceiul pare să fie o calchiere după practica de a rostogoli un ou în faţa copilului, cînd acesta învaţă să facă primii paşi. (Poate şi pentru faptul că acest act nu a apucat să fie împlinit în timpul vieţii).

Sugarilor li se punea în sicriu, la cap, şi un pănărel "cu lapĉi ĝi mamî, sî aibî cîn i-a ci foami" (Preuteşti). Uneori în sicriu se pun şi obiecte ce urmează să fie restituite altor decedaţi: "la Valea Bourii o fost unu cari i-o trimăs la on mort cuţîtu pi cari i l-o luat cînd trăie"[171]. Înainte de a scoate mortul din casă, li se dă copiilor să mănînce pe capacul sicriului. În satul Lămăşeni, la această masă participă şi vîrstnicii, iar capacul sicriului nu stă deoparte ci deasupra, pe mort[172]. După ce i se taie păioara în dreptul gurii (ca în Ardeal), defunctul este scos, cu picioarele înainte, şi aşezat (după împrejurări) pe năsălie, pe căruţă sau pe sanie. Peste pragurile de la casă şi tindă se aşterne un lăicer şi se pune o pernă, ce vor fi date ulterior de pomană. În mai multe sate de pe Şomuz, după scoaterea sălaşului, rămîn în casă rudele apropiate ale decedatului, închid uşile şi ferestrele, pun mîinile pe masa unde a stat mortul şi cu capul pe mîini rămîn cîteva clipe în tăcere. Apoi se deschid geamurile,se

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

răstoarnă masa ori scaunele cu picioarele în sus şi se sparge de pământ sau de pragul uşii o oală de lut "ca să nu se mai întoarcă mortu", "sî nu mai moarî altu-n urmî", "sî fugî răul"(Arghira, Preuteşti, Rădăşeni, Liteni, Stupca ş.a.).

Credinţa (foarte răspîndită) că timp de trei zile sufletul stă "în preajma casei", "sub streşină", "deasupra uşii", "la icoane" etc., de unde vine mereu în încăperea mortului, a generat mai multe practici. Imediat după moarte se pun pe geam unul sau două pahare cu apă, bucăţele de zahăr şi pîine, pentru a avea sufletul cu ce să-şi aline foamea şi setea. În alte localităţi din Moldova[173] se pune "deasupra uşii un prosop şi jos un vas cu apă", deoarece se crede că din lupta cu moartea sufletul iese însîngerat şi trebuie să se spele şi să se şteargă. Legat de această credinţă este şi practica de a se vărui camera în care a murit cineva, imediat după înmormîntare, acţiune de purificare ce se realizează şi în satele de pe Valea Şomuzului.

Frecventă este şi credînţa că sufletul "mai cearcă pe acasă" timp de 40 de zile şi, dacă nu este bine primit, "sî duci suparat şî nu-i bini pintru ciia ci rămîn"(Răbîia, Hîrtop, Horodniceni). De aceea, pe masa unde a stat mortul (sau pe geam) se cerne făină[174] (sau se pune un colac), se lasă un pahar sau o farfurie cu apă. Unii informatori pretind că a doua zi după înmormîntare au găsit "apa scăzută", "colacu ciuchit, aşa ca de-o pasîri" şi "urmi di pasîri pi făină"[175]. Este evidentă aici credinţa (de asemenea răspîndită) că, după moarte, sufletul capătă chipul unei păsări, uneori (în cazul copiilor mici) chiar al unui fluture[176]. Sufletul-<u>flutūre</u> este cunoscut la japonezi, la eschimoşi ş.a. La azteci, fluturele de obsidiană era emblema divinităţilor chtoniene asociate cu moartea. În fine, o credinţă populară din antichitatea greco-romană înfăţişa sufletul părăsind corpul mortului sub forma unui fluture[177].

Tot pentru "hrana sufletului" se face şi p o m u l p o m e n e l o r , o creangă de prun împodobită cu mere,nuci,prune uscate, smochine, "hulughi şî cîrlig din aluat", bomboane etc. De pom se sprijină o s c ă r i ţ ă de aluat, iar la rădăcina lui se pun colacii şi pomenele în formă de : 8, X, S. La cimitir,po-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

mul se împarte între rude (Lămăşeni, Liteni, Vornicenii Mari) sau la cine vrea să mănînce din el (celelalte localităţi). Se crede că "pe ceea lume", sub acest "pom al raiului" se vor întîlni cu defunctul atît cei ce au împodobit pomul (Preuteşti), cît şi cei ce au mîncat din el[178]. În satul Lămăşeni era obiceiul să se plan-teze la capul mormîntului, lîngă cruce, "o ultuoană"[179]. Este, desigur, un transsimbol al arborelui de pomană care apare în zona Neamţului. Numai că, spre deosebire de Valea Bistriţei moldoveneşti, pomul din cimitir rămîne în custodia mortului şi nu se dă "cu jurămînt de pomană, în ziua înmormîntării, unui om sărac din sat"[180].

În scopul uşurării călătoriei mortului prin cele 12 sau 24 de vămi, se fac opriri la poduri şi la răscrucile drumurilor unde, după prohodire, se dau de pomană fîşii de pînză "de lungimea mortului", haine şi bani. De asemenea, se pune cîte un ban pe fiecare fîntînă sau pod pe lîngă care trece convoiul (sau se dau bani la copii), crezîndu-se că astfel "cumpără apa pentru mort" (Leucuşeşti). Peste groapă se dădeau de pomană groparilor "cucoş şî găinî neagrî" (Mihăieşti), "blid cu mîncari şî linguri"[181] (Stupca), "o oaie şî o strachinî cu mîncari" (Dolheştii Mari) etc. Treptat, oile şi vitele mari s-au dat de pomană acasă, în curte ("la raclă" sau "lîngă salaş"), iar găina şi cocoşul (păsări psihopompe) au fost înlocuite din ce în ce mai mult cu "găleata", "cană şi colac", "bani şi lumină" etc. Rudele şi prietenii aruncă în groapă (peste sicriu) bani "pentru plata pămîntului", "a locului", şi cîte o mînă de ţărînă "ca să uite mortul". Tot pentru a uita mai repede pe cel dispărut li se pune (fără să ştie) rudelor foarte apropiate puţină ţărînă după gît (Măzănăieşti).

În majoritatea localităţilor se face coliva, numită uneori blid (Boteşti), atît la înmormîntare, cît şi la toate prăznuirile mortului. Acolo unde obiceiul nu este îndătinat, faptul se explică prin influenţa hotărîtoare a populaţiei transilvănene. Sensul iniţial al fierturii de grîu nu mai este cunoscut de localnici, ei afirmînd (sub o înrîurire creştină, firească) că reprezintă "păcatele mortului". Cîteva bătrîne[182] s-au referit

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

(foarte vag) la o credinţă arhaică potrivit căreia bobul de grîu "ar închipui faţa omului"[183]. Există desigur o relaţie directă între c o l i v ă şi "turta funebră păgînă"[184], după cum pare să fie în legătură şi cu masa rituală a "consumării cadavrului", specifică civilizaţiilor vechi agrare, în care defunctul era asimilat cu bobul de grîu îngropat sub brazdă. În misterele eleusine spicul de grîu semnifica reîntoarcerea celui decedat[185].

În cadrul riturilor funebre un loc aparte îl ocupă petrecerea pe ultimul drum a tinerilor n e l u m i ţ i. Moartea lor afectează în mod deosebit colectivitatea sătească, pentru că aceştia nu şi-au trăit viaţa, nu au trecut prin vîrsta matură. Folosirea unui ceremonial funebru sumar pentru aceşti morţi, fără respectarea anumitor date, ar putea să prejudicieze liniştea celor rămaşi. Se crede chiar că, mai mult decît oricare alţii, defuncţii din această categorie (nemulţumiţi de condiţa lor) sînt cei mai predispuşi să devină strigoi[186]. În acest sens, nu este întîmplător faptul că cei mai mulţi eroi ai poveştilor şi baladelor de tipul Lenore sînt tineri necăsătoriţi. Prin urmare, ca o compensare a frustrării pe care o suferă morţii n e l u m i ţ i, funeraliile lor capătă aspectul dualist de nuntă-înmormîntare[187]. Tinerii decedaţi poartă însemnele mirelui sau ale miresei, în cortegiul lor apar (îndoliaţi) druştele şi vătăjeii, sînt duşi cu muzică, iar rolul naşilor (singurii care lipsesc) va fi preluat, pe plan mitic, de soare şi de animalele sau păsările psihopompe, care vor conduce sufletele răposaţilor pe calea fără întoarcere.

Ca în cele mai multe părţi din Moldova[188], şi pe Valea Şomuzului Mare se obişnuieşte ca alături de sicriul unei fete să meargă un tînăr (prieten sau logodnic) îmbrăcat în haine de mire. Situaţia în care o fată însoţeşte sicriul unui tînăr (ca mireasă) este atestată în Moldova mai rar[189]. În faţa sicriului este dus un brad[190], împodobit cu panglici şi hîrtie colorată, care în vîrf are un steguleţ negru. La cimitir, atît bradul cît şi cei patru b u h a ş i (brăduţi, brădănaşi) care încadrează carul mortuar (Boteşti, Lucăceşti, Măzănăieşti, Stupca, Stroieşti) sînt plantaţi pe mormînt. Există, de asemenea, cîteva atestări şi pentru obiceiul de a se pune brazi la poartă la morţii tineri

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

(Lucăceşti, Stupca, Zănăreşti). Nu se mai păstrează în zonă un ritual al bradului (şi nici un cîntec specific), dar semnificaţia prezenţei arborelui funerar este tot aceea de "dublu vegetal al mortului" şi de înlocuitor al partenerului celui decedat prematur[191]. Dar oricît de mult ar persista tendinţa de a amăgi mortul cu această n u n t ă fără întoarcere, durerea celor rămaşi demistifică înscenarea ,pentru că "moartea nu are puterea să gonească în întregime afecţiunea faţă de o persoană care a fost iubită cînd era în viaţă"[192].

Faptul este surprins şi în unele bocete, care dezvăluie caracterul funest al acestei "nunţi" : "Vasîlicî nirişor./Da cu cini-ai logodit?/Nu văd druştili cosînd,.../Văd mămuca tot plîngînd/Şî tătuca suspinînd"[193]. La morţii tineri priveghiul capătă o notă nostalgică, accentuată şi de cîntecele rituale sau bocetele intonate de femei, iar repertoriul jocurilor ce se practică în astfel de împrejurări este extrem de restrîns. Această atmosferă reţinută, calmă, aproape solemnă este specifică celor mai multe localităţi din Moldova[194], spre deosebire de nordul Transilvaniei unde "Dacă-i fată mare or fişior mare, gioacă aşă ca la nuntă. Cîntă şeteraşu şî gioacă. În camera asta-i mortu ş-apă ğincolo gioacă. Şine vre să cîntă, şine nu, gioacă. Şică-i n u n t a m o r t u l u i (s.n.)[195]. Într-un alt sat, din acelaşi judeţ, această "petrecere" are loc după săvîrşirea înmormîntării: "Gioac-acolo, la ţînterim. Cîntă ceteraşu şî gioac-aşa ca la horă"[196]. Lucrurile se petrec aproximativ la fel şi în cîteva localităţi din judeţele Bacău, Botoşani şi Iaşi, unde "după înmormîntare, tineretu gioacă"[197].

Cînd surveneau mai multe decese în rîndul copiilor unei familii, se practica "vînzarea pe fereastră"[198]. Obiceiul este atît de înrădăcinat încît unele femei bătrîne nu renunţă nici acum la numele căpătat, în copilărie, printr-o astfel de vînzare rituală, considerînd că le-a fost mai bun ocrotitor în primejdii decît numele ce figurează în actul de naştere.

Preocuparea pentru ca cel plecat să străbată cît mai lesne "marele drum", nu încetează odată cu încheierea înmormîntării. Defunctul trebuie "îndrumat" pe calea soarelui, cel

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

care duce sufletele în împărăţia întunericului şi se reîntoarce în fiecare dimineaţă[199]. Este strîns legată de această credinţă străvechea speranţă într-o reîntoarcere a celui decedat, aşa cum din bobul inert încolţeşte din nou grîul. De aceea, printr-un act de magie homeopatică, mortul este îndreptat spre drumul astrului zilei şi-i sfătuit să evite calea apelor "curgătoare/Şi-napoi neîntorcătoare"[200]. Pentru a ajunge la neamuri şi prieteni, el trebuie să urmeze drumul "de-a dreapta" şi nu "calea nătîngă" din mîna stîngă[201], care duce la străini.

După o credinţă mai nouă, dispărutul află calea cea bună urmînd mirosul de tămîie cu care cei rămaşi trebuie să afume mormîntul de la 3 zile pînă la 6 săptămîni. Concepţia despre drumul care duce în lumea strămoşilor nu trebuie derivată în mod special din credinţele greceşti şi romane, pentru că ea aparţine unor straturi mai profunde, unui număr foarte mare de comunităţi gentilice umane. Cum ne-am putea explica altfel asemănarea izbitoare între descrierea căii pe care trebuie să o urmeze decedatul existentă în bocetele noastre, şi sfaturile pe care le dă preotul populaţiei Kachins (Birmania) atunci cînd îndrumă răposatul prin iarbă, printre arbori şi coline, pînă va ajunge la Fluviul Alb care separă lumea celor vii de lumea celor morţi"[202]. În practicele funerare actuale se pot descifra încă ecouri ale unui străvechi cult al morţilor la români. Teama de reîntoarcerea fantomei celui decedat însă este astăzi mult mai puţin profundă şi se diminuează aproape complet după îngroparea cadavrului. Rudimente ale ei se mai constată, pe alocuri, în frica de a-i visa pe cei înhumaţi.

Sufletul răposatului este îndemnat să-şi găsească alinare în speranţa întîlnirii cu neamurile decedate anterior: "Da di ci stai drag-aşa scîrghit?/Pentru cî mergi în pămînt?/Aculo ai mamî şî tatî/Şî nu ţî-i urît niciodatî"[203]. Nu se opreşte în casă nici un obiect personal de-al defunctului, "ca sî nu vinî sî-l cearî" (Lucăceşti). Totodată se încearcă îmbunarea acestuia prin bocete cît mai ample şi formule reverenţioase: "Doamni, mîndru ĉi-aş mai cînta,/Da rău ma doari inima;/Lenuţî, nu bănui,/Cî nu ĉi pot frumos boci"[204]. (Iată un strălucit exemplu

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

pentru felul în care se întrepătrund elementele de grai ardelenesc cu cele din Moldova: mîndru-frumos şi cînta-boci). În prezent, valoarea afectivă tot mai accentuată a bocetului tinde spre eliminarea treptată a acestei purtări ambigue (de respingere şi de atracţie în acelaşi timp) faţă de cel plecat în lumea umbrelor. În cîteva bocete apare exprimată dorinţa de a avea mormîntul celui drag cît mai aproape: "Roagî-l, mamî, pi gropar,/ Sî-ţi facî groapa acasî,/Ca sî cii cu noi la masî;/Sî ţ-o facî lîngî pat,/Ca sî cii cu noi la sfat,/Sî ţ-o facî în grădinî,/Ca sî cii cu noi vecinî"[205]. Imagini asemănătoare apar şi într-un boceţ din satul Tăure (Bistriţa-Năsăud): "De-ar ci lasat Dumnezău/Să să-ngroape mortu-n casî,/L-am îngropa după masă;/Cînd ne-am puni de-am prînzi,/Vai,cu drag l-am mai pofti,/Cînd ne-am puni ş-am gusta,/Noi cu drag, vai, l-am ĉema/Doru ni l-am stîmpăra"[206].

Pe lîngă afecţiunea sinceră faţă de cel dispărut, răzbate din exemplele de mai sus o aluzie la obiceiuri străvechi de a îngropa morţii în incinta gospodăriei părinteşti[207]. Pentru această ipoteză pledează şi practica (părăsită de foarte puţină vreme) de a se îngropa "locu copĉilului" (placenta) sub pat(Răbîia), în cămară (Lucăceşti), în grădină ori la o hultuoană (Arghira). Paralel cu riturile de prevenire a contagiunii mortului, spre sfîrşitul înmormîntării şi mai ales după aceea se realizează o serie de practici destinate îngrijirii sufletului celui decedat. Succesiunea înfăptuirii acestora este dictată de tradiţie:

1. În perioada de doliu (4o de zile) se efectuează mai multe practici rituale strîns legate de credinţa că sufletul mortului stă în preajma casei pînă se produce înhumarea. Cît timp decedatul este "pe masă" sau "pe laiţă", sufletul "vine şi pleacă de mai multe ori"[208], iar după înmormîntare "sî primblî 4o di zîli pin locurili pi undi-o umblat omu cît trăie" (Dolheştii Mici). Sufletul este imaginat sub formă de pasăre sau ca "o umbră de mărimea celui mort" (Arghira). Uneori se face o delimitare între sufletele oamenilor vîrstnici şi cele ale copiilor: "la cii bătrîni îi abur, iştia nici sî fac păsări sau fluturi. Aiştia fără pacat" (Dolheştii Mari). În afara preocupărilor

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

din perioada decesului (despre care am vorbit mai sus), pentru ca sufletul să aibă cele necesare, după înmormîntare (la 3 zile şi la 6 săptămîni) se fac p r a z n i c e . Acestea sînt pomeniri obligatorii, deoarece se crede că dacă la 4o de zile de la înmormîntare nu se face masă pentru cel dispărut, urmaşii vor avea de suferit (Răbîia)[2o9].

În unele sate este obiceiul ca pînă la pomenirea de 4o de zile să se dea de pomană zilnic "măcar o ceaşcî cu apî" (Leucuşeşti). Se obişnuieşte, iarăşi, ca în primele zile de după înmormîntare cei din casă să-l cheme pe răposat la mîncare ori de cîte ori se aşează la masă (Dolheştii Mari, Dolheştii Mici, Valea Poienei). Practica are sorginte străveche în cultul strămoşilor şi figurează (cu mici diferenţieri) în folclorul mai multor popoare. Astfel, în nordul Franţei era obiceiul să i se rezerve, de fiecare dată, celui răposat un loc la masă[21o]. Patruzeci de zile era şi perioada în care bărbaţii nu se tundeau şi nu-şi rădeau barba, iar femeile nu-şi puneau decît haine cernite. Astăzi interdicţia se respectă din ce în ce mai puţin, dispărînd totodată şi sensul străvechi al doliului, de deghizare a rudelor pentru a nu fi recunoscute de sufletul mortului[211].

2. P î n ă l a d e z g r o p a r e a m o r t u l u i (la 7 ani) se fac mese de pomenire anuale sau mai frecvente, în funcţie de posibilităţile materiale ale familiei respective. Unul din scopurile deshumărilor de la 7 ani (care acum se fac din ce în ce mai rar) era să se vadă dacă decedatul a putrezit sau nu, deci dacă nu cumva era strigoi şi avea nevoie de "alte slujbe", pentru a-şi recăpăta liniştea. În satul Spătăreşti, la o astfel de dezgropare, decedatul a fost găsit "în chicioari". După ce a fost scos din groapă, "l-o razamat di bisăricî, o vinit preutu, i-o cetit, el s-o disfăcut şi o căzut gios"[212]. Exista credinţa că moartea definitivă se produce abia după dezgroparea de la 7 ani, prin urmare acest act trebuia neapărat îndeplinit. De aici încolo pomenirile răposatului sînt cu totul sporadice şi se înfăptuiesc mai mult în virtutea afecţiunii rudelor celor mai apropiate decît în numele unei datini.

3. L e g a t d e c u l t u l s t r ă m o ş i l o r , se

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

face pomenirea tututror morţilor la anumite sărbători ale anului: Duminica Mare, Ovidenie, Ispas, Sf.Toader, 4o de Sfinţi, Paştele blajinilor etc. La Moşi, se dau de pomană căni sau oale cu apă (cu vin sau ţuică), străchini cu sarmale, plăcinte, colaci şi lumînări. La 4o de Sfinţi se face "praznic cu 4o de oale" (Răbîia), se dau de pomană 4o de pahare cu apă, 4o de colaci în formă de 8 (sfinţi) sau 4o de "hulubaşi din aluat". De cele mai multe ori (la Moşi) se merge în cimitir şi alimentele se consumă acolo. Ca un rudiment al practicilor străvechi de a oferi primele roade ale cîmpului şi livezilor sufletelor strămoşilor, se păstrează obiceiul ca, la Sf.Ilie, să nu se guste din merele văratice înainte de a se fi dat cîteva de pomană. Pomenele se dau ca "să aibă morţii ce mînca pe lumea cealaltă", să nu rămînă "cu ţărna în gură". Într-o fază mai recentă s-a încetăţenit obiceiul ca o parte din pomeni să se dea pentru a avea ce mînca, după moarte, cei care le fac. Procedează astfel mai ales bătrînii, de teamă că după decesul lor nu le va purta nimeni de grijă.

4. S ă p t ă m î n a l s a u c h i a r z i l n i c (cazuri izolate) se dă ceva de pomană "pentru sufletul morţilor". Sîmbăta este considerată "ziua morţilor", de aceea nu se începe nimic în această zi, iar haine se croiesc "numai pentru morţi". Sîmbăta, decedaţii sînt pomeniţi în mod deosebit: "cîn s-aşazî oaminii la cinî, sî cainî cî nu-i şî ceal cari-o murit" (Dolheştii Mari). La petrecerile legate de ciclul familial (dar şi în alte împrejurări), este obiceiul ca din primul pahar (înainte de a se bea)să se verse cîteva picături "pentru morţi".

5. R i t u r i l e d e t e r m i n a t e d e r e f a c e r e a c u p l u r i l o r (după încheierea perioadei de doliu) includ şi preocuparea pentru "îmbunarea " sufletului celui dispărut. Pentru ca soţul rămas văduv să se poată recăsători, trebuie să vegheze ca defuncta să nu rămînă "închiotorată". Uneori, rudele defunctului (mai ales acelea care speră într-o moştenire) caută să împiedice descheierea hainelor sau dezlegarea nodurilor. Văduvii trebuie să respecte perioada de doliu, pentru că altfel colectivitatea îi stigmatizează. Unei văduve care se ducea la petrecere înainte de vreme, i se striga: "Ici îi nuntă, ici îi glod,/Ici îi

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

bărbăţelul mort!/Nu ştiu, stare-aş sî-l îngrop,/Ori m-oi duce la uncrop"[213]. Abia după perioada de doliu soţii văduvi îşi pot reface viaţa. Nunţile lor trebuie să fie discrete, "ca să nu-l mîhneascî pi ceal mort" (Şoldăneşti). În multe localităţi, cînd are loc o astfel de nuntă, două femei se duc în cimitir şi varsă cîteva găleţi de apă pe mormîntul răposatului, "aş atuncea, în timpu cununiei", pentru că se crede că cel decedat "s-aprindi di supărari" (Ţoleşti, Stupca).

Cu privire la prezenţa rituală a cîntecului funerar în satele de pe Valea Şomuzului Mare, trebuie să remarcăm mai întîi coexistenţa bocetului cu cîntecul ceremonial şi verşul de înmormîntare. Bocetul apare mai puţin în forme improvizate (doar în cîteva sate din zona de vărsare a Şomuzului), majoritatea textelor impunîndu-se printr-o realizare artistică deosebită. Bocesc rudele apropiate ale răposatului, prietenii, uneori şi străinii, recunoscuţi şi apreciaţi pentru talentul lor de membrii colectivităţii. Bocitoarelor străine nu li se plăteşte, strădania lor find recompensată prin mîncare şi băutură, mai rar şi prin cîte un obiect de îmbrăcăminte rămas de la decedat. De obicei se boceşte de trei ori pe zi (atunci cînd trag clopotele) atît în casă cît şi afară (pe cerdac, în faţa casei, în colţul casei, împrejurul casei). Există şi abateri de la această regulă.

La moartea Mariei N.Rusu din satul Preuteşti[214], o femeie care venea dintr-o altă localitate a intrat în curte bocind: "Ieşi nînaşî pin-afarî,/Cî îi zî di primavarî,/Tăţi copaci-or înflori,/Da tu-acasî n-ăi mai ci"[215]. Se boceşte individual, dar şi în grup, în situaţia din urmă detaşîndu-se cîteva care ştiu mai bine cuvintele. Atunci cînd bocesc, femeile ţin o batistă în mînă, stau la capul defunctului (pe partea laterală) sau se mişcă de-a lungul mesei pe care se află sicriul. Rareori, cînd dispariţia este peste măsură de dureroasă, femeile fac gesturi disperate în timp ce bocesc. În cîteva localităţi sînt atestaţi şi bărbaţii ca interpreţi ai bocetului. Unii o fac doar atunci cînd sînt sfîşiaţi de durere, "Hai Ioneli sî bocim,/Cî de-amu mamî n-avem,/La mîncari cin' ne-a strîga?/Di spalat, cin' ne-a spala? (Lucăceşti), alţii, pentru că s-au obişnuit: "aşa-i el fime-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

ielnic, boceşti mai bini ca o fimeie" (Dolheştii Mici). Există şi o a treia categorie (cea mai numeroasă se pare) în care se încadrează bărbaţii ce nu bocesc decît în intimitate. La decesul Mariei Rusu[216] am avut prilejul să observăm următorul fapt: după ce s-a încheiat priveghiul şi toţi ai casei au plecat să se culce, soţul decedatei a bocit pe sicriu minute în şir, depănînd (fără a se închega o poezie) momente importante din viaţa lor. Scena s-a repetat în zorii zilei următoare cînd, de asemenea, gospodarul se afla singur cu răposata.

Interdicţiile de bocire sînt semnalate mai ales în satele din zona moldovenească a Şomuzului şi au în vedere perioada de după apusul soarelui, pînă la terminarea priveghiului. Localnicii vorbesc de existenţa lor (interdicţiilor) dar le încalcă cu bună ştiinţă: "Zîşi cî nu-i ghini sî boceşti la priveghi, da dacî ţî-i jăli, iaca boceşti" (Dolheştii Mici). Într-un număr restrîns de sate "se cîntă" sau "se boceşte" cu fluierul la priveghi (Hîrtop, Petia, Lămăşeni, Stroieşti). Altădată (îndeosebi la înmormîntările bătrînilor sau ale oierilor) fluierul şi trîmbiţa erau nelipsite din convoiul funebru. Cînd se scoate sicriul din casă şi apoi din ogradă, bocetele femeilor capătă accente sfîşietoare. Se boceşte pe tot parcursul drumului, întrerupîndu-se numai la "stări" (prohoduri), la poarta cimitirului, precum şi la mormînt. După ce se efectuează înhumarea, nu se mai boceşte. Tot la cimitir, "cînd îl bagî pi mort în bisăricî, ciialanţ sî duc la crucile morţîlor lor şî plîng cari cum ştiu" (Dolheştii mici). Se boceşte, de asemenea, în primele trei seri de după înmormîntare, cînd se duc şi tătîiază mormîntu, apoi la hrăznuirile care se fac în cimitir şi la dezgropări.

Bocetul. Repertoriu, categorii, răspîndire. Ca şi în alte zone folclorice din Moldova, situate mai cu seamă în nordul şi centrul acestei provincii, bocetele din repertoriul funebru şomuzean se caracterizează prin aceeaşi tendinţă de liricizare a textelor. Şi nu avem în vedere aici doar creaţiile spontane, improvizate în împrejurările triste ale decesului. Chiar în bocetul de tip arhaic se constată adesea tendinţa de a repeta anumite formule consacrate, de a disciplina textul prin folosi-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

rea unor refrene etc. Sînt prezente şi aici principalele tipuri de bocete cunoscute în întreaga Moldovă[217]: bocetul arhaic, bocetul jurnal-oral şi bocetul propriu-zis, acesta din urmă remarcîndu-se printr-o realizare artistică deosebită. Şi trebuie adăugat că bocetele ce se întîlnesc la înmormîntările din satele şomuzene aparţin, în cea mai mare parte, celui de al treilea tip.

Bocetele de tip arhaic, remarcabile prin sinceritatea sentimentelor pe care le exprimă, coexistă în ritualul înmormîntării cu cele propriu-zise, dar au o frecvenţă mai restrînsă. Acestea sînt interpretate în primul rînd de rudele apropiate ale defunctului, de femeile mai puţin iniţiate în arta bocirii şi chiar de unii bărbaţi, care, aşa cum arătam mai sus, le practică mai ales în intimitate.[218] Nici bocetele din cea de a doua categorie (jurnal-oral) nu au o răspîndire prea mare. Poate şi datorită faptului că au un caracter "ocazional", fiind inspirate mai ales de morţile năprasnice (accidente) ori de dispariţii timpurii şi neaşteptate. Bocetele din această categorie capătă aspectul unor cronici rimate, din care "motivele" stereotipe lipsesc aproape cu desăvîrşire, accentul punîndu-se doar pe narareа unor întîmplări din viaţa celui dispărut sau chiar a împrejurărilor în care s-a produs decesul.

Bocetele propriu-zise sînt alcătuite din mai multe "motive" fixe, unele dintre ele fiind însuşite de bocitoare încă din anii copilăriei. Sînt cîteva elemente ale unei structuri de bază ce poate fi detectată îndeosebi în textele înregistrate de la bărbaţi, dar şi de la unele femei, care nu au performat bocetul decît întîmplător, nefiind afectate direct de supărările unui astfel de eveniment. Situaţia este cu totul alta în cazul bocetelor interpretate de femei cu o anumită sensibilitate, mai ales atunci cînd starea lor sufletească este stimulată şi de amintirile unui deces anterior. Rămasă văduvă de un an şi jumătate, Aglaia C.Jibu din satul Ţoleşti, pe care am rugat-o să ne bocească, nu l-a jelit întîi pe soţ, aşa cum ne-am fi aşteptat, întrucît murise de puţină vreme, ci pe o soră a ei, decedată (la o vîrstă timpurie) în urmă cu aproape o jumătate de veac. Ceea ce

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

ne-a surprins la bocitoarea de care vorbim nu este atît faptul că ea reţinuse integral textul poetic ascultat în adolescenţă de la mama sa, ci că a păstrat şi formula de adresare, ca de la mamă la fată. S-a putut constata, de asemenea, că nici unul din celelalte bocete înregistrate de la Aglaia Jibu nu s-a ridicat la valoarea artistică a celui dintîi.

Cercetările efectuate în satele şomuzene au condus la constatarea că bocetele cele mai frumoase şi mai valoroase sub raportul realizării artistice provin de la femeile foarte sensibile şi nu de la cele semi-profesioniste, care, de regulă, colportează creaţii contaminate. Femeile cu adevărat talentate nu cunosc mai mult de trei sau patru texte de bocete. Ele au însă capacitatea de a le îmbogăţi şi perfecţiona mereu, nu numai în împrejurările decesului, cînd acestea sînt adaptate la fiecare caz în parte, ci şi în timpul crizelor de durere, resimţite după înmormîntare şi, mai ales, cu ocazia praznicelor de pomenire ce se fac pentru cei dispăruţi.

O altă clasificare ce se impune în cazul bocetelor de pe Valea Şomuzului Mare este determinată de momentul rostirii lor. Din acest punct de vedere există următoarele categorii de bocete: la înmormîntări, la pomeniri, la recrutare şi bocete-parodii. Cele mai complexe sînt bocetele rostite la înmormîntări, pentru că "expresia e simultană stării poetice şi condiţionată spontan de aceasta"[219]. Uneori, acest tip de bocet este puternic integrat în ritual, indicîndu-se locul practicării: în casă, pe drum, la poarta cimitirului, la groapă etc. Bocetele culese în afara prilejului funerar, oricît de evidentă ar fi transpunerea bocitoarei în aceeaşi stare emoţională, relevă o mai mare preocupare pentru alegerea şi aşezarea într-o anumită ordine a "motivelor". Bocetele la pomeniri pun accentul, în funcţie de timpul care s-a scurs de la înmormîntare, pe evenimentele mai importante petrecute în viaţa celor rămaşi. Valoarea emotivă a unor fapte de viaţă devine pentru bocitoare prioritară, criza de doliu atenuîndu-se odată cu trecerea timpului. Aşa se explică şi faptul că uneori, la pomeniri bocetul este adresat mai multor defuncţi deodată.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Bocetele la recrutare şi-au pierdut mult din dramatismul lor iniţial. Teama de a nu surveni o nenorocire sau chiar un deces, în condiţiile serviciului militar de altădată (ceea ce justifică apariţia unor astfel de bocete) a fost înlocuită cu vremea de sentimentul dorului. Aceste bocete nu se cîntă numai în ziua plecării la oaste , ci şi în alte împrejurări, cînd mama gîndeşte intens la cel plecat. Bocetele ce se spun în aceste circumstanţe sînt de tipul jurnalului oral, accentul punîndu-se pe caracterul lor confesiv. Creaţiile de acest gen reprezintă adesea o fază de tranziţie între bocet şi cîntecul de jale.

Bocetele-parodii se rostesc la şezători (clăci)sau în alte împrejurări, care nu sînt legate însă niciodată de ceremonialul funebru. Textele de care dispunem satirizează lipsa de afecţiune a văduvelor ("Dragu meu şî puiu meu,/Ia aişea-i locu tău,/Nu to' co' la făgădău/Şî cu mîna-n capu meu./Gi şi n-ai murit mai ĝimult?/Cî-ţi făşem groapa mai afund!" - Drăgoieşti), nerespectarea perioadei de doliu, nepriceperea unora de a boci etc.

Dacă după vîrsta celor decedaţi, bocetele sînt pentru tineri şi pentru bătrîni, în funcţie de starea lor civilă şi gradul de rudenie faţă de bocitoare apar mai multe subdiviziuni: la (după) mamă, tată, fiică, fiu, soţ, soţie, soră, frate, bunic verişor, cumnat, cumătru, vecin etc. În folclorul de pe Valea Somuzului Mare, cele mai frecvente şi, în acelaşi timp, cele mai realizate din punct de vedere artistic sînt bocetele după mamă[22]. Dispariţia mamei constituie o mare pierdere pentru copiii rămaşi orfani, fără afecţiune şi înţelegere: "Neta, mamuţî, toĝiauna m-ai crezut/Şi dureri am avut;/Cî mneta şĉii,mamuţî,bini/Cî durerea nu ţ-o poţi spuni cu strainii" (Stupca). În bocetele după mamă apare adesea apelativul "milă dulce". Mama este implorată să se scoale, să dea poveţe, să pună "treburili-n cale", să fie gospodină-n casă, să nu-şi părăsească pruncii etc. Un fragment dintr-un bocet după mamă pune în evidenţă dorinţa fiicei de a fi chemată pe "ceea lume" printr-o carte domnească. Se distinge aici credinţa străveche într-o posibilă existenţă a unui mijloc de legătură între cele două tărîmuri. motivul urma mortului capătă în bocetele după mamă o nuanţă de duioşie infinită:"Şi mai

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

fă urmă pe-afară,/Ca să-ţi cunosc urmuţa,/Şi s-o pun în băsmăl. tă,/Ca s-o ţin la inimuţă" (Arghira).

În bocetele după tată reţine atenţia în primul rînd motivul stîlpul casei: "O bătut vîntu din 2ios/Ş-o dat stîlpu casî 2ios,/De-ar veni meştiri din lumi,/Stîlpu căsî nu l-or puni" (Mihăieşti). Bocetele după soţ descriu jalea copiilor orfani dar şi condiţia femeii văduve: "Dacî sîngur-am rămas,/Dragă, nu mai am coraj, /Sie Paşti,şie Crăsiun,/La mini nimic nu-i bun"[221]. Un loc aparte ocupă bocetele ce se intonează la înmormîntările tinerilor necăsătoriţi, acestea cuprinzînd motivul specific moartea-nuntă. Dacă decesul unui tînăr însă a survenit într-un accident, acest "motiv" nu mai apare, bocetul devenind în întregime o naraţiune rimată a tragicului eveniment. Din categoria bocetelor după tineri se remarcă, în chip deosebit, cele prilejuite de înmormîntarea unei fete mari. Coloratura afectivă este mai intensă, fecioara fiind comparată cu o "floari albî", "floricicî din fereastrî", "floare mîndrî şî frumoasî" etc. Pe linia aceleiaşi metafore se dezvoltă contrastul dintre floarea vie, care-şi deschide petalele către soare, şi fata decedată floare veştedă) cotropită de pămînt: "La poartî la ţîntirim/ Creşte-o nalbî ş-un pelin,/Nalba creşti şî-nfloreşti,/Mîndra-n pămînt putrizăşti"[222].

Integritatea formală a bocetului, specificitatea sa este asigurată de lanţul de "motive" care îl alcătuiesc.Majoritatea acestora prezintă un anumit grad de stereotipie, fapt ce îi îngăduie bocitoarei să le folosească în funcţie de împrejurări. Stabilitatea pe care o relevă cele mai multe dintre "motive" se datoreşte faptului că "ele provin din tradiţia îndepărtată şi au fost des repetate din cauza conţinutului oarecum general valabil..."[223].

Bocetele de pe Valea Şomuzului Mare se remarcă printr-un repertoriu de "motive" foarte bogat, în care sînt incluse atît "strofe poetice" tradiţionale (relativ fixe), cît şi unele improvizate. Prezentăm în continuare (în ordine alfabetică) "motivele" ce apar în bocetele din zonă, indicînd în note, pentru fiecare "motiv" în parte, aria de răspîndire, precum şi

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

unele atestări din nordul Transilvaniei şi restul Moldovei[224]: am vinit sî ti bocesc[225], ascunderea de moarte[226], blestemarea lutului[227], blestemarea morţii[228], bucură-te mănăstire(cimitire, ţîntirime)[229], cartea domnească[230], casa-mormînt[231],casa părăsită[232], casa pustiită[233], cămaşa înnegrită[234], cărăruşa la fîntînă[235], chemarea mortului acasă[236], chemarea mortului afară[237], dac-aş şti c-ai mai veni[238], dorul după mamă[239], dorul după cei de-acasă[240], dragostea de viaţă[241],drumul fără întoarcere[242], îndrumarea mortului[243], îngroparea viului cu mortul[244], înstrăinarea celor rămaşi[245], întîlnirea cu rudeniile apropiate (pe "ceea lume")[246], jalea animalelor[247], jalea orfanilor[248], judecata de apoi[249], la poartă la cimitir (ţîntirim)[250], leacul (şi doctorii)[251], luarea de iertare[252], luarea de rămas bun[253], mesaje către alţi morţi[254], mila mamei[255], moartea în primăvară[256], moartea înşelătoare[257], moartea nepoftită[258], moartea-nuntă[259], moartea otrăvitoare[260], moartea provocată de alţi decedaţi[261],mormîntul în grădină[262], mortul îndemnat să povăţuiască[263], mortul jelit de casă, masă, pereţi etc.[264] Mortul rău sfătuit[265], mortul supărat[266], nu ti pot mîndru cînta[267], pămîntul are lacată[268], plecarea la cimitir[269], roagî-ti la clopotari[270], roagî-ti la săpători[271], roagî-ti la sfîntu soari[272], satul fără nume[273], stîlpul casei[274], traiul în mormînt[275], truda zadarnică[276], trupul înflorit[277], urma mortului[278], văduvia[279].

Dintre motivele tradiţionale, cele care se detaşează, atît prin expresivitate cît şi prin tendinţa frecventă de depăşire a tiparului, sînt: cămaşa înnegrită, dac-aş şti c-ai mai veni,moartea-nuntă,moartea în primăvară, trupul înflorit,urma mortului ş.a

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Mai restrînse ca număr, "motivele" improvizate ajung să se impună în măsura în care sînt izvodirile unor inşi talentaţi. Dacă includerea lor într-un bocet determină sporirea frumuseţii acestuia, atunci motivele improvizate sînt preluate şi de alte femei, căpătînd astfel o largă circulaţie, ceea ce înseamnă intrarea treptată în sfera celor tradiţionale. În structura bocetelor de pe Valea Şomuzului Mare există un număr însemnat de motive improvizate, dintre care unele au intrat deja într-un proces de cristalizare. Printre acestea amintim: dacă te-am pus la loc bun, di făcei casa sub coastă, gura-fîntîniţă, "liniştirea" defunctului, pămîntul noaptea geme, straiele rămase, te-aş puni într-un pahar ş.a.[280]. Numărul motivelor improvizate sporeşte în cazul bocetelor create în maniera jurnalelor orale dar au mai puţine şanse de a pătrunde în repertoriul altor bocitoare întrucît sînt inspirate din situaţii particulare.

Cîntecul de priveghi. În folclorul funerar de pe Valea Şomuzului Mare un interes aparte îl suscită cîntecul ritual-ceremonial intitulat Priveghiul sau Cîntec de priveghi. Sub aceste denumiri, care definesc în fond o singură realitate, circulă de fapt două şi adesea trei piese distincte (tipuri), sudate relativ între ele, factorul ce le uneşte fiind doar melodia, care rămîne neschimbată. Ceea ce trebuie reţinut este că în conştiinţa oamenilor ele reprezintă un tot unitar, un cîntec pe care unele femei îl ştiu în întregime, iar altele doar fragmentar. Este răspîndit, cu precădere în partea moldovenească a Şomuzului şi întruneşte toate atributele genului: are melodie diferită de aceea a bocetului, se cîntă numai în anumite momente ale desfăşurării ritualului (la priveghi[281]), este interpretat numai de anumite femei (care nu sînt rude cu defunctul) într-o atmosferă solemnă, părţile componente ale textului au formă de sine stătătoare, sînt transmise prin tradiţie şi reflectă concepţii străvechi (precreştine), ceea ce indică o obîrşie istorică îndepărtată[282]. Cîndva, se pare că era singurul cîntec ce răsuna în nopţile de veghe, interdicţiile de bocire după apusul soarelui fiind respectate cu stricteţe. Astăzi însă el coexistă, în cele mai

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

multe localităţi, cu bocetul şi verşul funebru. Rareori, se întîmplă ca femeile care intonează aceste cîntece să fie acompaniate de vioară[283].

Piesele ce alcătuiesc Cîntecul de priveghi (Priveghiul) sînt: Merźe-on car cu patru boi (motivul leacul pierdut), Pe ŝeal şes cu romaniţă (motivul oastea rătăcită), să primbla moartea-n grădină (motivul moartea înşelătoare) şi Jos, în poala soarelui (motivul patul mortului). Ele nu apar însă niciodată cu aceste denumiri, localnicii intitulîndu-le, invariabil, Priveghiul sau Cîntec de priveghi. La fel sînt consemnate şi în unele culegeri ce s-au efectuat de-a lungul anilor, în afara zonei de care ne ocupăm[284]. Pentru două dintre aceste piese (motivele leacul pierdut şi patul mortului) cele mai vechi atestări sînt din deceniul opt al secolului trecut şi se datoresc lui T.T.Burada[285], în culegerile căruia figurează sub denumirea de bocete. Primul constituie într-adevăr partea finală a unui bocet, ceea ce nu înseamnă că face corp comun cu acesta, el fiind de fapt, după cum vom arăta în continuare, o creaţie folclorică independentă şi unitară. Cel de al doilea motiv (patul mortului apare la Burada într-o piesă compozită, numită de asemenea bocet, dar care pare să fie mai curînd, în totalitate, un cîntec ceremonial de înmormîntare, întrucît şi celelalte două motive incluse în text (leacul pierdut şi moartea şi cucul) aparţin acestei categorii folclorice.

Cîntecul de priveghi axat pe motivul leacului pierdut cunoaşte, pe Valea Şomuzului, cea mai mare frecvenţă şi pare să se situeze între creaţiile folclorice funerare foarte vechi. Prezenţa sa în repertoriul poetic funebru din Moldova se explică prin înrîuririle exercitate de românii ardeleni asupra folclorului din localităţile în care s-au aşezat. Afirmaţia nu are în vedere Cîntecul de priveghi în genere, deci nu se referă la celelalte categorii tematice enunţate mai sus, ci doar la tipul luat în discuţie. Limpezirea definitivă a acestei chestiuni a fost posibilă abia în urma cercetărilor folclorice întreprinse în nordul Transilvaniei, de aceea va trebui să pornim de aici.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Cea dintîi variantă transilvăneană a cîntecului (l e a c u l p i e r d u t) provine din satul Şieu-Măgheruş, judeţul Bistriţa-Năsăud. Ea a fost cîntată de Rafila Sigmirean, de 73 de ani, care, impresionată încă de moartea recentă a soţului (cantorul satului) nu a mai putut să continue după primele şapte versuri. Melodia pentru această Cîntare în prevéźi nu se confundă cu cea morţască şi este identică în toate localităţile care conservă obiceiul. În schimb, asemănarea ei cu melodia moldovenească a Priveghiului este destul de vagă. Demn de reţinut este şi faptul că textul de la Şieu-Măgheruş, aparent trunchiat, nu a mai fost semnalat în localităţile investigate, dar figurează (într-o variantă aproape identică) în monografia lui S.Fl.Marian[287], inclus într-un bocet din Ardeal împreună cu cîntecul ceremonial Strigă moartea la fereastră şi motivul scrierea sufletelor.

Mult mai rodnice şi, totodată, mai edificatoare aveau să se dovedească cercetările efectuate în satele comunei Şieuţ, situată în extremitatea sud-estică a aceluiaşi judeţ. Aici, obiceiul de a se cînta în priveghi este încă viguros, acest cîntec figurînd în repertoriul funebru alături de bocete şi de versuri, fără ca graniţele lor să se întrepătrundă:"La ĉineri, fomeile să preveĝésc şî neamurile să cîntă morţăşti. Că pe cari-l doare să cîntă morţăşti, da fomeile străine preveĝésc..."[288].Această delimitare între cîntecul de priveghi, cîntecul morţăsc (bocetul şi verşul funebru se face şi în alte localităţi: "...să cîntă almintrilea, nu cu milodia verşului. Verşu-i verş, cîte verşuri atîtea milodii îs. La cîntecu de mort, ăăă!, să zîc bugăte cuvinte...şî milodia încă-i alta, da cum"[289]. Practicîndu-se într-un singur moment al desfăşurării ceremonialului funebru (la priveghi) toate variantele acestui cîntec, culese din satele Şieuţ, Lunca şi Sebiş se intitulează De preveĝít sau De-a preveĝítului. Dintre cele şapte piese înregistrate, cinci sînt variante ale tipului în discuţie[290], factorii ce le apropie fiind (la fel ca pe Valea Şomuzului Mare) structura compoziţională aproape identică şi forma relativ fixă (numărul versurilor oscilînd, în funcţie de variantă, între 13 şi 18).

Spre deosebire de situaţia întîlnită în zona Şomu-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

şi în alte localităţi din Moldova, variantele ardeleneşti ale Priveghiului (cu excepţia unora dintre cele publicate) nu apar niciodată însoţite de alte piese, ceea ce constituie un prim indiciu asupra priorităţii lor ca vechime. Înregistrarea unor astfel de texte, independente şi unitare, în localităţile Şieu-Măgheruş, Valea Măgheruşului, Lunca, Sebiş, Şieuţ, Mintiu şi Nimigea (toate din judeţul Bistriţa-Năsăud), avea să se dovedească hotărîtoare pentru elucidarea problemei urmărite. Pe baza acestor repere s-au putut delimita cu uşurinţă părţile constitutive ale cîntecului care circulă în Moldova şi, în acelaşi timp, s-au identificat creaţiile similare din colecţii şi periodice. Rezultatele investigaţiilor sînt favorabile spaţiului nord-transilvănean, unde tipul în discuţie al cîntecului de priveghi înregistrează cea mai mare frecvenţă.

Variante relativ apropiate s-au consemnat, în anii din urmă, în localităţile Sîntu şi Toaca din judeţul Mureş, unele corespondenţe ale imaginii rîtului mohorît fiind sesizate şi într-un cîntec de petrecut, culeş de la românii din Iugoslavia[291]. Trebuie subliniată, de asemenea, marea capacitate de conservare a acestor creaţii folclorice, unele de o valoare artistică remarcabilă, care, la depărtare de un secol, păstrează nealterat parfumul arhaic al celor dintîi atestări. Acestea ar fi, pe scurt, argumentele pe baza cărora s-a considerat, fără ezitare, că primul tip al cîntecului de priveghi de pe Valea Şomuzului - Merge-on car cu patru boi (motivul l e a c u l p i e r d u t) este de sorginte ardelenească.

În esenţă, acest tip al cîntecului de priveghi surprinde un moment de maximă tensiune ce se produce în procesul complex pe care viziunea populară îl aşază la răspîntia dintre cele două jumătăţi ale neamului. Potrivit concepţiei tradiţionale româneşti, "neamul este o mare unitate din care fac parte atît cei vii cît şi cei morţi, cei ce trăiesc în mitica lume de dincolo"[292]. Cele două jumătăţi ale neamului se unesc pe plan mitic asigurîndu-se astfel mişcarea neîntreruptă din univers. Desprinderea din lumea celor vii, însă, a fost privită întotdeauna ca o silluire a voinţei umane şi nu ca o mîntuire. Din această perspec-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

tivă cîntecul de priveghi pe care îl analizăm scoate în evidenţă regretul defunctului atunci cînd constată că i s-a spulberat şi ultima şansă de a rămîne printre pămînteni.

Spaţiul în care se desfăşoară acţiunea este schiţat foarte vag: Pi şeal deal cu păpîşoi, Pe ceal deal cu bozîşori sau La fîntîna lui Ignat (variantele moldoveneşti) şi Pe rîtuţul mohorît, Prin cel rît, prin cel zăvoi, Colo-n jos pe rîturele(şesurele), Pe rît verde mohorît, Pe o vale lungă, lată etc. (variantele ardeleneşti). În acest cadru, descris în culori sumbre,se iveşte un car cu patru boi mînaţi (în funcţie de zonă) de cărăuşi sau pogonici: "Caru negru,/Boii-s negri,/Cărăuşul şi mai negru"[293]. Carul cernit, pe care, de regulă, nu-l întîlneşte decît bolnavul, "Bolnavul şi jelnicul", poartă în el "Lecureli-n trii ulşeli", "Trei feliuri de lecurele", "Trei ulcele,ulcelele/Şi trei şîpuri, şîpurele" etc. În unele variante ardeleneşti, leacurile mai apar purtate de "...povoară-mpovărate" sau de "o zînă cam bătrînă" ce merge în urma carului cernit "Cu glăji cu leacuri în mînă".

Bolnavul întreabă, cere sau chiar opreşte convoiul pentru a-şi afla salvarea: "Staţi în loc cu carăle,/Să-mi aleg leacurile!/Cu carele-n loc o stat,/Leacu nu mni l-am aflat"[294]. Inexistenţa leacului capătă variate explicaţii: "Dar carul s-a răsturnat,/Ulcelele s-au stricat,/Şîpurile s-au vărsat,/Peste leac nu ţi-am mai dat"[295]. Alteori, leacurile aduse de aceste personaje misterioase (pogonicii, zîna) dispar chiar de pe fereastra casei bolnavului, prin intervenţia nefastă a unor păsări, care sînt "două libizi"[296], "o pasaré"[297] şi, cel mai adesea, un"pui de gangur"[298]. Dispariţia leacurilor din fereastră mai este pusă pe seama ploii, "Şi o ploaie mare a venit,/Leacurile ţi le-a molit"[299], şi a vîntului turbat: "Şi-o venit un vînt turbat/Şi leacu ţi l-o suflat"[300]. Dintr-un text publicat de S.Fl.Marian (cu o variantă la Ion Pop-Reteganul[301]) rezultă că leacul "jelnicului" s-a pierdut undeva pe un tărîm necunoscut: "Leacul tău nu l-am adus,/C-o-ntrat boii pe la prînz,/L-au mîncat de nu s-a prins,/Şi-o-ntrat boii pe la cină,/L-au mîncat din rădăcină,/ Ploaie mare ce-a plouat/Şi leacul ţi l-a mînat,/L-am căţat,nu

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

l-am aflat!/Ploaie mare ce-o venit/Şi leacu ţi l-o molit,/L-am catat, nu l-am găsit"[302].

Există în aceste cîntece de priveghi o serie de imagini şi simboluri care le plasează, ca vechime, într-o epocă străveche. Acele "povoară-mpovărate" însoţite de "cărăuşi negri" şi de "zîne cam bătrîne", rîturile mohorîte pe care umblă, precum şi animalele sau păsările ce apar, desprinse parcă din formule magice ancestrale, nu pot fi localizate decît într-o lume mitică. Cromatismul acestor creaţii poetice, prezenţa în acţiune a unor personaje benefice (pogonicii, zîna), dar şi a animalelor sau păsărilor cu rosturi fatidice ar putea să sugereze că la obîrşia cîntecului de priveghi analizat a stat, de fapt, un descîntec împotriva morţii. Cert este că motivul leacul pierdut, atît de frecvent în bocete, asociat mai tîrziu şi cu blestemul doctorilor[303], îşi are punctul de plecare în această categorie tematică a cîntecului pe care îl discutăm.

Cel de al doilea tip al cîntecului de priveghi de pe Valea Şomuzului pare să fie răspîndit numai în Moldova[304], deşi cîteva elemente comune apar şi într-un text din nordul Ardealului[305]. La baza lui stă aceeaşi idee a reîntîlnirii pe plan mitic, a integrării defunctului în lume a morţilor, de data aceasta însă exprimată cu mai multă limpezime. "Ceremonialul de înmormîntare are menirea de a repara, pentru lumea celor vii, breşa ce s-a produs prin desprinderea din rîndul ei a unui membru, de a restabili echilibrul social stricat prin moarte. Acest echilibru nu se poate restabili decît prin integrarea fără greş a celui mort în noua lui stare. Pentru săvîrşirea acestei integrări, ceremonialul continuă dincolo de realitatea lumii noastre, în realitatea mitului"[306].

După desprinderea totală de lumea celor vii, îndrumarea defunctului trece pe seama reprezentărilor mitologice ale strămoşilor, aceştia întîmpinîndu-l, ca de obicei, într-un loc nedefinit: "Pe ceal şes cu romaniţă", "Pe cea coastă mohorîtă", "Pe ceal deal cu peliniţă" sau "Pe cel munte-ntunecat"[307]. Ajuns într-un astfel de loc, "dalbul de pribeag" caută zadarnic ali-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

nare la umbra unui "verde stăjărel" sau la "o mîndră fîntînă": "Ba eu nu te-oi răcori,/Că după tine-o pornit/Călători din haia lume;/Şî pe tine te-or lua,/Pe mine m-or astupa"[308]. Aceşti "călători din haia lume" alcătuiesc, în variantele moldoveneşti ale cîntecului, "o oaste rătăcită,/Făr' de steag, făr' de stegar,/Fără nici on căpitan"[309]. Ca şi în cîntecele de mai sus (l e a c u l p i e r d u t), oastea rătăcită[310] trece nevăzută şi neîntrebată pînă se-ntîlneşte cu defunctul,care,după ce află că este pornită "Da pe lume,/În ceea lume,/De unde nu vine nimeni"[311], se roagă să fie primit în ceată, acceptînd să-i dea uitării pe cei lăsaţi în urmă: "Da noi, dragă, te-om lua,/De-acasî dacă-i uita/Şî di mamî şî di tatî/Şî di fraţi şî di surori/Şî di grădîna cu florî"[312]. Atunci cînd decedatul este un tînăr "nelumit", oastea care îl întîmpină pe plan mitic se constituie, potrivit concepţiei populare într-un straniu alai de nuntă: "Pe cea coastă mohorîtă/Pare-o oaste rătăcită,/Dar nu-i oaste rătăcită,/Ci-i Mariţa logodită;/Dar cu cine-a logodit?/Cu pămîntul înnegrit"[313].

În alte variante ale acestui cîntec, întîlnirea dintre cel plecat şi strămoşi se produce "Pi dealu manastirii", iar reprezentările mitologice sînt, de astă dată, o ceată de călugări care umblă "Blastamîndu-şi parinţî"[314]. Aparent s-ar putea crede că este vorba de o contaminare cu o creaţie cvasifolclorică, întîlnită în Moldova, ceea ce nu ar fi cu totul imposibil dacă, în alte texte, nu ar exista precizarea că aceşti călugări nu sînt aievea ci "Mărunţei ca fluturii"[315]. Mai mult decît atît, înfăţişarea în chip de călugăr a unora dintre morţii anteriori este o imagine ce apare frecvent în bocete, îndeosebi în acelea din nordul Transilvaniei: "Că unde te du' şi tu,/Înainte ţ-or ieşi/Tot negri călugărei,/Să nu te spai tu de ei,/Că ţ-or hi frătuz de-a tăi;/Şi negre călugărele,/Să nu te spai tu de ele,/C-or hi sorele tale"[316].

Dintre cele cinci variante ale tipului în discuţie,patru circulă sub formă contaminată, fiind însoţite, după cum s-a arătat, de alte cîntece de priveghi sau de fragmente ale liricii de despărţire, preluate adesea din repertoriul nunţii. Independentă este doar varianta consemnată de T.T.Burada, aceasta fiind,de fapt şi cea mai veche atestare a tipului analizat. Este un text cules

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

din Bicaz (firește, sub numele de bocet", într-o formă restrînsă, ultimele două versuri indicînd un adaus tîrziu: "Ş-apoi sufletul şi-a dat/Cruci cărei s-a-nchinat".

A treia piesă distinctă ce figurează în textul cîntecului de priveghi este structurată pe motivul moartea înşelătoare. Variantele cele mai complete provin din satele Dolheştii Mici, Probota şi Valea Poienei, aria de răspîndire a cîntecului fiind însă mai mare. Figurează, de asemenea, în repertoriul folcloric al altor localităţi din Moldova[317], în formulări apropiate, cu funcţie şi denumiri asemănătoare. O variantă a cîntecului pare să fi circulat şi pe Valea Şieuţului (Bistriţa-Năsăud),de unde s-a înregistrat, sub numele de vers, numai un fragment, întrucît informatoarea Ioana F.Gotea nu şi-a amintit mai mult: "Apăi..., zîse mai ĝeparĉe, care cum şĉi".

Şi acest cîntec evocă tot un moment al marii treceri din lumea cu dor în cea fără dor. Ivirea morţii este surprinsă în două ipostaze: prima subliniază neşansa mortului, care ar fi putut scăpa (vezi aceeaşi idee exprimată în unele jocuri de priveghi) dacă nu se lăsa amăgit. Moartea se plimbă singură printr-o grădină, "C-on pahar di vin în mînă", din care bolnavul doreşte să guste: "-Şi ai moarte în pahar?/-Vinişor de şapte ani!/-Dă-ni şî nie ca să-l gust!" (Dolheştii Mici). În alte variante,bolnavul apare de la început în compania morţii, care îl îndeamnă să bea din paharul otrăvit: "Din pahar îi da să bea:/-Ia (cutare) şi bea/ Şi durere nu-i mai avea"[318]. Ducerea paharului la gură înseamnă,de fapt, sfîrşitul: "Şî din el cînd o gustat,/Pi loc o şi reposat" (Dolheştii Mici). În această ipostază, moartea care umblă cu paharul otrăvitor pare să reprezinte corespondentul negativ al acelei "zîne cam bătrîne", aducînd în glăji "Da leacu beteżilor,/Voie bună trejîlor"[319].

În cea de a doua ipostază, moartea devine violentă: "În ias' sarî-i săptămîna,/Îmbla moartea pin grădinî,/Zmulgînd pomi din rădăcinî/Şî cu Maria di mînî"[32o]. De data aceasta, bolnavului nu i se mai lasă nici o şansă: "Pomi-o zmult şî i-o lăsat,/ Pe Maria ne-o luat", şi ca urmare, durerea celor rămaşi se converteşte întotdeauna într-un blestem adresat morţii. În forme mai mult

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

sau mai puţin atenuate, imprecaţiile împotriva morţii se întîlnesc frecvent şi în bocete, ele însoţind, de regulă, motivul (de asemenea foarte răspîndit) m o a r t e a o t r ă v i t o a r e .

Cea de a patra şi, totodată, ultima parte ce se poate delimita cu uşurinţă, în cadrul textului contaminat al cîntecului de priveghi din bazinul Şomuzului Mare, este intitulată Jos, în poala soarelui (motivul p a t u l m o r t u l u i). La fel ca şi tipurile analizate pînă acum, are în text o poziţie fluctuantă, figurînd, chiar în aceeaşi localitate, fie la început, fie în partea mediană sau în finalul cîntecului respectiv. Structura sa rămîne însă totdeauna neschimbată, încît deosebirile dintre variante sînt neînsemnate, ele rezumîndu-se la repetarea unei idei sau la înlocuirea numelui celui decedat. Pe baza informaţiilor de pînă acum, se constată că, în zilele noastre aria de răspîndire a acestui cîntec de priveghi nu depăşeşte perimetrul şomuzean. Se pare însă că altădată avea o circulaţie mai largă. Cea dintîi atestare a motivului p a t u l m o r t u l u i apare într-un bocet cules de T.T.Burada din zona Neamţului[321] şi publicat cu numai doi ani înaintea unei variante transilvănene, tipărită în revista "Şezătoarea" a lui Iosif Vulcan[322].

Ceea ce se poate observa este faptul că atît varianta Burada, cît şi cea culeasă de Ioan P.Vlad, de pe Valea Buiei, nu reprezintă piese independente, ci părţi constitutive ale unui întreg contaminat. Celelalte motive sînt: L e a c u l p i e r d u t (motiv comun), m o a r t e a ş i c u c u l (Moldova), s t r i g ă m o a r t e a l a f e r e a s t r ă ş i s c o r i e r e a s u f l e t e l o r (motive ce apar mai ales în Transilvania, dar şi cu unele atestări în restul Moldovei). În ceea ce priveşte motivul p a t u l m o r t u l u i cîntecul de pe Şomuz prezintă unele deosebiri faţă de cele două variante consemnate la sfîrşitul secolului trecut, destul de apropiate între ele. Patul "mare, rotat" se află "La tulpina bradului (Neamţ), "Din trupina mărului/Pînă în a părului" (Valea Buiei) şi "Sus, în 'naltu ceriului,/Jos, în poala soarelui" (Şomuz). Pe el este aşezată "Iarbă-n floare" (Neamţ), "Iarbă verde de pe rît" (Valea Buiei), "Iarbă verdi di pe-on şăs" (Şomuz). Textele de pe Şomuz nu menţionează aşternutul, "Peste iarbă,/Cergă albă,/Peste

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

cerg-o perinuţă" (Neamţ), sau "Peste iarbă/ Cîrpă albă,/Peste cîrpă/Şi-o perină" (Valea Buiei), ci doar fac precizarea că sub capul defunctului s-a pus "Iarbî neagrî de pe-on hat". Un ultim element care apropie variantele publicate şi, în acelaşi timp le îndepărtează de cele de pe Şomuz, apare în final şi se referă la cel culcat pe pat: "Iaca el, cum s-a culcat,/Înapoi nu s-a sculat"(Neamţ) şi "Iată N.N. s-a culcat,/Nu s-a pus să hodinească,/Dar s-a pus să putrezească" (Valea Buiei). Pe Valea Şomuzului, răspunsul este mai concis ("Vasîle, ce-o răpusat!" şi figurează întotdeauna la începutul cîntecului.

Pornind de aici, se constată că atît în varianta de la Bicaz-Neamţ, cît şi în aceea de pe Valea Buiei interesul gravitează în jurul <u>patului</u> şi nu în jurul <u>defunctului</u>, cum se întîmplă în creaţiile de pe Valea Şomuzului, unde despre pat se spune doar că este "mari, rotat". În cele două variante, pe lîngă descrierea aşternutului, se arată că patu-i făcut "De scînduri nouă de brad" (Valea Buiei), este aşezat "Peste floarea cîmpului", "Cu flori mîndre presărat" etc. (Neamţ). Spre deosebire de aceste piese, în care destinatarul patului este pomenit abia în încheiere, şi cu oarecare detaşare, acţiunea cîntecului de pe Şomuz (bazată aproape în întregime pe dialog) este foarte dinamică şi are în vedere numai defunctul. La săvîrşirea ritualului participă un număr mare de actanţi, ponderea formînd-o rudele apropiate ale celui dispărut:"-Şî în el cine-i culcat/Şî îi aşa suparat?/-Este fratile Dumitru!/-Da su'cap ci i-aţi măi pus?/-Iarbî neagrî de pe-on hat!/-Dar di cini îi cosîtî?/-Di Vasîli frati-su!/-Da di cini i-adunatî?/- Di Maria,sorî-sa!"[323]. În continuare este scoasă în evidenţă participarea activă a soţiei decedatului precum şi a altor rude.

Semnificaţia cîntecului de priveghi pe care îl discutăm pare să fie în strînsă legătură cu credinţa populară, potrivit căreia pregătirea defunctului pentru "marea călătorie" trebuie înfăptuită cu deosebită grijă, în scopul de a-i aninila eventualele tentative de răzbunare împotriva celor rămaşi. Sub acest aspect, variantele motivului patului mortului înregistrate în zona Fălticenilor sînt mult mai concludente decît cele publicate în urmă cu un secol.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

În afara celor patru tipuri distincte, repertoriul cîntecului de priveghi de pe Valea Şomuzului Mare cuprinde şi alte piese, între care se cuvine menţionată, în primul rînd, o variantă (din păcate degradată) a cîntecului "cel mare", culeasă din satul Măzănăieşti comuna Drăgoieşti. Memoria informatoarei Minodora N.Crîşmaru, de 8o de ani, a păstrat textul sub numele de Cîntarea priveğiului, ordinea motivelor care îl alcătuiesc fiind: moartea înşelătoare, scrierea sufletelor, moartea şi cucul şi leacul pierdut. Iată o secvenţă a disputei dintre moarte şi cuc: "Cîn înŝepki cu glasu tău/ Înŝep lunŝili-a-nverzî,/Ziĉi la cîmp a işî,/Vacaraşi cu vaŝili,/ Caprarąşi cu caprili,/Ciobanaşi cu oili"[324]. De mai mică însemnătate, celelalte cîntece de priveghi, cum ar fi Şi pe mormînt să-mi samanaţi [325] (Boteşti) etc., cărora li se adaugă şi unele cîntece lirice (de jale sau înstrăinare) au o frecvenţă rituală extrem de săracă, înscriindu-se mai curînd în sfera verşurilor funebre.

În satele de pe Şomuz apare şi cîntecul Trage-ţi voi boi, trageţi dragi[326] (într-o singură variantă), ca parte component a unui bocet după mamă[327], funcţia sa rituală deducîndu-se din faptul că se cîntă pe drum. Şi în acest caz pare să fie vorba tot de o înrîurire ardelenească, pentru această ipoteză pledînd şi unele elemente lingvistice din bocetul în care figurează:"Cîntaţi-vă voi pereţi", "Cîntă-te, casă şi masă", "Cîntăte şi tu ocol" etc.

Verşurile funebre nu sînt prea numeroase în zonă[328] şi au o tematică predominant religioasă (vezi în Antologie, piesele nr.5o8-51o). De regulă, se cîntă în nopţile de priveghi, mai rar pe drum, şi la biserică, după terminarea prohodului. Fiind practicate cu precădere în nopţile de veghe, ele sînt intitulate cîntece de priveghi (Lucăceşti, Măzănăieşti, Ţoleşti), dar şi cîntecele morţilor (Brădăţel, Mihăieşti, Răbîia), verşuri la mort (Probota, Valea Poienei) etc. Mai bine închegate şi, totodată, evidenţiind unele elemente comune cu alte creaţii de acest gen sînt piesele Floare crudă ce răsare (Brădăţel), Trec zilele,trec şi eu (Probota), Pe lume cît am trăit (Ţoleşti), O,suflete tică-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

los (Valea Poienei) ş.a. Ca şi în alte regiuni ale ţării[329], versurile funebre de pe Valea Şomuzului se nutresc adesea din substanţa bocetului şi a unor cîntece ceremoniale de înmormîntare: "Şi tu soare nu grăbi,/Pînă m-oi călători" (Boteşti),"Moartea stă la căpătăi,/La picioari, îngeri răi" (Ţoleşti) etc. În ciuda faptului că sînt colportate aproape numai de femei, prezenţa slujitorilor bisericeşti fiind cu totul sporadică[330], versurile care circulă în perimetrul Şomuzului, atît prin conţinut cît şi prin structura lor, rămîn producţii cvasifolclorice.

3. Folclorul literar

A. Lirica

În repertoriul liricii folclorice din zona Şomuzului Mare, un loc aparte îl ocupă cîntecele de dragoste şi dor. Sentimentul iubirii este simţit ca un suport esenţial al vieţii, el conturează şi determină destinul uman: "Ia-i bradului cetina/Şi omului dragostea/Şi-i vedea ce-o rămînea,/Numai forma şi ţărna" (Zahareşti). Dragostea este declanşată de frumuseţea unei anumite persoane ce întruneşte datele unui ideal estetic. Mîndrul îi apare fetei îndrăgostite ca un personaj de legendă. Prin pădurea înrourată "Merge badea cel frumos,/Cu carul de odolean,/Cu biciul de măgheran" (Lămăşeni). O ţinută vestimentară îngrijită este, de multe ori, complementară farmecului fizic: "Cu flori roşî-n pălărie,/Cu cordică livizîie,/Cî aşa ni-i drag şî nie" (Preuteşti). Sentimentul împărtăşit uneşte pe cei doi îndrăgostiţi sub semnul aceluiaşi destin, care le imprimă numeroase afinităţi psihice şi spirituale, sugerate printr-o metamorfoză vegetală comună : "La portiţa dragei meli/Răsărit-au două steli;/Da nu-s steli răsăriti,/Ci-s două flori înfloriti:/Una-i ea şi una-s eu,/Dorul ei şi dorul meu" (Lămăşeni).

Tristeţea despărţirii sau a neşansei în dragoste însoţeşte ca un zăbranic negru pe îndrăgostit, întunecîndu-i bucuria ospăţului. Subiectul prilejuieşte poetului popular realizarea unui adevărat tablou de gen, în care belşugul bucatelor contrastează cu mîhnirea flăcăului: "Dar voios îi voinicu/Ori îi ardi su-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

flitu?/Pită albă stă pi masî,/Cum îi pita mai frumoasî;/Lîngî pitî,/Carni friptî,/Lîngî carni,/Două cani:/Una cu vin îndulcit/Şi nu be di năcăjît,/Una cu vin chiparat/Şi nu be di suparat" (Preuteşti). O simbolistică specifică a elementelor naturii, la unison cu trăirile sufleteşti ale creatorului popular, caracterizează acest compartiment al cîntecului liric. Supărarea mîndrului întunecă lumina soarelui:"Nu ştiu, noru-i nouros/Ori bădiţa-i mînios" (Lămăşeni). Duşmanii ce vor să strice dragostea tinerilor sînt asimilaţi dealului, piedică în calea drumului: "Iacă, dealu s-o găsît/Şî pi noi ne-o dispărţît;/Dealu ceal cu rîureli,/Oamînii cu vorbi răli" (Lămăşeni). Portretul mîndrei prinde contur din fructe şi flori, ca o poiană sub razele soarelui:"Are ochi ca murile/Şi faţa ca florile,/Cînd revarsă zorile" (Lămăşeni).

Însăşi dragostea se metamorfozează într-un buchet multicolor, în contextul unui act de magie benefică:"-Cu dragostea ce-ai făcut?/-Am strîns-o mănunchi în mînă/Şi-am zvîrlit-o-ntr-o grădină/Între flori şi-ntre sulcină,/Ca să prindă rădăcină/Şi să crească busuioc,/Să ne facem de noroc"[331]. Cînd iubirea se încheie dramatic, apare motivul b l e s t e m u l m î n d r e i, stigmatizarea celui vinovat făcîndu-se într-o anumită cadenţă ritualică, evocînd, ca într-o oglindă răsturnată, descîntecele de junghi "Cînd a şi cîmpu ĝi-arat,/Sî ĉi-nvîrtî mă-ta-n pat,/La culesu cînipii,/Sî ĉi-nvîrtî docturii,/Cîn a şi cînipa-n floari,/Tu sî nu merzi pi ĉişioari"[332]. Un motiv întîlnit destul de rar în poezia noastră populară este personificarea dragostelor în haiduci, probabil pentru a sublinia puterea şi trăinicia sentimentului, unicitatea lui, dar şi tăinuirea conspirativă a îndrăgostiţilor, fuga lor în lume: "Dragostile cele mari/Merg pe drum ca doi talhari,/Dragostile cele mici/Merg pe drum ca doi voinici,/Dragostile cele vechi/ Niciodată nu-s părechi"[333].

Trecerea de la cîntecul de dragoste la cel de înstrăinare o face repertoriul restrîns al cîntecului despre căsătorie. Sînt dezaprobate căsătoriile din interes, pentru că "Patru boi şi patru giunci/Nu-s ca buzele de dulci,/Patru boi şi patru vaci/Nu-s ca buzele de dragi" (Liteni-Moara). Adeseori, nepotrivirile fizice între soţ şi soţie sînt ţinta ironiei colectivităţii săteşti:"Ba-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

dea-nalt cît un ursari,/Lelea pîn-la brăcinari,/Badea-nalt,încins cu chingă,/Lelea mică şi cu ghibă" (Preuteşti). De obicei, tînăra aflată la vîrsta căsătoriei îşi alege partenerul în funcţie de frumuseţea lui fizică sau morală şi nu după mărimea agoniselii: "N-am averi,da ni-oi faşi,/Cî m-o luat şini-mi plaşi" (Liteni-Moara). Totuşi, pînă nu demult căsătoria era condiţionată, în mare măsură, de prosperitatea unuia dintre parteneri. Fetele înseşi se cereau măritate într-un loc mai bogat:"Mărita-m-aş tot pe şes,/Că se face grîul des,/Mărita-m-aş tot pe vale,/Că se face grîul mare"[334]. Aceste căsătorii intrau în contradicţie cu înclinările sufleteşti ale tinerilor, constituind o permanentă sursă de amărăciune, în special pentru fetele măritate în străini.

Cîntecul de înstrăinare a cunoscut în zona Şomuzului o dezvoltare relativ mare, diversificarea temelor şi motivelor fiind impulsionată, desigur, şi de condiţiile pe care le crea graniţa cu imperiul habsburgic. Un motiv cu o mare frecvenţă în această categorie de cîntece este b l e s t e m u l m a m e i supărată cînd îi sporea familia cu o fată. În astfel de cazuri, înstrăinata prin căsătorie nu mai are de la cine să aştepte alinare:"Jălui-m-aş maicii meli,/Da mama mai ari feţi/Şî pi mini nu mă credi"[335]. Uneori, blestemul mamei este înlocuit cu blestemul cucului, pasăre investită cu puteri magice: "Maica me cînd m-o făcut,/Toate păsările-au tăcut,/Numa cucu blastamat/Dinspre stînga ni-o cîntat"[336].

Tînăra nevastă era preţuită de noua familie în primul rînd ca mînă de lucru: "Nu m-o luat ĝi frumoasî,/M-o luat slugî în casî/Şî sî li sărvesc la masî" (Lămăşeni). Cînd nu-şi iubeşte tovarăşul de viaţă, apare motivul u r î t u l u i : "Negru-i, negru-i pămîntu,/Da mai negru-i urîtu,/Di pi pămînt ti hrăneşti,/Di urît îmbătrîneşti"[337]. Motive asemănătoare caracterizează şi cîntecul de jale sau de necaz. În plus, apare motivul m î n d r e i g r e ş i t e urmat, în genere, de b l e s t e m u l m î n d r e i ,prezent şi în lirica erotică. Variantele care conţin aceste motive evidenţiază, de cele mai multe ori, inegalitatea socială dintre femei şi bărbaţi: "El s-a duci ş-a giuca/Şî tu-i sta şî-i leagana,/El a puni-n cuşmî flori,/Tu cu mîna-n scăldători,/El a ci flăcău pi sati/Şî tu-i ci braţî legati"[338].

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Cu mult mai dramatică devine înstrăinarea în cazul plecărilor peste ocean. Ţara străină apare ca un duşman îndepărtat, dar nu mai puţin redutabil: "Canadă, ţară secreată,/Foc şi pară să te ardă,/Că lieşi copchii fără tată,/Neveste făr'die bărbaţi/Şi surori fără de fraţi/.../Că tot zici că-n tine-i bine/Şi pi noi nie laşi straine"[339].

Cîntecul de cătănie şi război adînceşte latura tristă a sentimentului dezrădăcinării: "S-o dus oamenii din sati,/Tot în vagoane-ncărcati,/În neagra străinătati" (Boteşti). Condiţiile cătăniei erau grele, mai ales în imperiul Austro-Ungar, unde conflagraţiile numeroase şi regimul sever al cazarmelor militare făceau ca plecarea la oaste să echivaleze cu o plecare la război: "Trii ani an făcut la stat,/Trii ani an fost coşintrat/Şî trii ani pentru-mparat" (Drăgoieşti). Acest tip de cîntec figurează şi astăzi în repertoriul folcloric de pe Şomuz. Frecvente sînt pasajele ce descriu despărţirea de casă şi de sat, includ răvaşul ostaşului către mamă sau către iubită, vorbesc despre tratamentul cazon etc. Mai realizate rămîn acele variante în care elementele naturii sînt făcute părtaşe la pustiirea pe care o provoca plecarea tinerilor la oaste: "Cînd pleacă cătanele,/Seacă şi izvoarele/Rămîn numai pietrele,/Să le plîngă mîndrele"[340]. Cîntecul de război readuce în memoria contemporanelor imensa jertfă de sînge dată şi de oamenii acestor locuri. O frecvenţă mai mare înregistrează cîntecul Vai de maica cu feciori, în care soarta tragică a tinerilor decedaţi pe cîmpul de bătaie este prezentată în unele variante de bocet ce se cîntă la Ovidenie: "Ş-or muri fără lumină,/Fără scînduri de salaş,/Fără pînză pe obraz./.../Mama-i aşteaptă să vie,/Nu vine decît hîrtie,/Să pregătească tămîie"[341].

Trecerea ireversibilă a veleatului, pierderea tinereţii, fragilitatea omului în comparaţie cu perenitatea viguroasă a arborilor sînt temele preferate ale cîntecului meditativ din această zonă folclorică. Comuniunea cu natura înconjurătoare declanşează imagini poetice de o rară sensibilitate. Zbuciumul sufletesc al unei fiinţe umane este asimilat zbaterii plantelor la schimbarea vremii ori sub tăişul coasei: "Mă legăn ca frunza-n

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

vînt/Şi ca iarba pe pămînt,/Frunza sî leagînî tari/Şî ĝi umbrî şî ĝi soari,/Eu mă legîn ca iarba,/Cîn o taie cu coasa" (Zaharești).

Cu privire la cîntecul satiric se poate constata un fenomen de fragmentare a textelor integrale şi de contopire treptată a acestora cu strigătura. Este un proces care a fost determinat de mai multe cauze, dintre care remarcăm doar tematica foarte asemănătoare, aproape identică, a acestor specii şi eficacitatea mai mare a satirei concise. Strigătura constituie una din speciile preferate pe Valea Şomuzului Mare. Cu un conţinut în general amuzant, persiflator, ea reprezintă, în acelaşi timp, un cod etic şi estetic al opiniei publice săteşti. Strigăturile ce joc[342] au un repertoriu mai restrîns decît cele de nuntă. Cuprind totuşi motive caracteristice cum ar fi: f a t a l e n e ş ă la treabă şi sprintenă la joc, n e v a s t a b ă u t o a r e şi imorală, f l ă c ă i i n e î n d e m î n a t e c i etc. Sînt frecvente, de asemenea, strigăturile cu subiect erotic, pe care tinerii le rostesc alternativ cu cele comandă de joc (vezi textele în Antologie).

Parte integrantă a medicinei populare, descîntecul subzistă încă în memoria informatorilor vîrstnici şi are funcţia de a exercita o acţiune benefică, de obicei complementară leacului propriu-zis. Medicina populară de pe Valea Şomuzului Mare păstrează numeroase practici legate de magia de contact şi cea homeopatică. Pe lîngă utilizarea unor plante medicinale cu efect curativ (busuioc, cimbru, iarba lui Tatin, coada şoricelului, hrean, nalbă, mătase de porumb, romaniţă, stejar, sovîrv, pelin, trifoi etc.), precum şi a unor substanţe calmante, dezinfectante sau astringente (ceară şi miere de albine, cenuşă, humă, răşină, piatră vînătă, sare, smîntînă, ulei etc.) se foloseşte cu succes metoda sugestionării suferinzilor prin descîntece, rostite într-o anumită tonalitate domoală, cu inflexiuni duioase, cînd este vorba de alinarea sufletească a bolnavului, dar şi printr-o atitudine energică, aspră, poruncitoare chiar, în cazul exorcizării anumitor maladii.

În procesul obţinerii medicamentelor empirice se

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

recurge adesea la magia cifrelor, făcîndu-se "leacuri de 9 feluri", "iruri" cu 3,9 sau 12 ingrediente etc. Pe "cărticelele" folosite împotriva bolii numită "răul copiilor" (epilepsie) se scria un descîntec numit Vizuhă, care trebuia citit de 3 ori la sfîrşitul lunilor lunare (Boteşti). Tot pentru această boală,se folosea o "cărticică" pe care descîntătoarea îl desena "pi Nicuratu", apoi o cosea în pernuţa copilului (Mihăieşti). Buruienile pentru leacul ce se făcea împotriva "faptului" se fierbeau în apă neîncepută, adusă de la 3 fîntîni, iar suferindul o folosea de 3 ori (Mihăieşti). Pentru vindecarea altor boli, ritualul ce are la bază principiul simila similibus se amplifică:bubele se şterg cu năframă roşie, după asfinţitul soarelui (Ilişeşti), cu basma roşie, petrecută peste jăratecul din vatră (Preuteşti) sau cu un brîu roşu, care, după întrebuinţare, se lăsa timp de 3 zile în pod (Dolheştii Mari).

Magia imitativă ocupă un loc important în acest con-text, suplimentîndu-se, prin intermediul ei, eficacitatea unor tratamente. La boala numită "roşaţă", se freacă bubele cu un brîu roşu ori cu un comănac de aceeaşi culoare (Măzănăieşti). La fel se procedează şi în alte împrejurări similare: "blîndele" se vindecă înfăşurînd copilul bolnav cu straie roşii (Corlata), iar gingiile inflamate ("roşaţa dinţilor") se freacă cu o batistă roşie (Buneşti). În cazul celor ce suferă de constipaţie, se descuie un lacăt într-un vas cu apă, iar cel în cauză trebuie să bea lichidul respectiv (Vornicenii Mari). Dacă într-o casă cineva suferă de "vărsat de vînt", pe toată durata bolii nimeni nu are voie să coase, ca să nu-i rămînă bolnavului semne pe faţă (Rotopăneşti).

Pentru anumite afecţiuni se folosesc vietăţi spintecate de vii. La "bubă neagră" se pune pui de găină sau chiar o găină întreagă. "Dacă făcei la mînă, tăiei o găină neagră şi băgai mîna-n găină. Dacă era la cap, punei găina,spintecată, la cap' (Răbîia). Pentru vindecarea unei fracturi "se pune un căţel rupt în două" (Lucăceşti), la umflături "se pun broaşte", iar la gîlci se leagă "pielicică de helge" (Preuteşti). La baza multor procedee curative se află magia de contact: pe "bubele oarbe" şi la boala numită "cîrtiţă" se pune "turtă din ţărna scoasî di cîrtiţî'

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

(Corlata), pentru vindecarea "dezvelirii oaselor" se leagă locul inflamat "cu aţa de la întorsul (castratul) viţeilor (Liteni-Moara), iar gîlcile erau "trase" cu unt de oaie, cu untură sau cu fiere de porc, de către o femeie "care a omorît cu mîna ei ţîncul pămîntului" (Preuteşti).

Mentalitatea populară acordă o mare importanţă relaţiei dintre înfăptuirea unor practici magice şi momentele cele mai potrivite din zi. În funcţie de destinaţia lor, descîntecele se rostesc înainte de răsăritul soarelui, la amiază sau la asfinţit, dar sînt şi situaţii ("pentru boli grele") cînd acestea se spun "la miezul nopţii", "la lună nouă", "la lună plină", "la sfîrşitul lunii de pe cer", "în zile de sec" etc. (Brădăţel, Liteni-Moara, Buneşti, Leucuşeşti). Eficienţa descîntecului "de guşă" este condiţionată de apariţia curcubeului. "Se ia un os de cîine, cînd curcubeul e pe cer, şi se face cu el cruce pe guşă, zicîndu-se: Curcubău, lău,/Bea!/.../Bea din guşa mea,/Guşa mea cît o mărgea!"[343] Fetele,care doreau să aibă cosiţe frumoase,făceau lăutoare în zorii zilei de Sf.Toader, "cu stroh de fîn"(Mihăieşti), apoi tăiau o şuviţă din păr şi o puneau într-o hultuoană, ca să crească părul mare cît coada cailor" (Măzănăieşti).

Culesul plantelor medicinale se făcea la anumite sărbători, cum ar fi Sînzîienele, Sfînta Marina, Ziua Crucii,cînd se credea că acestea au ajuns să aibă "puterea cea mai mare (Rotopăneşti). La fel se pregăteau şi alte componente ale "leacurilor" tradiţionale: mlădiţele de salcie de la Florii, resturile lumînărilor de la Înviere, cîrpa cu care s-au şters ouăle roşii la Paşti, o bucăţică din crucea de aluat ce împodobea pasca,brazdele de la Sf.Gheorghe, crengile de tei de la Duminia Mare etc. Toate aceste practici sînt îndătinăte şi astăzi în multe din satele şomuzene.

Persoanele cele mai pricepute la descîntat aparţin, de regulă, familiilor în care acest obicei s-a transmis din generaţie în generaţie. Atît femeile cît şi bărbaţii se disting prin însuşiri propice acestei îndeletniciri, avînd o inteligenţă nativă, memorie foarte bună, intuiţie deosebită, tact şi îndemînare. Ei trebuie să aibă "mînă uşoară", să ştie cum "să pună oase-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

ie ia loc", "să ia sînge" din locul şi la momentul potrivit etc. Pentru situaţiile mai deosebite sînt preferate descîntătoarele în vîrstă, "bătrînele curate şi iertate" (Răbîia), precum şi oamenii care au lucrat toată viaţa la pădure (Corlata), pentru că aceştia sînt buni cunoscători ai plantelor medicinale şi deţin formule de exorcizare cu eficacitate sporită. Unii dintre ei se impun şi printr-un remarcabil talent literar, furnizînd adesea texte de descîntece de o frumuseţe unică.

Deosebit de temute erau vrăjitoarele, îndeosebi ace-lea despre care se credea că sînt în stare să ia "mana"vacilor sau a grînelor în zorii zilei de Sf.Gheorghe. Înainte vreme se credea chiar că aceste "fărmăcătoare" aveau în podul casei "o vacă de lemn", pe care o mulgeau cînd voiau (Preuteşti). La fel de primejdioase sînt socotite şi femeile care umblă noaptea "tîrînd un căpăstru de cal" şi spunînd descîntece pentru a lua laptele de la vitele "pi cari li minesc" (Leucuşeşti). Altele scobesc noaptea cu un cuţit în copita vacii şi îi iau mana (Vornicenii Mari) sau iau pămînt din urma vitei şi-l descîntă (Rădăşeni).

În acelaşi scop, unele femei luau "strecătoarea" lor de acasă, se duceau la păşunea satului, o tăvăleau prin iarbă şi spuneau un descîntec (Răbîia).Chiar şi în zilele noastre, oame-nii continuă să se teamă de astfel de acţiuni nocive, ajungînd să suspecteze orice femeie care este întîlnită pe cîmp în dimineaţa zilei de Sf.Gheorghe. Multe gospodine evită să-şi cheme vitele în prezenţa străinilor: "vaca sî n-o strîgi pi numi, cî altfel îi ie ciniva mana" (Preuteşti). Despre unele descîntătoare se crede că ar fi cutezat să-i înfrunte chiar şi pe sfinţi, dovedindu-se mai puternice. În una din poveştile hagiografice mai răspîndite în zonă, Sf.Petru se confruntă cu o bătrînă fermecătoare, nereuşind să o înspăimînte nici atunci cînd trece la ameninţări. Baba mesteca într-o oală cu un fir de busuioc, făcînd să fiarbă apa fără a mai aprinde focul: "-Cum îţi fierbe oala fără foc?/ -Cum îţi merge calul fără băţ?/-Oala sî nu-ţi fiarbî!/-Calul sî nu-ţi meargî!"[344]

Puterea malefică a <u>deochiului</u> este una din cele mai

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

frecvente primejdii ce apar în împrejurările de care discutăm. "Omu, dacă se miară de timp, se dioache timpu" (Mihăieşti). Se deoache mai ales copilul mic, dacă "sî uitî lung şî lacom ciniva la el" (Măzănăieşti). "Sî dioachi şî di hîd şî di frumos" (Dolheştii Mari). Şi pentru că deochiul se face mai ales cu privirea, atunci cînd cineva se uită insistent la un om sau la un animal, trebuie să spui în gînd: "usturoi în ochii tăi!" (Moara Nică). Înainte de a fi luaţi la un drum, copiilor li se lega un fir roşu la mînă (Ilişeşti) sau li se făcea un semn cu funingine în frunte (Probota). Cum există riscul de a se deochia semănăturile, fîneţele, livezile, grădinile, animalele etc., sătenii evită laudele exagerate, aprecierile la adresa acestora făcîndu-se cu precauţie şi moderaţie.

Revenind la cele menţionate mai sus, trebuie să arătăm că ar fi greşit dacă am reduce importanţa descîntecului doar la rolul său de element complementar al diverselor mijloace de vindecare empirice. Specie a cărei vechime se confundă cu începuturile istoriei omeneşti, descîntecul sedimentează, ca într-o falie geologică, rudimente ale magiei homeopatice, ale magiei cifrelor şi culorilor fatidice sau benefice, elemente ale totemismului şi tabuurilor ancestrale. Ceea ce întreţine interesul contemporan al descîntecului este valoarea sa stilistică, în care cadenţe de formule criptice, secondate de imagini plastice, sporesc efectul acustic şi vizual al textului. În zona la care ne referim, au cunoscut cîndva o circulaţie intensă descîntecele de dragoste.

În ajutorul fetei îndrăgostite era chemat focul, personificat în "balaur cu solzii de aur", luna "soră bună" şi apa lină, elemente primordiale ale cosmosului, păstrînd în ele, potenţial, forţe inestimabile. În descîntecele pentru diverse maladii se încearcă obţinerea efectului curativ prin alungarea răului într-un ţinut străin, dincolo de lume, comparabil cu tărîmul zmeilor din poveştile fantastice: "Du-ce-n munţi cărunţi,/ Undi cucoşu nu cîntî,/Lupu nu urlî,/Cîinii nu bat" (Arghira).Alteori se încearcă potolirea bolii printr-un act de înşelare,propunîndu-i-se să plece într-o adevărată grădină a Hesperidelor:

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

"C-acolo te-aşteaptă,/Ciute cu ciutoaie,/ Cerbi cu cerboaie,/La muls aplecate,/La coarne legănate,/Bine ospătate"[345].

B. Epica în versuri

Numărul tipurilor de baladă cunoscute pe Valea Şomuzului Mare este în jur de douăzeci[346], destul de mare în comparaţie cu repertoriul speciei în zonele învecinate ale Moldovei mai ales dacă luăm în consideraţie şi bogăţia motivelor epice, brumărelul, leacul voinicului, mîndra părăsită, blestemul mîndrei ş.a., pătrunse în repertoriul cîntecului liric. Paralel cu procesul de liricizare a cîntecului epic se constată şi o tendinţă de simplificare a unor tipuri de baladă, reduse adesea la o schemă sărăcită de elemente poetice. Repertoriul epic preferat include, în primul rînd, piese aparţinînd ciclului familial, variantele care circulă astăzi ridicîndu-se numai rareori la valoarea artistică a celor publicate în revista "Şezătoarea" de Ilie Olteanu[347]. Impresionabilitatea informatorilor se îndreaptă în special spre latura melodramatică a conflictelor familiale. Prin această preferinţă se explică în parte imixtiunea în text a numeroase pasaje de cîntec liric. În plus se constată o anume tendinţă a creatorului popular de a reinterpreta concepţiile arhaice păstrate în anumite texte de baladă

Într-o variantă la Nevasta vîndută, spre exemplu, după ce şi-a vîndut soţia turcului (de fapt fratelui ei) bărbatul are remuşcări şi se reîntoarce să o răscumpere din proprie iniţiativă: "Că tătă noaptea n-am dormit,/Di răceala banilor,/Di mila băieţilor"[348]. De obicei însă accentul cade pe tristeţea copiilor orfani de mamă, finalul evidenţiind motivul mamei vitrege; "Mama noastrî cea dintăi/Ni culca pi căpăţăi,/Da mama de-a doua oarî/Ni culcî pi laiţa goalî"[349]. Aceeaşi schimbare de optică se constată şi în variantele mai noi ale baladei Nevasta fugită, unde abandonul pruncului contrariază conştiinţa creatorului popular care interpune în context o replică în contradicţie cu finalul obişnuit, dar în concordanţă cu etica sătească: "Eu pruncul nu l-oi lasa,/Capu de ni l-aţi tăia"[350].

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Se distinge din acest ciclu, atît sub aspectul realizării artistice cît şi al circulaţiei folclorice, cîntecul lui Vălenaş. Tristeţea morţii premature, prin otrăvire, este sporită de calităţile fizice ale eroului. Spectacolul înmormîntării este impresionant: "Cîntă cucul sus în prun,/Unde duc omul cel bun?/Cîntă cucul jos în iarbă,/Unde duc omul de treabă?"[351]. Într-o variantă a baladei în discuţie apare ca personaj moartea, întruchipată ca o bătrînă pe care o întîlneşte Vălean în cale[352], reliefîndu-se astfel unele interferenţe cu tipul Vîlcu şi Ciuma. Două variante ale acestei balade, prima culeasă din satul Stroieşti şi cea de a doua din Liteni-Moara, amîndouă fiind intitulate Ciuma, sînt publicate de Const. Brăiloiu[353].

Din ciclul baladelor fantastice, ponderea o deţine tipul Voica, cunoscut în zonă sub numele de Vodiţa, Dochiana sau Blestem de mamă[354]. Alături de varianta Coşbuc, răspîndită în toată partea de nord a Moldovei, circulă cîteva texte prescurtate apropiate de cele maramureşene. Accentul cade pe puterea blestemului de mamă, asupra căruia se revine în finalul baladei. La acest motiv se adaugă cel al înstrăinării prin căsătorie a unicei fiice. Într-o variantă a baladei Fratele şi sora apare ca personaj preotul, care se opune întîi la căsătoria dintre fraţi, dar este dispus în cele din urmă să oficieze o altă cununie, pe care o denumeşte "cununie grecească". De data aceasta nu mama, ci sora peţită este aceea care-l supune pe flăcău la diverse încercări, condiţionînd astfel acceptarea incestului. Sora Mădălina îi cere ca la nunta lor să participe aştrii cereşti: "Sfîntu Soare/ Nănaş Mare,/Sfînta Lună/Mare nună,/Luceferii,/Vătăjei,/Să ne fie drag de ei/Şi steluţele druşcuţe"[355]. Tînărul, aflat pe cale de a comite un act neconform cu legile colectivităţii, este supus la aceleaşi încercări ca şi eroul din basmele fantastice. El trebuie să ridice: "Pod de-aramă/Peste vamă,/Pod de-argint/Peste pămînt,/Pe marginea podului/ Să pui pomii raiului/Şi prin pomi, prin rămurele,/Tot cuiburi de păsărele,/Păsări cu pene-aurite,/Cînd om trece să ni cînte"[356].

Din ciclul baladelor vitejeşti, mai cunoscute sînt Iănislav, Pantelimon şi Miu haiducu. La începutul secolului nos-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

tru, repertoriul pare să fi fost mai amplu de vreme ce culegerile lui S.Fl.Marian atestă şi variante ale baladelor Darie, Ioviţă, Badiul etc.[357]. Interesant este şi cîntecul bătrînesc Ioviţă şi fata Cadiului, cules la sfîrşitul secolului trecut în satul Dolheştii Mari[358]. În prezent acest ciclu de balade este slab reprezentat în zona Şomuzului, întîlnindu-se mai ales variante prescurtate sau degradate ale tipurilor amintite. O variantă a baladei Vulcan (Tănislav) conservă bine forma artistică străveche.Din categoria baladelor păstoreşti circulă doar tipul Ciobanul,sora şi zmeii (leii,turcii)[359]. Deşi aflate în imediata apropiere a satului Tătăruşi, localităţile de pe Valea Şomuzului Mare nu prezintă un repertoriu de balade comun cu acesta. Dintre tipurile de cîntece bătrîneşti culese, în jurul anului 1900, de învăţătorul Alexandru Vasiliu (Mnerluşca şi Cucu, A Vîlcului, A Şoigului,Dolca, A Mnioriţii, A lui Nistorel,A lui Costin etc.)[360] sînt atestate în satele de pe Şomuz doar Petrea şi şărpili şi Vălineş.

C. Proza populară epică

Dacă snoavele sînt cunoscute de un număr imens de informatori, femei şi bărbaţi de toate vîrstele, avînd o circulaţie atît de largă încît nu li se mai poate urmări sursa şi specificul local, situaţia nu este identică în cazul poveştilor fantastice. Linia lor narativă, lungă şi sinuoasă, întîmplările miraculoase, cu mai puţine tangenţe la realitatea zilnică, a determinat ca ele să fie reţinute în mod preferenţial. Informatorii care colportează basme prezintă o anumită structură sufletească meditativă, introvertită. Nu au spontaneitatea povestitorilor de snoave, deşi au în repertoriu astfel de specii. Schimbarea atitudinii sătenilor faţă de basm, socotit dacă nu demodat, cel puţin inadecvat cu o anumită "seriozitate", care trebuie să constituie apanajul vîrstei mature, a determinat în parte această sfioşenie, această închidere în sine a creatorului şi a păstrătorului de poveşti fantastice.

După depistarea acestui gen de povestitori, se observă îndoiala lor cu privire la receptivitatea auditorilor faţă

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

de această formă de narațiune folclorică. Și totuși, deși adesea basmul și snoava sînt denumite cu termenul generic de minciuni, nu poate fi contestată încrederea participanților în veridicitatea, fie ea și parțială, a acestor istorisiri. Cînd povestitorul are unele îndoieli asupra unor întîmplări sau personaje de basm, care depășesc sfera realului, el încearcă să le asimileze unor realități contemporane, modernizînd contextul, sau dimpotrivă să le justifice prezența în vechime, idee strecurată și în unele formule introductive: "Poveste, poveste,/Înainte mult mai este,/ Da noi nu sîntem di cînd poveștili,/Sîntem di mai încoaci,/Cu vreo două-trii soroaci"[361].

Proza folclorică fantastică este preferată de oamenii mai în vîrstă, cunoscătorii de basme fiind în general bărbații trecuți de 5o de ani. Repertoriul este bogat și în prezent, deși circulația lui este destul de redusă. Bunii povestitori sînt puțin cunoscuți în satul lor și s-au întîmplat cazuri în care un băsmuitor talentat a fost aflat cu totul întîmplător, constituind o revelație chiar pentru familia sa. Poveștile se mai spun doar în timpul executării unor munci migăloase sau de durată,pentru a risipi monotonia ritmului (la desfăcatul porumbului, de exemplu). Din dorința de a lungi sau de a prescurta narațiunea populară, după cerințele auditoriului, se constată o tendință de a îmbina diverse tipuri de basm într-un amalgam mai mult sau mai puțin unitar, în care de multe ori eroul principal din prima parte a poveștii devine secundar spre final, sau este pur și simplu abandonat pe parcurs.

Din cele peste 4o de texte culese în satele de care ne ocupăm, doar două [362] se mărginesc la tratarea unui singur tip narativ. Celelalte variante îmbină două, trei sau mai multe tipuri de basm. Repertoriul conține, în majoritate, povești fantastice, deși povestitorii au tendința de a le contemporaneiza, dîndu-le astfel o turnură nuvelistică. În stilul povestirii predomină dialogul, care îi apropie pe eroii basmului fantastic de țăranii locali. Curteanul trimis să iscodească la locuința lui Tătăruș fi-șior ĝi haitî relatează cele văzute împăratului, cum ar fi făcut-o un șomuzean oarecare: "Înalțaĉi împaraći, și ari el acolo,

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

n-ai dumneata niŝi a triilea parĉi, zîŝi..."[363]. Într-un alt basm, explicînd împăratului de ce a tăiat limbile balaurului de la vîrf şi nu de la rădăcină, voinicul va întrebuinţa, în mod firesc, o comparaţie care are la bază experienţa muncilor cîmpului: "Dumneavoastrî dacî aveţi un stog, di uni-l înŝepeţi, di la mijloc sau di la vîrf?"[364]. Rangurile înalte se uită pe parcursul aceleiaşi variante de basm, după primele fraze împăratul devenind boier" sau chiar "cetăţean". Elementelor fantastice li se alătură în mod firesc adaptări la realităţile actuale. Fata împăratului, care va rămîne însărcinată dintr-o frunză de tei, este ţinută "la al doilea etaj"[365]. Băiatul adăpostit în casa cerbului din pădure este făcut de împărat "ministru", iar sora lui "ministeră" (sic!)[366].

Vasilică, din alt basm, după ce comite un număr impresionant de isprăvi vitejeşti, "o dat telefon de telefon la împărat să-l anunţe"[367], iar împăratul, impresionat, "l-o adus cu muzîcî militarî"[368]. Povestitorii se opresc din cînd în cînd,în timpul naraţiunii, pentru a explica şi justifica anumite întîmplări neconforme cu viaţa de toate zilele. Cînd se întîmplă să întîrzie un zmeu la masa servită de Nu ştiu cine şi nu ştiu ce, povestitorul presupune: "acela o fost ramas planton uni o fost ii cu sărviŝiu"[369]. Textele de basm culese de pe Valea Şomuzului Mare respectă în general stereotipia tradiţională, cu unele abateri cerute de tempoul narării şi de spaţiul de timp care i se afectează. Sînt respectate formulele fixe iniţiale şi finale,mai rar cele mediane. Două variante, cu final tragic, provenind probabil din fragmentarea unor naraţiuni mai ample, se încheie cu înmormîntarea eroului principal[370]. În general, povestitorii şomuzeni de basme fantastice s-au apropiat mai puţin de colecţiile tipărite, ceea ce a determinat configurarea unor particularităţi de stil şi de limbaj, uneori putîndu-se vorbi chiar, în cazul basmului, de tipuri şi motive specifice.

Basmul fantastic Poveste despre lună, cules la sfîrşitul secolului trecut din satul Basarabi[371], dezvăluie o îmbinare originală a două motive mitologice: sora strigoaică şi drumul

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

antum al eroului în lumea astrelor. Călătoria inițiatică a voinicului Vidrașcu în căutarea ținutului "fără veleat și bătrînețe" se aseamănă cu cea a eroului din cunoscutul basm, publicat de Petre Ispirescu, Tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte[372], dar finalul este inedit. Învingînd moartea (în acest caz strigoaica),Vidrașcu se căsătorește cu sfînta lună. Insistăm asupra acestei variante, cu totul remarcabilă în cadrul epicii noastre populare[374], deoarece căsătoria unui pămîntean cu sora soarelui am întîlnit-o pînă acum mai cu seamă în colindele de flăcău și în balade[375]. Miturile selenare care au penetrat în repertoriul universal de basme datează din paleolitic. Prezența lor în narațiunile folclorice românești indică ecouri ale cultului zeiței tracice Bendis, precum și al divinității romano-dacice Sancta -Diana.

În ceea ce privește legenda, se constată un proces de decădere a speciei, în primul rînd sub raportul realizării artistice. Accentuînd pe latura funcțională a legendei, povestitorii se mulțumesc să explice originea unei ființe, a unui obiect, a unui element de relief sau a unei anumite sărbători, în cîteva cuvinte, fără să mai desfășoare mantia policromă a unei narațiuni ample. Numărul tipurilor de legendă existente este foarte bogat, mai ales în categoria celor e t i o l o g i c e : facerea lumii, originea cucului, a ciocîrliei, a rîndunicii, a pupezei, a păianjenului, a urzicii etc. Dintre legendele m i t o l o g i c e , o circulație mai mare înregistrează cele despre iarba fiarelor și despre uriași[375]. O variantă interesantă este legenda tutunului, diferită atît de textele publicate de B.P.Hasdeu[376], cît și de cele pe care le consemnează S.Fl.Marian. Legendele r e l i g i o a s e sînt în mare măsură explicative, în special acele variante care au ca personaj central pe Maica Domnului.

Alte legende, printre care se numără cele despre cinstirea hainelor (avîndu-l ca protagonist, în ciclul balcanic, pe Nastratin Hogea), au căpătat o vădită coloratură moralizatoare. O legendă despre sfințenia broaștei este numai în parte hagiografică. Relația ei cu Maica Domnului justifică de ce nu este bine să ucizi. Odată, cînd Maica Domnului și-a pierdut fiuțul

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

"din arie s-o făcut un spic de grîu şi din spic o mînăstire şi-n mînăstire o prăpădit pi fiuţ", broasca i-a spus că el se află în mănăstire, în haine albe, dumnezeieşti. Atunci Sfînta Maria a blagoslovit-o aşa: "Unde-a ci broască-n fîntînă, / Să cie apă bună" (Mihăieşti). Alte variante atribuie broaştei meritul de a fi mîngîiat-o pe Maica Domnului după calvar, plîngîndu-se că şi ea şi-a pierdut 12 fii, striviţi de roata unui car (Corlata). Legendele istorice care apar indică, în genere, o origine cultă. Uneori, personajele ce au săvîrşit anumite fapte sînt substituite cu altele, mai apropiate de inima şi conştiinţa creatorului popular. Astfel, în unele variante, Ştefan cel Mare apare ca vînător al celebrului zimbru, devenind descălecătorul Moldovei.

Repertoriul de snoave este bogat, printre tipurile mai răspîndite numărîndu-se cele despre femeia leneşă[377], dar isteaţă cînd este vorba să-şi păcălească soţul, logodnicul prost ş.a. Repertoriului tradiţional de snoave i s-au suprapus în ultima vreme numeroase texte de provenienţă citadină, colportate în special de bărbaţii care au călătorit mult.

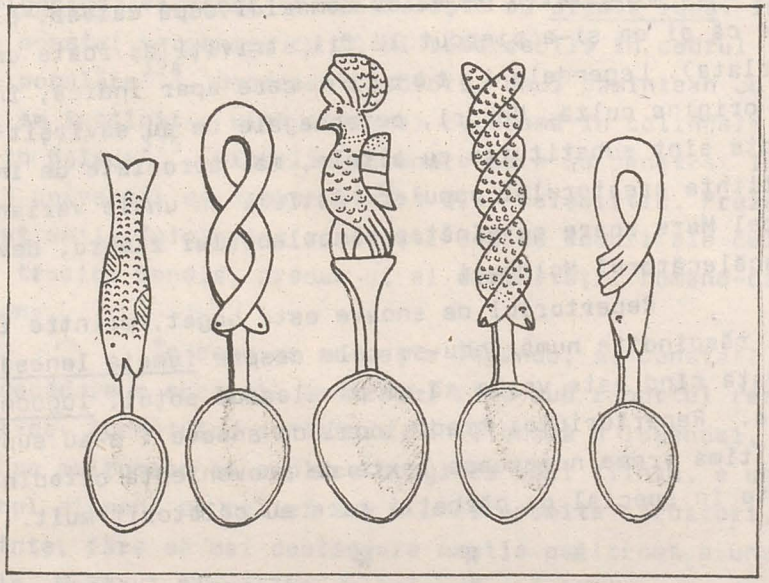
* * *

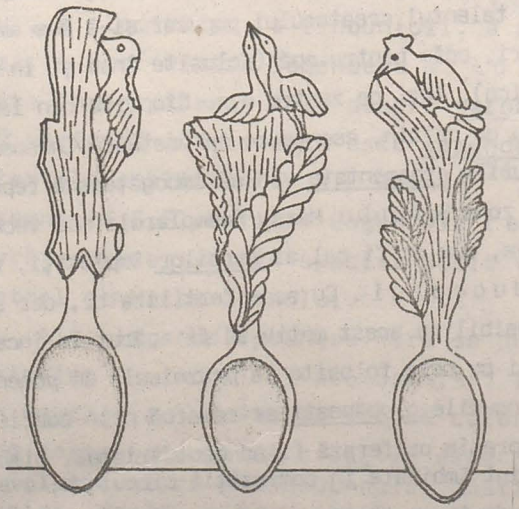
Vom insera aici şi cîteva consideraţii asupra unor obiecte utilitare pe care talentul creatorului popular şi-a pus amprenta ceva mai pronunţat: linguri, cofe pentru apă (folosite însă şi în cadrul unor obiceiuri calendaristice), lăzi de zestre ş.a. Cioplite din lemn de cireş, de vişin, de prun sau de paltin, esenţe ce se pretează îndeosebi la prelucări artistice, lingurile ornamentate vin să îmbogăţească repertoriul plasticii folclorice din zona Şomuzului Mare. Exemplarele mai vechi perpetuează simboluri primitive, cum ar fi cel al şerpilor împletiţi, reproducînd, de fapt, motivul caduceului. Cu sens fertilizator, dar şi cu implicaţii funerare, este posibil ca acest motiv să fi apărut la început doar pe "lingurile mirilor" şi pe cele folosite la praznicele de pomenire a morţilor.

Lingurile ciobăneşti se remarcă prin sobrietate decorativă, modalitatea de expresie preferată fiind geometrismul. Simboluri astrale, geomorfe şi florale sînt îmbinate în compoziţii circulare, ovale sau unghiulare, amintind adesea de încrustările ce apar pe stîlpii cerdacurilor. Tipu-

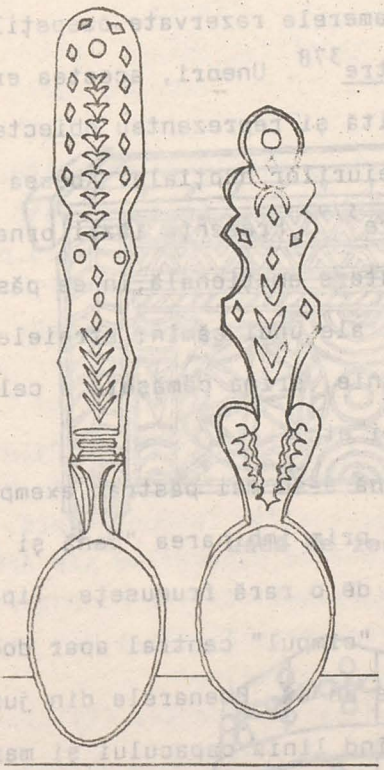
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

rile mai noi de linguri redau scene pitoreşti, cu păsări, animale de pădure şi flori. Uneori anecdotica sculpturală indică preferinţa realizatorului pentru anumite scene de gen, aşa cum se întîmplă în cazul meşterului Chirilă din Fundoaia-Preuteşti, un iscusit cioplitor de linguri tradiţionale.

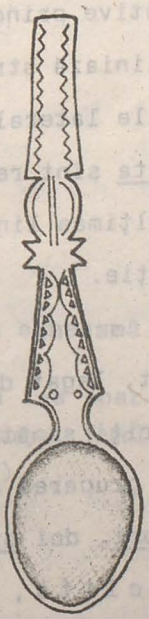
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

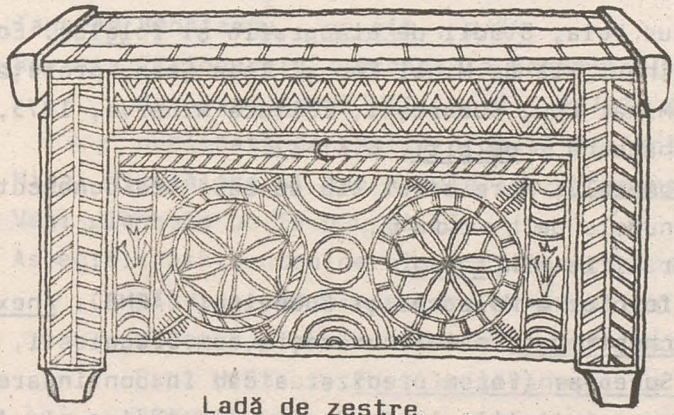
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Printre piesele ce împodobeau interioarele caselor ţărăneşti de altădată, îndeosebi camerele rezervate oaspeţilor, un loc aparte ocupau lăzile de zestre[378]. Uneori, acestea erau piese de o valoare estetică deosebită şi reprezentau obiecte rituale importante în contextul obiceiurilor nupţiale. Adesea ele trebuiau confecţionate chiar de mire[379]. Prezenţa lăzii ornamentate într-o încăpere întreţinea o stare emoţională,în ea păstrîndu-se "amintirile" cele mai de preţ ale unui cămin: straiele de mire şi de mireasă, năframa de cununie, prima cămăşuţă a celui dintîi prunc, podoabele fetelor mari etc.

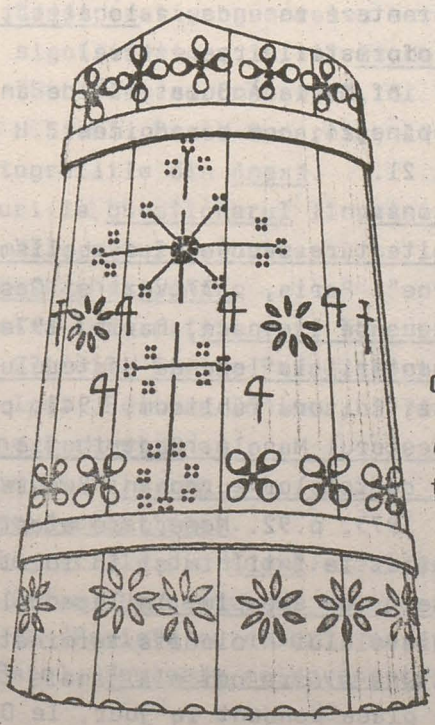
În cîteva sate din zonă s-au mai păstrat exemplare din vechile lăzi de zestre, lucrate prin îmbinarea "pană şi uluc"[380], cu capace plane şi incizii de o rară frumuseţe. Tipul decorativ preferat era cel în care pe "cîmpul" central apar două motive principale, simetrice faţă de un ax. Chenarele din jur subliniază structura mobilei, delimitînd linia capacului şi marginile laterale. Motive străvechi, cum ar fi valul , brăduţul, rozeta sînt reunite în compoziţii de o aleasă distincţie, în care mulţimea liniilor nu creează nici un moment senzaţia de aglomeraţie.

Ornamentele lăzilor de zestre conţineau un cod anumit, legat de vrăji benefice, dorindu-se astfel tinerilor căsătoriţi sănătate, viaţă lungă, belşug şi copii. Semnificativă este şi gruparea ornamentelor: două rozete, două semicercuri, două flori, doi brăduţi - elementul care le uneşte fiind "c a l e a o c o l i t ă , c u s o r i".

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Ladă de zestre

Cofă pentru agheasmă

(Se pare că i-a aparţinut preotului Iraclie Porumbescu).

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

N O T E

1 Vezi Romulus Vuia, Studii de etnografie şi folclor. Ediţie îngrijită de Mihai Pop şi Ioan Şerb, prefaţă de Mihai Pop, Bucureşti, Editura Minerva, 1975,p.39.

2 Tancred Bănăţeanu , op.cit., p.61-62.

3 Pe Valea Şomuzului Mare acest tip de casă era cunoscut sub numele de b o r d e i .

4 Vezi fotografiile din Anexă.

5 **Arhiva de folclor a Moldovei şi Bucovinei** (AFMB). Anexă-chestionar, satul Lucăceşti,com.Drăgoieşti, jud. Suceava. (Facem precizarea că, în continuare, toate trimiterile la fondurile **manuscrise** ale AFMB se vor face prin indicarea în textul comentariului între paranteze rotunde, a localităţii din care provin informaţiile respective).

6 AFMB, Mg.59,II,22, inf.Maria A.Bulat, 64 de ani (1971), satul Rotopăneşti, com.Horodniceni.

7 Ibidem, Mg.59, II, 21.

8 AFMB, Anexă-chestionar.

9 Mircea Eliade, Arhitecture sacrée et symbolisme, în "Cahier de l'Herne", Paris, p.37.Vezi şi Gaston Bachelard. La poétique de l'espace, Paris, 197o.

1o Mircea Eliade, Comentarii la legenda Meşterului Manole, Bucureşti, Editura Publicom, 1943, p.45-46; Ion Taloş, Meşterul Manole. Contribuţie la studiul unei teme de folclor european, Bucureşti, Editura Minerva, 1973, p.92. Numeroase atestări ale acestor practici le întîlnim şi în folclorul romanic La francezi, de exemplu, în legendele despre podurile diavolului niciodată terminate: „Il y manque en effet une pierre qui n'a jamais pu être scellée Si on le place pendant le jour, le Diable, vient

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

la déranger la nuit" (Hugues Lapaire, Les légendes berrichonnes, Paris, Librairie Universitaire, 1927, p.1o7).

11 AFMB, Anexă-chestionar.

12 Vezi planşele cu f r o n t o a n e şi s t î l p i de cerdac(p.XLI$_1$ XLIV-XLV$_2$).

13 Tancred Bănăţeanu , op.cit., p.84.

14 Revista "Frîngurele", scoasă la Şendriceni-Dorohoi, judeţul Botoşani, anul VII, nr.53, p.719. Informaţia este publicată de Vasile Drobotă din Dolheştii Mici.

15 Mihai Niculăiasa şi Ana Niculăiasa, Monografia..., p.29.

16 Vezi planşele de la p.L şi LI.

17 Aspectele arhitectonice ale porţilor româneşti, aria de răspîndire, vechimea lor, ornamentica şi semnificaţiile acestor piese monumentale sînt tratate pe larg de Paul H.Stahl, Porţile ţărăneşti la români, în rev. "Studii şi cercetări de istoria artei", 2, 196o;Petru Caraman, Les portes monumentales de la Roumanie. Considération générales sur leur genèse et leur signification, în vol.Etudes roumaines et aroumaines "Sociétés européennes", 8. Sous la rédaction de Paul H.Stahl, Paris-Bucarest, 199o, p.27-42.

18 Vezi fotografiile din Anexă.

19 Răspunsuri la chestionarul lingvistic al lui B.P.Hasdeu,vol XII, satul Dolhasca.

2o AFMB, Anexă-chestionar.

21 Pentru alte informaţii, vezi Tancred Bănăţeanu, op.cit.,p. 271-351; Emilia Pavel, Portul popular moldovenesc, Iaşi, Editura Junimea, 1976.

22 AFMB, Anexă-chestionar.

23 Vezi Romulus Vuia, op.cit., p.58.

24 AFMB, Anexă-chestionar.

25 Vezi fotografiile din Anexă. Vezi şi Emilia Pavel, Melania Ostap, Un centru de cojocărit din zona Fălticenilor în "Revista muzeelor", nr.6, 1967.

26 Emilia Pavel, Sumanele moldoveneşti, în "Revista de etnogra-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

fie şi folclor", nr.4, tomul lo, Bucureşti, 1965.

27 AFMB, Anexă-chestionar.

28 Mircea Eliade, Traité d'histoire des religions, nouvelle édition, Paris, Payot, 1968, p.281.

29 Vezi şi Ion H.Ciubotaru, Silvia Ciubotaru, Obiceiurile agrare - o dominantă a culturii populare din Moldova, în "Anuar de lingvistică şi istorie literară", tomul XXIX, 1983-1984.B, p.1o7-131.

3o Toate acestea au în zonă o răspîndire cvasigenerală.

31 Romulus Vuia, op.cit., p.67.

32 Ibidem, Tipuri de păstorit la români, Bucureşti, Editura Academiei, 1964, p.134.

33 Atestat în mai multe sate din zonă.

34 Fondul de documente păstrate în AFMB, referitoare la acest capitol, este deosebit de consistent.

35 AFMB, Anexă-chestionar, satul Ciprian Porumbescu (Stupca).

36 Ibidem, satul Liteni-Moara.

37 Ibidem, satul Lucăceşti.

38 Ibidem, satul Moara Nică.

39 Toate aceste credinţe şi, evident, încă multe altele, de aceeaşi natură, au o largă răspîndire în satele de care ne ocupăm.

4o AFMB, Anexă-chestionar, satul Horodniceni.

41 Vezi imaginile de la p.XV-XVI.

42 Em.Grigorovitza, Dicţionarul geografic al Bucovinei, Bucureşti, Socec, 19o8, p.2o8-2o9.

43 Nicolae Densuşianu, Răspunsuri..., Ms.4559, p.224-232,297-298

44 Ibidem, p.224-232.

45 Vezi Ion Taloş, Solomonarul - în credinţele şi legendele populare româneşti, în "Anuar de lingvistică şi istorie literară", tomul XXV, 1976, p.39-53; Andrei Oişteanu, Balaurul şi Solomonarul - termenii unei ecuaţii mitice arhetipale, în vol.Motive şi semnificaţii mito-simbolice în cultura tradiţională românească, Bucureşti, Editura Minerva, 1989, p.166-259.

46 Elena Niculiţă-Voronca, op.cit., p.8o7.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

47 Ibidem, p.8o8.

48 Idem.

49 Romulus Vulcănescu, Coloana cerului, Bucureşti, Editura Academiei, 1972, p.114. În satul Răbîia din comuna Horodniceni, dăinuie şi astăzi amintirea următoarei întîmplări: în a doua jumătate a secolului trecut, cînd o bună parte din Moldova era bîntuită de holeră preotul din satul Brădăţel a schimbat hramul bisericii, punîndu-l sub patronatul Sfîntului Haralambie, prigonitorul tuturor molimelor. Şi astfel oamenii au scăpat de holeră (AFMB, Anexă-chestionar).

5o Nicolae Dunăre, Răspîndirea satelor specializate în meşteşuguri populare pe teritoriul României, în "Cibinium", vol.cit., p.45. Vezi şi Tancred Bănăţeanu, op.cit., p.14o-142.

51 Vezi Adrian Şuştea, Despre o anume treaptă a realităţii cosmice sau despre începutul devenirii, în "Revista de etnografie şi folclor", tomul 35, nr.2-3, 199o.

52 Mircea Eliade, De lá Zalmoxix la Genghis-Han. Studii comparative despre religiile şi folclorul Daciei şi Europei Orientale, traducere de Maria Ivănescu şi Cezar Ivănescu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 198o, p.94.

53 Ibidem, p.134.

54 Credinţe cvasigenerale.

55 Mircea Eliade, Regenerarea timpului, în vol.Eseuri.Mitul eternei reîntoarceri. Mituri, vise şi mistere, Bucureşti,Editura Ştiinţifică, 1991, p.45-73.

56 Credinţă cvasigenerală.

57 Mircea Eliade, Regenerarea timpului..., p.55.

58 AFMB, Anexă-chestionar (Corlata, Drăgoieşti, Lucăceşti,Măzănăieşti ş.a.).

59 Ibidem, vezi mai ales localităţile de la izvoarele Şomuzului A se vedea şi Fondul "Petru Caraman", Ms.21, satul Horodniceni.

6o AFMB, Anexă-chestionar.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

61 B.P.Hasdeu, Răspunsuri la chestionar..., Ms.343o, p.499.

62 S.Fl.Marian, Sărbătorile..., vol.I, p.19-2o.

63 Culese din satele Ciprian Porumbescu, Drăgoiești, Măzănăiești și Moara. Vezi și Lucia Cireș, Colinde din Moldova. Cercetare monografică, Iași, "Caietele Arhivei de Folclor", V, 1984.

64 Al.Rosetti, Colindele religioase la români, București, Cartea Românească, 192o, p.37, 48, 54 și 6o.

65 AFMB, Mg.138, II, 15.

66 Ion Bîrlea, Balade, colinde și bocete, vol.I, București, Casa Școalelor, 1924, p.1o6.

67 Gavril Bichigean, Colinde dintr-un colț de graniță, Năsăud, 1942, p.4o-42.

68 Ștefan Goanță și Ion Pițoiu, Folclor din Sălaj, Zalău, 1972, p.456-457.

69 Vezi fotografiile din Anexă.

7o S.Fl.Marian, Nunta..., p.67.

71 AFMB, Fondul "Petru Caraman", Ms.19.

72 Ion Mușlea, Cercetări etnografice și de folclor, vol.II. Ediție îngrijită și prefață de Ion Taloș, București, Editura Minerva, 1972, p.76. Vezi și Traian Herseni, Forme străvechi de cultură poporană românească. Studiu de paleoetnografie a cetelor de feciori din Țara Oltului, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977.

73 În anii din urmă au apărut mai multe contribuții la cercetarea acestui străvechi și complex obicei pe care îl reprezintă plugușorul. Vezi, mai ales, Petru Caraman, Colindatul la români, slavi și la alte popoare. Studiu de folclor comparat. Ediție îngrijită de Silvia Ciubotaru, prefață de Ovidiu Bîrlea, București, Editura Minerva, 1983; Vasile Adăscăliței, Istoria unui obicei : Plugușorul, Iași, Editura Junimea, 1987; Dumitru Pop, Obiceiuri agrare în tradiția populară românească, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1989.

74 Pentru referiri mai ample asupra acestui personaj, vezi

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Ion H.Ciubotaru, Silvia Ciubotaru, Obiceiurile agrare..., p.111-113.

75 AFMB, Mg.36,II,22.

76 James G.Frazer, Creanga de aur. Traducere de Octavian Nistor, note de Gabriela Duda, vol.III, Bucureşti, Editura Minerva, 1980, p.221-270.

77 AFMB, Mg.4, II, 67.

78 Petru Caraman, Descolindatul, "to Xetraguadisma", dans le sud-est européen, în "Comptes rendus du IV-e Congrès des géographes et des ethnographes slaves", Sofia, 1936; Descolindatul în sud-estul Europei.Partea I, în "Anuarul de folclor", II, Cluj-Napoca, 1981, p.57-94; Descolindatul în orientul şi sud-estul Europei. Partea a II-a, în "Memoriile Comisiei de folclor a Academiei Române", tomul I, Bucureşti, 1990, p.155-231. Sînt de făcut aici cîteva precizări Manuscrisul rămas de la profesorul Caraman este intitulat Descolindatul în orientul şi sud-estul Europei. Studiu de folclor comparat şi numără 900 de pagini, împărţite în două volume. La sugestia folcloristului Ovidiu Bîrlea, s-a încercat publicarea lucrării în "Anuarul de Folclor" din Cluj, unde urma să apară în serial. Din păcate, aşa cum s-a întîmplat cu ani în urmă şi în cazul Editurii pentru Literatură (Minerva), unde i s-a propus autorului eliminarea unor fragmente foarte importante, nici conducerea revistei clujene nu a putut trece de barierele cenzurii, încît publicarea lucrării a fost sistată. Peste aproape un deceniu însă, avea să apară un alt capitol din această importantă operă, ales de Iordan Datcu, la iniţiativa căruia s-a şi publicat în anul 1990. Să sperăm că nu peste multă vreme studiul profesorului Petru Caraman se va publica integral.

79 Credinţă întîlnită în toate satele.

80 Cea mai importantă lucrare pe această temă continuă să ră-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

mînă cartea lui Artur Gorovei, Ouăle de Paşti.Studiu de folklor, Bucureşti, Imprimeria Statului,1937. Printre lucrările mai recente se numără: Cornel Irimie, Arta încondeierii ouălor, în vol. Ţara Bîrsei, II, Bucureşti, Editura Academiei, p.267-290; Cristina Ghiuriţan, Colecţia de ouă încondeiate a Muzeului etnografic al Transilvaniei, în "Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei" pe anul 1976, Cluj-Napoca, 1976, p.83-112; Maria şi Nicolae Zanacinschi, Elemente de artă decorativă populară românească. (Decorarea ouălor meşteşug şi artă).Bucureşti, Editura Litera, 1985.

81 Antonín Václavík, Výroční obyčeje a lidové uměni, Praha,1959.

82 Arnold van Gennep, Le Folklore du Dauphiné (Isère), Paris, Maisonneuve, I-II, 1932.

83 A.Haberlandt - M.Haberlandt, Die Völker Europas und ihre Volkstümliche kultur. Stuttgart, 1928.

84 Artur Gorovei, Ouăle de Paşti; L'Ornamentation des oeufs de Paques chez les Roumains, Paris, 1930.

85 Vezi Petru Caraman, Colacii ceremoniali de Crăciun şi colindele, în vol. Colindatul la români..., p.473-385.În satul Răbîia, din comuna Horodniceni, se păstra o parte din ornamentul ce se făcea pe pască (crucea păştii), iar cînd făta o vacă îi dădea o bucăţică din pîinea respectivă, ca să dea lapte mult(AFMB, Anexă-chestionar).

86 Toate aceste credinţe şi încă multe altele cunosc şi astăzi o largă răspîndire în satele din zonă.

87 AFMB, Mg.34, I, 1o.

88 Elena Niculiţă-Voronca, Datinele..., p.515.

89 S.Fl.Marian, Naşterea..., p.266.

90 AFMB, Anexă-chestionar.

91 Elena Niculiţă-Voronca, Datinile ..., p.780.

92 Silvia Ciubotaru, Repere ale satirei în lirica populară(Contribuţii la studiul strigăturii), în "Anuar de Lingvistică şi Istorie Literară", tomul XXV, p.143-147.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

93 S.Fl.Marian, Nunta..., p.276.

94 Ibidem, p.325.

95 Ibidem, p.326.

96 Ibidem, p.325.

97 Silvia Ciubotaru, Rituri nupţiale din Moldova (Drumul mirilor), în "Anuar de lingvistică şi istorie literară", tomul XXX-XXXI. B, 1985-1987, p.141-146.

98 S.Fl.Marian, Nunta..., p.634.

99 Petru Caraman, Une ancienne coutume de mariage. Etude d'ethnographie du Sud-Est européen, în vol.Studii de folclor, II.Ediţie îngrijită de Viorica Săvulescu, studiu introductiv de Iordan Datcu, Bucureşti, Editura Minerva, 1988, p.144.

loo Vezi şi Alexandru Voevidca, op.cit., p.6o.

lol Petru Caraman, **Cîntecul nunului**. Din perspectiva originii, genezei şi a funcţiei sale. Contribuţie comparatistă la studiul epicii populare în versuri, în vol.Studii de folclor, I.Ediţie îngrijită de Viorica Săvulescu, studiu introductiv de Iordan Datcu, Bucureşti Editura Minerva, 1987, p.237.

lo2 Henri Lévy-Bruhl, L'ethnologie juridique, în vol.Ethnologie générale, publié sous la direction de Jean Poirier, Paris, Editions Gallimard, 1968, p.1147.

lo3 Idem.

lo4 René Allendy, Le symbolisme des nombres, Paris, 1948, p.385.

lo5 Nicolae Iorga, Istoria românilor în chipuri şi icoane,vol.I, Bucureşti, 19o5, p.177.

lo6 AFMB, Mg.138, I, 19.

lo7 Ibidem. Mg.4, I, 28.

lo8 Ibidem. Mg.121, II, 11.

lo9 Arnold van Gennep, Les rites de passage, Paris, 19o9.

llo Mircea Eliade, Mythologies of Death, în vol. Occultism, Witchcraft and Cultural Fashions, Chicago, 1976, p.33-35.

lll S.Fl.Marian, Înmormîntarea..., p.516.

ll2 Ion H.Ciubotaru, Cadrul etnografic al cîntecului funerar pe

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Valea Şomuzului Mare, în "Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei", X, Cluj-Naoca, 1978,p.371-39o.

113 Variantă lexicală pentru M i n u n i ţ ă (Minunea): pasăre mai mică decît un porumbel, cu penele pestriţe, care trăieşte în munţi şi iese numai noaptea. (DLR, 1967, p.578-579).

114 AFMB, Anexă-chestionar, inf.Gheorghe I.Florea, 67, satul Preuteşti.

115 S.Fl.Marian, Ornitologia..., p.435; Iuliu Bugnariu, Musa Someşană. Poesii poporale române din jurul Năsăudului, partea I, Balade, Gherla,1892 , p.39; C.Băcescu, Păsările în nomenclatura şi viaţa poporului român, Bucureşti, 1961,p.258-261.

116 "M i n u n e a u a i-o păsărică mică aşă, frumoasă, da cică-i făcută dintr-o fatî cari-o blăstămat-o mă-sa. Şi... are baladă făcută" (inf.Maria P.Precup, 76 de ani, satul Leşu). Aceeaşi informatoare ne-a relatat următoarea întîmplare: "O fată mergé la Sîngeorz-Băi cu căruţa, cu părinţî; iera bolnavî. Şî mărgînd pi valea Sîmgiorzului (pingă apă-s nişte arini, aşă)cînta o Minune (s.n.).Şî n-o văzut-o, numa fata...nici unu n-o văzut-o numa cît o auză cîntînd. Ş-apu o spus părinţî, zîci: nu trăieşti, numa on an!Asta-i estea ii. Nici o zî n-o trecut pisti an cîn o murit fata!"

117 S.Fl.Marian, Ornitologia...,I, p.435.

118 Inf.Leonora Sîngeorzan, 65, satul Tăure, Bistriţa-Năsăud.

119 Inf. Casandra D.Bilan, 84, satul Stupca.

12o Inf. Lucreaţia I.Drăgan, 72, satul Mintiu, Bistriţa-Năsăud.

121 Imediat după moarte, aceste paie se ard (Boteşti, Corlata). Pe Valea Someşului se arde şi patul pe care a stat bolnavul (Arhiva de Folclor Cluj - AFC, Ms.9ol, p.4 Obiceiul este semnalat şi la popoarele germanice. Vezi Paul Sartori, Sitte und Brauch, I, Leipzig, 19lo, p.144.

122 Inf. Catrina C.Aiorgoaie, 63, satul Dolheştii Mari.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

123 Inf.Maria V.Toiu, 65, satul Dolheştii Mici.

124 Informaţiile provin din AFC, Fondul "Ion Muşlea".

125 AFMB, Anexă-chestionar, satele Şendreşti, Godineşti (Bacău), Răuseni, Dracşani, Sulița (Botoşani), Corni, Costache Negri, Pupezeni (Galaţi), Buhalnița, Şipote,Pîrcovaci (Iaşi), Bălușești, Hlăpești, Spiridonești (Neamţ), Băcești, Pogonești, Valea lui Darie (Vaslui) Prisecani, Bogza (Vrancea) etc. La fel de răspîndită (apare şi pe Şomuz) este şi practica de a se aşeza cu gura-n jos vasul în care a fost spălat mortul. Adesea, se lasă sub el şi obiectele folosite la spălare. Toate rămîn aşa t r e i sau ş a p t e zile "să nu mai moară altcineva". Cu privire la evoluţia credinţelor referitoare la a p a folosită pentru spălarea defuncţilor ("apa moartă") se pot stabili cîteva faze succesive:

a. Se îngroapă împreună cu obiectele folosite la toaleta decedatului (Tarniţa, Orbeni-Bacău; Brăieşti,Leorda, Păltiniş-Botoşani; Urleşti-Galaţi; Ştefan cel Mare, Urecheni-Neamţ; Răbîia-Suceava; Odaia Bursucani-Vaslui; Pădureni-Vrancea);

b. Se aruncă într-un loc "părăsit". Nu se turna peste semănături şi nici la rădăcina pomilor roditori (Căpoteşti, Orăşa-Bacău; Mînăstirea Doamnei, Corni,Dobîrceni-Botoşani; Tălpigi, Smîrdan-Galaţi; Hălceni, Valea Oilor-Iaşi; Izvoarele, Agîrcia-Neamţ; Măzănăieşti, Ţoleşti-Suceava; Băbuşa, Toporăşti-Vaslui; Pufeşti-Vrancea);

c. Se dădea pe o apă curgătoare (Blăgeşti-Bacău; Bordeasca Veche-Vrancea);

d. Se vărsa "după casă", pentru a nu mai muri şi altcineva din casa respectivă, "să fugă moartea" (Prăjoaia, Rotăria-Bacău; Buimăceni, Sulița-Botoşani;Miclăuşeni, Poiana-Mărului-Iaşi; Brusturi, Grinţieş-Neamţ; Dorna-Candreni-Suceava; Obîrşeni-Vaslui);

e. Se turna "pe hat sau pe hotar" (Bajura-Botoşani;

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Baineţ-Suceava. Tot pentru a se opri moartea.

f. Se arunca sub gard (Agafton, Ştefăneşti-Botoşani; Lunca Rateş, Sireţel-Iaşi; Grumăzeşti, Cuiejdiu-Neamţ; Dolheştii Mari, Ţoleşti-Suceava; Rînceni, Dracxeni-Vaslui). În satul Ţoleşti (pe Şomuz) se pre-cizează că trebuie turnată "la 12 pari di la gard" pentru dezlegarea vămilor.

g. Se arunca într-un loc curat (chiar la rădăcina unui pom roditor), "să nu meargă mortu în iad", "să nu-l spurci" (Parincea, Lichitişeni-Bacău; Brehuieşti-Botoşani; Brăhăşeşti, Tudor Vladimirescu-Galaţi; Mogoşeşti-Siret, Heci-Iaşi; Piatra Şoimului-Neamţ; Mihăieşti, Ulma-Suceava; Sasova, Roşieşti-Vaslui; Boloteşti, Vidra-Vrancea).

h. Se arunca oriunde (Bijghir, Hîrja-Bacău; Rogojeşti-Botoşani; Dobrineşti-Galaţi; Mirceşti-Iaşi; Groşi-Neamţ; Panaci-Suceava; Pădureni-Vrancea ş.a.

126 AFMB, Anexă-chestionar, satul Sodomeni-Paşcani, jud.Iaşi.

127 Credinţa circulă şi în nordul Transilvaniei: "Aţa ceea încă să fură, ca să legi pe cine nu vrei să să-nsoare sau să se mărite"(inf.Rafila P.Sîngeorzan, 91, satul Tăure, Bistriţa-Năsăud).

128 James G.Frazer, Le Rameau d'or, Paris, 1923; Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, Dictionnaire des symboles, Paris, Seghers, vol.I-IV, 1973-1974. Vezi vol.III,p.267-272.

129 James G.Frazer, Le Rameau d'or, cap.XLIV; Mircea Eliade,Les representations de la mort chez les primitifs, în vol. Cahiers de la Pierre-qui-vivre, nr.41.

130 James G.Frazer, Le Rameau d'or, cap.XX; Dictionnaire des symboles, II, 1973, p.300-303.

131 Dictionnaire des symboles, I, 1973, p.161.

132 Inf.Ileana I.Riv. 72, satul Zvoriştea-Suceava.

133 L-am întîlnit în 15 din cele 20 de localităţi din judeţul Bistriţa-Năsăud, în care am efectuat cercetări folclorice directe.

134 AFMB, Anexă-chestionar, satele: Bolovăniş (Bacău), Griviţa

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

(Galaţi), Rînceni (Vaslui).

135 Paul Sartori, op.cit., p.139.

136 Dumitru Pop, Nicolae Bot, Ion Cuceu, Gheorghe Petrescu, Folclorul Văii Gurghiului (II), în **"Marisia"**. Studii şi materiale. Arheologie, istorie, etnografie, vol. VII, Tîrgu Mureş, Muzeul judeţean, 1977, p.399. Obiceiul există şi în satul Nimigea de Jos, Bistriţa-Năsăud: "Spre ziua cîn trebu ca sî-ngroapi mortu, fix la 12 noaptea, sî faci c i n a m o r t u l u i (s.n.). Stau, beu, mănîncă, cîntă, ca o distracţie" (inf.Lucreţia I.Lăcătuş, 36 de ani).

137 La această masă nu participau groparii, ei fiind singurii chemaţi după înmormîntare.

138 AFMB, Anexă-chestionar.

139 Este vorba de localităţile Borosoaia, com.Plugari şi Focuri.

140 AFMB, Anexă-chestionar, inf.Dumitru I.Oniga, 75. Vezi şi S. Fl.Marian, Înmormîntarea..., p.196-197.

141 AFMB, Anexă-chestionar, satul Bogza.

142 Dumitru Pop, Contribuţii la studiul jocurilor de priveghi din zona Văii Gurghiului, în "Revista de etnografie şi folclor", tom.13, nr.2, 1968, p.134.

143 Giuseppe Cocchiara, Giuochi e giuocattoli, în vol. Folklore, Milano, 1927; Ion Muşlea, op.cit., p.404-424.

144 AFMB, Anexă-chestionar, satele Suharău (Botoşani), Lunca-Vînători-Neamţ (Neamţ), Bordeasca Veche (Vrancea).

145 S.Fl.Marian, Înmormîntarea..., p.221.

146 Paul G.Brewster, "Baba-oarba" şi rudele ei din alte părţi, în "Revista de etnografie şi folclor", tom.15, nr.3 1970, p.231-236.

147 Angelo de Gubernatis, Cerimonie intorno al moribondo dell' occidente ariano, în vol. Storia comparata degli usi funebri in Italia e presso gli altri popoli Indo-Europei, Milano, 1890.

148 Cele "două beţe" măsoară circa 10 cm. şi au 4 feţe. Două din tre acestea se vopsesc în negru (sau se pun nişte

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

semne pe ele) şi două rămîn albe. Fiecare jucător le aruncă în sus: la care cad ambele feţe albe este "domn" şi, prin urmare, dictează pedepsele; cel cu două feţe negre este "ţigan" (execută pedepsele), iar cel căruia îi cade o faţă albă şi una neagră este "schijă", "coţofană" etc. şi primeşte pedepsele.

149 Inf.Ion I.Macovei, 68, satul Izvoarele, com.Suharău.

15o AFMB, Anexă-chestionar, satul Valea Seacă.

151 Ibidem, satele Lupeşti şi Măluşteni.

152 Ibidem, satele Urleşti şi Smîrdan (Galaţi), Şindrilari, Vidra şi Viişoara (Vrancea).

153 S.Fl.Marian, Înmormîntarea..., p.2oo.

154 Prişcala (Bricela, Bricelatul) se juca în Transilvania şi la Paşti. Vezi Adrian Fochi, Folclor românesc din Transilvania secolului al XVIII-lea, în "Revista de etnografie şi folclor", an.III, nr.1, 1958, p.45-62.

155 AFMB, Anexă-chestionar.

156 S.Fl.Marian, Înmormîntarea..., p.2o6-2o7.

157 Descrierea jocului Capra (aşa cum se face astăzi) seamănă întru totul cu aceea realizată de S.Fl.Marian în vol.cit., p.2o4.

158 AFMB, Anexă-chestionar, satul Zahareşti.

159 S.Fl.Marian, Înmormîntarea..., p.2o4.

16o Mihai Pop, Măştile de lemn din Bîrseşti-Topeşti, Vrancea, în "Revista de folclor", an.III, nr.1, 1958, p.7-26.

161 AFMB, Anexă-chestionar, satul Stroieşti.

162 Ibidem, satul Vornicenii Mari.

163 Ibidem, satele Zahareşti şi Lămăşeni.

164 Ernesto de Martino, Morte e pianto rituale nel mondo antico Torino, Einaudi, 1958.

165 Obiceiul de a lega cadavrul de mîini sau de picioare şi de a-l pune în mişcare, atunci cînd se apropia cineva de sicriu, era cîndva extrem de răspîndit. Astăzi însă se practică din ce în ce mai puţin, deoarece a provocat şi unele nenorociri. "Pi Valea Bourii, o fatî trăié bini cu on băitan şî el o murit. Amu,

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

alt băitan o ştiut cî fata sî duci la dînsu,la mort, I-o legat mîna cu aţî şî, cîn s-o dus fata sî-i pupi icoana, băitanu de-afarî i-o tras mîna la mort şî i-o vinit fetii în faţă. Cînd i-o vinit în faţî, po' ci trăit von ceas-doauă ş-o murit şî fata". (AFMB, Anexă-chestionar, inf.Elisabeta D.Tanasă,67).

166 Evhen Onatsky, Intorno alla morte. (Credenze, usi e costumi del populo Ucraino), Roma, 1929.

167 Paul Sartori, op.cit., p.129.

168 AFMB, Anexă-chestionar, satul Stupca.

169 Arnold van Gennep, Le Folklore, Paris, 1924. p.9o.

17o S.Fl.Marian, Înmormîntarea..., p.516.

171 AFMB, Anexă-chestionar, satul Dolheştii Mari.

172 Ibidem, satul Lămăşeni.

173 Ibidem, satele Băseşti (Bacău), Dobîrceni (Botoşani), Buhalniţa (Iaşi) şi Urecheni (Neamţ).

174 Practica este atestată şi pe Valea Gurghiului. Vezi "Marisia", p.398.

175 AFMB, Anexă-chestionar, satele Stupca şi Lămăşeni.

176 Ibidem, satul Dolheştii Mari.

177 Dictionnaire des symboles..., III, p.355-357.

178 În judeţul Bistriţa-Năsăud, pomul pomenelor este asimilat frecvent cu pomul de nuntă: "Să face pomuţ cu turte, ca la nuntă" (inf.Rafila P.Sîngeorzan, 91 ani, satul Tăure). "Apăi ala-i pom, îi pom de cununie (s.n.), dacă n-o fost cununat, n-o fost însurat, ştii..." (inf.Rafila I.Sigmirean, 73 ani, satul Şieu Măgheruş).

179 AFMB, Anexă-chestionar, satul Lămăşeni.

18o Romulus Vulcănescu, Coloana cerului..., p.75.

181 "Blid cu lingură şi două plăcinte" se dă şi în satul Zagra, jud.Bistriţa-Năsăud (inf.Ana I. Zînveli, 67).

182 AFMB, Anexă-chestionar, satele Stupca şi Liteni-Moara.

183 Valer Butură, Credinţe în legătură cu cultura grîului la românii din Transilvania, în rev."Sociologie românească", an.II, nr.7-8, p.358-362.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

184 Angelo de Gubernatis, op.cit., cap.III.

185 Dictionnaire des symboles...,I, p.2o8-2o9, II, p.272-273.

186 În Moldova, credinţele referitoare la strigoi sînt relativ numeroase. (Vezi AFMB, Anexă-chestionar, p.85).

187 Ion Muşlea, op.cit., p.7-28.

188 AFMB, Anexă-chestionar, satele Muncelul (Bacău), Balinţi (Botoşani), Miclăuşeni (Iaşi), Dorna Candreni, Lucăceşti (Suceava), Corodeşti, Gura Idrici (Vaslui), Şindrilari (Vrancea).

189 Ibidem, satul Băseşti (Bacău): "Se poate cununa o fată cu un fecior mort".

19o Bradul funebru (ca obiect ritual) cunoaşte în Moldova o largă răspîndire. El apare în mai multe variante:brad împodobit cu hîrtie colorată, panglici şi steguleţ negru la vîrf; brad în care se aşază hainele mortului ce vor fi date de pomană; brad ca substitut al pomului de înmormîntare etc. (AFMB, Anexă-chestionar p.129-139).

191 Romulus Vulcănescu, Coloana cerului..., p.69.

192 Edward Westermarck, L'origine et le développement des idées morales, tom.II, Paris, 1929, p.512.

193 AFMB, Anexă-chestionar, satul Mihăieşti, inf.Mariţa N.Talaşman, 53.

194 O situaţie similară este menţionată pentru zona Munţilor Apuseni. Vezi Tiberiu Graur, Jocuri de priveghi în Munţii Apuseni, în "Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei", pe anii 1971-1973, Cluj-Napoca,1973, p.595.

195 Inf.Maria P.Precup, 76, satul Leşu, Bistriţa-Năsăud.

196 Inf.Fironica I.Mureşan, 76, satul Şieuţ, Bistriţa-Năsăud.

197 AFMB, Anexă-chestionar, satele Godineşti şi Prădaiş (Bacău), Păltiniş (Botoşani).

198 Ibidem. Practica a fost întîlnită în aproape toate localităţile cercetare.

199 Mircea Eliade, Le soleil hierophante et psychopompe, în vol. Traite d'Histoire des religions, Paris, 197o.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

200 S.Fl.Marian, Înmormîntarea..., p.503.

201 Pompei Mureşanu, Fluviul Lethe sau "apa uitării" şi "cărarea de la stînga" din bocetele pădureneşti, în "Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei", Cluj-Napoca, IX, 1977, p.301-309.

202 James G.Frazer, La crainte des morts, Paris, 1934, p.210.

203 AFMB, Anexă-chestionar, inf.Natalia P.Păvăluc, 75, satul Boteşti.

204 Ibidem, inf.Valeria A.Gaşpar, 41, satul Zahareşti.

205 Ibidem, inf.Alexandra P.Muscă, 57, satul Măzănăieşti.

206 Inf. Leonora T.Sîngeorzan, 65.

207 Ion Conea, Clopotiva.Un sat din Haţeg, II, Bucureşti, Institutul de Ştiinţe Sociale, 1940, p.436.

208 Credinţa cunoaşte o mare răspîndire în întreaga Moldovă.Vezi şi Paul Henri Stahl, Le départ des morts. Quelques exemples roumains et balkaniques, în "Etudes Rurales" Paris, 1988, p.215-241.

209 Acest număr a jucat un rol deosebit în folclorul funerar al mai multor popoare: "selon ces croyances n'étant totalment mort qu'au bout de ce deloi, la ceremonie de ce jour, la quarantaine, est celle que leve des derniers interdits de desue" (Dictionnaire des symboles, III, p.70).

210 Arnold van Gennep, Le Folklore de la Flandre et du Hainaut français, Paris, 1935, p.125-126.

211 James G.Frazer, Le Folklore dans l'Ancien testament, Paris, 1924, cap.III.

212 AFMB, Anexă-chestionar, inf.Maria N.Şuteu, 75, satul Spătăreşti-Fălticeni.

213 Ibidem, inf.Leontina I.Apetroaie, 46, satul Preuteşti.

214 Aici am urmărit, nemijlocit, întreaga desfăşurare a ceremonialului funerar. (Anchetă prin observaţie).

215 AFMB, Anexă-chestionar, inf. Elena Olaru, 47, satul Rădăşeni

216 Vezi nota 214.

217 Ion H.Ciubotaru, Folclorul obiceiurilor familiale din Moldova (Marea trecere), Iaşi, "Caietele Arhivei de Folclor

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

VII, 1986.

218 Constatarea s-a putut face la înmormîntarea Mariei N.Rusu din satul Preuteşti.

219 Ion Biberi, Poezia, mod de existenţă, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1968, p.32.

22o Vezi textele din Antologie.

221 AFMB, Mg.58,I,2, satul Rotopăneşti.

222 Ibidem, Anexă-chestionar, satul Arghira.

223 Ovidiu Bîrlea, Bocetele şi verşurile funebre din ţinutul Pădurenilor (Hunedoara), în "Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei" pe anii 1968-197o, Cluj, 1971, p.5o9.

224 Vom nota cele trei spaţii de referinţă cu **A** (Valea Şomuzului) **B** (Nordul Transilvaniei) şi **C** (Restul Moldovei).Pentru răspîndirea motivelor în nordul Transilvaniei, vezi şi Ovidiu Bîrlea, Bocetele..., p.525-581.

225 **A** - Apare, ca formulă introductivă, în mai multe bocete din satele Liteni şi Zahareşti; **B** - O variantă îndepărtată există la S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.115; **C** - Atestări în bocetele din AFMB: Botoşana-Suceava.

226 **A** - Este prezent în localităţile Liteni, Răbîia, Rotopăneşti şi Stupca; **B** - O consemnare există la Vasile Scurtu, Cercetări folklorice în Ugocea românească (jud.Satu Mare), Bucureşti, 1942 ("Anuarul Arhivei de Folclor" **C** - Atestări în bocetele din AFMB: Pîrjol-Bacău,Ghindăoani, Ţibucanii de Sus, Urecheni-Neamţ, Botoşana, Doroteia, Frătăuţii Noi, Pîrteştii de Jos, Vicovul de Jos, Volovăţ-Suceava.

227 **A** - Circulă în localităţile Brădăţel, Dolhasca şi Stupca; **B** - În formulări foarte apropiate s-a cules din satele Mintiu şi Tăure, com.Nimigea, Bistriţa-Năsăud. Alte atestări: Const.Brăiloiu, Bocete din Oaş, Bucureşti, Socec, 1938; **C** - S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.514, "Şezătoarea", an.XXXI, nr.5-6, 1923 (Broşteni-Drăguşeni, Suceava; T.T.Burada, "Convorbiri Literare ", XII, 1, 1878 (Straja-Suceava); - Atestări în boce-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

tele din AFMB: Hărmăneştii Vechi-Iaşi, Urecheni-Ne- Pîrteştii de Jos, Volovăţ-Suceava.

228 **A** - Apare frecvent în satele Corlata, Hîrtop, Lămăşeni, Leucuşeşti, Liteni, Preuteşti, Rotopăneşti, Stupca şi Ţoleşti; **B** - S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.12o-121, 281-282, 497; Tache Papahagi, Graiul şi folclorul Maramureşului, Bucureşti, Cultura Naţională, 1925, p. 71; Scurtu, Ugocea, p.1o9-112; Ion Pop Reteganul, Bocete, adecă cîntări la morţi, Gherla, Aurora, 19o6, p.84, 135, 137, 144, 153-155, 16o, 169; Gavril Bichigean şi Ion Tomuţa, Bocete şi descîntece din ţinutul Năsăudului, Bistriţa, 1936 (pe copertă 1938), p.9, 13, 25, 32, 38; Zamfir Dejeu, Folclor muzical de pe Valea Drăganului. Schiţă monografică, Cluj-Napoca, 1976, p.63; Dumitru Pop, Folclor din zona Codrului, Baia Mare, 1978 (satele Băseşti şi Urminiş); AFC, Ms.1367 (satul Tîrlişua, Bistriţa-Năsăud); **C** - S.Fl. Marian, Înmormîntarea, p.529-53o (satul Bădeuţi-Suceava), p.535-536 (Putna-Suceava), p.537-538 (Bălăceana-Suceava), p.54o-542 (Sf.Ilie-Suceava), p.565-566 (Stulpicani-Suceava), p.5o8-5o9 (Mahala-Cernăuţi) p.512-514 (Crasna-Cernăuţi); T.T.Burada, "Convorbiri Literare", XIII, 2, 1879 (Laza-Vaslui), XIII, 1,1878 (Straja-Suceava); "Şezătoarea", II, 1893 (Crucea-Suceava) XXX, VI, 1922 (Broşteni-Drăguşeni, Suceava); Vasile Adăscăliţei, Bună dimineaţa lină fîntînă.Culegere de folclor literar, Botoşani, 1969 (Folc.lit.I) p.81, 88, 93 (Mîndreşti, Mitoc şi Tudora-Botoşani); Atestări în bocetele din AFMB: Buhalniţa, Hîrtoape, Sireţel-Iaşi; Borca, Grinţieş, Hlăpeşti-Neamţ;Botoşana, Doroteia, Frasin, Gemenea, Mihoveni, Păltinoasa, Pîrteştii de Sus, Şarul Bucovinei, Şcheia, Vicovul de Jos, Volovăţ-Suceava.

229 **A** - Are o circulaţie foarte mare (2o de localităţi). **B** - Figurează în cîteva bocete culese din satele Şieu Măghe -ruş şi Mintiu-Nimigea, jud,Bistriţa-Năsăud. Alte

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

atestări: S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.329; Const. Brăiloiu, Bocete, p.16; D.Pop, Folclor (satele Băseşti şi Urminiş); **C** - T.T.Burada, "Convorbiri Literare", XIII, 1, 1878, Răpciuni-Neamţ; Ibidem, Datinile poporului român la înmormîntări, Iaşi, Tip.Naţională, 1882 (Datinile), p.93, Stănileşti-Vaslui; S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.5o6, Calafindeşti-Suceava, p.528-529, Mînăstirea Humorului-Suceava; "Şezătoarea", XXX, 3-4, 1922, Broşteni-Drăguşeni-Suceava, an.XXXI, IV-VI, 1923; Ion Aniţei, St.Cîrstean, V.Iancu, Folclor literar din judeţul Botoşani Botoşani, 1969 (Folclor literar), p.8o, Mîndreşti-Botoşani; Folc.lit. I, p.53, Rîşca-Botoşani; Nicolae Densuşianu, Vechi cîntece şi tradiţii populare româneşti. Texte poetice din răspunsurile la "Chestionarul istoric" (1893-1897). Text stabilit, note, variante, indici şi studiu introductiv de I.Oprişan Bucureşti, Minerva, 1975 (Vechi cîntece) p.85, Zamostea-Suceava. Atestări în bocetele din AFMB: Ibăneşti, Murguţa, Vlădeni-Botoşani; Criveşti, Hărmăneştii Vechi, Sireţel, Sodomeni, Vînătorii-Iaşi; Borca, Galu, Hangu, Hlăpeşti, Lunca, Sabasa, Urecheni-Neamţ, Botoşana, Capu Codrului, Frătăuţii Noi, Mihoveni, Păltinoasa, Vicovu de Jos, Volovăţ-Suceava.

23o **A** - Figurează în mai multe bocete din Brădăţel, Dolheştii Mari, Drăgoieşti, Hîrtop, Lămăşeni, Moara, Probota, Rădăşeni şi Stroieşti; **B** - Nu este atestat; **C** - T.T. Burada, "Convorbiri literare", XII, 1, 1878, Răpciuni-Neamţ; S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.535,Putna-Suceava, p.565-566, Stulpicani-Suceava, "Şezătoarea", II, 1893, p.46, Crucea-Suceava; Grigore G. Tocilescu, Materialuri folkloristice, vol.I, partea a II-a, Bucureşti, Tip. Corpului Didactic, 19oo (Mat.folc.) p.15o2, Uscaţi-Neamţ; N.Densuşianu, Vechi cîntece, p.85, Zamostea-Suceava; Folclor lite-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

rar, p.83 şi 94, Mitoc şi Tudora-Botoşani, Folc. lit. I, p.51, Coţuşca-Botoşani; Atestări în bocetele din AFMB: Murguţa-Botoşani, Hărmăneştii Vechi Sireţel, Topile, Vînătorii-Iaşi, Hlăpeşti, Sabasa Ştefan cel Mare, Urecheni, Vînători-Neamţ, Neamţ, Capu Codrului, Mihoveni, Păltinoasa, Pîrteştii de Sus, Remezău, Volovăţ-Suceava.

231 **A** - Se numără printre "motivele" cele mai frecvente (24 de localităţi); **B** - S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p. 242; Z. Dejeu, Folclor, p.6o, 64; D.Pop, Folclor, satele Băseşti şi Ariniş; AFC, Ms.1367 (Tîrlişua-Bistriţa-Năsăud); **C** - S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.512-514, Crasna-Cernăuţi, p.522, Vicovu de Sus-Suceava, p.528, Cîmpulung Moldovenesc, p.54o-542, Sf.Ilie-Suceava; "Şezătoarea, XXXI, nr.4-6, 1923. Broşteni-Drăguşeni-Suceava; Al.Vasiliu, Cîntece urături şi bocete de-ale poporului, Bucureşti, 19o9 (Cîntece), p.19o, 194-195, Tătăruşi-Iaşi; T. T.Burada, "Convorbiri literare", XII, 1, 1878, Tereblecea-Cernăuţi, p.95-97, Răpciuni-Neamţ, Stănileşti-Vaslui; Folclor literar, p.84, Draxini-Botoşani; Folc.lit. I, p.52 şi 54, Coţuşca şi Rîşca-Botoşani; atestări în bocetele din AFMB: Agafton, Havîrna, Ibăneşti, Murguţa, Pîrîul Negru, Tătărăşeni-Botoşani; Buhalniţa-Iaşi, Hangu, Hlăpeşti-Urecheni-Neamţ; Botoşana, Capu Codrului, Frătăuţii Noi, Ipoteşti, Şarul Bucovinei, Volovăţ-Suceava, Bogheşti, Pădureni-Vrancea.

232 **A** - Apare în mai multe bocete din localităţile Dolheştii Mari, Lămăşeni, Mihăieşti, Rotopăneşti şi Zahareşti; **B** - AFC, Ms.1367 (Tîrlişua-Bistriţa-Năsăud); **C** - S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.5o8-5o9, Mahala-Cernăuţi, p.51o, Vicovu de Sus-Suceava, p.532-533, Putna-Suceava, p.519-52o, Mologia-Cernăuţi; "Şezătoarea", II, 1893, p.46, Crucea-Suceava, XXX, nr.3-4, 1922, p.122-123, Broşteni-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Drăguşeni-Suceava; Al.Vasiliu, Cîntece, p.192, 198 Tătăruşi-Iaşi; Atestări în bocetele din AFMB: Topile-Iaşi, Galu, Ghindăoani, Sabasa, Ştefan cel Mare, Tîrpeşti, Ţibucanii de Sus, Urecheni, Vînători-Neamţ, Neamţ, Botoşana, Frătăuţii Noi, Ilişeşti, Mihoveni, Păltinoasa, Pîrteştii de Jos, Stulpicani, Şarul Bucovinei, Vatra Moldoviţei, Vicovu de Jos-Suceava.

233 **A** - Bocetele în care este consemnat "motivul" provin din Boteşti, Brădăţel, Horodniceni, Mihăieşti şi Stupca; **B** - Const.Brăiloiu, Bocete, p.11; **C** - S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.517 şi 526, Calafindeşti-Suceava; Al.Vasiliu, Cîntece, p.197-198, Tătăruşi-Iaşi; Folclor literar, p.85, Draxini-Botoşani; Atestări în bocetele din AFMB: Hudeşti-Botoşani, Ştefan cel Mare-Neamţ, Păltinoasa-Suceava.

234 **A** - Are frecvenţă sporită în satele Arghira, Boteşti, Dolheştii Mici, Drăgoieşti, Liteni, Mihăieşti, Rădăşeni, Stupca şi Ţoleşti; **B** - Motivul este consemnat în mai multe bocete culese din Lunca-Şieuţ şi Mintiu-Tăure, com.Nimigea, Bistriţa-Năsăud (AFMB); Alte atestări: Pop-Reteganul, Bocete, p.172, Hordou-Năsăud; Bichigean-Tomuţa, Bocete, p.16, Mititei-Năsăud; **C** - T.T.Burada, "Convorbiri literare", XII, 1, 1878, Răpciuni-Neamţ; S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.515, Bilca-Suceava, p.535, Putna-Suceava, p.540-542, Sf.Ilie-Suceava; Folc.lit.I, p.52, Coţuşca-Botoşani; Atestări în bocetele din AFMB: Gîrcina, Tîrpeşti, Ţibucanii de Sus, Urecheni, Vînători-Neamţ, Zăneşti-Neamţ; Botoşana, Capu Codrului, Ciocăneşti, Doroteia, Păltinoasa, Pîrteştii de Jos-Suceava.

235 **A** - Este prezent în cîteva bocete provenite din Boteşti, Dolhasca, Dolheştii Mari, Dolheştii Mici şi Probota; **B** - Nu este semnalat; **C** - "Şezătoarea", XXX, 3-4, 1922, Broşteni-Drăguşeni-Suceava; Folc.lit.I, p.54, Rîşca-Botoşani.

236 **A** - Este un "motiv" foarte răspîndit (25 de localităţi); **B**

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.28o; Pop-Reteganul, Bocete, p.14o, 163, 171; Bichigean-Tomuţa, Bocete, p.28; D.Pop, Folclor, satul Băseşti-Maramureş; AFC, Ms.1367 Tîrlişua-Bistriţa-Năsăud; C - "Şezătoarea, XXX, 3-4, 1922, p.122-123, Broşteni-Drăguşeni-Suceava; Atestări în bocetele din AFMB: Sarafineşti, Vlădeni-Botoşani, Sireţel-Valea Seacă, Verşeni-Iaşi; Borca, Buhalniţa, Ghindăoani, Tîrpeşti, Ţibucanii de Sus, Urecheni, Vînători Neamţ-Neamţ; Botoşana, Frasin, Frătăuţii Noi, Ilişeşti, Mihoveni, Pîrteştii de Jos-Suceava.

237 A - Bocetele în care figurează sînt din Boteşti, Brădăţel, Dolheştii Mari, Horodniceni, Lămăşeni, Liteni, Măzănăieşti, Mihăieşti, Rotopăneşti şi Valea Poienei; B - Nu este semnalat; C - Atestări în bocetele din AFMB: Topile-Iaşi, Ghindăoani, Hlăpeşti; Ţibucanii de Sus, Urecheni-Neamţ, Botoşana, Capu Codrului, Frasin, Gemenea-Suceava.

238 A - Apare în localităţile Arghira, Dolheştii Mici, Drăgoieşti Lămăşeni, Liteni, Lucăceşti, Mihăieşti, Rădăşeni şi Stupca; B - Figurează în două bocete culese din satele Mintiu şi Tăure-Bistriţa-Năsăud (AFMB). Alte atestări: D.Pop, Folclor, satul Ariniş-Maramureş; AFC, F.A. 08854, Băiţa-Maramureş; C - T.T.Burada, "Convorbiri literare", XII, 1, 1878, Tereblecea-Cernăuţi; S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.517-518, Calafindeşti-Suceava, p.521, Boian-Cernăuţi; Şezătoarea", II, 1893, p.46, Crucea-Broşteni-Suceava; Al.Vasiliu, Cîntece, p.19o, Tătăruşi-Iaşi; Folclor literar, p.79 şi 94, Mîndreşti şi Tudora - Botoşani; Atestări în bocetele din AFMB: Cucuieţi-Bacău, Hîrtoape, Sireţel, Topile-Iaşi, Borca, Grinţieş, Ţibucanii de Sus-Neamţ, Capu Codrului, Doroteia, Gemenea, Mihoveni, Păltinoasa, Stulpicani, Şcheia-Suceava.

239 A - În formulări apropiate de cîntecul liric se întîlneşte

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

în localităţile Boteşti, Stupca şi Zahareşti; **B** - Nu este semnalat; **C** - Atestări în bocetele din AFMB: Sireţel-Iaşi, Frătăuţii Noi, Pîrteştii de Jos, Todireşti-Suceava.

240 **A** - Poate fi urmărit într-un număr mare de bocete culese din peste 18 localităţi; **B** - Nu este semnalat; **C** - Atestări în bocetele din AFMB: Murguţa-Botoşani, Botoşana, Doroteia, Stulpicani, Şcheia, Vatra Moldoviţei-Suceava.

241 **A** - Se numără printre motivele rare. Apare doar în două bocete culese din satul Stupca; **B** - Figurează în bocetele ce s-au înregistrat în satul Tăure-Bistriţa-Năsăud (AFMB); AFC, Ms.1367, satul Tîrlişua, Bistriţa-Năsăud **C** - Nu este semnalat.

242 **A** - Este un motiv foarte răspîndit, fiind prezent în bocetele din peste 30 de localităţi; **B** - Pentru nordul Ardealului există, de asemenea, mai multe atestări în colecţiile AFMB, provenind în special din localităţile Lunca, Şieuţ, Tăure şi Nimigea - Bistriţa-Năsăud: S. Fl.Marian, Înmormîntarea, p.122, 281-282; Pop-Reteganul, Bocete, p.140, 173; Bichigeanu-Tomuţa, Bocete, p.10, 13, 20, 28, 32; Z.Dejeu, Folclor, p.67-68; D. Pop, Folclor, satele Băseşti şi Odeşti-Maramureş; **C** - T.T.Burada, "Convorbiri literare", XII, 1, 1878, Răpciuni-Neamţ; XIII, 2, 1879, Chiţoc-Basarabia; Ibidem, Datini, p.93-95, Stănileşti-Vaslui; S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.509-510, satul Vicovu de Sus-Suceava, p.514, Crasna-Cernăuţi, p.519-520, Mologia-Cernăuţi, p.517-518, Calafindeşti-Suceava, p.533-534, Vama-Suceava, p.535, 540-542, Putna şi Sf.Ilie-Suceava; "Şezătoarea", II, 1893, p.46, Crucea-Suceava, XXX, 6, 1922, Broşteni-Drăguşeni-Suceava; Al.Vasiliu, Cîntece, p.190, 195-198, Tătăruşi-Iaşi; V.Adăscăliţei, Cîte mama mi le-o spus. Culegere de folclor literar, Botoşani, 1971 (Folc.lit. II), p.95, Concheşti-Botoşani, Folc.lit.I, p.51-52, Coţuşca-Botoşani; Atestări

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

în bocetele din AFMB: Criveşti, Hărmăneştii Vechi, Sireţel, Sodomeni, Topile, Vînătorii-Iaşi, Borca, Drăgăneşti, Gîrcina, Grinţieş, Hangu, Hlăpeşti, Lunca, Pîrîul Cîrjei, Ştefan cel Mare, Tîrpeşti, Ţibucanii de Sus, Urecheni, Zăneşti-Neamţ, Botoşana, Capu Codrului, Doroteia, Frasin, Frătăuţii Noi, Gemenea, Ipoteşti, Mihoveni, Păltinoasa, Pîrteştii de Jos, Pîrteştii de Sus, Pojorîta, Stulpicani, Şarul Bucovinei, Şcheia, Vicovu de Jos, Volovăţ-Suceava, Bogza-Vrancea

243 **A** - Variantele care apar provin din Lămăşeni, Măzănăieşti, Probota, Stupca şi Ţoleşti; **B** - Figurează în bocetele din Tăure şi Nimigea, Bistriţa-Năsăud (AFMB); Alte atestări: S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.282, 572; Pop-Reteganul, Bocete, p.81; Bichigeanu-Tomuţa, Bocete, p.29 şi 41; G.Breazul, Patrium Carmen. Contribuţii la studiul muzicii româneşti, Craiova, Scrisul Românesc, f.a. (Breazul, Patrium). p.184; D.Pop, Folclor, satele Ariniş şi Băseşti-Maramureş; **C** - T.T.Burada, "Convorbiri", XII, 1, 1878. Răpciuni-Neamţ, XIII, 2, 1879 Chiţoc-Basarabia; S.Fl.Marian, p.517-518, 540-542, 565-566, satele Calafindeşti, Sf.Ilie, Stulpicani-Suceava; "Şezătoarea", XXX, 10-11, 1922, Broşteni-Drăguşeni-Suceava; Atestări în bocetele din AFMB: Valea Seacă-Iaşi, Gălăneşti, Gemenea, Mihoveni, Pîrteştii de Jos, Pîrteştii de Sus, Şcheia-Suceava, Bogza-Vrancea.

244 **A** - Figurează doar în două bocete culese din satele Dolheştii Mici şi Lucăceşti; **B** - D.Pop, Folclor, satul Băiţa de sub Codru-Maramureş; **C** - Al.Vasiliu, Cîntece, p.197, satul Tătăruşi-Iaşi; Atestări în bocetele din AFMB: Criveşti-Iaşi.

245 **A** - Cunoaşte o largă răspîndire, fiind atestat în peste 20 de localităţi; **B** - S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.573; C.Brăiloiu, Bocete, p.11; D.Pop, Folclor, satele Băiţa de sub Codru şi Băseşti-Maramureş; AFC, Ms.1367, satu Tîrlişua-Bistriţa-Năsăud; F.A., o8873, Băiţa-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Maramureş; **C** - T.T.Burada, "Convorbiri literare",XII, 1, 1878, satul Răpciuni-Neamţ, Crasna-Cernăuţi,XIII, 7, 1879, Hangu-Neamţ; S.Fl.Marian, Înmormîntarea,p. 5o8-5o9, Mahala-Cernăuţi, p.526, 532-533, satele Calafindeşti şi Putna-Suceava; "Şezătoarea", XXX,3-4, 6, 1o-11, 1922, Broşteni-Drăguşeni-Suceava, XXXI,9-1o, 1923, Broşteni-Drăguşeni-Suceava; Al.Vasiliu,Cîntece, p.191, 194, 196-198, Tătăruşi-Iaşi; Folc.lit.II p.93-94, Havîrna-Botoşani; Atestări în bocetele din AFMB: Cucuieţi-Bacău, Brehuieşti, Hudeşti, Murguţa, Sarafineşti, Vlădeni-Botoşani, Buhalniţa, Criveşti, Sireţel, Topile, Vînătorii-Iaşi, Borca, Drăgăneşti, Galu, Ghindăoani, Gîrcina, Grinţieş, Hlăpeşti, Lunca, Tîrpeşti, Ţibucanii de Sus, Urecheni, Vînători-Neamţ, Zăneşti-Neamţ, Botoşana, Capu Codrului, Doroteia,Frătăuţii Noi, Pîrteştii de Jos, Stulpicani, Şcheia,Volovăţ-Suceava, Vulcăneasa-Vrancea.

246 **A** - Există o singură atestare într-un bocet culeş de la Stupca de S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.5o3; **B** - Ibidem, p.572-573; C.Brăiloiu, Bocete, p.9; Pop-Reteganul,Bocete, p.141; AFC, F.A., o8854, Băiţa-Maramureş; **C** - Atestări în bocetele din AFMB: Sireţel-Iaşi, Ghindăoani-Neamţ, Botoşana, Doroteia, Pojorîta-Suceava,Bolotești-Vrancea.

247 **A** - Este integrat în cîteva texte culese din Dolhasca şi Stupca; **B** - Apare foarte rar; **C** - S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.5o9-51o, Vicovu de Jos-Suceava, p.519-52o, Mologia-Cernăuţi, p.528, Cîmpulung Moldovenesc; Folclor literar, p.79, Mîndreşti-Botoşani; Atestări în bocetele din AFMB: Urecheni-Neamţ, Ilişeşti, Ipoteşti Păltinoasa, Vicovu de Jos-Suceava.

248 **A** - Apare în 39 de localităţi; **B** - Este prezent în 4 bocete culese din Mintiu şi Tăure-Bistriţa-Năsăud (AFMB); Alte atestări: S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.129,28o, 283; Ion Bîrlea,Literatură populară din Maramureş,

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

vol.I-II. Ediţie îngrijită de Iordan Datcu, prefaţă de Mihai Pop, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1968 (Bîrlea, Lit.pop.), p.18o; **C** - S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.532-533, 537-538, satele Putna şi Bălăceana-Suceava; "Şezătoarea",XXXI, 7-8 şi 9-1o, 1923, Broşteni-Drăguşeni-Suceava; Folc.lit.I, p.51, Coţuşca-Botoşani; Atestări în bocetele din AFMB: Murguţa-Botoşani, Ştefan cel Mare, Tîrpeşti, Ţibucanii de Sus, Urecheni-Neamţ, Capu Codrului, Frasin, Vicovu de Jos-Suceava.

249 **A** - Se întîlneşte în două bocete din Moara şi Zahareşti; **B** - Textele care îl consemnează provin din satele Suplai, Poienile Zăgrii şi Zagra-Bistriţa-Năsăud (AFMB); **C** - S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.558, Putna-Suceava; Folclor literar, p.83, Mitoc-Botoşani; Folc.lit.I,p. 52, Coţuşca-Botoşani; Folc.lit.II, p.95, Conceşti-Botoşani; Atestări în bocetele din AFMB: Botoşana, Pîrteştii de Sus-Suceava.

25o **A** - Este mai frecvent în bocetele pentru mamă şi tată. Apare în 17 localităţi; **B** - Îl atestă bocetele din Lunca-Şieuţ, Mintiu şi Tăure-Bistriţa-Năsăud (AFMB); **C** - S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.5o6, 54o-542, satele Calafindeşti şi Sf.Ilie-Suceava, "Şezătoarea", XXX,3-4, 1922, Broşteni-Drăguşeni-Suceava; Folclor literar, p.83, Mitoc-Botoşani; Folc.lit.I, p.52, Coţuşca-Botoşani; Folc.lit.II, p.95, Conceşti-Botoşani; Atestări în bocetele din AFMB: Corni, Murguţa-Botoşani, Criveşti-Iaşi, Urecheni-Neamţ, Botoşana, Capu Codrului, Dorneşti, Frasin, Frătăuţii Noi, Mihoveni, Păltinoasa, Stulpicani, Volovăţ-Suceava.

251 **A** - Satele în care circulă sînt Corlata, Drăgoieşti, Lămăşeni, Liteni, Rotopăneşti şi Ţoleşti; **B** - O variantă s-a cules din satul Mintiu-Bistriţa-Năsăud (AFMB). Alte atestări: S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.281, 283, 531-532; C.Brăiloiu, Bocete, p.17; Pop-Reteganul, Bocete, p.86, 135, 137, 14o, 142; Bichigean-Ţomuţa,

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Bocete, p.21; Z.Dejeu, Folclor, p.65, 67; AFC, Ms. 13o1, Sîngeorz-Băi, Ms.1367, Tîrlişua-Bistriţa-Năsăud; **C** - T.T.Burada, "Convorbiri literare", XII,1, 1878, Tereblecea-Cernăuţi; S.Fl.Marian, Înmormîntarea p.555, Putna- Suceava; Folc.lit.I, p.54, Rîşca-Botoşani; Atestări în bocetele din AFMB: Sireţel-Iaşi, Ghindăoani, Grinţieş, Ţibucanii de Sus, Zăneşti-Neamţ, Botoşana, Capu Codrului, Frătăuţii Noi, Ilişeşti,Pîrteştii de Jos, Pojorîta, Şcheia, Volovăţ-Suceava.

252 **A** - Figurează în unele texte din Corlata, Drăgoieşti, Liteni, Lucăceşti, Moara, Răbîia şi Ţoleşti; **B** - Apare în bocetele culese din Nimigea-Bistriţa-Năsăud (AFMB);Alte atestări: Pop-Reteganul, Bocete, p.86; Bichigean-Tomuţa, Bocete, p.18 şi 35; Z.Dejeu, Folclor, p.68; AFC, F.A.,o8,o89o8, Băiţa-Maramureş; **C**-Nu este atestat.

253 **A** - Aria de răspîndire a motivului include satele Boteşti,Dol-heştii Mici, Liteni, Stupca şi Ţoleşti. Pentru satul Stupca există o atestare şi la S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.5o3; **B** - Ibidem, p.259, 262, 268, 28o;Pop-Reteganul, Bocete, p.88, 133, 164, 173; Bichigean-Tomuţa, Bocete, p.17, 19-2o, 35; D.Pop, Folclor, satul Băseşti-Maramureş; AFC, Ms. 13o1, Sîngeorz-Băi-Bistriţa-Năsăud; AFC, F.A., o89o8 şi o89o9, Băiţa-Maramureş; **C** - "Şezătoarea", XXXI, 7-8, 1923, Broşteni-Drăguşeni-Suceava; Atestări în bocetele din AFMB: Drăgăneşti, Galu, Piatra Şoimului, Sabasa, Ştefan cel Mare, Vînători-Neamţ-Neamţ, Botoşana, Pojorîta, Vicovu de Jos-Suceava, Vulcăneasa-Vrancea.

254 **A** - Apare în satele Corlata, Lămăşeni, Liteni, Măzănăieşti, Mihăieşti, Moara, Răbîia, Stupca şi Ţoleşti; **B** - Este prezent în unele bocete culese din Mintiu şi Tăure - Bistriţa-Năsăud (AFMB); Alte atestări: S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.573; Pop-Reteganul, Bocete, p.81-82, Bichigean-Tomuţa, Bocete, p.41; Breazul, Patrium,p. 184; AFC, Ms.1367, Tîrlişua-Bistriţa-Năsăud; F.A.,

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

o8854, Băiţa-Maramureş; **C** - "Şezătoarea", XXX, 6,10-11, 1922 şi XXXI, 7-8, 1923, Broşteni-Drăguşeni-Suceava; Al.Vasiliu, Cîntece, p.194-195, Tătăruşi-Iaşi; Folc.lit.II, p.93, Havîrna-Botoşani; Atestări în bocetele din AFMB: Pîrîul Cîrjei, Sabasa, Ţibucanii de Sus-Neamţ, Botoşana, Doroteia, Frătăuţii Noi, Şcheia, Vatra Moldoviţei-Suceava.

255 **A** - Cunoaşte o largă răspîndire în satele Dolheştii Mici,Drăgoieşti, Stupca şi Zahareşti; **B** - Circulă în satele Tăure şi Nimigea-Bistriţa Năsăud (AFMB); Alte atestări: S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.8o şi 317; D. Pop, Folclor, Băiţa de sub Codru şi Băşeşti-Maramureş AFC, Ms.1367, Tîrlişua-Bistriţa-Năsăud, F.A., o8873, Băiţa-Maramureş; **C** - Atestări în bocetele din AFMB: Lunca, Ţibucanii de Sus, Vînători-Neamţ-Neamţ, Botoşana-Suceava.

256 **A** - Figurează în bocetele din Preuteşti, Răbîia, Spătăreşti şi Stupca. Pentru ultima localitate vezi şi S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.5o5; **B** - O variantă s-a înregistrat în satul Suplai-Bistriţa-Năsăud (AFMB); Alte atestări: S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.497; C. Brăiloiu, Bocete, p.8-9 ; **C** - T.T.Burada, "Convorbiri Literare", XIII, 2, 1879, Laza-Vaslui; S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.522, Vicovu de Sus-Suceava; Atestări în bocetele din AFMB: Criveşti-Iaşi, Grinţieş, Ţibucanii de Sus-Neamţ, Botoşana, Pîrteştii de Sus-Suceava.

257 **A** - Există o singură atestare într-un bocet din Dolhasca; **B** S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.86; Z.Dejeu, Folclor, p.66; **C** - T.T.Burada, "Convorbiri Literare", XII, 1, 1878, Straja-Suceava, XIII, 2, 1879, Laza-Vaslui şi Chiţoc-Basarabia; S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.528-529,Mînăstirea Humorului-Suceava; Atestări în bocetele din AFMB: Hărmăneştii-Vechi, Hîrtoape, Sireţel, Vînătorii-Iaşi, Grinţieş, Urecheni-Neamţ, Capu Codru-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

lui, Frasin, Frătăuţii Noi, Pojorîta-Suceava.

258 **A** - Motivul apare în cîteva bocete culese din satele Huşi, Lămăşeni, Leucuşeşti şi Preuteşti; **B** - O variantă s-a cules din satul Şieu-Măgheruş-Bistriţa Năsăud (AFMB); Alte atestări: S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.589; Bichigean-Tomuţa, Bocete, p.9; Pop-Reteganul, Bocete, p.138; Z.Dejeu, Folclor, p.61 şi 63; **C** - T.T. Burada, Datini, p.1o8-1o9, Secu Buhalniţii-Neamţ; Folclor literar, p.93, Tudora-Botoşani; Atestări în bocetele din AFMB: Corni-Botoşani, Hărmăneştii Vechi-Iaşi, Borca-Neamţ, Capu Codrului, Mihoveni, Şarul Bucovinei-Suceava.

259 **A** - Este întîlnit în bocetele pentru tineri (flăcău, fată mare) culese din satele Brădăţel, Drăgoieşti, Liteni, Mihăieşti, Rotopăneşti, Stupca, Ţoleşti şi Zahareşti; **B** - O variantă s-a cules din satul Mintiu-Bistriţa-Năsăud; Alte atestări: S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.259; Bîrlea, Lit.pop., p.185; Scurtu, Ugocea, p. 111 şi 114; C.Brăiloiu, Bocete, p.19; Pop-Reteganul, Bocete, p.87 şi 138; Bichigean-Tomuţa, Bocete, p.12, 17 şi 25; Z.Dejeu, Folclor, p.62, 64-65, 67; D.Pop, Folclor, satele Ariniş, Băiţa de sub Codru şi Băseşti -Maramureş; **C** - T.T.Burada, "Convorbiri Literare", XII, 1; 1878, Tereblecea-Cernăuţi; Ibidem, Datini, p.93, Stănileşti-Vaslui; "Şezătoarea", XXXI, 7-8, 1923, Broşteni-Drăguşeni-Suceava; Al.Vasiliu, Cîntece, p.191, 193, 197-198, satul Tătăruşi-Iaşi; Folclor literar, p.82, Mîndreşti-Botoşani; Atestări în bocetele din AFMB: Corni-Botoşani, Criveşti-Iaşi, Borca, Ţibucanii de Sus, Urecheni-Neamţ, Botoşana, Frătăuţii Noi, Pîrteştii de Jos, Pîrteştii de Sus, Volovăţ -Suceava, Pădureni, Vulcăneasa-Vrancea.

26o **A** - Este prezent în unele bocete din Lămăşeni, Liteni, Preuteşti şi Stupca; **B** - O variantă s-a cules din satul Mintiu-Bistriţa-Năsăud (AFMB); Este atestat şi la S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.282, 589; **C** - Atestări

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

în bocetele din AFMB: Borca, Urecheni, Sabasa-Neamţ.

261 A - Se numără printre motivele foarte rare. Apare la Liteni-Moara şi Probota; B - Nu este semnalat; C - Atestări în bocetele din AFMB: Frătăuţii Noi, Pîrteştii de Jos -Suceava.

262 A - Se numără printre motivele rare. Figurează în cîteva bocete culese din Liteni-Moara, Măzănăieşti şi Zahareşti; B - O variantă foarte frumoasă apare într-un bocet din Tăure, com.Nimigea-Bistriţa-Năsăud; Alte atestări: D.Pop, Folclor, satul Băseşti-Maramureş;AFC, F.A., o8873, Băiţa-Maramureş; C - Nu este atestat.

263 A - Circulă în localităţile Dolhasca, Lămăşeni, Mihăieşti, Răbîia şi Zahareşti; B - Nu este atestat; C - S.Fl. Marian, Înmormîntarea, p.51o-511, Crasna- Cernăuţi; Al.Vasiliu, Cîntece, p.191-192, 194-195, Tătăruşi-Iaşi; Folc.lit.II, p.94, Havîrna-Botoşani; Atestări în bocetele din AFMB: Hudeşti-Botoşani; Buhalniţa, Hărmăneştii Vechi, Sireţel-Iaşi, Drăgăneşti, Hlăpeşti Vînători-Neamţ, Zăneşti-Neamţ, Botoşana, Capu Codrului, Pojorîta, Todireşti-Suceava.

264 A - Este unul dintre motivele cu largă circulaţie. Figurează în bocetele culese din 17 localităţi; B - S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.283; Breazul,Patrium, p.189;Bichigean-Tomuţa, Bocete, p.21 şi 34; C- T.T.Burada, "Convorbiri Literare", XII, 1, 1878, Straja-Suceava, XIII, 2, 1879, Laza-Vaslui; S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.5o6, 537-538, satele Calafindeşti şi Bălăceana- Suceava; "Şezătoarea", II, 1893, p.46, XXX,3-4, 1922, satele Crucea şi Broşteni-Drăguşeni-Suceava;Al Vasiliu, Cîntece, p.193, 197-198, Tătăruşi-Iaşi;Atestări în bocetele din AFMB: Buhalniţa, Criveşti, Hărmăneştii Vechi, Hîrtoape, Topile, Vînătorii-Iaşi, Ghindăoani, Lunca, Tîrpeşti, Vînători-Neamţ, Urecheni -Neamţ, Botoşana, Frătăuţii Noi, Gemenea, Ilişeşti, Păltinoasa, Pîrteştii de Jos, Pîrteştii de Sus, Pojorîta, Şcheia, Vicovu de Jos, Volovăţ-Suceava.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

265 **A** - Apare în unele texte din satele Boteşti, Dolheştii Mici, Lămăşeni, Liteni, Stupca şi Ţoleşti; **B** - Vezi Ovidiu Bîrlea, Bocetele; **C** - S.Fl.Marian, Înmormîntarea,p. 51o-511, Crasna-Cernăuţi; "Şezătoarea", XXX, 6, 1922, Broşteni-Drăguşeni-Suceava; Atestări în bocetele din AFMB: Drăgăneşti, Hangu, Tîrpeşti-Neamţ, Păltinoasa-Suceava.

266 **A** - Poate fi identificat în bocetele din Boteşti, Dolhasca, Drăgoieşti, Lămăşeni, Lucăceşti, Răbîia, Stupca şi Zahareşti; **B** - Este prezent în două texte culese din Tăure-Nimigea-Bistriţa-Năsăud; Alte atestări: S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.129, 28o, 282; Pop-Reteganul, Bocete, p.159-16o, 162, 165; Bichigean-Tomuţa, Bocete, p.14, 42; Scurtu, Ugocea, p.112; **C** - T.T.Burada, "Convorbiri Literare", XIII, 2, 1879, Laza-Vaslui; S.Fl. Marian, Înmormîntarea, p.517-518, 529-53o, 532-533.satele Calafindeşti, Bădeuţi şi Putna-Suceava; "Şezătoarea", XXXI, 7-8, 1923, Broşteni-Drăguşeni-Suceava;Al. Vasiliu, Cîntece, p.195-196, Tătăruşi-Iaşi; Folc.lit. I, p.51, Coţuşca-Botoşani; Atestări în bocetele din AFMB: Ibăneşti-Botoşani, Buhalniţa-Iaşi,Hlăpeşti, Ţibucanii de Sus, Vînători-Neamţ-Neamţ, Botoşana, Gemenea, Mihoveni, Şarul Bucovinei, Volovăţ-Suceava.

267 **A** - Bocetele în care apare provin din satele Drăgoieşti, Lucăceşti şi Zahareşti; **B** - Sînt foarte puţine atestări: AFC, F.A., o8854, Băiţa-Maramureş; **C** - Atestări în bocetele din AFMB: Botoşana-Suceava.

268 **A** - Îl consemnează o serie de bocete din Mihăieşti, Rotopăneşti, Stupca şi Zahareşti; **B** - Nu este semnalat; **C** - Atestări în bocetele din AFMB: Capu Codrului, Plutoniţa, Şcheia-Suceava.

269 **A** - În diferite formulări s-a cules din Boteşti, Drăgoieşti, Leucuşeşti, Liteni, Lucăceşti, Măzănăieşti, Rotopăneşti şi Stupca; **B** - Este semnalat în unele bocete din satul Tăure, com.Nimigea-Bistriţa-Năsăud (AFMB); **C** - Atestări în bocetele din AFMB: Valea Seacă-Iaşi, Capu

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Codrului, Gemenea, Pîrteştii de Jos-Suceava.

27o **A** - Cu o frecvenţă mare, este prezent în 19 localităţi, figurează şi astăzi în satele de pe Valea Şomuzului Mare; **B** - Apare în unele bocete ce s-au cules din satele Lunca şi Şieuţ-Bistriţa-Năsăud; Alte atestări: S.Fl. Marian, Înmormîntarea, p.279; Pop-Reteganul, Bocete, p.89 şi 146, Bichigean-Tomuţa, Bocete, p.15, 42-43; AFC, Ms.1367, Tîrlişua-Bistriţa-Năsăud; **C** - S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.54o, Sf.Ilie-Suceava; "Şezătoarea", II, 1893, p.46, Crucea-Suceava; Al.Vasiliu, Cîntece, p.194, Tătăruşi-Iaşi; Atestări în bocetele din AFMB: Corni-Botoşani, Hărmăneştii Vechi, Sireţel, Vînătorii-Iaşi, Hlăpeşti, Sabasa, Ţibucanii de Sus, Urecheni-Neamţ; Capu Codrului, Frătăuţii Noi, Mihoveni, Păltinoasa, Plutoniţa-Suceava.

271 **A** - Îl consemnează cîteva piese provenite din Dolhasca, Probota şi Ţoleşti; **B** - Apare, în diferite formulări, în mai multe bocete din satul Tăure, com.Nimigea-Bistriţa-Năsăud; Alte atestări: D.POP, Folclor, satul Băseşti-Maramureş; AFC, F.A., o8873, Băiţa-Maramureş; **C** - "Şezătoarea", XXXI, 4, 1923, Broşteni-Drăguşeni-Suceava; Atestări în bocetele din AFMB: Drăgăneşti-Neamţ, Dorneşti, Gălăneşti-Suceava, Pădureni-Vrancea.

272 **A** - Apare, cu o frecvenţă mare, în peste 2o de localităţi; **B** - Nu este atestat; **C** - T.T.Burada, "Convorbiri Literare", XII, 1, 1878, Răpciuni-Neamţ; Ibidem, Datini, p.93-94, Stănileşti-Vaslui; S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.515, 522, 54o, satele Bilca, Vicovu de Sus, Sf.Ilie-Suceava; "Şezătoarea", XXXI, 5-6, 1923. Broşteni-Drăguşeni-Suceava; Al.Vasiliu, Cîntece, p. 191 şi 194, Tătăruşi-Iaşi; Atestări în bocetele din AFMB: Corni, Murguţa, Vlădeni-Botoşani, Buhalniţa, Sireţel, Valea Seacă-Iaşi, Borca, Drăgăneşti, Galu, Hangu, Urecheni-Neamţ, Capu Codrului, Mihoveni, Păltinoasa-Suceava, Boghesti, Vulcăneasa-Vrancea.

273 **A** - Îl pun în evidenţă cîteva bocete din Dolheştii Mari, Dol-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

heştii Mici, Preuteşti, Răbîia şi Stroieşti; **B** - Nu este semnalat; **C** - Folclor literar, p.92, Mitoc-Botoşani; Atestări în bocetele din AFMB: Tîrpeşti-Neamţ.

274 **A** - Este prezent în bocetele din Arghira, Lămăşeni, Mihăieşti Preuteşti, Probota, Rotopăneşti şi Stupca; **B**-Nu este semnalat; **C** - S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.539-54o, Cîmpulung Moldovenesc; Folclor literar, p.93, Tudora-Botoşani; Atestări în bocetele din AFMB: Hărmăneştii Vechi, Sireţel-Iaşi, Borca-Neamţ, Botoşana, Şcheia, Vicovu de Jos, Volovăţ-Suceava.

275 **A** - Circulă în localităţile Dolhasca, Dolheştii Mari, Drăgoieşti, Moara, Răbîia, Stroieşti, Stupca şi Zahareşti; **B** - Figurează într-un bocet culeş din Mintiu-Bistriţa-Năsăud; **C** - Folc.lit.II, p.93, Havîrna-Botoşani; Atestări în bocetele din AFMB: Hudeşti, Murguţa-Botoşani, Sireţel-Iaşi, Ghindăoani-Neamţ, Doroteia-Suceava.

276 **A** - Se întîlneşte în texte.e din Boteşti, Corlata, Liteni, Lucăceşti, Mihăieşti, Spătăreşti, Stupca şi Zahareşti **B** - Nu este semnalat; **C** - S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.5o6, 515, satele Calafindeşti şi Bilca-Suceava; Folclor literar, p.89, Mitoc-Botoşani; Folc.lit.I, p.53, Rîşca-Botoşani; Atestări în bocetele din AFMB: Valea Seacă-Iaşi, Drăgăneşti-Neamţ, Pîrteştii de Sus, Şcheia-Suceava.

277 **A** - Motivul figurează în lo bocete culese din Corlata, Dolhas-ca, Liteni, Mihăieşti, Moara, Răbîia, Rădăşeni şi Stupca; **B** - Variante îndepărtate apar cu totul sporadic; **C** - T.T.Burada, "Convorbiri Literare", XII, 1, 1878, Straja-Suceava; S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.512-515, Crasna-Cernăuţi şi Bilca-Suceava; Al.Vasiliu, Cîntece, p.19o, 197-198, Tătăruşi-Iaşi; Folc.lit I, p.51, Coţuşca-Botoşani; Atestări în bocetele din AFMB:Cucuieţi-Bacău, Ibăneşti, Vlădeni-Botoşani,Cri-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

veşti, Hărmăneştii Vechi, Topile-Iaşi, Tîrpeşti-Neamţ Botoşana, Pîrteştii de Sus, Vicovu de Jos-Suceava.

278 **A** - Apare, în mai multe variante, în textele din Arghira, Boteşti, Probota, Răbîia, Rotopăneşti şi Ţoleşti; **B** - Nu este atestat; **C** - S.Fl.Marian, Înmormîntarea,p. 522, 565-566, satele Vicovu de Sus şi Stulpicani-Suceava; "Şezătoarea", XXX, 6, lo-11, 1922 şi XXXI, 5-6, 1923, Broşteni-Drăguşeni-Suceava; Al.Vasiliu, Cîntece, p.195-197, Tătăruşi-Iaşi; Atestări în bocetele din AFMB: Corni, Ibăneşti-Botoşani, Topile-Iaşi, Drăgăneşti, Ghindăoani, Gîrcina, Grinţieş, Hlăpeşti, Lunca, Ţibucanii de Sus, Urecheni-Neamţ, Frătăuţii Noi, Ilişeşti, Pîrteştii de Sus, Stulpicani, Todireşti, Vicovu de Jos, Volovăţ-Suceava.

279 **A** - În variate înveşmîntări poetice, motivul circulă în bocetele din localităţile Boteşti, Drăgoieşti, Mihăieşti, Rotopăneşti, Spătăreşti şi Stroieşti; **B** - Pop Reteganul, Bocete, p.58, 158-159; Bichigean-Tomuţa, Bocete, p.34-35; **C**- T.T.Burada, Datini, p.98-loo, Stănileşti-Vaslui; S.Fl.Marian, Înmormîntarea, p.526. Calafindeşti-Suceava; "Şezătoarea", XXXI, p.lo, 1923. Broşteni-Drăguşeni-Suceava; Atestări în bocetele din AFMB: Criveşti, Sireţel-Iaşi, Ghindăoani,Tîrpeşti, Ţibucanii de Sus, Urecheni, Vînători Neamţ-Neamţ,Botoşana, Frătăuţii Noi, Ilişeşti, Pojorîta, Stulpican Şcheia, Volovăţ-Suceava.

28o Vezi textele în Antologie.

281 "Sî cîntî la tăţi morţî, sara la priveghi, di trii ori dupa olaltî" (inf.Maria V.Toiu, 65, Dolheştii Mici).Altădată nu se cînta decît la tineri: "Priveghiul se cîntă numai la oamenii tineri, la cei în floarea vîrstei şi nicidecum la bătrîni. Fetele care îl cîntă se plătesc de rudele mortului. Ele cîntă în cele trei săr. de priveghere, cît stă mortul pe laiţă" ("Şezătoarea". XXX, 2, 1922, p.55). Tot numai la tineri se cîntă şi în părţile Năsăudului: "Cîntările de preveghi să fac

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

la care-s tineri..., cîntă fomei şî fete, cît vrau; la iştia mai bătrîni vin barbaţi şî să gioacă-n cărţi şî fomeile, dacă vin, stau aşă...în poveşti...ca mine cu dumeta" (inf.Fironica I.Mureşan, 76, Şieuţ-Bistriţa-Năsăud).

282 Ovidiu Bîrlea, Cîntecele rituale funebre din ţinutul Pădurenilor (Hunedoara), în "Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei", pe anii 1968-197o, Cluj, 1971, p.362-363.

283 Obiceiul este atestat în localităţile Dolheştii Mici, Valea Poienei şi Probota, el fiind susţinut de faptul că în satele învecinate (Gulea şi Podişor) se află mulţi lăutari. Apare, de asemenea, şi în nordul Transilvaniei, unde "La cîneri méri şî muzîcantu (ceteraşu), şî dacă s-apropie de sărbători, la Crăşiun, mére la geam şî colindă mortu...merg (femeile) cu muzîcantu şî îl colindă, care vreu să colinde. Nu li să dau daruri" (inf.Ioana Fl.Gotea, 63, Şieuţ).

284 E.Drăguşanu publică în revista "Şezătoarea", an.XXX, 1, 1922, p.18, un Priveghi care se cîntă la morţi, cules din satul Oniceni (în hotar cu zona Şomuzului), de la Maranda Focşa. Textul cuprinde două motive: m o a r t e a î n ş e l ă t o a r e şi l e a c u l p i e r d u t . În numărul 2 al revistei "Şezătoarea", din acelaşi an, p.55, Gh.Cardaş publică Priveghiul (text de asemenea contaminat: l e a c u l p i e r d u t , o a s t e a r ă z b o i t ă şi m o a r t e a î n ş e l ă t o a r e), cules din satul Broşteni-Drăguşeni, jud.Suceava. Într-o altă revistă, scoasă la Paşcani, "Luminiţa", an.VI, nr.7, 1937, p.lol, figurează un Cîntec de priveghi cules de Z.Cojocaru (nu se arată de unde), care reprezintă (într-o variantă unitară) motivul l e a c u l p i e r d u t , cu un adaos de verş funebru. Motivul m o a r t e a î n ş e l ă t o a r e există şi într-un bocet la priveghi, cules din satul Pîrteştii de Jos, jud.Suceava, precum şi într-un Cîntec de priveghi din sa-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

tul Capu Codrului, acelaşi judeţ, unde circulă contaminat cu motivul o a s t e a r ă t ă c i t ă .

285 T.T.Burada, Bocetele populare la români, în "Convorbiri Literare", an.XII, nr.1, 1878, p.362; XIII, nr.7, 1879, p.279-28o.

286 Toate variantele cîntecului de priveghi culese de noi în nordul Transilvaniei provin din judeţul Bistriţa-Năsăud.

287 S.Fl.Marian, Înmormîntarea..., p.179.

288 Inf.Ioana Fl.Gotea, 63, satul Şieuţ.

289 Inf.Lucreţia I.Drăgan, 72, satul Mintiu.

29o Vezi în Antologie variantele motivului l e a c u l p i e r d u t

291 Nicolae Bot, Cîntecul de priveghi din Valea Gurghiului, în rev. "Cercetări de limbă şi literatură", Oradea, 197(p.261-274.

292 Mihai Pop, Mitul marii treceri, în vol.Folclor literar, II, Timişoara, 1968, p.88.

293 "Şezătoarea", an.XXX, nr.2, 1922, p.55. În variantele de pe Şomuz, versul referitor la cărăuşi este înlocuit cu cărăruşa ("Cărăruşa-i şi mai neagrî"), iar într-un text trunchiat, provenit din Dolheştii Mici, apare chiar pogoniciul.

294 Variantă culeasă din satul Mintiu, com.Nimigea.

295 "Luminiţa", an.VI, nr.7, 1937, p.lol. Pierderea leacului capătă aceeaşi explicaţie şi într-o variantă de pe Valea Gurghiului: "Carele s-o răsturnat/Şi leacul ţi s-o gătat" (vezi Nicolae Bot, loc.cit., p.27o).

296 În toate variantele de pe Valea Şomuzului Mare.

297 Satele Lunca-Şieuţ (Năsăud) şi Capu Codrului-Păltinoasa (Suceava).

298 La T.T.Burada, S.Fl.Marian, precum şi în majoritatea variantelor năsăudene.

299 Vezi Gavril Bichigean şi Ion Tomuţa, op.cit., p.26.

3oo Vezi G.Breazul, Patrium Carmen..., p.188-189.

3o1 Ion Pop-Reteganul, Bocete..., 19o6.

3o2 S.Fl.Marian, Înmormîntarea..., p.531.

3o3 Motivul se întîlneşte frecvent în bocete, fiind asociat cu

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

leacul pierdut. De remarcat că în unele cîntece funerare din zona năsăudeană, doctorul apare adesea ca substitut al acelei "zîne cam bătrîne":Şi înapoia carelor,/Doftorul leacurilor", sau :"Staţi doctori cu carăle,/Să-mi aleg leacurile" (Bichigean-Tomuţa, op.cit., p.26 şi 32).

304 Cea dintîi atestare a motivului oastea rătăcită se află în culegerile lui T.T.Burada, discutate pînă acum. Alte variante au fost publicate în "Şezătoarea" an.XXX, nr.1, 1922, p.18 şi în nr.2, acelaşi an, p. 55. În AFMB se află trei variante culese din zona Şomuzului (Răbîia, Boteşti şi Brădăţel) şi un text incomplet, provenind din satul Capu Codrului-Suceava

305 Inf.Maria Al.Horga, 75, satul Şieuţ.Toate piesele înregistrate de la ea se află în colecţiile AFMB.

306 Mihai Pop, loc.cit., p.88.

307 Vezi în Antologie variantele motivului oastea rătăcită.

308 AFMB, Mg.311, I, 14-15.

309 Inf.Valentina Gh.Cojocaru, 52, satul Răbîia-Horodniceni (Mg. 61, I, 4).

310 Nu ar fi exclus ca această imagine din cîntecele de priveghi să aibă unele puncte de contact cu acea "oaste împărătească" sau "îngerească" din bocete, care este aşteptată să-l conducă pe defunct.

311 "Şezătoarea", an.XXX, nr.2, 1922, p.55.

312 AFMB, Mg.61, I, 4.

313 T.T.Burada, în "Convorbiri Literare", XII, 1, 1878, p.364.

314 AFMB, Mg.311, I, 24.

315 Vezi nota nr.309.

316 Const.Brăiloiu, Bocete din Oaş, Bucureşti, Socec, 1938,p.46.

317 Ion H.Ciubotaru, Cîntecul de priveghi în Moldova, în "Anuar de lingvistică şi istorie literară", XXX-XXXI. B,Iaşi 1985-1987, p.91-113. Vezi şi paginile 115-127, unde Fl.Bucescu şi V.Bîrleanu se ocupă de aspectele melodice ale acestui cîntec.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

318 "Şezătoarea", an.XXX, nr.2, 1922, p.55.

319 Inf.Otilia I.Bugnari, 7o, satul Lunca-Şieuţ, jud.Bistriţa-Năsăud.

32o AFMB, Mg.61, I, 4.

321 Vezi "Convorbiri Literare", an.XIII, nr.7, 1879, p.279-28o.

322 "Şezătoarea", an.IV, nr.5, Budapesta, 188o.

323 Inf.Elena Gh.Stoleriu, 32, satul Valea Poienei.

324 Inf.Minodora N.Crîşmaru, 8o,satul Măzănăieşti.

325 O variantă a acestui cîntec de priveghi este semnalată şi pe Valea Gurghiului. (Vezi Nicolae Bot, Cîntecul de priveghi, în rev."Marisia", VII, Tg.Mureş, 1977, p.416).

326 Vezi Ovidiu Bîrlea, Cîntecele rituale..., p.373; Bocetele... p.513, Nicolae Bot, Cîntecul de priveghi..., p.413..

327 AFMB, Anexă chestionar, satul Răbîia-Horodniceni.

328 Prezenţa versurilor funebre în alte localităţi din Moldova este atestată după cum urmează: Bolovăniş-Ghimeş-Făget, Prădaiş-Huruieşti, Iţcani-Plopana, jud.Bacău, Cîndeşti-Mihăileni, Alba-Hudeşti, jud.Botoşani, Mogoşeşti-Siret, Storneşti-Sineşti, jud.Iaşi, Poiana-Brusturi-Drăgăneşti, Dreptu şi Poiana Largului, Poiana Teiului, Beţeşti-Rediu, jud. Neamţ, Băişeşti-Cornu Luncii, Andrieni-Poiana Stampei, Ciomîrtan-Zamostea, jud.Suceava, Pîhneşti-Arsura, Rîşniţa-Laza,Toporăşti-Pungeşti, Rafaila-Todireşti, Tanacu, jud.Vaslui, Bordeştii de Sus, Pădureni-Jariştea, Şindrilari-Reghiu, jud.Vrancea. În toate aceste localităţi versurile sînt compuse şi cîntate de dascăli (cantori, cîntăreţi) şi preoţi, care le au scrise în caiete. Textele cele mai răspîndite sînt: Of, amar şi grea durere (Bacău), Moartea cea necruţătoare (Neamţ), Tirana, crudă moarte (Suceava), Sfinte Dumnezeule! (Vaslui) şi Mergi la cer şi te aşază (Vrancea). Pentru toate aceste informaţii, vezi AFMB, Anexă-chestionar, p.139.

329 Vezi Ovidiu Bîrlea, Bocetele..., p.523.

33o Slujitorii bisericeşti au şi aici un rol esenţial în menţinerea interepentru versurile funebre.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

331 "Şezătoarea", an. I, nr.1, 1892, p.47.

332 AFMB, Mg. 4, II, 73.

333 "Şezătoarea", vol. X, nr. 1-2, 19o7, p.3o.

334 AFMB, Mg. 35, I, 18.

335 Ibidem, Mg. 36, II, 33.

336 Ibidem, Mg. 55, I, 8.

337 Ibidem, Mg. 54, II, 18.

338 Ibidem, Mg. 54, II, 22.

339 Al. Voevidca, op. cit., p. 246.

34o AFMB, Mg. 62, I, 2.

341 Ibidem, Mg. 57, I, 5.

342 Repertoriul coregrafic din satele de pe Şomuz cuprinde următoarele jocuri: Alunelul, Arcanaua, Ardeleanca, Barosul, Batista, Băiţelul, Bălăceanca, Băsmăluţa, Bătrîneasca, Bătuta, Brîul, Caţaua, Cărăşelul, Ceasul, Cerbuşorul, Cernita, Chirostiile, Ciobănaşul, Ciobăneasca, Cîş-ful, Coasa, Corăgheasca, Cracoviana, Creţişorul, Cumătriţa, De doi, Hora, Huţulca, Ileana, Moşnegeasca, Pădureţul, Polca, Polobocul, Puiculiţa, Raţa, Rusasca, Sîrba, Şăpti paşi, Triilişeşti, Ţigăneasca, Ţîn-ţăroiul, Ungureasca, Ungurenaşul. Vezi şi Viorel Bîrleanu, Florin Bucescu, Melodii de joc din Moldova, Iaşi, "Caietele Arhivei de Folclor" IX, 199o.

343 Cules în anul 1934 din satul Preuteşti, publicat în revista "Înmuguriri", an.III, p.12.

344 AFMB, Arexă-chestionar, satul Răbîia.

345 S.Fl. Marian, Descîntece, p. 233-238.

346 Vezi Al. Amzulescu, Balade populare româneşti, vol. I, Bucureşti, 1964: I-Fantastice, 1, II-Vitejeşti, 39, 51-52, 88, 91-92, 95, 1o5, 11o, 156, III-Păstoreşti, 197, V-Familiale, 235, 241, 244-246, 249, 287 (I şi III), 288 (I,1), 29o, 3o4, 321. Vezi

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

şi Lucia Berdan, Balade din Moldova. Cercetare monografică. Cu un capitol de etnomuzicologie de Viorel Bîrleanu şi Florin Bucescu, Iaşi, "Caietele Arhivei de Folclor", VI, 1986.

347 Vezi "Şezătoarea", an.XXXI, nr.5-6, 1923, p.87-88, şi an. XXXII, nr.1-3, 1924, p. 9-1o.

348 AFMB, Mg. 18o, I, 21.

349 Idem.

35o Ibidem, Mg. 36, I, 8.

351 "Şezătoarea", an. XXXI, nr.5-6, 1923, p.87-88.

352 Ibidem, an. XXXII, nr. 1-3, 1924, p.9-1o.

353 Const. Brăiloiu, Cîntece bătrîneşti din Oltenia, Muntenia, Moldova şi Bucovina, Bucureşti, 1932,p.86-87 şi 9o-91.

354 Juliu Bugnariu, Musa someşană...,p. 1-12.

355 "Şezătoarea", an. XXX, nr. 2, 1922, p.132-133.

356 Idem.

357 S.Fl. Marian. Poesii poporale..., tom.I, p.4-16, 3o-52, 71-85, 1o5-1o7, 111-122, 128-141, 171-18o.

358 Nicolae Densuşianu, Răspunsuri la chestionarul istoric, Ms. 4551, p.71-72.

359 AFMB, Mg. 364, I, 28.

36o Alexandru Vasiliu, op. cit., p.5-86.

361 AFMB. Mg. 14o, I, 5.

362 Tipurile A.T. 45o şi A.T. 675. Celelalte basme, în care apar tipuri combinate, pot fi încadrate în catalogul Aarne -Thomson la tipurile: 3o7, 315, 328, 4o3, 45o, 465, 5o7, 51o, 511A, 518, 552, 59o, 675, 1137.

363 AFMB, Mg.181, I, 37.

364 Ibidem, Mg. 14o, II, 12.

365 Ibidem, Mg. 182, I, 48.

366 Ibidem, Mg. 186, I, 14.

367 Idem.

368 Idem.

369 Ibidem, Mg. 181, I, 42.

37o Ibidem, Mg. 187, I, 2o.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

371 Nicolae Densuşianu, Răspunsuri la chestionarul istoric, Ms. 4551, p.231-232.

372 Petre Ispirescu, Prîslea cel voinic şi merele de aur, Bucureşti, Editura Minerva, 1978, p.11.

373 Ion Ghinoiu, Vîrstele timpului, Bucureşti, Editura Meridiane, 1988, p.1o9-111.

374 Mihai Coman, Sora soarelui. Schiţe pentru o frescă mitologică, Bucureşti, Editura Albatros, 1983, p.35-36. Vezi şi Lazăr Şăineanu, Basmele române. În comparaţiune cu legendele antice clasice şi în legătură cu basmele popoarelor învecinate şi ale tuturor popoarelor romanice. Ediţie îngrijită de Ruxandra Niculescu, prefaţă de Ovidiu Bîrlea, Bucureşti, Editura Minerva 1978, p. 247-256.

375 "Şezătoarea", an. XXXII, nr.7, 1924, p.76-79.

376 B.P.Hasdeu, Cuvente den bătrîni, Bucureşti,1937, p.62-66.

377 Sabina Stroiescu, La Typologie bibliografique des facéties roumaines, Bucureşti, Editura Academiei, vol.II,p. 1216, tip. 5154 (A.T. 14o5).

378 Tancred Bănăţeanu, Lăzile populare româneşti. Meşteşugul şi arta lădarilor, în "Cibinium". Studii şi materiale privind Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului, Sibiu, Muzeul Brukenthal, 1967-1968, p. 365-396.

379 Roswith Capesius, Mobilierul ţărănesc românesc. Prefaţă de Paul Petrescu, Cluj, Editura Dacia, 1974,p.79-83.

38o Ilie Veselovski, Mobilierul casei ţăranului din Bucovina, Suceava, 19o6.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Concluzii

Fără să constituie o "oază folclorică", deci fără să adăpostească fapte nemaiîntîlnite în alte părţi, Valea Şomuzului Mare reprezintă pentru cultura noastră populară un spaţiu de referinţă. Privită în totalitate, creaţia folclorică din această zonă se remarcă prin bogăţie şi varietate, printr-un anume echilibru între compartimentele mai importante, prin vigoarea (adesea surprinzătoare) cu care înfruntă timpul unele specii sau categorii tematice, prin caracterul său unitar şi conservator, semn al interesului pe care oamenii îl manifestă faţă de tradiţiile străbune.

Cunoaşterea amănunţită a creaţiei populare din acest perimetru şi, în acelaşi timp, încercarea de a soluţiona problemele pe care le relevă scot în evidenţă dubla însemnătate a cercetărilor efectuate. Mai întîi s-a realizat şi s-a pus în valoare un substanţial fond de documente folclorice, în mare parte necunoscute, fapt ce răsfrînge o lumină favorabilă asupra întregii zone pe care o reprezintă. Pe de altă parte, identificarea şi analiza corespunzătoare a unor influenţe nord-transilvănene asupra creaţiei populare de pe Şomuz ar putea să ducă la înlăturarea semnelor de întrebare ce însoţesc (în diverse colţuri ale Moldovei) producţii folclorice cu implicaţii similare. Este vorba de înţelegerea mai exactă a procesului de interinfluenţă ce s-a produs în unele zone folclorice din Moldova, ca urmare a stabilirii pe meleagurile respective a unor grupuri de români transilvăneni.

Integrarea într-o comunitate sătească posedînd o cultură folclorică asemănătoare nu putea să conducă la prefaceri fundamentale în domeniul spiritualităţii populare şi nici la ştergerea trăsăturilor specifice fiecăreia dintre cele două colectivităţi. S-a petrecut, mai curînd, un fenomen de apropiere şi întrepătrundere, de îmbogăţire reciprocă a repertoriului folcloric, atît pe plan tematic, cît şi compoziţional.

După cum rezultă din documentele istorice, aşezările de pe Valea Şomuzului Mare sînt foarte vechi, majoritatea da-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

tînd din secolele al XIV-lea şi al XV-lea. Este limpede, aşadar, că în cea de a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, cînd se înregistrează momentul de maximă intensitate în privinţa stabilirii românilor transilvăneni în Moldova (deci şi pe Şomuz), faptele de cultură populară de aici aveau deja o fizionomie de sine stătătoare şi alcătuiau un tot unitar. Nu este însă mai puţin adevărat că, în esenţă, creaţiile folclorice din satele şomuzene nu se deosebeau prea mult de cele de peste munţi, ele reprezentînd, în fond, două ramificaţii foarte apropiate ale aceleiaşi surse comune. Şi dacă la un moment dat împrejurările au făcut ca pe Valea Şomuzului Mare (şi nu numai aici) cele două ramificaţii să fuzioneze, procesul care s-a produs a fost de revitalizare şi îmbogăţire a creaţiei populare locale şi nu de înlocuire a unor fapte cu altele. În cazul obiceiurilor identice şichiar al acelora asemănătoare, impactul folcloric dintre cele două colectivităţi s-a produs relativ repede şi în mod firesc, încît în momentul de faţă este destul de greu, adesea chiar imposibil, să se mai poată delimita cu exactitate contribuţia fiecăruia în parte.

Din zestrea spiritualităţii populare a românilor transilvăneni au fost asimilate, în primul rînd, producţiile şi manifestările folclorice pentru care existau în tradiţia locală condiţii propice de dezvoltare (de exemplu, unele colinde laice, Berea, ca manifestare socio-folclorică în cadrul obiceiurilor de la Anul Nou) sau acelea care au întrunit adeziunea unanimă a colectivităţii (cum a fost cazul unor obiceiuri de nuntă), datorită dinamismului şi spectaculozităţii lor. În schimb, un joc atît de îndrăgit şi răspîndit în nordul Transilvaniei, la sărbătorile de iarnă, cum este Turca, nu s-a impus, pentru că pe Valea Şomuzului exista un echivalent (Capra) cu o viaţă folclorică extrem de viguroasă. Nu s-au impus, de asemenea, unele rituri agrare, ca Înstruţarea (împănarea) boului, Cununa şi chiar Tînjaua, deşi ele existau şi continuă să se practice în multe din satele de obîrşie ale transilvănenilor de pe Şomuz. Este o dovadă clară că încorporarea elementelor noi în tradiţia unei zone folclorice nu se face la întîmplare, printr-un simplu transfer de fapte, ci în funcţie de suportul pe care acestea îl află în conştiinţa oamenilor din zo-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

na respectivă.

Nu trebuie să se deducă de aici că fenomenul de interferenţă ce s-a produs în planul culturii populare, ca urmare a convieţuirii românilor de pe cele două versante ale Carpaţilor Orientali de nord, a fost limitat. Faptele arată că, dimpotrivă,el este sesizabil în toate compartimentele folclorului, inclusiv în sfera obiceiurilor, unde, după cum se ştie, influenţele sînt receptate mai greu. Procesul de contaminare a avut loc în timp şi a fost determinat de mai mulţi factori, între care rolul esenţial l-a jucat ponderea noilor veniţi. Nu este, desigur, întîmplător faptul că majoritatea dovezilor înrîuririi creaţiei populare de peste munţi se află în satele de la izvoarele Şomuzului, acolo unde, potrivit documentelor istorice, populaţia transilvăneană forma la un moment dat majoritatea. După cu se arăta însă mai sus,asimilarea elèmentelor specifice din nordul Transilvaniei nu s-a făcut în dauna unor creaţii populare locale, ci a însemnat un prilej de revigorare, de ridicare pe o treaptă valorică superioară a faptelor existente. Sînt edificatoare,în această privinţă,chiar şi obiceiurile funerare de pe Valea Şomuzului, cu toate că domeniul se numără printre cele mai puţin deschise înnoirilor.

Cercetările efectuate asupra riturilor funerare din spaţiul şomuzean, urmărite într-o permanentă relaţie cu cele din nordul Transilvaniei şi restul Moldovei, au scos în evidenţă,înainte de toate, marea unitate ce caracterizează întreaga noastră creaţie populară. De altfel, scopul investigaţiilor l-a constituit cunoaşterea şi încadrarea fenomenelor într-un context etno-folcloric mai larg şi nu identificarea, cu orice preţ, a unor trăsături specifice, pentru că, se ştie, astfel de aspecte apar foarte rar pe o arie restrînsă (cum este cazul Văii Şomuzului) şi, în orice caz, nu într-un domeniu atît de conservator ca acela al riturilor funerare. S-a putut constata că obiceiurile de înmormîntare continuă să polarizeze interesul colectivităţii săteşti.Deşi nu sînt prea numeroase, "motivele" nord-transilvănene pătrunse în bocetele de pe Valea Şomuzului Mare se impun prin frumuseţea imaginilor şi viziunea lor robustă - specifică de altfel întregii noastre spiritualităţi - asupra vieţii. Motivul dragostea de via-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

ţă, de exemplu, este o adevărată sinteză a concepţiei tradiţionale româneşti cu privire la existenţă: "Că de-ar ci lumea cît de gre,/Nu te-ai despărţî de ie,/C-aicea-i soare şî lumină,/Groapa nu-ţi mai dă hodină" (Tăure-Bistriţa-Năsăud). Există un optimism funciar ce caracterizează conştiinţa individului, în ciuda atmosferei deprimante în care se creează şi se rosteşte bocetul. Viaţa este apărată cu îndîrjire. Şi acest lucru nu reprezintă o particularitate a obiceiurilor de înmormîntare de pe Valea Şomuzului, ci o trăsătură generală a folclorului funerar românesc.

Fapt incontestabil, întreaga civilizaţie populară tradiţională din perimetrul Văii Şomuzului Mare se remarcă prin bogăţie şi varietate. Folclorul, etnografia, arta populară constituie şi astăzi dominante esenţiale ale spiritualităţii satului şomuzean. Creaţia populară bucovineană se împleteşte aici cu cea specifică extremităţii nord-vestice a Moldovei, la care se adaugă aportul important al irizărilor transilvănene. O strălucită sinteză, care îi sporeşte frumuseţea şi îi asigură durabilitatea în timp.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

B I B L I O G R A F I E

A Generală

ARVINTE, Vasile, Stelian Dumistrăcel, Ion A.Florea, Ion Nuţă, Adrian Turculeţ, **Noul Atlas Lingvistic al României. Moldova şi Bucovina, I,** Bucureşti, Editura Academiei, 1987.

CIHODARU, C., I.Caproşu şi L.Şimanschi, **Documenta Romaniae Historica. A.Moldova**, volumul I (1384-1448) Bucureşti, Editura Academiei, 1975.

CIHODARU, C., I.Caproşu şi N.Ciocan, **Documenta Romaniae Historica. A.Moldova**, volumul III (1487-15o4), Bucureşti, Editura Academiei, 198o.

COSTĂCHESCU, Mihai, **Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare**, vol.I-II, Iaşi, Viaţa Românească, 1931-1932.

DMITRIEV, P.G., **Moldova în epoca feudalismului**, vol.VII, partea I **Recensămintele populaţiei Moldovei din anii 1772-1773 şi 1774**, Chişinău, Editura Ştiinţa, 1975.

DRĂGANU, Nicolae, **Românii în veacurile IX-XIV, pe baza toponimiei şi a onomasticii**, Bucureşti, Imprimeriile Statului, 1933.

EMANDI, Emil Ioan, Constantin Şerban, **Contribuţii de geografie istorică la cunoaşterea fenomenului demografic din nord-vestul Moldovei la sfîrşitul secolului al XVIII-lea**, în vol.**Suceava**. "Anuarul Muzeului Judeţean", X, Suceava, 1983.

GHIBĂNESCU, Gh., **Surete şi izvoade**, tom.III, Iaşi, 19o7.

GIURESCU, C.C., **Transilvania în istoria poporului român**, Bucureşti, 1967.

GONŢA, Alexandru I., **Legăturile economice dintre Moldova şi Transilvania în secolele XIII-XVII**. Ediţie, prefaţă, bibliografie şi indice de I.Caproşu, Bucureşti, Editu-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

ra ştiinţifică şi enciclopedică, 1989.

GOROVEI, Artur, **Folticenii. Cercetări istorice asupra oraşului**, Fălticeni, Saidman, 1938.

GRIGOROVITZA, Em., **Dicţionarul geografic al Bucovinei**, Bucureşti, Socec, 1908.

IORDAN, Iorgu, **Toponimia românească**, Bucureşti, Editura Academiei, 1963.

IORGA, Nicolae, **Istoria românilor în chipuri şi icoane**, vol.I-II, Bucureşti, 1905; **Sate şi preoţi din Ardeal**, Bucureşti 1902.

LAHOVARI, G.I., **Marele dicţionar geografic al României**, vol.I,1898, vol.II, 1899, Bucureşti, Socec

MACREA, D., **Palatalizarea labialelor în limba română**, în "Dacoromania". Buletinul Muzeului limbii române, Cluj, IX, 1938.

MATEI, Mircea D., Emil I.Emandi, **Habitatul medieval rural din Valea Moldovei şi din bazinul Şomuzului Mare.** (Secolele XI-XVII), Bucureşti, Editura Academiei, 1982.

MATEI, Mircea D., Emil Ioan Emandi, Octav Monoranu, **Cercetări arheologice privind habitatul medieval rural din bazinul superior al Şomuzului Mare şi al Moldovei** (Secolele XIV-XVII), Suceava, Muzeul judeţean, 1982.

MATEI, Vlad D., **Colonizarea rurală în Ţara Românească şi Moldova** (secolele XV-XVIII), Bucureşti, Editura Academiei, 1973.

METEŞ, Ştefan, **Emigrări româneşti din Transilvania în secolele XIII-XX.** (Cercetări de demografie istorică), Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1971.

NICULĂIASA, Ana, Mihai Niculăiasa, **Istoria localităţilor din zona sud-estică a judeţului Suceava, în date şi cifre,** Bucureşti, Editura Litera, 1976.

NISTOR, Ion I., **Bejenari ardeleni în Bucovina**, în "Codrul Cosminului". Buletinul Institutului de istorie şi limbă, anul II şi III, 1925 şi 1926, Cernăuţi, 1927; **Emigrările de peste munţi.** Extras din "Analele Academiei Române",tomul XXXVII, **Istorie**, Bucureşti, 1915.

PETROVICI, Emil, **Repartiţia graiurilor dacoromâne pe baza ALR,** în

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

vol.**Studii de dialectologie şi toponimie**, Bucureşti, 197o.

POPP, N., I.Iosep, D.Paulencu, **Judeţul Suceava**, Bucureşti, 1973.

RÎMNEANŢU, Petru, **Problema iradierii românilor din Transilvania în Principatele Române**, Cluj, 1946.

ROSETTI, Radu, **Pământul, sătenii şi stăpînii în Moldova**, Bucureşti, 19o7.

STAHL, H.H., **Contribuţii la studiul satelor devălmaşe româneşti**, vol.I-III, Bucureşti, Editura Academiei, 1958-1965; **Tehnica monografiei sociologice**, Bucureşti, Institutul de Ştiinţe Sociale, 1934.

ŞIMANSCHI, Leon, Georgeta Ignat şi Dumitru Agache, **Documenta Romaniae Historica. A.Moldova**, volumul II (1449-1486), Bucureşti, Editura Academiei, 1976.

TEZAURUL TOPONIMIC AL ROMÂNIEI. **Moldova**, vol.I, părţile 1-2, **Repertoriul istoric al unităţilor administrativ-teritoriale din Moldova** (1772-1987). Lucrare colectivă, coordonată de Dragoş Moldovanu (urmează să apară în cursul anului 19[illegible], în cadrul Institutului de Filologie Română "Alexandru Philippide" din Iaşi).

TODORAN, Romulus, **Cu privire la repartiţia teritorială a graiurilor dacoromâne**, în "Limba română", Bucureşti, V, nr.2, 1956.

TURCULEŢ, Adrian, **Structura dialectală a graiurilor româneşti din Bucovina**, în "Anuar de lingvistică şi istorie literară", tom. XXVI, 1977-1978.

VERESS, A., **Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti**, vol.IX, Bucureşti, 1937.

WEIGAND, G., **Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens**, Leipzig, J.A.Barth, 19o4.

B **Specială**

ADĂSCĂLIŢEI, Vasile, **Bună dimineaţa lină fîntînă**. Culegere de folclor literar, Botoşani, 1969; **Cîte mama mi le-o spus**. Culegere de folclor literar, Botoşani, 1971; **Folclor din îm-**

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

prejurimile Sucevei, Suceava, 1972; **Istoria unui obicei: P l u g u ş o r u l**, Iaşi, Editura Junimea, 1987.

ADDISON, J.T., **La vie après la mort dans les croyances de l'humanité**, Paris, Payot, 1936.

ALLENDY, René, **Le symbolisme des nombres**, Paris, 1948.

AMZULESCU, Al.I., **Balade populare româneşti**, vol.I-III, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1964.

BACHELARD, Gaston, **La poétique de l'espace**, Paris, 197o.

BĂCESCU, C., **Păsările în nomenclatura şi viaţa poporului român**, Bucureşti, Editura Academiei, 1961.

BĂNĂŢEANU, Tancred, **Arta populară bucovineană**, Suceava, 1975.

BERDAN, Lucia, **Balade din Moldova**. Cercetare monografică. Cu un capitol de etnomuzicologie de Viorel Bîrleanu şi Florin Bucescu, Iaşi, "Caietele Arhivei de Folclor", VI, 1986.

BICHIGEAN, Gavril, **Colinde dintr-un colţ de graniţă**, Năsăud, 1942.

BICHIGEAN, Gavril şi Ion Tomuţa, **Bocete şi descîntece din ţinutul Năsăudului**, culese de..., Bistriţa, Tip.G.Matheiu, 1936.

BÎRLEA, Ion, **Balade, colinde, bocete din Maramureş**, Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1924.

BÎRLEA, Ovidiu, **Eseu despre dansul popular românesc**, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1982; **Folclorul românesc**. Bucureşti, Editura Minerva, vol.I, 1981, vol.II, 1983; **Poetică folclorică**, Bucureşti, Editura Univers 1979.

BÎRLEANU, Viorel, Florin Bucescu, **Melodii de joc din Moldova**, Iaşi, "Caietele Arhivei de Folclor", IX, 199o.

BOCŞE, Maria, **Grîul - finalitate şi simbol în obiceiurile cu caracter agrar din Valea Barcăului (Bihor)**, în "Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei", IX, Cluj, 1977.

BOT, Nicolae, **Buhaşul - obicei şi cîntec ceremonial de înmormîntare din ţinutul Năsăudului**, în vol. **F o l c l o r l i t e r a r**, II Timişoara, 1968; **Cîntecele cununii**. (Texte poetice alese). Antologie, prefaţă, note, indice de culegători, glosar şi bibliografie de..., Bucureşti, Editura Minerva, 1989.

BRĂILOIU, Const., **Cîntece bătrîneşti din Oltenia, Muntenia, Mol-**

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

dova şi Bucovina, Bucureşti, Societatea compozitorilor români, 1932; **Opere**, vol.V. Studiu introductiv,traducere şi îngrijire de Emilia Comişel, Bucureşti, Editura Muzicală, 1981.

BREAZUL, George, **Patrium Carmen**. Contribuţii la studiul muzicii româneşti, Craiova, Scrisul Românesc, f.a.

BOTEZATU, Gr., I.Buruiană, N.Băieşu, E.Junghietu, L.Curuci,A.Hîncu, **Folclor din cîmpia Sorocii**, Chişinău, Ştiinţa, 1989.

BOTEZATU , Gr., I.Buruiană, N.Băieşu, E.Junghietu, S.Moraru, A. Hîncu şi V.Cirimpei, **Crestomaţie de folclor moldovenesc**, Chişinău, Lumina, 1989.

BUCESCU, Florin, Silvia Ciubotaru, Viorel Bîrleanu, **"Bătrîneasca". Doine, bocete, cîntece şi jocuri din ţinutul Rădăuţilor**. Cercetare monografică, Iaşi, "Caietele Arhivei de Folclor", I, 1979.

BUGNARIU, Iuliu, **Musa someşană. Poesii poporale române din jurul Năsăudului**. Partea I, **Balade**, Gherla, Aurora, 1892.

BURADA, Teodor T., **Opere**, vol.III. Folclor şi etnografie. Ediţie critică de Viorel Cosma, Bucureşti, Editura Muzicală, 1978.

BUTURĂ, Valer, **Enciclopedie de etnobotanică românească**, vol.II. Credinţe şi obiceiuri despre plante, Paris, colecţia "Sociétés Européennes", nr.4, publiée par Paul H.Stahl, 1988; **Străvechi mărturii de civilizaţie românească. Transilvania - studiu etnografic**, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1989.

CANDREA, Aurel I., **Folclorul medical român comparat**. Privire generală. Medicina magică, Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1944

CANTEMIR, Dimitrie, **Descrierea Moldovei**. Traducere de Gh.Guţu,introducere de Maria Holban, comentariu de N.Stoicescu studiu cartografic de Vintilă Mihăilescu, indice de Ioana Constantinescu, notă asupra ediţiei de D.M.Pippidi, Bucureşti, Editura Academiei, 1973.

CAPESIUS, Roswith, **Mobilierul ţărănesc românesc**. Prefaţă de Paul Petrescu, Cluj, Editura Dacia, 1974.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

CARAMAN, Petru, **Colindatul la români, slavi şi la alte popoare.** Studiu de folclor comparat. Ediţie îngrijită de Silvia Ciubotaru, prefaţă de Ovidiu Bîrlea, Bucureşti, Editura Minerva, 1983; **Les portes monumentales de la Roumanie.** Considération générales sur leur genèse et leur signification, în vol. **Etudes roumaines et aroumaines,** în colecţia "Sociétés Européennes", nr.8. Sous la rédaction de Paul H.Stahl, Paris-Bucarest, 199o; **Literatură populară.** Antologie, introducere, note, indici şi glosar de Ion H.Ciubotaru, Iaşi, "Caietele Arhivei de Folclor", III, 1982; **Studii de folclor,** vol.I-II. Ediţie îngrijită de Viorica Săvulescu, studiu introductiv de Iordan Datcu, Bucureşti, Editura Minerva, 1987 şi 1988.

CHEVALIER, Jean, Alain Gheerbrant, **Dictionnaire des symboles.** Mythes, rêves, coutumes, gestes, formes, figures, couleurs, nombres, vol.I-IV, Paris, Seghers, 1973-1974.

CIAUŞANU, G.F., **Superstiţiile poporului român în asemănare cu ale altor popoare vechi şi nouă,** Bucureşti, Academia Română, 1914.

CIREŞ, Lucia, **Colinde din Moldova.** Cercetare monografică. Cu 72 de melodii transcrise de Florin Bucescu şi Viorel Bîrleanu, Iaşi, "Caietele Arhivei de Folclor", V, 1984.

CIREŞ, Lucia, Lucia Berdan, **Descîntece din Moldova.** Texte inedite, Iaşi, "Caietele Arhivei de Folclor", II, 1982.

CIUBOTARU, Ion H., **Folclorul obiceiurilor familiale din Moldova.** (Marea Trecere). Cu un capitol de etnomuzicologie de Florin Bucescu şi Viorel Bîrleanu, Iaşi, "Caietele Arhivei de Folclor", VII, 1986.

CIUBOTARU, Silvia, **Strigături din Moldova.** Cercetare monografică. Cu un capitol de etnomuzicologie de Viorel Bîrleanu şi Florin Bucescu, Iaşi, "Caietele Arhivei de Folclor", IV, 1984.

CIUBOTARU, Silvia, Ion H.Ciubotaru, **Ornamente populare tradiţionale din Moldova.** (Cusături, ţesături), Iaşi, "Caietele Arhivei de Folclor", VIII, 1988.

COMAN, Mihai, **Izvoare mitice,** Bucureşti, Editura Cartea Româneas-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

că, 1960; **Sora soarelui.** Schiţe pentru o frescă mitologică, Bucureşti, Editura Albatros, 1983.

CONEA, Ion, **Clopotiva. Un sat din Haţeg.** Monografie sociologică întocmită de..., Bucureşti, vol.I-II, Institutul de Ştiinţe Sociale, 1940.

COSTA-FORU, Xenia, **Cercetarea monografică a familiei,** Bucureşti, 1945.

COSTĂCHESCU, Mihai, **Cîntece populare româneşti,** colecţia "Folclor din Moldova", I. Ediţie îngrijită şi studiu introductiv de G.Ivănescu şi V.Şerban, Bucureşti. Editura pentru Literatură, 1969.

CUCEU, Ion, Maria Cuceu, **Vechi obiceiuri agrare româneşti.** Tipologie şi corpus de texte, I, Bucureşti, Editura Minerva,1988.

DAN, Dimitrie, **Comuna Straja şi locuitorii ei,** Cernăuţi, Patria, 1897.

DENSUSIANU, Ovid, **Flori alese din cîntecele poporului,** Bucureşti, Pavel Suru, 1920.

DENSUŞIANU, Nic., **Vechi Cîntece şi tradiţii populare româneşti.** Texte poetice din răspunsurile la "Chestionarul istoric". Text ales şi stabilit, studiu introductiv, note, variante, indici şi glosar de I.Oprişan, Bucureşti, Editura Minerva, 1975.

DUNĂRE, Nicolae, **Civilizaţie tradiţională românească în curbura carpatică nordică,** Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1984; **Ornamentică tradiţională comparată,** Bucureşti, Editura Meridiane, 1979; **Răspîndirea satelor specializate în meşteşuguri populare pe teritoriul României,** în vol."Cibinium". Studii şi materiale privind Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului, Sibiu, Muzeul Brukenthal, 1967-1968.

ELIADE, Mircea, **Arhitecture sacrée et symbolisme,** în "Cahier de l'Herne", Paris; **Aspecte ale mitului.** În româneşte de Paul G.Dinopol, prefaţă de Vasile Nicolescu, Bucureşti. Editura Univers, 1978; **Comentarii la legenda Meşterului Manole,** Bucureşti, Editura Publicom, 1943; **De la**

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Zalmoxis la Genghis-Han. Studii comparative despre religiile şi folclorul Daciei şi Europei Orientale. Traducere de Maria Ivănescu şi Cezar Ivănescu, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 198o; **Eseuri. Mituri, vise şi mistere**. Traducere de Maria Ivănescu şi Cezar Ivănescu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1991; **Mythologies of Death**, în vol. **Ocultism, Witchcraft and Cultural Fashions**, Chicago, 1976; **Traité d'Histoire des religions,** nouvelle édition..., Paris, Payot, 197o.

ETNOGRAFIA VĂII BISTRIŢEI. **Zona Bicaz**. Volum colectiv, coordonat de Romulus Vuia, Piatra Neamţ, 1973.

FOCHI, Adrian, **Datini şi eresuri populare de la sfîrşitul secolului al XIX-lea**. Răspunsurile la Chestionarele lui Nicolae Densuşianu, Bucureşti, Editura Minerva, 1976.

FOLCLOR MUZICAL DIN ZONA HUEDIN. Volum publicat de un colectiv, coordonat de Traian Mîrza, Cluj-Napoca, 1978.

FOTEA, Mircea, **Simeon Florea Marian, folclorist şi etnograf**,Bucureşti, Editura Minerva, 1987.

FRAZER, James George, **Creanga de aur, vol.I-V**. Traducere, prefaţă şi tabel cronologic de Octavian Nistor, note de Gabriela Duda, Bucureşti, Editura Minerva, colecţia "Biblioteca pentru toţi", 198o; **La crainte des morts**, Paris, Emille Nourry, 1934; **Le Folklore dans l'ancien testament**, Paris, 1924; **Le Rameau d'or**, Paris, 1923.

FRIEDWAGNER, Matthias, **Rumänische Volkslieder aus der Bukowina**, I Band. **Liebeslieder**. Mit 38o von Alex.Voevidka aufgeseichneten melodien, Würzburg, 194o.

FRÎNCU, Teofil şi George Candrea, **Românii din Munţii Apuseni**, Bucureşti, 1888.

van GENNEP, Arnold, **Le Folklore du Dauphiné (Isère)**,Paris, Maisonneuve, I-II, 1932; **Le Folklore de la Flandre et du Hainaut français**, Paris, 1935; **Les rites de passage**, Paris, 19o9.

GOANŢĂ, Ştefan şi Ion Piţoiu, **Folclor din Sălaj**, Zalău, 1972.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

GOROVEI, Artur, **Credinţi şi superstiţii ale poporului român**, Bucureşti, Socec-Sfetea, 1915; **Literatură populară. Culegeri şi studii**. Ediţie îngrijită, studiu introductiv, note, bibliografie şi indici de Iordan Datcu, Bucureşti, Editura Minerva, 1976; **Ouăle de Paşti**. Studiu de folclor, Bucureşti, Imprimeria Statului, 1937.

de GUBERNATIS, Angelo, **Storia comparata degli usi funebri in Italia e presso gli altri popoli Indo-Europei**, Milano, Fratelli Treves, 189o.

HERSENI, Traian, **Forme străvechi de cultură poporană românească**. Studiu de paleoetnografie a cetelor de feciori din Ţara Oltului, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977.

IRIMIE, Cornel, Marcela Necula, **Arta ţărănească a lemnului**, Bucureşti, Editura Meridiane, 1983.

ISPIRESCU, Petre, **Prîslea cel voinic şi merele de aur**. Legende sau basmele românilor. Cuvînt înainte de Adrian Maniu, Bucureşti, Editura Minerva, 1975.

JUNGHIETU, Efim, **Deslușiri. Articole despre folclor**, Chișinău, Ştiinţa, 1989.

JUNGHIETU, Efim, A.Furtună, **Folclor păstoresc**, Chișinău, 1991.

KERNBACH, Victor, **Dictionar de mitologie generală**. Postfaţă de Gh.Vlăduţescu, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1989.

LAPAIRE, Hugues, **Les légendes berrichonnes**, Paris, Librairie Universitaire, 1927.

LENGHEL-IZANU, Petre, **Poezii şi poveşti populare din Maramureş**, colecţia "Folclor din Transilvania", VII. Ediţie îngrijită de Octav Păun, prefaţă de Mihai Pop, Bucureşti, Editura Minerva, 1985.

MARIAN, Simeon Florea, **Descîntece poporane române**, Suceava, Eckhardt, 1886; **Hore şi chiuituri din Bucovina**, Bucureşt Socec-Sfetea, 1911; **Insectele în limba, credinţele şi obiceiurile românilor**. Studiu folcloristic, Bucureşti, Göbl, 19o3; **Înmormîntarea la români**. Studiu etnografic, Bucureşti, Göbl, 1892; **Legendele Maicii Domnului**. Studiu folcloristic, Bucureşti, Göbl, 19o4; **Naşterea la**

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

români. Studiu etnografic, Bucureşti, Göbl, 1892; **Nunta la români**. Studiu istorico-etnografic comparativ, Bucureşti, Göbl, 189o; **Ornitologia poporană română**, tom.I-II, Cernăuţi, Eckhardt, 1883; **Poesii poporale române**.Adunate şi întocmite de..., Cernăuţi, Tip.S.Piotrovski, vol.I, 1873, vol.II, 1875; **Poesii populare din Bucovina. Balade române culese şi corese**, Botoşani, I.V. Adrian, 1869; **Satire poporane române**, Bucureşti,Socec, 1893; **Sărbătorile la români**. Studiu etnografic, vol.I-III, Bucureşti, Göbl, 1898-19o1; **Tradiţii poporane din Bucovina**, Bucureşti, Imprimeria Statului, 1895; **Vrăji, farmece şi desfaceri**, Bucureşti, Göbl, 1893.

de MARTINO, Ernesto, **Morte e pianto rituale nel mondo antico,** Torino, Einaudi, 1958.

MEDAN, Virgil, **Cîntece epice**, Cluj-Napoca, 1979; **1000 chiuituri de pe Someş**, Cluj, 1969.

MUŞLEA, Ion, **Cercetări etnografice şi de folclor**, vol.II. Ediţie îngrijită şi prefaţă de Ion Taloş, Bucureşti, Editura Minerva, 1972.

MUŞLEA, Ion, Ovidiu Bîrlea, **Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B.P.Hasdeu**, Bucureşti, Editura Minerva, 197o.

NICULĂIASA, Mihai şi Ana Niculăiasa, **Monografia satului Lămăşeni, judeţul Baia**. Cu o prefaţă de Artur Gorovei, Fălticeni, Tip.J.Bendit, 1937.

NICULIŢĂ-VORONCA, Elena, **Datinele şi credinţele poporului român**, adunate şi aşezate în ordine mitologică de..., vol.I, Cernăuţi, Tip.Wiegler, 19o3.

OARCEA, Vasile, Ion Apostol Popescu, **Poezii populare din Transilvania**, colecţia "Folclor din Transilvania", VIII, Bucureşti, Editura Minerva, 1986.

OIŞTEANU, Andrei, **Motive şi semnificaţii mito-simbolice în cultura tradiţională românească**, Bucureşti, Editura Minerva, 1989.

OSTAP, Melania şi Victoria Semendeaev, **Pivele de bătut sumani pe**

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Valea Şomuzului, în vol."Cibinium", 1967-1968.

PAPADIMA, Ovidiu, **Literatură populară română**, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1968.

PAPAHAGI, Tache, **Graiul şi folklorul Maramureşului**, Bucureşti, Cultura Naţională, 1925.

PAVEL, Emilia, **Portul popular moldovenesc**, Iaşi, Editura Junimea, 1976.

PAVELESCU, Gh., **Cercetări asupra magiei la românii din Munţii Apuseni**, Bucureşti, Institutul Social Român, 1945.

PETRESCU, Paul , **Motive decorative celebre**. Contribuţii la studiul ornamenticii româneşti, Bucureşti, Editura Meridiane, 1971.

POGORILOVSCHI, Ion, **Arhetipul expresiei lirice româneşti**, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1987.

POP, Dumitru, **Contribuţii la studiul jocurilor de priveghi din zona Văii Gurghiului**, în "Revista de etnografie şi folclor", tom.13, nr.2, 1968; **Folclor din zona Codrului**, Baia Mare, 1978; **Obiceiuri agrare în tradiţia populară românească**, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1989.

POP, Dumitru, N.Bot, I.Cuceu, Gh.Petrescu, **Folclorul Văii Gurghiului (II)**, în rev."Marisia", VII, Tîrgu Mureş, Muzeul judeţean, 1977.

POP, Mihai, **Obiceiuri tradiţionale româneşti**, Bucureşti, 1976.

POPA, V.Gh., **Folclor fălticenean**. Cîntece şi strigături. Orînduire şi prefaţă de Vasile Adăscăliţei, Suceava, 1974.

POPA, Vasile G., **Folclor din "Ţara de Sus"**. Ediţie îngrijită şi prefaţă de Maria Luiza-Ungureanu, seria "Folclor din Moldova", IV, Bucureşti, Editura Minerva, 1983.

POIRIER, Jean, **Ethnologie générale**, publié sous la direction de.. Paris, Editions Gallimard, 1968.

ROSETTI, Al., **Colindele religioase la români**, Bucureşti, Cartea Românească, 192o.

SARTORI, Paul, **Sitte und Brauch**, I-III, Leipzig, 191o-1914.

SCURTU, Vasile, **Cercetări folclorice în Ugocea românească** (Satu Mare), Bucureşti, 1942. ("Anuarul Arhivei de Folclor").

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

STAHL, H.H., **Nerej, un village d'une région archaïque**. I-III, Bucarest, Institut de Sciences Sociales de Roumanie, 194o.

STAHL, Paul H., **Le départ des morts. Quelques exemples roumains et balkaniques**, în "Etudes Rurales", Paris, 1988; **Porţile ţărăneşti la români**, în rev."Studii şi cercetări de istoria artei", nr.2, Bucureşti, 196o.

STOICA, Georgeta, **Podoabe populare româneşti**, Bucureşti, Editura Meridiane, 1976.

STROIESCU, Sabina, **La typologie bibliographique des facéties roumaines**, Bucarest, Edition de l'Académie, I-II, 1969.

ŞĂINEANU, Lazăr, **Basmele române**. În comparaţiune cu legendele antice clasice şi în legătură cu basmele popoarelor învecinate şi ale tuturor popoarelor romanice. Ediţie îngrijită de Ruxandra Niculescu, prefaţă de Ovidiu Bîrlea, Bucureşti, Editura Minerva, 1978.

ŞEULEANU, Ion, **Poezia populară de nuntă**, Bucureşti, Editura Minerva, 1985.

"ŞEZĂTOAREA". **Revistă pentru literatură şi tradiţiuni populare**, Fălticeni, 1892-1929.

TALOŞ, Ion, **Meşterul Manole. Contribuţii la studiul unei teme de folclor european**, Bucureşti, Editura Minerva, 1973.

TEODORESCU, G.Dem., **Poezii populare române**. Ediţie critică, note, glosar, bibliografie şi indice de George Antofi, prefaţă de Ovidiu Papadima, Bucureşti, Editura Minerva. 1982.

TOCILESCU, Grigore G., **Materialuri folkloristice**, vol.I, partea a II-a, Bucureşti, Tip. Corpului didactic, 19oo.

URSACHE, Petru, **"Şezătoarea" în contextul folcloristicii**, Bucureşti, Editura Minerva, 1972.

VACLAVIK, Antonín, **Výroční obyčeje a lidové uměni**, Praha, Nakladatelstvi Ceskoslovenské Akademie véd, 1959.

VASILIU, Alexandru, **Cîntece, urături şi bocete de-ale poporului**, adunate de..., Bucureşti, Academia Română, 19o9.

VOEVIDCA, Alexandru, **Cîntece populare din Bucovina**. Ediţie îngri-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

jită de Vasile Nicolescu şi Cristina Rădulescu - Pa
cu, studiu introductiv, note, indici şi glosar de
Cristina Rădulescu-Paşcu, Bucureşti, Editura Muzica-
lă, 199o.

VUIA, Romulus, **Studii de etnografie şi folclor,** vol.I. Ediţie în-
grijită de Mihai Pop şi Ioan Şerb, prefaţă de Mihai
Pop, Bucureşti, Editura Minerva, 1975.

VULCĂNESCU, Romulus, **Coloana cerului,** Bucureşti, Editura Academi-
ei, 1972.

ZAMFIR, Constantin, **Folclor muzical din Bistriţa-Năsăud,** Bucureşti
Editura Muzicală, 1988.

ZELENCIUC, Valentin, Elena Postolachi, **Covorul moldovenesc,** Chi-
şinău, Timpul, 199o.

****

ARHIVA DE FOLCLOR A ACADEMIEI (Fondul "Ion Muşlea" şi Fondul auxiliar),
din cadrul Institutului de Folclor din Cluj-Napoca.

ARHIVA DE FOLCLOR A MOLDOVEI ŞI BUCOVINEI (Benzi de magnetofon, Anexe-
chestionar şi Fondul "Petru Caraman"), din cadrul Institu-
tului de Filologie Română "Alexandru Philippide" din
Iaşi.

ARHIVA NAŢIONALĂ DE FOLCLOR (Benzi de magnetofon şi Fondul auxiliar),
din cadrul Institutului de Etnografie şi Folclor din Bucureşti.

****

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

folclorul muzical

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

FOLCLORUL MUZICAL

Prezentul studiu se înscrie pe linia cercetărilor zonale asupra muzicii populare din Moldova. Interesul pentru cunoaşterea folclorului Văii Şomuzului este justificat de bogăţia muzicii populare, de păstrarea unor variante viguroase care conservă elemente muzicale din stratul arhaic, de practicarea în contemporaneitate a doinei vocale propriu-zise, de existenţa unor particularităţi care imprimă un anumit specific muzical, de unele consecinţe folclorice care se datorează convieţuirii românilor de pe cele două versante ale Carpaţilor. Cercetările de teren care stau la baza studiului iau în consideraţie toate localităţile situate pe Valea Şomuzului Mare.

Cercetările au fost efectuate pe o durată de aproximativ douăzeci de ani (1968-1990), totalizînd peste 3000 de piese muzicale înregistrate, fond ce se află în colecţiile Arhivei de Folclor a Moldovei şi Bucovinei (AFMB), din cadrul Institutului de Filologie Română "Alexandru Philippide" al Academiei Române, Filiala Iaşi. Din materialele culese au fost transcrise circa 2000 de melodii (bocete, colinde, doine, cîntece de nuntă, cîntece propriu-zise, jocuri ş.a.), iar din acestea pentru colecţia muzicală ce însoţeşte acest studiu am selectat 153 de piese.

*

Creaţia muzical-folclorică din satele de pe Valea Şomuzului Mare a atras atenţia încă din primul deceniu al secolului nostru, dar culegerile au fost făcute sporadic, nesistematic. Menţionăm lucrarea Rumänische Volkslieder aus der Bukowina, în care există variante de doină vocală şi un număr mai mare de cîntece propriu-zise din satele Buneşti, Corlata, Drăgoieşti, Măzănăieşti, Stroieşti, Liteni, Stupca, Tolva (Vorniceni) şi Zahareşti, culese de Al.Voevidca. Valorificînd fondul inedit Friedwagner-Voevidca, Cristina Rădulescu-Paşcu a editat în 1990 un vo-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

lum în care sînt incluse alte melodii culese din zonă în aceeaşi perioadă (53). Melodica de doină reprezentativă pentru Valea Şomuzului este ilustrată doar de o singură piesă (53, nr.7). Cîntecul propriu-zis este mai bine reprezentat (53, nr.16o, 177, 191, 2o5, 211-213, 217, 222-223, 229, 233). Multe melodii de cîntec propriu-zis provin din Stupca, sat rămas pînă astăzi deosebit de bogat în folclor muzical, apoi din Zahareşti, Măzănăieşti, Lucăceşti, Drăgoieşti şi Liteni. Remarcăm că în cele şapte decenii care s-au scurs de la culegerile lui Voevidca pînă astăzi, nu s-au produs modificări esenţiale în structura melodică a variantelor de doină şi nici în cîntecul propriu-zis.

O altă culegere,importantă pentru zonă este cea a lui D.G.Kiriac (31), în care sînt consemnate cîteva melodii culese tot la începutul secolului al XX-lea, dar publicate abia în anul 196o. Valea Şomuzului Mare este reprezentată în colecţia Kiriac prin două doine: una vocală, destul de simplă ca scară, ambitus şi formă arhitectonică (31, p.37) şi alta instrumentală, mai amplă (31, p.39), printr-un cîntec de mireasă (31, p.172) şi prin cîteva cîntece propriu-zise (31, p.14o-146). Menţionăm şi colecţiile 2oo cîntece şi doine (12) şi Cîntece şi jocuri populare din Moldova (42), în care există două melodii de cîntec propriu-zis din Drăgoieşti, culese în anii 19o7 şi 19o8 (12, p.13o; 42, p.69 şi 91). Culegerile editate pe plan local (regional, judeţean) au publicat în general un număr mic de melodii din zonă, în special jocuri instrumentale şi cîntece propriu-zise (24, p. 17, 72 ş.a.).

Consemnări de natură teoretică, privind tangenţial melodica şomuzeană, se întîlnesc în unele studii elaborate de Larisa Agapie (59, tom 16, nr.3) şi Eugenia Cernea (59, tom 11, nr.2). Deosebit de importante sînt materialele etnomuzicologice, însoţite de comentarii, cuprinse în volumele IV-VII şi IX din seria "Caietele Arhivei de Folclor" (4, 5, 15, 17, 18). În anul 1982 a apărut primul studiu dedicat în întregime unor aspecte muzicale existente pe Valea Şomuzului Mare (57, tom XXVIII), studiu ce relevă o caracteristică muzicală esenţială: preponderenţa structurilor arhaice în intonaţiile bocetului. În aceeaşi

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

sferă se încadrează şi unele cîntece de priveghi din aceste sate (57, tom XXX-XXXI, B).

I Obiceiuri calendaristice

1 Colinda

Cercetările efectuate relevă că repertoriul colindei din acest spaţiu este bogat şi variat. Stilul de interpretare este important, întrucît acesta poate să influenţeze structura muzicală. Interpretarea colindei se caracterizează prin cantabilitate şi emisie cristalină, precum şi prin tempouri moderate. Atmosfera de linişte, calm şi echilibru pe care o degajă, apropie colinda de alte genuri, deosebit de vii în acest spaţiu: doina propriu-zisă, cîntecul propriu-zis, cîntecul de priveghi, bocetul. **Versificaţia** este consecvent octosilabică, aşa cum se observă în toate genurile vocale din zonă. Cele mai folosite silabe de completare au în structura lor vocalele u şi i: boie-rii, ma-riu, duce-m-o-iu, raiulu-iu, colindă-mu, colindăto-riu, împuş-cu, dormi-tu. **Refrenul** apare mai mult în formele arhitectonice simple, de tip primar sau binar: ARf, ABRf, ARfB. În unele cazuri, el îndeplineşte un rol concluziv. Menţionăm că aici nu au fost întîlnite şi colinde cu refren la începutul strofei muzicale. Dimensiunile refrenului variază de la 4 silabe (Flori la dalbe, Mărului, măr) pînă la 14 silabe (Flori dalbe pe masă, legănuţu-i de mătasă), încadrîndu-se între tipurile regulate simple.

Scări. Unele scări din colindele de pe Valea Şomuzului Mare se încadrează în sisteme intonaţionale de origine foarte veche. Astfel, tetratonia anhemitonică de tipul la, sol (mi), re apare în melodia nr.1 din **colecţie**, melodie ce prezintă similitudini cu folclorul copiilor. Pentatonicul 5 - (re, /mi/, sol, la, si, re) este întîlnit în colindele care circulă cu textul poetic Mîndru cînt-un cerb în codru (**colecţie**, nr.13). Elemente de pentatonie anhemitonică se întîlnesc şi în alte colinde, dar fragmentar. Dintre acestea citäm melodia nr.14, unde fraza de

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

incipit este pentatonicul 1, din care lipseşte nota mi din registrul superior. Colecţii din Transilvania şi Maramureş (33 şi 46) atestă acest incipit, care circulă şi cu text de Mioriţă.

Cordiile de factură minoră sînt frecvente în colindele de pe Valea Şomuzului Mare. Aceste cordii hemitonice contribuie la evidenţierea caracterului cantabil al colindei. Ele sînt construite în mod variat şi destul de liber prin: Asocierea a două tetracorduri minore, reunite printr-o notă comună (**Colecţie**, nr.6) sau a două tetracorduri majore (**Colecţie**, nr.3); asocierea unei structuri tetracordice cu o structură tricordică prin notă comună care are funcţie de tonică (**Colecţie**, nr.4); asocierea unei structuri pentacordice cu alta tetracordică, prin notă comună - mi, re, do, si, la cu si, la, sol, fa diez, mi (**Colecţie**, nr.1o); extinderea unei structuri cordale cu un sunet în partea inferioară, la interval de secundă mare (**Colecţie**, nr.2 şi 5); combinaţii de cordii diatonice cu cordii cromatice (**Colecţie**, nr.19 şi 2o). Rezumînd, structurile melodice ale colindei se bazează pe scări prepentatonice şi pentatonice anhemitonice, pe cordii minore hexa, hepta şi octocordice de tip eolic şi doric, uneori cu cadenţe frigiene, mai rar pe scări majore şi pe structuri cromatice.

Ambitusul este strîns legat de structurile de scară. Predomină ambitusurile de septimă şi octavă (**Colecţie**, nr.4-9, 11, 13, 16, 19-2o). Alături de acestea sînt şi ambitusuri mai restrînse :de cvintă (**Colecţie**, nr.1) ori sextă (**Colecţie**, nr.2, 14, 17), iar altele extinse peste octavă (**Colecţie**, nr.1o, 15, 18). **Ritmul.** Prin ritm, colindele de pe Valea Şomuzului se deosebesc de cele întîlnite în alte spaţii folclorice (Moldova de sud, Cîmpia Dunării, Ţara Loviştei, Pădureni ş.a.) în sensul că aici ritmul pare a avea un rol secundar dacă este raportat la melodică La formarea acestei impresii contribuie şi tempoul, în genere mai lent, fără contraste puternice de accente, pregnanţă ritmică şi vivacitate. Ritmica de la colindă relevă şi alte aspecte. O parte dintre tipurile muzicale ale colindei sînt izoritmice (**Colecţie**, nr.4-7, 11, 13-14, 17-18, 2o) iar altă parte, aproximativ

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

egală cu prima, sînt heteroritmice. Melodia nr.13 poate fi considerată o raritate pe plan ritmic, fiind construită la nivelul tuturor hemistihurilor pe o singură grupare de valori, organizate în ritmul safic, piesa probînd astfel izoritmie absolută. Alte grupări ritmice preferate în colindele din zonă, care apar în diverse combinaţii, sînt: dipiricul, peon 3, peon 4, ionic minor, dublu spondeu, precum şi troheul şi iambul, e drept, destul de rar. Vezi Exemple muzicale (Ex.muz.), nr.1.

Ritmica majorităţii colindelor se înscrie în sistemul divizionar, situaţie firească într-un spaţiu unde stilul de interpretare practicat astăzi este liniştit, calm. Este de presupus că în trecut ritmul giusto-silabic era folosit în mod curent, după cum reiese din melodia nr.4, structurată pe ritmul peon 4, dar cîntată destul de lent, nu vioi ca în sudul Moldovei. În unele variante (**Colecţie**, nr.5, 9, 15) se observă apropierea de stilul rubato, datorită folosirii coroanei la sfîrşitul versurilor sau în interiorul lor, a melismelor, grăbirilor şi rărirorilor. Desigur, convieţuirea colindei cu genurile neocazionale preferate în zonă (doina vocală şi cîntecul propriu-zis) şi-a pus amprenta asupra stilului de interpretare din genul ocazional.

Structura ritmică a refrenelor este deosebită de cea a frazelor din strofa muzicală datorită funcţiei şi dimensiunilor variabile. Textele literare aduc o contribuţie importantă la configurarea ritmicii refrenelor. Majoritatea acestora fac parte din grupul refrenelor propriu-zise regulate. O altă situaţie apare în refrenul Asta-i sara lui Crăciun (**Colecţie**, nr.11), care circulă în alte variante cu text schimbat (Asta-i sara lui An Nou) sau se transformă în rînd melodic constitutiv al strofei muzicale (pseudorefren). Vezi Ex.muz., nr.2. Refrenul, ca şi frazele muzicale, este cîntat fără incisivitate, liniştit, ceea ce sporeşte atmosfera în general lirică a colindei.

Circulaţia colindei. Unele melodii de pe Valea Şomuzului Mare au fost atestate pe spaţii mai largi, nu numai în Moldova, constituindu-se în tipuri muzicale principale; altele, cu o circulaţie mai restrînsă, alcătuiesc un grup ce relevă particu-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

larităţi locale. Melodia nr.11 (Asta-i sara lui Ajun) are cea mai mare frecvenţă în zonă: de la Corlata şi Măzănăieşti pînă la Preuteşti şi Dolhasca. În general, strofa este construită din trei fraze, dintre care ultima poate primi uneori funcţia de refren (Asta-i sara lui Ajun). Melodia foloseşte o scară octocordică eolienă, cu incipitul construit dintr-o sextă majoră, urmată de cele mai multe ori de o terţă minoră ascendentă. Tipul melodic a fost consemnat în diferite colecţii. George Breazul o publică în 1938 cu menţiunea că provine din Bucovina (7, nr.133); la fel Emil Riegler-Dinu citează melodia tot ca provenind din Bucovina (colegător Al.Voevidca), dar şi din Moldova, de unde a preluat-o prin Tudor Pamfile (7, nr.156-157).

Mai recent, au fost atestate variante melodice din satele Deleni, Şerbeşti, Topile, Slobozia, Heci şi Todireşti, judeţul Iaşi (25, p.52-53, 56-59 ş.a.), din Poieni-Suceava (15, p. 32o), din Munteni şi Negrileşti, judeţul Galaţi (15, p.323 şi 331), din Plopul şi Suraia, judeţul Vrancea (2, p.31-32). La această răspîndire cvasigenerală în Moldova se adaugă circulaţia sa în satele de dincolo de munţi: La Gherla-Cluj (33, p.1o5), Salva-Bistriţa-Năsăud (33, p.297) şi Chişcău-Bihor (37, 124).Este interesant de remarcat faptul că în Transilvania melodia îşi alătură texte de baladă: Meşterul Manole, Constantin (judeţul Cluj), Mioriţa (judeţul Bihor). În variantele din aceste zone apar unele modificări, între care şi mutarea refrenului între frazele B şi C: ABfC.

Melodia nr.15 (Trei crai) este construită din trei fraze muzicale (ABC), organizate frecvent într-o strofă de patru rînduri melodice: ABCCv. La Rotopăneşti, strofa conţine doar trei rînduri melodice, iar scara muzicală, de obicei un octocord minor se formează prin unirea a două tetracorduri minore, prima notă comună: re, do, si, la şi la, sol, fa diez, mi. Luînd în discuţie tipul melodic, Gheorghe Ciobanu arăta că melodia prezintă asemănări cu cîntul gregorian şi cu melosul bizantin (13, II, p. 1o4). Prezentăm un exemplu din care reiese asemănarea melodică dintre Troparul Învierii (Glas I) şi colinda Trei crai. Vezi

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Ex.muz., nr.3. Incipitul melodiei abordează treapta a IV-a a scării, în mod similar cu glasul I din muzica psaltică. Există însă şi variante care debutează cu fraza B, deci cu sunete din partea inferioară a scării: do diez, re, mi sau mi, fa diez, sol etc.

Tipul melodic are circulaţie în aproape toate spaţiile locuite de români. Astfel, în colecţia de colinde a lui Sabin Drăgoi, din 1925, este atestat pentru satele: Cărăstău-Hunedoara (cu terminaţie în major); Turdaş-Hunedoara, Luduşul Mare-Sibiu (cu terminaţie în major), Vinţu de Jos-Alba (varianta clasică), Deal-Sibiu, Ţînţari-Făgăraş, Hărman-Braşov (28, p.155, 13o, 224, 229, 232, 24o, 245). În colecţia G.Cucu, Buneşti-Argeş (variantă simplificată: ARf), Ceptura-Prahova (cu cadenţa finală în major, iar strofa AB), Petroşiţa-Dîmboviţa (22, p.37, 87, 227) În volumul de colinde a lui George Breazul (7) melodia a fost atestată pentru Basarabia (nr.14, 19, 37, 92-93, 1o4, ultima avînd refrenul Florile dalbe,flori de măr), pentru Bucovina (nr.127 şi 234) şi Moldova (nr.165, 169, 177, 182). Tipul apare de asemenea în colecţiile mai noi. După cum se ştie, acesta a fost consemnat pentru prima dată de către Anton Pann în versuri musiceşti (1846) unde este alăturat unui text poetic care există şi în Psaltirea în versuri a lui Dosoftei, publicată la 1673 (27, p.11o6-11o7)

Melodia nr.4 (Velerin şi Veler Doamne) este cunoscută mai mult cu acest nume, din cauza textului refrenului. Melodia se caracterizează prin: elemente pentatonice, formă arhitectonică de un singur rînd cu refren (ARf), structură ritmică aparţinînd sistemului giusto-silabic, interpretare ceva mai lentă. George Breazul o atestă pentru Bucovina şi Moldova (8, nr.7 şi 77), Gheorghe Cucu (22) pentru Muntenia, în Dîmboviţa cu text de pluguşor (nr.38), în Ilfov (nr.63), Prahova (nr.128 şi 137). După al doilea război mondial a fost semnalată în judeţele Vrancea (2, nr.15-16), Bacău (26, p.2o), Iaşi (16, p.114; 25, p.57, 66, 68) şi Rîmnicul Vîlcea (45, p.123).

Melodia nr.3 (Florile dalbe, flori de măr) este structurată pe o singură frază muzicală, însoţită de refren; scara se formează prin unirea a două tetracorduri majore, unul deasupra tonicii sol, iar celălalt dedesuptul ei: re, mi, fa diez,

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

sol şi sol, la, si, do. Pătrimea cu punct apare în fraza A şi în refren, încadrînd colinda, alături de alte elemente, în sistemul divizionar. Melodia are azi variante în Moldova şi în Basarabia (5o, p.474, 477). George Breazul o publicase acum 5o de ani cu acelaşi refren, menţionînd că provine din Moldova (8, nr.1o, 23a) iar Gh.Cucu o culesese de la elevi din Muntenia, în diferite variante (22, nr.,9, 32, 41, 65, 71). Probabil că răspîndirea destul de mare a tipului este datorată şi şcolii de acum cinci-şase decenii. Apare şi în alte colecţii care atestă circulaţia tipului în ultimele două decenii (25, p.57, 67; 26, p.2o, 29).

Melodia nr.13 (Mîndru cînt-un cerb în codru) are formă strofică bifrazală, de tipul ABBv, şi o scară minoră dezvoltată pînă la octocord. În cadrul fiecărei fraze însă, este evident substratul pentatonic. Rîndurile melodice ale tipului cadenţează în primele două pe treapta a IV-a (la), iar în ultimul pe treapta întîi. Variante melodice pot fi întîlnite şi în alte părţi ale Moldovei: Vaslui (15, p.33o), Bacău (26, p.18) şi Iaşi (25, p.52). Cercetări efectuate de Arhiva de Folclor din Iaşi în nordul Transilvaniei atestă atît circulaţia intensă a temei vînării cerbului, cît şi existenţa tipului melodic luat în discuţie. Se constată însă că acolo mai există şi alte tipuri muzicale înrudite, de mai largă audienţă în lumea satelor, ceea ce sugerează supoziţia că vatra originară a acestei colinde ar putea fi considerată partea nordică a lanţului Carpaţilor Orientali. Mai menţionăm că o variantă literară a fost înregistrată pe Valea Şomuzului Mare cu melodia colindei Mă luai, luai, foarte răspîndită în sud-vestul Carpaţilor Orientali.

Melodia nr.18 (Sculaţi gazde, nu dormiţi) circulă mai mult cu texte religioase, în sate ca Drăgoieşti, Zahareşti şi Stupca. Strofa melodică este amplă, de 4 fraze (ABCD) iar scara, un octocord minor, cu sensibilă la tonica inferioară. Tipul îşi găseşte corespondenţi apropiaţi sau mai îndepărtaţi în Transilvania, acolo folosind texte laice, precum Irei păcurărei (33, p. 322, 324, 326, 328, 33o), Mă luai, luai (33, p.535, 537, 539, 541-542, 544, 548, 55o) şi o versificaţie deosebită, hexasilabică

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Vezi Ex.muz., nr.4. Substratul pentatonic al unor fraze, structura hexasilabică a versului din variantele transilvănene, tematica literară diversă, laică şi religioasă, pot fi considerate argumente importante pentru susţinerea ideii că acest tip melodic este la origine transilvănean şi de o vechime considerabilă. Variantele octosilabice de pe Valea Şomuzului Mare reprezintă un stadiu evoluat, în care pot fi recunoscute totuşi şi caracteristici muzicale arhaice.

Melodia nr.16 (Ziurel de ziuă) face parte, ca şi alte tipuri (**Colecţie**, nr.3-4, 11, 15, 18 etc.) din fondul viu al colindei din satele dinspre izvoarele rîului (Stupca, Măzănăieşti Drăgoieşti, Corlata). De obicei, în aceste sate tipul este construit din două fraze, cu cîte un refren după ele. În conţinutul literar al refrenului apar termenii ziurel, ziuă, dimineaţă. Variantele folosesc o scară majoră, hexacordică, cu substrat pentatonic. În mai puţine melodii, scara este extinsă pînă la octocord cu treapta a VIII-a fluctuantă. Acest tip melodic a fost răspîndit şi pe cale cărturărească, prin şcoli, colecţii de coruri etc. În Transilvania, tipul este intens atestat, nelipsind însă nici din celelalte provincii româneşti. Pentru frecvenţa lui, menţionăm şi alte colecţii (28, p.14o, 144, 158;9, p.15o; 33, p.116, 119, 122, 127-13o, 132-133, 135, 147, 149, 159, 175, 2o5, 2o7; 46, nr.18o, 182, 188). Şi Constantin Zamfir consemnează tipul melodic, dar cu textul baladei Aliman sau Daliman, cu observaţia că lipseşte refrenul. Sabin Drăgoi (28, nr.138) şi Tiberiu Brediceanu (9, nr.118) au cules variante, uneori mai îndepărtate, încă din primele decenii ale veacului nostru.

Relevăm un aspect deosebit privind multifuncţionalitatea acestui tip melodic. În judeţul Bihor este utilizat şi la ritualul de înmormîntare, ca melodie ceremonială, cunoscută sub numele de Hora mortului (37, nr.189. Vezi Ex.muz., nr.5. În atmosfera melodică a colindei Ziurel de ziuă se înscrie şi melodia nr.14 (Dumnezeu de la-nceput), care are o circulaţie cvasigenerală în satele de pe Valea Şomuzului Mare, mai ales cu texte religioase. Această melodie este atestată pentru Maramureş şi Transilvania cu texte de Mioriţă, Ce s-aude-n sat sau Mărgu-şi mărg

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

oile-n munte (33, p.318, 344, 366, 372; 46, p.175). O altă variantă melodică, Sus în țara Moldovii, evidențiază prin titlul menționat legături între Moldova și Transilvania (33, p.505).

2 Jocurile cu măști

Bogăția datinilor de la sărbătorile de iarnă este sporită, pe lîngă colindă, de numeroasele jocuri cu măști, intens practicate și în zilele noastre (Capra, Căiuții, Ursul ș.a.) În timpul desfășurării jocurilor, diverse ca structură și manifestare, se cîntă în primul rînd melodii ocazionale, specifice, dar și doine instrumentale, în general dezvoltate, cu rosturi precise în cadrul ceremonialului. Circulă de asemenea melodii cu o răspîndire generală, în mare parte folosite și la alte ocazii, avînd deci o funcționalitate multiplă (Hora, Rusasca, Sîrba, Bătuta ș.a.). Melodiile se constituie în suite, în cadrul contextului sincretic al jocurilor cu măști. Se constată că melodiile specifice momentului se încadrează în grupul celor cu funcție similară din zonele moldovenească și bucovineană limitrofe. Ele au unele înrudiri cu cele de la alte genuri ceremoniale, cum ar fi, de exemplu, nunta. Menționăm că melodiile din suite folosesc tempouri variate, deseori contrastante, iar ritmica lor este divizionară, fără a lipsi elementele de ritm aksak (**Colecție**, nr.22-23). Cîntecul vocal utilizat la obiceiul ursului din comuna Dolhasca (**Colecție**, nr.29) este interesant prin ritmul său diiambic, așa ca în horele lente "bojerești", dar cu un tempo ceva mai liniștit decît în acestea. Interpretul se acompaniază cu doba, bătînd ostinato ritmul menționat.

II Obiceiuri familiale

1 Nașterea

Ca și în alte zone ale țării, și aici cîntecul de leagăn este practicat atît cu melodie bine ritmată, proprie speciei (**Colecție**, nr.31), cît și pe melodie de doină vocală pro-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

priu-zisă (**Colecţie**, nr.35) sau de cîntec propriu-zis (**Colecţie** nr.32-33). Cînd este intonat pe melodie specifică, se remarcă preferinţa pentru tetraton anhemitonic de tipul si, la, sol, mi, comun cu scara cea mai folosită în bocet (**Colecţie**, nr.32). În alte cazuri (**Colecţie**, nr.31), simplitatea scării este în concordanţă cu dezvoltarea ritmico-melodică realizată cu un număr redus de fraze muzicale şi avînd la bază o formulă de tip tritonic. Repetarea ca un ostinato a formulei ritmico-melodice este un procedeu întîlnit în jocul instrumental de tip vechi şi în doină. Atunci cînd foloseşte o melodie de cîntec propriu-zis, cîntecul de leagăn preferă tot intonaţii de factură arhaică. Din satul Stupca a fost cules, între altele, un cîntec de leagăn cu melodie de doină bucovineană arhaică (**Colecţie**, nr.34), aşa cum se cîntă şi astăzi în zona Rădăuţilor.

2 Nunta

În repertoriul muzical al nunţii se remarcă în primul rînd Jalea miresei şi stilul interpretativ al strigăturii. Melodia Jalea miresei (**Colecţie**, nr.43) se desfăşoară pe un hexacord doric: do diez, si, la, sol, fa diez, mi, în care sol este fluctuant şi numai cu valori de optime pe silabe neaccentuate. Altă melodie (**Colecţie**, nr.41) are o formă arhitectonică de două rînduri, cu cezură pe re, o scară pentacordică la, sol, fa diez, mi, re (6o, V, p.13o), iar cadenţa finală de tip frigic pe mi. Cînd Jalea miresei foloseşte melodii de cîntec propriu-zis (**Colecţie**, nr.4o) se observă că preferă scări cu substrat pentatonic anhemitonic. Acestea fac parte din familia cu cele mai numeroase variante din zonă.

Strigăturile de nuntă (18, p.413-421) se desfăşoar în mai multe feluri: pe fondul unor melodii ceremoniale de joc (Busuiocul, Băsmăluţa, La găină, La zestre, Pe drum ş.a.) fără nici o susţinere instrumentală, situaţie în care vocea rămîne singurul mijloc de exprimare artistică. Femeile care strigă la nuntă însoţesc strigăturile cu bătăi din palme şi chiuituri pline de incisivitate. Dacă la strigăturile de joc, varietatea rit-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

mică este mai restrînsă, la cele de nuntă acest aspect este ceva mai larg, utilizîndu-se şi ritmul aksak, asemănător celui întîlnit la unele jocuri de la obiceiurile de iarnă din Moldova (Capra, Cerbul ş.a.). În executarea recitativelor parlate ale strigăturilor, întotdeauna pe vers octosilabic, nu există preocupare pentru intonarea silabelor pe înălţimi precise, ci mai ales de abordare a registrului acut al vocii. De aceea, pe Valea Şomuzului Mare nu se poate vorbi, în cazul strigăturii, de existenţa unor trepte funcţionale, cu rol de centru gravitaţional. Este o caracteristică ce le deosebeşte de cele întîlnite în zona Rădăuţilor (lo, nr.12o-121, 127-128; 18, p.418-421), unde strigăturile sînt în general precis conturate pe plan muzical.

3 - Înmormîntarea

Genul care oferă cea mai concludentă imagine asupra conservării unor intonaţii arhaice este bocetul (57, t.XXVIII). Analizînd un număr însemnat de melodii de bocet, s-a constatat: marea varietate a scărilor muzicale care evoluează de la bicord la octocord minor; preponderenţa diatonismului anhemitonic; preponderenţa stilului recitativic. Intervalele muzicale. Secunda mare, terţa mare şi cvarta perfectă, specifice întregului folclor românesc (13, I, p.37) constituie materialul intervalic de bază din care se structurează liniile melodice ale bocetului de pe Şomuz. Într-un număr apreciabil de bocete există numai intervale de secundă mare, terţă mică şi, bineînţeles, primă. Un exemplu edificator în privinţa importanţei intervalului de secundă mare este oferit de varianta de bocet Ş-Aurică, surioară, - Ex.muz., nr.6 - care se desfăşoară pe sunetele fadiez, mi şi cu recitativ pe mi.

Terţa mică este cel de al doilea interval care stă la baza melodicii de bocet, fiind folosită mai ales în sens descendent, ca şi secunda mare. Anhemitonia din bocet este accentuată de frecvenţa extrem de redusă a secundelor mici care, acolo unde se întîlnesc, sînt datorate, aproape în exclusivitate, sunetelor cu funcţie de pieni (57, tom. XXVIII, p.48). Scările muzicale reliefează fenomenul evoluţiei de la bicord pînă la

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

octocordul minor. La baza fiecărei scări de bocet se află o anumecelulă generatoare, de obicei formată prin asocierea, în mod variat, a două intervale: secunda mare şi terţa mică (6o, I, p.43-46; 51, p.161, 166).

O primă celulă generatoare, construită prin aşezarea secundei mari deasupra terţei mici, formează scara tritonică minoră anhemitonică: la, sol, mi. Acesteia i se pot asocia alte sunete la interval de secundă (21, p.94), apărînd astfel tetraton 9 şi pentatonic 5 (6o, I, 25-3o) cu subton. În procesul dezvoltării acestei celule se configurează picnonul (21, p.9o-97; 51, p.16o, 165), element esenţial în structurarea formulelor melodice. Prezent şi în repertoriul funerar din alte zone (21, p. 243; 4o, p.93) picnonul se manifestă în bocetul şomuzean într-un mod aparte, prin utilizarea numai într-un context minor, rezultat din asocierea lui cu terţa minoră sol-mi. O altă celulă generatoare, în care terţa mică este aşezată deasupra secundei mari, formează scara tritonică la, fa diez, mi care, prin amplificări poate deveni tetraton 3 sau pentatonic 4 (Ex.muz., nr.7).

Scările pentatonice anhemitonice, prin transformarea unor sunete cu rol de pieni în trepte constitutive, evoluează pe altă direcţie, spre cordii, care, în bocetul de pe Valea Şomuzului, apar în formele: tetracord doric, pentacord minor (frigic, doric sau eolic), pentacord micşorat, cu secundă mare la bază, sau hexacord minor, cu subton (Ex.muz., nr.8). După cum s-a afirmat (57, t.XXVIII, p.45), structurile melodice întîlnite în bocet se apropie de recitativul melodizat. Dacă aceste structuri sînt analizate la dimensiunea frazei, se constată că domină tritoniile de tip la, sol, mi şi la, fa diez, mi, picnonul ca element motivic, de obicei în combinaţie cu fragmente recitativice, formule tetracordice şi pentacordice, cu elemente hemitonice.

Recitativul recto-tono la nivelul unei fraze întregi este slab reprezentat, iar cînd îl întîlnim, acesta preferă treptele fa diez, la, si, prin aceasta apropiindu-se de doină. Ponderea recitativelor din bocet o au cele melodizate, prin diferite procedee (57, tom.XXVIII, p.46). Pentru structura recitativică a bocetului pledează şi aspectele sale ritmice (57, tom.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

XXVIII, Ex.24). Pe Valea Şomuzului Mare coexistă bocetele cu formă strofică, cele mai frecvente, construite din 2-4 rînduri melodice şi bocetele cu formă liber-improvizatorică. Rîndurile melodice au dimensiune octosilabică, cu precizarea că în variantele cu formă liberă, acestea îşi pot modifica structura. Se observă că strofele elastice, bazate pe improvizaţie, utilizează structuri melodice mai evoluate.

Raportînd melodica bocetului de pe Şomuz la bocetul din alte zone ale ţării, se constată că există numeroase asemănări structurale. Astfel, scara tritonică de tipul la, sol, mi apare în Bihor (37, p.189, 198; 21, p.237), în ţinutul Pădurenilor (2o, p.83), la Sibiu (21, p.236), în Banat (4o, p.19o) şi Rădăuţi (1o, p.69). Scara tritonică la, fa diez, mi este întîlnită în repertoriul ritualului de înmormîntare din zona Năsăudului (58, p.1o3-1o5) şi în cea din ţinutul Rădăuţilor (1o, p.7o-73). Tetraton 3 si, la, fa diez, mi circulă în Bihor (37, p.2oo), Gorj (38, p.147) şi Năsăud (58, p.1o3, 1o8). Tetraton 9 si, la, sol, mi scară preferată în bocetul de pe Valea Şomuzului, este prezent şi în bocetele din Banat (1, p.137), Neamţ (8, p.83), Pădureni (2o, p.83), Sălaj (21, p.236), Botoşani, Iaşi ş.a. Tetracordul doric figurează în unele melodii din Caraş-Severin (4o, p.2o3), Vatra Dornei (4o, p.318), Rădăuţi (1o, p.75-76, 78, 8o-81). Tot în Bihor apare pentacordul frigic (37, p.199). Pentacordul doric este atestat în Banat (52, p.115) şi în Bihor (37, p.195). Pentatonicul hemitonic poate fi întîlnit în zona Făgăraşului (6) şi în judeţul Iaşi (16, p.15o). Aşadar se poate afirma că în melodica de bocet de pe Valea Şomuzului Mare se păstrează numeroase elemente comune cu ale bocetelor în mai toate zonele folclorice, fapt ce demonstrează încă o dată existenţa unui fond muzical arhaic românesc.

În cadrul repertoriului funebru, alături de bocet, dar în proporţie mai redusă, se mai află cîntecul de priveghi şi versul. Dintre acestea, cîntecul de priveghi se arată a fi decsebit de interesant, fiind semnalat destul de tîrziu (57, tom.XXX-XXXI, B, p.115-127; 17). De cele mai multe ori, cîntecul de priveghi foloseşte melodii proprii, deosebite de melodica bocetului din zonă

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

şi mai apropiate de cea a cîntecului propriu-zis. Modalitatea de execuţie şi caracterul solemn al cîntecelor de priveghi îi obligă pe interpreţi să folosească melodii de formă strofică, neimprovizatorică, să evite recitativele şi să le încadreze în măsuri din sistemul divizionar. În acest sens propunem compararea a două partituri muzicale din aceeaşi comună, Horodniceni, prima conţinînd un cîntec de priveghi (**Colecţie**, nr.63), iar a doua un bocet (**Colecţie**, nr.61). Raportarea melodicii cîntecului de priveghi de pe Valea Şomuzului la creaţii similare din alte zone pune în evidenţă o serie de elemente comune. Astfel, comparînd cîntecul de priveghi Pi şel şăs cu romaniţă, din Răbîia-Horodniceni, cu Cîntecul bradului din Cerişor-Hunedoara, se constată că materialul sonor şi ambitusul sînt aproape identice, iar fraza întîi este construită în mod similar, ambele cîntece avînd la început saltul de cvintă. Unele apropieri pot fi observate şi în ultima frază a celor două cîntece (57, tom.XXX-XXXI, B, Ex.2o-21, p.127). Asemănările muzicale sînt prezente, cu toate că sistemele de versificaţie ale celor două cîntece sînt deosebite: priveghiul din Răbîia-Suceava este octosilabic, iar cîntecul bradului din Cerişor-Hunedoara este hexasilabic.

III Neocazionale

Doina

Tipul de doină propriu-zisă care circulă şi în satele de pe Valea Şomuzului Mare a fost consemnat de Carol Mikuli încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea (34, p.2, 4). Apoi în secolul nostru a fost cules din zone precis nominalizate: Năsăud (19, p.73; 6o, VIII, p.278; 59, tom X, 1965, p.369; 54, p.69 55, p.lol-115), Gura Humorului (29, p.354; 53, p.5o, 53, 56-63) şi Fălticeni (31, p.37, 39). În anii ce au urmat, acest tip melodic, cules şi de G.Breazul, C.Brăiloiu (6o, VIII, p.279, 282; XV, p.3o8, 312-313, 319, 322; 21, p.276), din zona Cîmpulungului Moldovenesc, a interesat tot mai mult pe folclorişti, care s-au arătat preocupaţi de prezentarea, analiza (59, XV, p.133-142;

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

6o, XV, p.297-341; 21, p.282; 6o, VIII, p.277; 54, p.13) sau descoperirea originii acestuia (54, p.13; 59, X, p.363-373; 6o,VIII, p.265-295; 59, XVI; 6o, XV, p.33o-331).

Melodica. Scări. Spre deosebire de bocet, care prezintă aspecte mai variate în ceea ce priveşte scara muzicală, doina vocală are o structură mai unitară. Majoritatea variantelor culese se desfăşoară pe structuri tetratonice anhemitonice de tipul si, la, fa diez, mi şi si, la, sol, mi. Şi aici, ca şi în bocet, asistăm la un proces evolutiv în privinţa scărilor, care duc la extinderea tetratonului. Iată cîteva modalităţi de extindere: umplerea cu pienul sol, respectiv fa diez a tetratonului formează scara pentacordică minoră, si, la, sol, fa diez, mi; adăugirea în partea superioară a tetratonului, a unui sunet la interval de secundă mare formează pentatonul anhemitonic do diez, si, la, fa diez, mi ori do diez, si, la, sol, mi; tendinţa pienului sol ori, în celălalt caz, fa diez, de a se transforma în trepte constitutive conduce la evoluţia pentatonului anhemitonic în hexacord doric; coexistenţa, în cadrul aceleiaşi doine, în fraze diferite, a celor două tipuri de tetraton constituie o altă cale a afirmării pentacordului minor.

Aceste aspecte pot dezvolta scara doinei înspre heptacord şi a ambitusului pînă la intervalul de septimă.

Ambitus. În majoritatea cazurilor, ambitusul este de o cvintă perfectă, dar el poate fi extins înspre partea superioară pînă la o sextă dorică sau , mai rar, pînă la nonă. În sens coborîtor, ambitusul este extins prin folosirea stilului parlato, de la finala mi spre cvarta perfectă descendentă. (Ex.muz., nr.9).

Recitative. Pentru doinele de pe Valea Şomuzului,recitativul constituie unul din principalele mijloace de expresie, acesta putînd evolua pe oricare dintre sunetele scării tetratonice anhemitonice. Cînd evoluează pe alte sunete decît nota mi, acestea debutează, de cele mai multe ori, cu treapta întîi, urmînd ca,printr-un salt de cvintă perfectă, imediat după a doua silabă a versului, ori de secundă mare după prima silabă, să ajungă la treapta pe care se desfăşoară recitativul propriu-zis. (Ex.muz., nr. lo). Recitativele drepte pe întreaga frază au o frecvenţă redusă

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

şi preferă treptele I (mi) şi a doua (fa diez). Vezi Ex.muz.,nr. 11. A fost făcută această menţiune şi pentru a deosebi variantele de pe Şomuz de cele din depresiunea Rădăuţilor, unde recitativele drepte pe întreaga frază reprezintă un element caracteristic genului (Io, p.XIV-XV; 1-52).

Pasaje vorbite. Ca şi în variantele de la Cîmpulung Moldovenesc ori Rădăuţi, în doina de pe Şomuz se întîlnesc pasaje vorbite, care contribuie la realizarea expresiei acesteia în zonă. Locul în care ele apar în desfăşurarea melodică este aleatoric, iar lungimea lor variază de la două silabe, întotdeauna ultimele din cadrul versului, pînă la o frază sau două. (Ex.muz., nr.12). Se pare că locul, dimensiunile cît şi frecvenţa pasajelor parlate sînt date de gustul, de preferinţele interpretului. Iată, în acest sens, ce se remarcă la doi interpreţi - soţ şi soţie - din satul Drăgoieşti: soţul le foloseşte intens în unele variante, pe cînd din repertoriul soţiei acestea lipsesc cu desăvîrşire. În general, frecvenţa recitativelor parlate este mult re-dusă în raport cu abundenţa lor, în acelaşi gen practicat în zona Rădăuţilor (Io).

Contur melodic, incipituri, arhitectură. Se observă că în cele mai multe variante, prima secţiune este formată din 4-6 rînduri melodice. În general, prima frază începe cu tonica, apoi, prin salt, se ajunge la o treaptă superioară, a patra sau a cincea, de unde debutează recitativul, care se încheie printr-un pasaj melismatic pînă la treapta a doua sau treapta întîi. Celelalte fraze prezintă o mai mare libertate de construcţie muzicală. Ultima frază a primei secţiuni este de obicei un recitativ melodizat sau simplu pe treapta întîi, alteori un pasaj vorbit. Celelalte secţiuni continuă construcţia muzicală cu acelaşi material improvizatoric, dar destul de apropiat de prima secţiune. Prezentăm o diagramă care redă grafic principalele contururi melodice ale frazelor din variantele studiate. (Ex.muz., nr.13).

Succesiunile de fraze cu incipituri oarecum asemănătoare şi cu recitative care evoluează în general pe aceleaşi trepte (IV,V, II, I) dau impresia unei organizări cristalizate. Totuşi, la o analiză amănunţită se constată că improvizaţia exis-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

tă, dar este realizată în diferite moduri. Citâm doar doina Pasa-
re de pe ogor Colecţie, nr.78) în care, după două secţiuni ide-
tice, de forma A,B,C, care creează impresia de formă strofică fi-
xă, apare un pasaj vorbit, structurat pe lungimea a două fraze,
D,Dv, pentru ca în continuare să revină strofa iniţială de trei
rînduri şi să continue cu alte tipuri de improvizaţie. Pot fi
întîlnite şi variante cristalizate sub aspect arhitectonic. Ast-
fel, numărul 87 din colecţie prezintă aceeaşi strofă de patru
rînduri pe parcursul a 28 de fraze. Dar şi aici improvizaţia este
prezentă în special în cadrul primului rînd al fiecărei secţiuni.
Pentru a cunoaşte modul în care s-a păstrat acest tip de-a lungul
anilor, au fost analizate comparativ melodii culese în primul de-
ceniu al secolului nostru şi melodii imprimate în deceniile al
optulea şi al nouălea. (Ex.muz., nr.14). S-a constatat că într-o
perioadă de peste jumătate de secol nu s-au produs modificări e-
senţiale în structura muzicală a doinei vocale propriu-zise, ceea
ce dovedeşte conservatorismul şi vechimea acesteia.

Circulaţia. Variantele de doină vocală propriu-zisă
de pe Şomuz fac parte din aceeaşi familie ritmico-melodică şi ar-
hitecturală cu cele culese de pe o suprafaţă mult mai întinsă,
bucovineană, moldovenească şi, trecînd peste munţi, ardelenească.
(Ex.muz., nr.15). Urmărind pe harta văii Şomuzului satele din ca-
re au fost culese doine vocale, observăm că zona de maximă frec-
venţă este formată din localităţile Corlata, Drăgoieşti, Măzănă-
ieşti şi Stupca. Se înţelege însă că ele există şi în celelalte
localităţi din împrejurimi, care nu ţin de zona în discuţie, sa-
te în care, potrivit documentelor, s-au aşezat băjenari ardeleni.
Sporadic este întîlnită şi în zona de mijloc (Rotopăneşti-Horod-
niceni), pentru ca treptat, odată cu înaintarea spre satele si-
tuate în aval (Dolhasca, Probota, Dolheştii Mici etc.) să-şi di-
minueze prezenţa.

Aşadar, doinele vocale din zonă fac parte din ace-
eaşi familie, prezentîndu-se într-o unitate structurală de melo-
die, ritm, formule, superioară altor genuri de aici. Vechimea
lor se argumentează şi prin unele caracteristici muzicale simi-
lare variantelor arhaice Rădăuţene, prin circulaţia tipului în

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

spaţii geografice întinse, cît şi prin funcţia multiplă a melodicii realizată prin vehicularea unor texte de baladă, cîntec de leagăn ori de nuntă (jalea miresei). Numărul mare de piese imprimate dovedeşte viabilitatea în zilele noastre a stilului parlando - rubato care, după cum se ştie, este tot mai rar întîlnit în repertoriul folcloric, cel puţin în cel moldovenesc.

2 Cîntecul propriu-zis

Alături de doină şi colindă, dar şi de alte genuri cîntecul propriu-zis evidenţiază ideea că pe plan muzical Valea Şomuzului Mare ofe~~r~~ă filoane folclorice care par inepuizabile. Prin bogăţia şi calitatea excepţională a tipurilor şi variantelor, prin profunzimea gîndirii artistice a interpreţilor, ca şi prin atitudinea de respect faţă de tradiţie, cîntecul propriu-zis ocupă un loc important în ierarhia genurilor.

Interpreţii tineri preferă cîntecele cu elemente mai noi, fără a renunţa la stilul zonal. Dar adevăraţii păstrători ai celor mai valoroase cîntece sînt maturii şi bătrînii.De la aceştia au fost culese cîntece cu valoare, adesea, de unicat. În repertoriul lor, ponderea o au melodiile ce aparţin stratului modern, dar există şi cîntece cu iz local, a căror vechime poate fi urmărită pînă-n veacul trecut, pe timpul lui Anton Pann sau al lui Gavriil Musicescu. Un număr mic de melodii poate fi considerat însă şi mai vechi, datorită caracteristicilor muzicale, care demonstrează arhaismul lor. De aceea, aspectele evolutive prezente şi în melodiile de cîntec propriu-zis vor fi evidenţiate, pentru că subliniază stratificarea tipurilor melodice, decantarea lor în timp.

Referitor la structurile de scară, majoritatea melodiilor folosesc scări minore, deci aparţin unui stadiu mai evoluat. Acestea coexistă însă cu melodii care au la bază scări tetratonice, pentatonice, pentacordice şi altele mai dezvoltate. Analiza lor demonstrează trecerea de la structurile premodale la cele octocordice. Unele structuri simple şi foarte vechi se manifestă doar la nivelul unei singure fraze a melodiei, restul

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

frazelor dovedind un mod de gîndire melodică ceva mai avansat. Poate fi considerată ca o particularitate a stratului vechi, preferința pentru structura melodică locriană, în varianta sa pentacordală. Se mai remarcă în structura de scară a unor cîntece vechi, în ultimul rînd al strofei, prezența caracteristicilor modului frigian. Acest fapt nu duce în mod obligatoriu la concluzia că repertoriul muzical ar fi caracterizat prin predominarea frigianului, așa cum s-a crezut mult timp, și că aici se află, alături de alte structuri de scară și cea frigică. Printre melodiile din zonă reținatenția și acelea care prezintă un caracter pendulatoriu, în număr destul de mare. Etnomuzicologii consideră că bipolaritatea major-minor, din muzica populară, provine dintr-o scară foarte veche care a evoluat în timp (56, p.2o2; 6o,V,p.129).

Există cîntece în care apar structuri cromatice de scară, dar modul de construcție a frazelor melodice nu evidențiază numaidecît legături cu orientul și mai degrabă necesitatea utilizării altor posibilități expresive (mai ales secunda mărită) pentru îmbogățirea limbajului muzical. O altă constatare este aceea că scările cu caracter major constituie în timpul nostru adevărate rarități, preferința în zonă fiind pentru structurile muzicale de factură minoră.

Forma arhitectonică a cîntecului propriu-zis. Ca și în alte genuri din zonă, poate fi remarcată evoluția de la tipul primar, pînă la cel de patru fraze distincte (21, p.122). Este evidentă o oarecare concordanță între structura de scară și cea de formă arhitectonică, întrucît cîntecele care folosesc o scară cu puține sunete au de obicei un număr restrîns de fraze (**Colecție**, nr.131-132). Statistic, se constată că predomină forma arhitectonică de trei rînduri melodice. În această grupă pot fi incluse atît melodiile bifrazale (ABBv sau AAvB), cît și cele trifrazale (ABC). Spre deosebire de alte zone, în cîntecele propriu-zise se folosește un număr mic de refrene, iar acestea apar mai rar în stratul modern și mai mult în cel actual. Dimensiunile refrenelor, în genere, sînt reduse la un număr mic de silabe.

Ritmica se încadrează în sistemul divizionar, cu

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

preferinţă pentru măsurile de 2, 3, 4 timpi. Sistemul parlando-rubato nu mai este utilizat curent în cîntecul propriu-zis, dar elemente şi procedee specifice acestuia (grăbiri şi răriri, recitative, coroane lungi, pauze multe) apar în unele variante. Sînt şi cîntece în care coroanele sînt prezente în ambele emistihuri (**Colecţie**, nr.95-96, lol ş.s.). Lungirile nu au întotdeauna un loc fix în cadrul frazelor ritmice din acelaşi cîntec. Opririle lungi apar cel mai des la cadenţa finală, dar şi la sfîrşitul altor fraze ritmice. Se observă, de asemenea, opriri pe silabele a III-a şi a V-a din primul vers, fără a fi excluse şi alte poziţii.

Interpretarea se aseamănă cu cea utilizată în celelalte genuri vocale, în special în cea a colindei. Frazele sînt expuse viguros, fără a renunţa la cantabilitate, interpreţii folosind o emisiune cristalină şi o mişcare în general moderată. Se folosesc pasaje cu ornamente muzicale, dar fără excese. Se poate afirma că în frazele melodice ale cîntecului propriu-zis, silabicul şi melismaticul trăiesc în armonie, accentul înclinînd spre silabic. Evident, cîntăreţul are şi aici un mare rol. Astfel, în cazul melodiei nr.13o, interpretul foloseşte cinci alungiri într-un singur rînd melodic (versul Ori ţi-i dor de codru verde), multe scurtări de sunete şi melisme. Faptul se explică, aşa cum s-a văzut şi în cazul colindei, prin transferul stilului de interpretare, în acest caz de la doină la cîntecul propriu-zis. Există chiar interpreţi înclinaţi să folosească stilul silabic neornamentat, chiar apropiat de recitare (**Colecţie**, nr.94, 96). Interpreta Duca Zamfira (72 de ani în 1975) s-a dovedit a fi o excepţională păstrătoare a melodicii tradiţionale în partea dinspre izvoarele Şomuzului Mare.

Circulaţia. Melodia numărul 132 din colecţie reţine atenţia prin caracterul ei pendulatoriu, bitonic. Implicaţiile acestei structuri sînt deosebit de interesante: "Deja în melodica săracă în trepte se găsesc forme originare şi preforme ale modulaţiei cum şi ale alternării majorului şi minorului" (56, p.2o2) şi că "însuşi caracterul pendulatoriu major-minor al melodiei îşi are originea în pentatonicul evoluat, ale cărui trepte au încă

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

o funcţie difuză" (6o, V, 129) sau, mai mult, că "formele incipiente de manifestare a structurii modale pendulatorii se afla,probabil, în unele vechi melodii rituale" (2o, p.15). Melodia numărul 132, cu text de baladă, de o excesivă simplitate ritmico-melodică, lasă mai mult impresia unei vorbiri melodizate. Prima fra-ză (A) se desfăşoară pe pycnonul sol, la, sol, cadenţînd pe nota sol şi după expunere este reluată cu modificarea cadenţei care devine mi. În a doua frază (B), construită pe tetracordul la,sol, fa diez, mi, fa diez are comportare de pien. Melodia prezintă similitudini cu melodica celui mai important bocet din zonă, precum şi cu cea a unui cîntec de priveghi dintr-o zonă îndepărtată (Sibiu), cules în 1958 de R.Nicola (41, 133). Vezi Ex.muz.,nr.16). Caracteristicile muzicale evidenţiate, asemănările melodiei cu bocetul şi cîntecul de priveghi demonstrează marea ei vechime, arhaismul acesteia.

Melodia nr.94, Munte, munte, brad frumos, este construită strofic, din trei rînduri melodice distincte şi utilizează un pentacord minor cu treapta a II-a fluctuantă, datorită introducerii cadenţei frigice în final. Bipolaritatea scării este evidentă: primele două fraze au terminaţia pe sol, iar a treia pe mi. Substratul prepentatonic al frazelor este evident, unele (A şi C) prezentînd similitudini cu bocetul din zonă şi cu melodia analizată anterior. Aşadar şi această melodie menţine structuri muzicale arhaice, avînd o origine mult îndepărtată în timp. Nu este de mirare că tipul are multe variante în publicaţiile folclorice care ne-au parvenit de la Al.Voevidca; unele dintre acestea sînt de pe Valea Şomuzului Mare, iar altele din zonele limitrofe (29, p.38, 165, 169; 53, p.84, 86-87, 89, 91-92, 112, 114, 119-12o, 155, 158, 192).

Melodia nr.134: Pintea. Între cîntecele cu structuri premodale, de tipul si, la, sol, mi,remarcăm o melodie care circulă atît cu text liric (Ce te clatini, bradule), cît, mai ales, cu texte epice (Mi-i bărbatu băutori, Strigă, strigă, cine strigă, Vălinaş, Vălinul mamii etc.). În variante muzicale apropiate, această melodie este cunoscută încă de la mijlocul veacu-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

lui trecut (14, p.131-132). Aceasta are circulaţie pe ambele versante ale Carpaţilor Orientali (47, p.4o ş.a.) şi a fost culeasă de pe aproape tot cuprinsul ţării (14, p.178) ca melodie vocală, cu funcţii diferite, şi instrumentală, în special cîntată la fluier, ca doină, iar în unele zone moldoveneşti şi bucovinene, ca doină păstorească, din cadrul poemului Ciobanul care şi-a pierdut oile (47, p.83-86). În judeţul Iaşi este întîlnită între melodiile teatrului haiducesc, din repertoriul de Anul Nou. În structura melodiei se remarcă o celulă des repetată, bazată pe succesiunea terţei minore şi a cvintei perfecte, descendentă şi apoi ascendentă (sol_1-mi_1-si-mi^2, celulă care pare să fi rezultat din rezonanţa naturală a buciumului ori cavalului, deci din repertoriul semnalelor păstoreşti (47, p.46).

Melodia nr.99, Mugur, mugurel, circulă în zonă atît cu refrenul originar, cît şi cu altele, cum ar fi: Inimioara mea Mîndruliţa mea, Of, dorule of. Al.Voevidca a culeş-o din sate ca Drăgoieşti (19o7), Mitocul Dragomirnei (19o8), Vicovul de Sus (1912), Dragoşa (1913). Constantin Brăiloiu, în unele fişe scrise la Fălticeni în 1925, notează melodia de două ori, o dată cu textul Să beu otravă, să mor, a doua oară, preluînd o variantă culeasă de Mihail Gr.Posluşnicu (61). Aceste melodii, de origine cărturărească, cu nuanţe psaltice, Gheorghe Ciobanu i-a dedicat un studiu de muzicologie (13, I, p.137-145). Cu timpul, melodia s-a folclorizat, fiind depistată în cei aproape 2oo de ani de existenţă, în principalele zone ale ţării. Între melodiile de cîntec propriu-zis care pot fi considerate unicate pentru timpurile noastre trebuie menţionate şi cele cu numerele 121 şi 126.

În melodia nr.126, Părăuţ cu apă lină, din satul Stupca, strofa este construită din trei fraze şi două refrene, intercalate astfel: ARf_1 $BCRf_2$. Refrenul al doilea, de dimensiuni apreciabile - Of, Leano, Leano, Leano, Leano, Leano, Mor, puiule, mor (16 silabe) aminteşte de interjecţiile care abundă în cîntecul de lume al lui Anton Pann. În aceeaşi atmosferă, de la sfîrşitul veacului al XVIII-lea şi începutul celui următor, se înscrie şi melodia nr.121, Inimă de zbucium plină, în care folosirea cromatismelor în frazele C şi D conferă cîntecului un uşor

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

parfum oriental.

Melodia nr.loo, Saleaca inima mea, se bazează tot pe o scară pentacordică minoră, dar cu sunetul din vîrful acesteia coborît şi cu subtonul re - si bemol, la, sol, fa diez, mi. În ultimul rînd melodic, pentacordul devine locrian - si bemol, la, sol, fa becar, mi. Forma arhitectonică este trifrazală, de tipul ABCCv. Sonoritatea mai aparte a melodiei, datorată structurii de scară şi mersului descendent al contururilor melodice, au atras atenţia încă de la începutul secolului nostru şi au făcut ca ea să fie culeasă din mai toată Bucovina. Şi acest tip melodic local s-a menţinut, cu puţine modificări, timp de aproape 8o de ani. Stabilitatea în timp a tipurilor muzicale este evidentă dacă se compară melodia nr.loo cu o variantă culeasă de Al.Voevidca în anul 19o9 (Ex.muz., nr.17).

Melodia nr.113, Cocintrari, cocintrari, a fost culeasă de asemenea în diferite variante muzicale şi literare din aproape întreaga Bucovină, prima semnalare datînd, probabil, din 19o9 (53, nr.3o4). Ea face parte din stratul modern şi s-a bucurat şi continuă să se bucure de o mare răspîndire, datorită faptului că a circulat mult cu texte de cătănie. Scara muzicală este un octocord minor, cu trepte fluctuante şi elemente cromatice, ambitusul depăşind octava. Existenţa pentacordului minor micşorat, în cadenţele unor rînduri melodice, apropie tipul de melodiile nr.94 şi loo. Trebuie menţionat că melodia nr.113 este purtătoarea unor texte epice valoroase culese mai ales din satul Corlata (**Colecţie**, nr.135).

Melodia nr.122, Copilul străin, menţine structura muzicală cunoscută în Moldova şi în ţară, cu precizarea că pe Valea Şomuzului Mare, în ultimul rînd melodic se preferă cadenţa frigică. Tipul a fost notat în 19o7 de către Al.Voevidca, în satul Măzănăieşti (53, p.22o). Faptul că în prima frază apare recitativul pe treapta a cincea ne face să presupunem existenţa unor contingenţe între acest tip şi doina vocală. De fapt, melodia cîntecului propriu-zis luat în discuţie este cunoscută astăzi şi cu numele de "doina orfanului" sau "doina copilului străin", denumiri care nu au însă la bază criterii muzicale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Melodia nr.137, Tinerica de nevastă, face parte din grupul cîntecelor moderne şi foloseşte o scară octocordică minoră. Elemente pendulatorii îşi fac apariţia pe parcursul înlănţuirii rîndurilor melodice, în strofa de 4 rînduri: AAvBC. Tipul a circulat şi în trecut, fiind atestat în jurul anului 1910 în numeroase variante consemnate de AL.Voevidca.

Melodia nr.115, Cucule cu pene verzi, are circulaţie în toată ţara şi foloseşte texte literare diverse: de dragoste, de înstrăinare, de armată, epice şi chiar cîntece de nuntă. Într-o formă arhitectonică constituită invariabil din trei rînduri şi trei fraze (ABC), melodia este structurată pe un octocord eolian, cu evident substrat pentatonic anhemitonic, într-o organizare sonoră pendulatorie (majoră-minoră). Prima frază este de factură majoră, datorită utilizării pycnonului, iar a doua tot majoră, cea de a treia, după un mers general descendent, oprindu-se pe finala mi, prin cadenţă de tip frigic şi eolic. Desfăşurarea tip a frazelor, a cadenţelor, a secţiunilor, precum şi păstrarea conturului melodic asemănător din cadrul fiecărei fraze, într-o organizare identică de scară, ne permite să încadrăm melodica celor mai frecvente variante într-o diagramă care scoate în evidenţă mersul general descendent al fiecărei fraze.(Ex. muz. nr.18). Aceste variante, întîlnite în primul rînd fără refren şi de aceea "considerate ca forme mai vechi, acceptate şi astăzi" (6o, VI, p.14o), primesc uneori refrene scurte de una-două silabe, ca o extindere a arcului melodic din frazele întîi şi a treia. În alte variante, refrenul poate să aibă dimensiuni mai mari, probabil ca influienţă a cîntecelor mai noi, cu rol de element inovator în cadrul genului (6o, VI, p.141; 13, II, p.55).

Melodia în discuţie a fost culeasă, în variante apropiate ori mai îndepărtate, de pe o suprafaţă mult mai mare decît Valea Şomuzului, şi anume din Moldova (Bacău - 42, p.117), Botoşani (23, p.9o), Iaşi (22, p.91-92; 12, p.119), Suceava (42, p.85-86, 116; 24, p.24), Vaslui (19, p.99), Muntenia (Buzău - 39. p.6o, 62-63, 65-67), Dîmboviţa (32, p.372), Ploieşti (19, p.88), Transilvania (Bihor - 36, p.36), Braşov (12, p.17o, 173; 19, p. 11o, 123), Covasna (3o, p.77), Năsăud (54, p.116, 118), Sălaj

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

(11, p.22, 39), Sibiu (3o, p.111, 183, 2oo), Maramureş (3, p.68, 72) Banat (19, p.1o7; 2o, p.139) şi desigur din multe alte zone (48, p.167-17o). Vezi şi Ex.muz., nr.19.

Un mic grup de cîntece dovedesc prin caracteristicile lor muzicale existenţa împrumuturilor din alte zone folclorice. Înrîuririle transilvănene sînt evidente în melodiile nr.111 (Saleaca inima mea) şi nr.1o9 (Străinu-s, străin pi lumi), ultima circulînd şi cu textul Păsărică, mută-ţi cuibul, aşa cum reiese dintr-o consemnare făcută de Const.Brăiloiu (21, p.327). Melodia nr.118 (Mult mă-ntreabă inima) prezintă un incipit de cîntec ardelenesc. În schimb, Melodia nr.136 (Unde s-a-necat mireasa) împrumută o structură muzicală mai frecvent întîlnită în sudul ţării, fiind culeasă şi de D.Georgescu-Kiriac (44, p.1o1). Ea este cunoscută în arta cultă, datorită prelucrării corale "Haz de necaz", în formă de rondo popular, realizată de compozitorul şi folcloristul Gh.Cucu (44, p.1o1-1o6).

Instrumentale

1 Doina instrumentală

Principiul şi tehnica improvizaţiei sînt utilizate nu numai în doina vocală, ci şi pe plan instrumental, mai ales în repertoriul pastoral, dar nu numai în acesta. Uneori variantele instrumentale urmează îndeaproape mersul şi înlănţuirea frazelor din doina vocală de pe Valea Şomuzului; alteori însă, profitînd de posibilităţile expresive mai ample ale fluierului, acestea sînt constituite din fraze mult mai ample, bazate pe formule ritmico-melodice bogate şi foarte liber tratate, putînd fi considerate ca adevărate capodopere folclorice. Doina instrumentală poate fi interpretată în ocazii diverse, mai ales în cadrul activităţilor cu specific păstoresc, dar şi în cele agrare,ca fond muzical la rostirea urăturii de Anul Nou.

În poemul Ciobanul care şi-a pierdut oile, lucrare muzicală cu caracter descriptiv-programatic, în stilul şi factura nomosurilor chitaristice antice, desfăşurarea melodicii doi

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

nei este întreruptă de melodia unui joc sau de semnale păstoreşti introduse cu scopul de a exprima diversele stări sufleteşti reieşite din povestire.(Vezi melodia inclusă în **Colecţie**, o variantă care se impune prin complexitatea sa).

2 Jocul instrumental

Repertoriul muzical al acestei categorii cuprinde:

a. melodii de circulaţie generală, "Hora", "Bătuta", "Sîrba", "De doi", "Rusasca";

b. melodii de circulaţie zonală, "Arcanul", "Pădureţul", "Triilişeşti", "Ciobănaşul", "Ciobăneasca", "Corăgheasca" şi, bineînţeles, "Bătrîneasca";

c. jocuri de circulaţie locală, "Ardeleana", " Barosul", "Băsmăluţa", "Bozul", "Brîul", "Caţaua", "Cumătriţa", "Ilenuţa", "Jidăucuţa", "Leşasca", "Mărunţica", "Puiculiţa", "Stroiasca", "Şapte paşi", "Trandafirul" ş.a. Vezi alte consemnări,privind numele jocurilor,în volumul IV al "Caietelor Arhivei de Folclor" (18,p. 373-401).

Un grup restrîns de melodii - "Draifus" (Drăgoieşti), "Cracovianca" (Stupca) sau "Polca" (Dolhasca) aminteşte de convieţuirea localnicilor cu unele grupuri etnice conlocuitoare. Melodiile de la punctul c ridică probleme complexe din diverse puncte de vedere. Dintre acestea, amintim doar variantele de "Ardeleană", care dovedesc o dată în plus legăturile oamenilor de pe Valea Şomuzului cu transilvănenii. Cele 16 melodii din **Colecţia muzicală** se încadrează în dansurile de la punctele a şi b (generale şi zonale).A se vedea volumul al IX-lea din seria "Caietele Arhivei de Folclor", în care apar şi melodii de pe Valea Şomuzului Mare. Studiul introductiv din acest volum încearcă o privire de ansamblu asupra categoriilor muzical-coregrafice din Moldova (5, p.1-52).

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

BIBLIOGRAFIE

1 ALEXANDRU, Tiberiu, Muzica populară românească, Bucureşti, Editura Muzicală, 1975.

2 ANTOFIE, Radu, Cîntări bisericeşti şi populare, Editura Episcopiei Buzăului, 1987.

3 BARTOK, Bela, Volksmusik der Rumänien von Maramureş, II, Ethnomusikologische Schriften, Faksimile-Nadchduche, Budapest, Editio Musica, 1966.

4 BERDAN, Lucia, Balade din Moldova. Cercetare monografică. Cu un capitol de etnomuzicologie de Viorel Bîrleanu şi Florin Bucescu Iaşi, "Caietele Arhivei de Folclor", VI, 1986.

5 BÎRLEANU, Viorel, BUCESCU, Florin, Melodii de joc din Moldova, Iaşi, "Caietele Arhivei de Folclor", IX, 199o.

6 BRĂILOIU, Constantin, Despre bocetul de la Drăguş, în "Arhiva pentru ştiinţă şi reformă socială", an. X, nr.1-4, 1932.

7 BREAZUL, George, Colinde, Craiova, Editura Scrisul Românesc,1938.

8 BREAZUL, George, Patrium Carmen. Contribuţii la studiul muzicii româneşti Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1941.

9 BREDICEANU, Tiberiu, 17o melodii populare româneşti din Maramureş, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1957.

1o BUCESCU, Florir, CIUBOTARU, Silvia, BÎRLEANU, Viorel,"Bătrîneasca". Doine, bocete, cîntece şi jocuri din ţinutul Rădăuţilor. Cercetare monografică, Iaşi, "Caietele Arhivei de Folclor", I,1979.

11 CERNEA, Eugenia, Folclor muzical din Sălaj. Zona Sub-Meseşului şi a Barcăului, Sălaj, 1972.

12 CIOBANU, Gheorghe, NICOLESCU, Vasile D., 2oo cîntece şi doine, Bucureşti, Editura Muzicală, 1962.

13 CIOBANU, Gheorghe, Studii de etnomuzicologie şi bizantinologie, Bucureşti, Editura Muzicală, vol.I, 1974, vol.II, 1979.

14 CIOBANU, Gheorghe, Culegeri de folclor şi cîntece de lume, în seria"Izvoare ale muzicii româneşti", vol.I, Bucureşti, Editura Muzicală, 1976.

15 CIREŞ, Lucia, Colinde din Moldova. Cercetare monografică. Cu 72 de melo-

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

dii transcrise de Florin Bucescu şi Viorel Bîrleanu, Iaşi, "Caietele Arhivei de Folclor", V, 1984.

16 CIUBOTARU, Ion H., IONESCU, Silvia, Vînătorii. Monografie folclorică, Iaşi, CJCP, 1971.

17 CIUBOTARU, Ion H., Folclorul obiceiurilor familiale din Moldova.(Marea Trecere). Cu un capitol de etnomuzicologie de Florin Bucescu şi Viorel Bîrleanu, Iaşi, "Caietele Arhivei de Folclor", VII, 1986.

18 CIUBOTARU, Silvia, Strigături din Moldova. Cercetare monografică. Cu un capitol de etnomuzicologie de Viorel Bîrleanu şi Florin Bucescu, Iaşi, "Caietele Arhivei de Folclor", IV, 1984.

19 COCIŞIU, Ilarion, Cîntece populare româneşti, Bucureşti, Editura Muzicală, 1966.

2o COMIŞEL, Emilia, Antologie folclorică din ţinutul Pădurenilor, Bucureşti, Editura Muzicală, 1964.

21 COMIŞEL, Emilia, Folclor Muzical, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1967.

22 CUCU, Gh., 2oo colinde populare culese de la elevii seminarului Nifon, în anii 1924-1927. Ediţie postumă îngrijită de Const. Brăiloiu, Bucureşti, 1936.

23 DELION, Pavel, Cîntece şi jocuri populare din Moldova, Iaşi, CJÎCP, 1972.

24 DELION, Pavel, Cîntece şi melodii de jocuri populare din judeţul Suceava, culese şi notate de..., Suceava, CJÎCP, 1973.

25 DELION, Pavel, Melodii şi cîntece populare din Moldova, Iaşi,CJCES, 1981.

26 DELION, Pavel, Folclor muzical din judeţul Bacău, II, Iaşi, Conservatorul "George Enescu", 1989.

27 DOSOFTEI, Psaltirea în versuri, 1673. Ediţie critică de N.A.Ursu, Iaşi Mitropolia Moldovei şi Sucevei, 1974.

28 DRĂGOI, Sabin, 3o3 colinde cu text şi melodie, culese şi notate de..., Craiova, Scrisul Românesc, S.A.

29 FRIEDWAGNER, Matthias, Rumänische Volkslieder aus der Bukowina. I. Band. Liebeslieder, mit 38o von Alex. Voevidka auf gezeichneten Melodien, Konrad Verlag, Würzburg, 194o.

3o GANEA, Viorel, WEBER, Mihai, Cîte doruri sînt pe lume. Culegere de

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

folclor din sud-estul Transilvaniei, Braşov, 1969.

31 KIRIAC, Georgescu D., Cîntece populare româneşti, Bucureşti, Editura Muzicală, 1960.

32 MANOLESCU, Constantin, Plai domnesc. Culegere de folclor de pe văile superioare ale Dîmboviţei, Ialomiţei şi Cricovului Dulce, Tîrgovişte, 1976.

33 MEDAN, Virgil, Cîntece epice, Cluj-Napoca, CJCES, 1979.

34 MIKULI, Charles, Douze airs nationaux roumains. (Ballades, chants de bergers , airs de danse etc.) recuellis et transcrits pour le piano par..., à Madame Catherine de Rolla.Léopol.

35 MIKULI, Charles, Douze airs nationaux roumains. (Ballades, chants de bergers, airs de danse etc.) à Madame la Baronne Angèlique de Mustaffa.Léopol.

36 MÎRZA, Traian, 101 cîntece şi melodii de joc de pe Crişuri, Bihor, 1966.

37 MÎRZA, Traian, Folclor muzical din Bihor. Schiţă Monografică, Bucureşti, Editura Muzicală, 1974.

38 MÎRZA, Traian, SZENIK, Ileana, Curs de folclor muzical, partea a II-a. Genuri şi repertorii, vol.I. Conservatorul "George Dima". Cluj, 1969.

39 MOLDOVEANU-NESTOR, Elisabeta, Folclor muzical din Buzău, Bucureşti Editura Muzicală, 1972.

40 NICOLA, Ioan R., SZENIK, Ileana, MÎRZA, Traian, Curs de folclor muzical, partea I, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1963.

41 NICOLA, Ioan R., Folclor muzical din Mărginimea Sibiului. Schiţă monografică. Ediţie îngrijită, prefaţată şi adnotată de Gheorghe Ciobanu, Bucureşti, Editura Muzicală, 1987

42 NICOLESCU, Vasile D., PRICHICI, Constantin Gh., Cîntece şi jocuri populare din Moldova, Bucureşti, Editura Muzicală 1963.

43 OPREA, Gheorghe, AGAPIE, Larisa, Folclor muzical românesc, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1983.

44 PAROCESCU, Niculae, Compozitorul Gheorghe Cucu, Bucureşti, Editura Muzicală, 1967.

45 PILOIU, Ion, Folclor Muzical din Ţara Loviştei, Vîlcea, CJÎCP,1981

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

46 POP, Gheorghe Gh., Folclor muzical din zona Maramureşului, Baia Mare, CJCES, 1982.

47 PRICHICI, Constantin, Haiducul Pintea Viteazul în tradiţia poporului nostru, Bucureşti, Editura Muzicală, 1979.

48 RĂDULESCU, Speranţa, Cîntecul. Tipologie muzicală. I. Transilvania meridională, Bucureşti, Editura Muzicală, 199o.

49 RIEGLER-DINU, Emil, Das Rumänische Volkslied und die Instrumentalmusik der Bauerl, Wien, März, 1927.

5o RUSNAC, Constantin, Cucuşor cu pană sură, Chişinău, Literatura artistică, 1988.

51 SULIŢEANU, Ghizela, Psihologia folclorului muzical. Contribuţia psihologiei la studierea limbajului muzicii populare, Bucureşti, Editura Academiei, 198o.

52 URSU, Nicolae, Cîntece şi jocuri populare bănăţene din comuna Năidaş-Banat, Reşiţa, 1969.

53 VOEVIDCA, Alexandru, Cîntece populare din Bucovina. Ediţie îngrijită de Vasile Nicolescu şi Cristina Rădulescu-Paşcu, Bucureşti, Editura Muzicală, 199o.

54 ZAMFIR, Constantin, DOSIOS, Victoria, MOLDOVEANU-NESTOR, Elisabeta, 132 cîntece şi jocuri din Năsăud, Bucureşti, Editura Muzicală, 1958.

55 ZAMFIR, Constantin, Folclor muzical din Bistriţa-Năsăud, Bucureşti, Editura Muzicală, 1988.

56 WIORA, Walter, Älter als die Pentatonik, "Studia memoriae Belae Bartók sacra", Budapesta, Editura Academiei de ştiinţe ungare, 1956, p.182-2o8.

57 "Anuar de Lingvistică şi Istorie Literară", Iaşi, tomul XXVIII 1981-1982; tomul XXX-XXXI, B, 1985-1987.

58 "Lucrări de muzicologie" vol.V, Cluj, 1969.

59 "Revista de etnografie şi folclor", Bucureşti, tom.X, nr.4, 1965; tom.XV, nr.2, 197o; tom.XVI, nr.3, 1971.

6o "Studii de muzicologie", Bucureşti, I, 1965; V, 1969; VI, 197o; VIII,1972; XV, 198o.

61 Manuscris muzical original - Constantin Brăiloiu - 1925, aflat în posesia Emiliei Comişel.

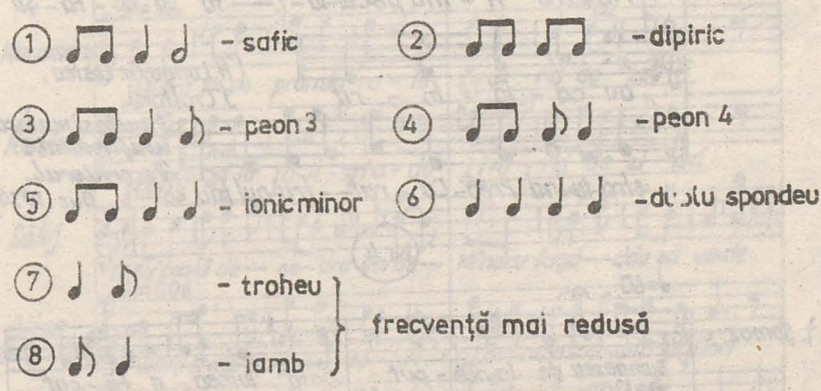
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

EXEMPLE MUZICALE
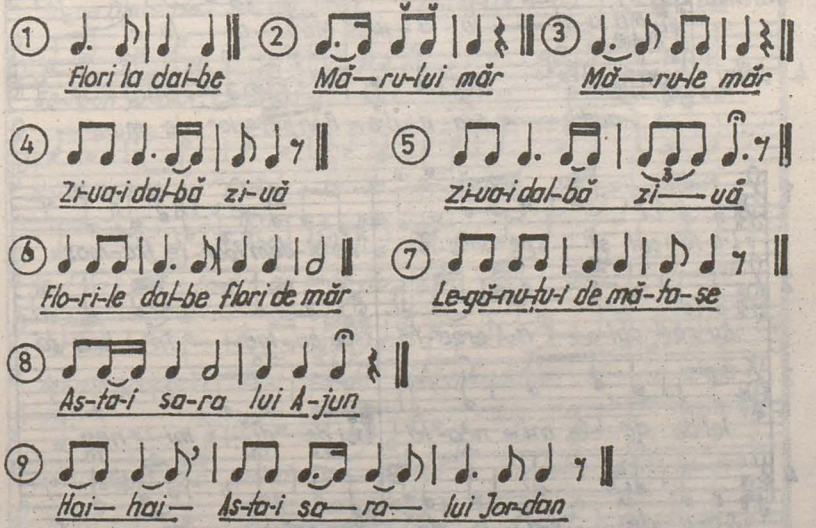
Nr.1

PRINCIPALELE GRUPURI RITMICE ÎN COLINDA DE PE VALEA ȘOMUZULUI MARE
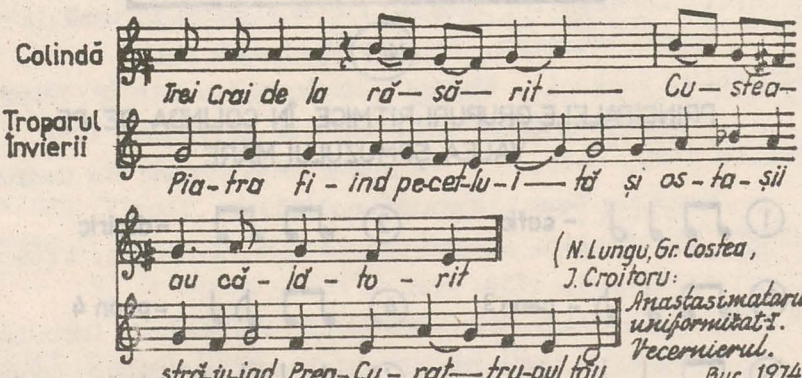

Nr.2

REFRENUL COLINDEI

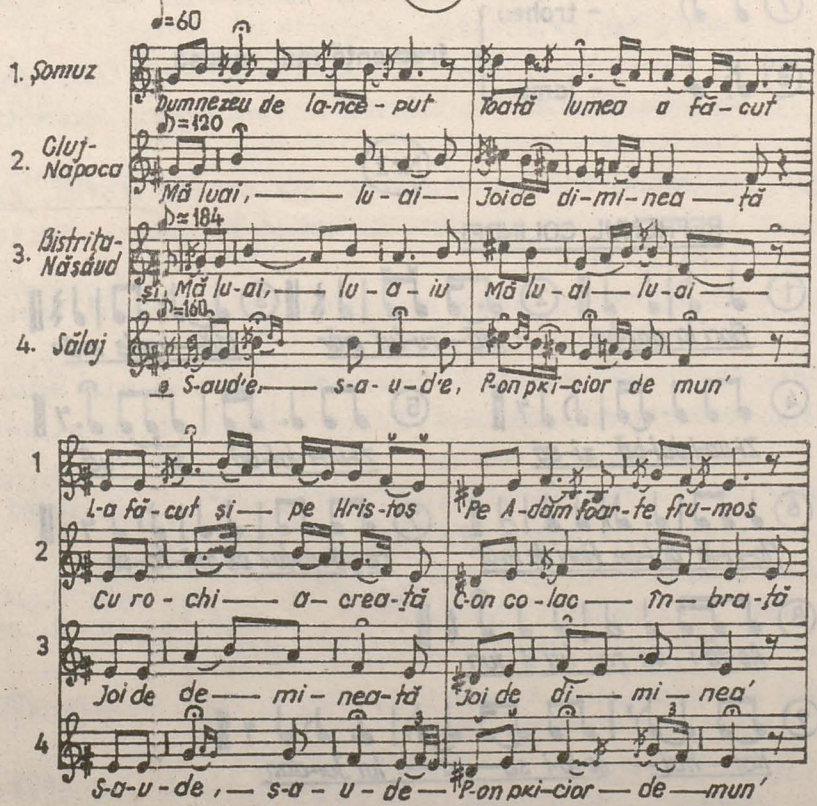
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Nr. 3

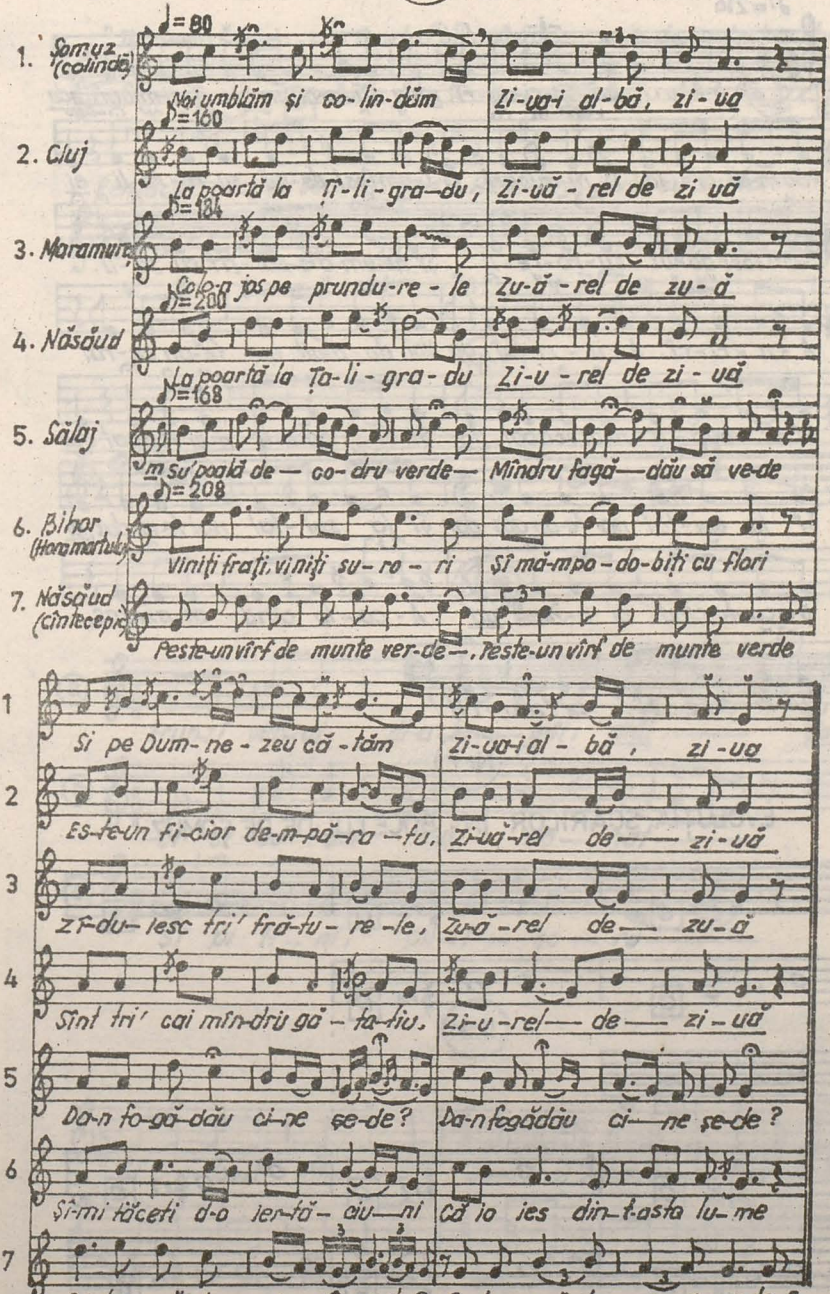
(N. Lungu, Gr. Costea, I. Croitoru: Anastasimatarul uniformizat. Vecernierul. Buc. 1974)

Nr. 4

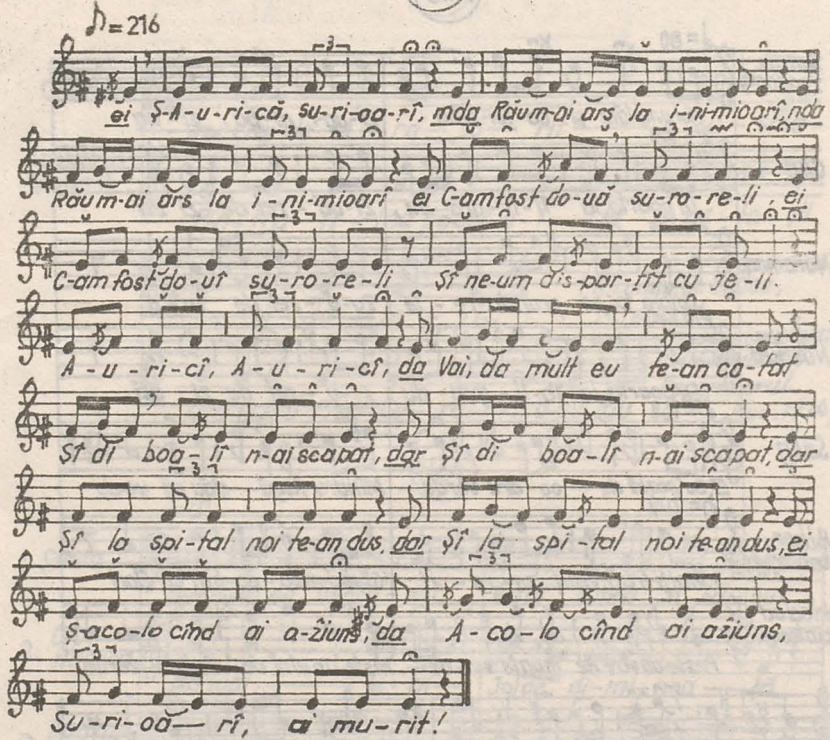
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Nr. 5

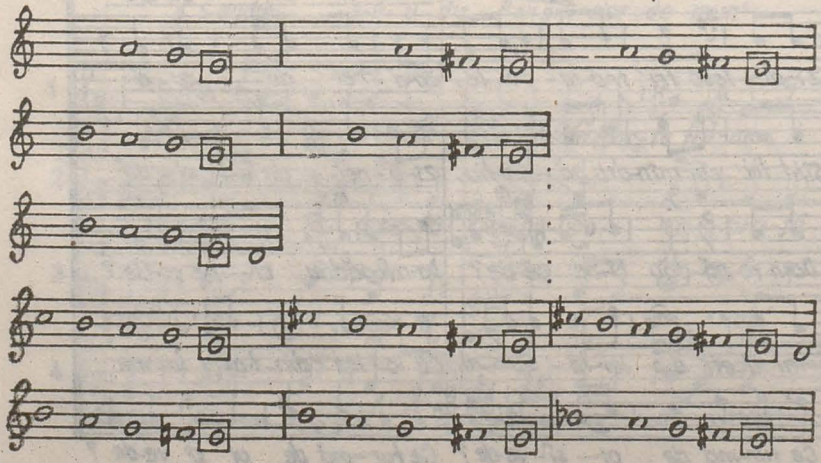
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Nr. 6
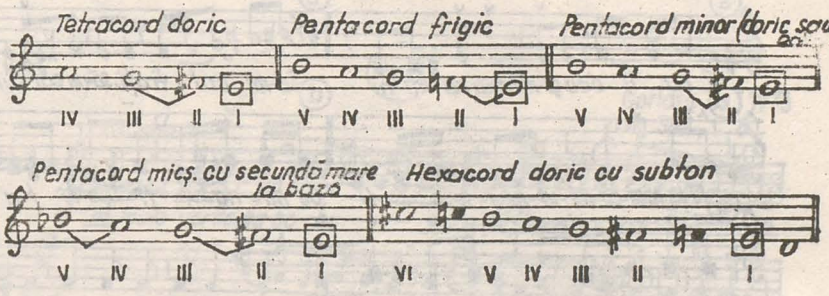

Nr. 7

EVOLUȚIA SCĂRILOR ÎN BOCETUL DE PE ȘOMUZ
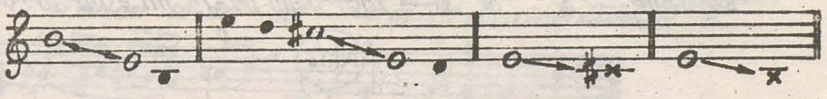

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro
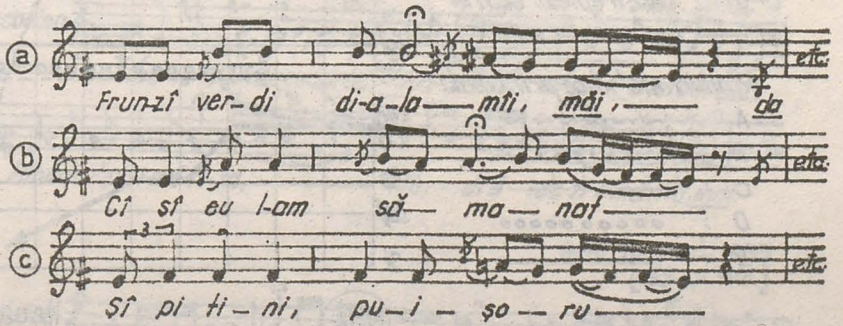
Nr.8
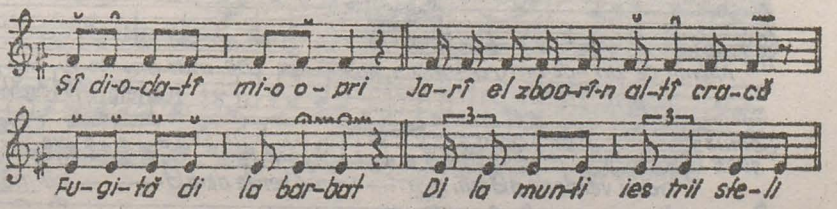

Nr.9

Nr.10
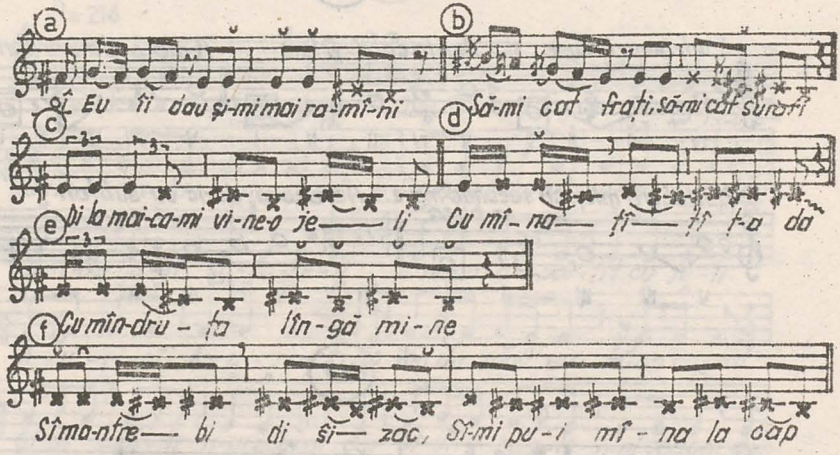

Nr.11

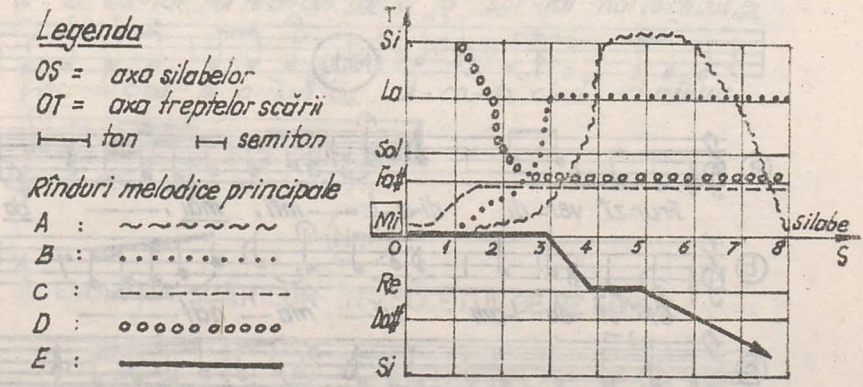

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Nr.12
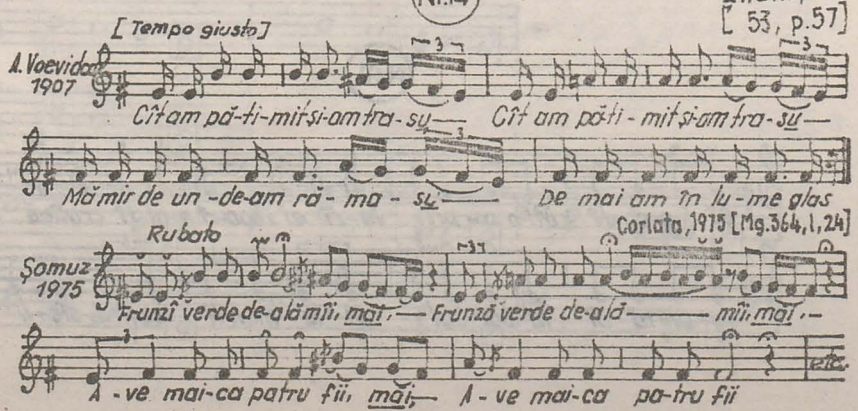

Nr.13

Nr.14
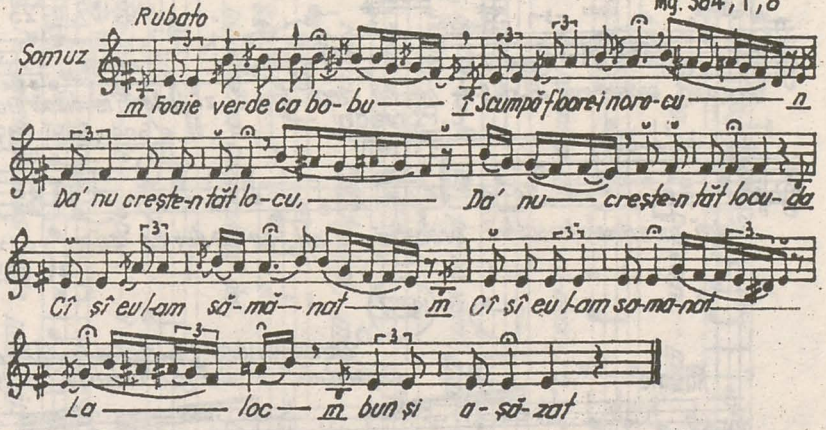
Liteni, 1907 [53, p.57]
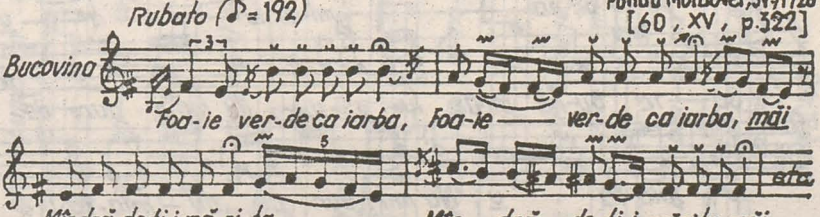

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Nr. 15
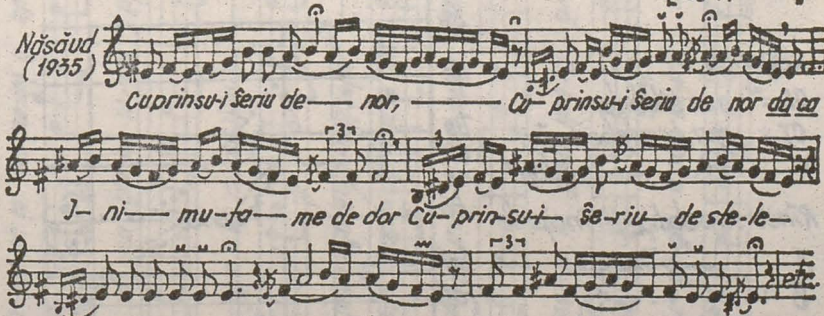
Corlata, Sv., 1975
Mg. 364, 1, 6

Fundu Moldovei, Sv., 1928
[60, XV, p. 322]

Șanț, Năsăud, 1935
[55, p. 105]
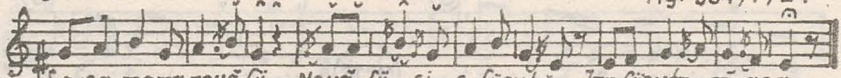

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Nr.16
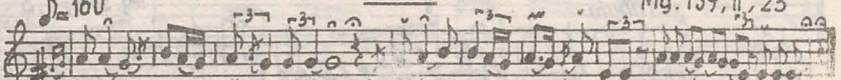
a. Cîntec — Corlata, Sv., 1975, Mg. 364, I, 24

♪=210
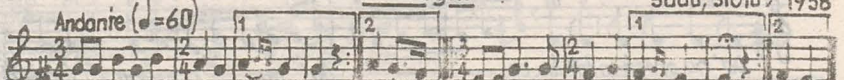

b. Bocet — Lucăcești, Sv., 1973, Mg. 139, II, 23

♪=160

c. Priveghi — Sadu, Sibiu, 1958

Andante (♩=60)
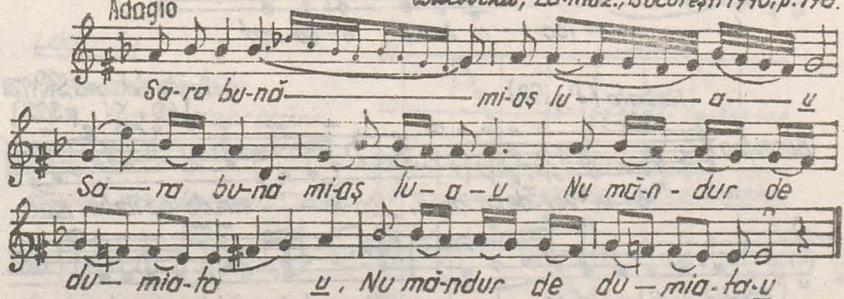

[41, p.133]

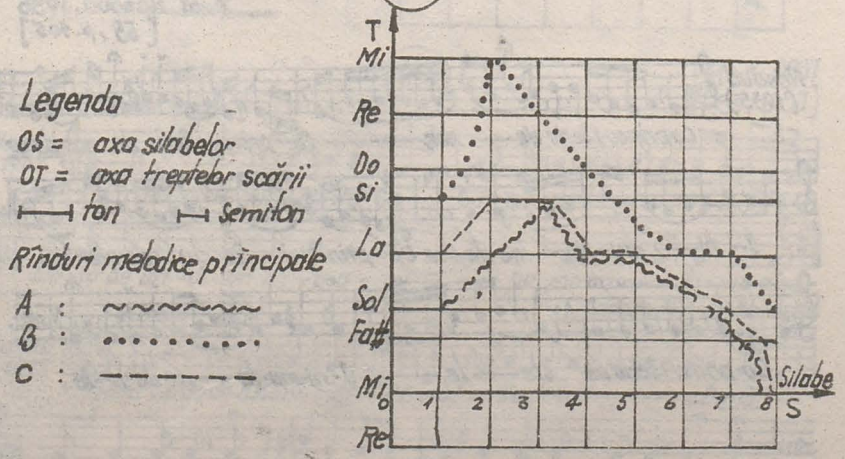
Nr.17

Alex. Voevidca: *Cîntece populare din Bucovina*," Ed. muz., București 1990, p. 196.

Adagio

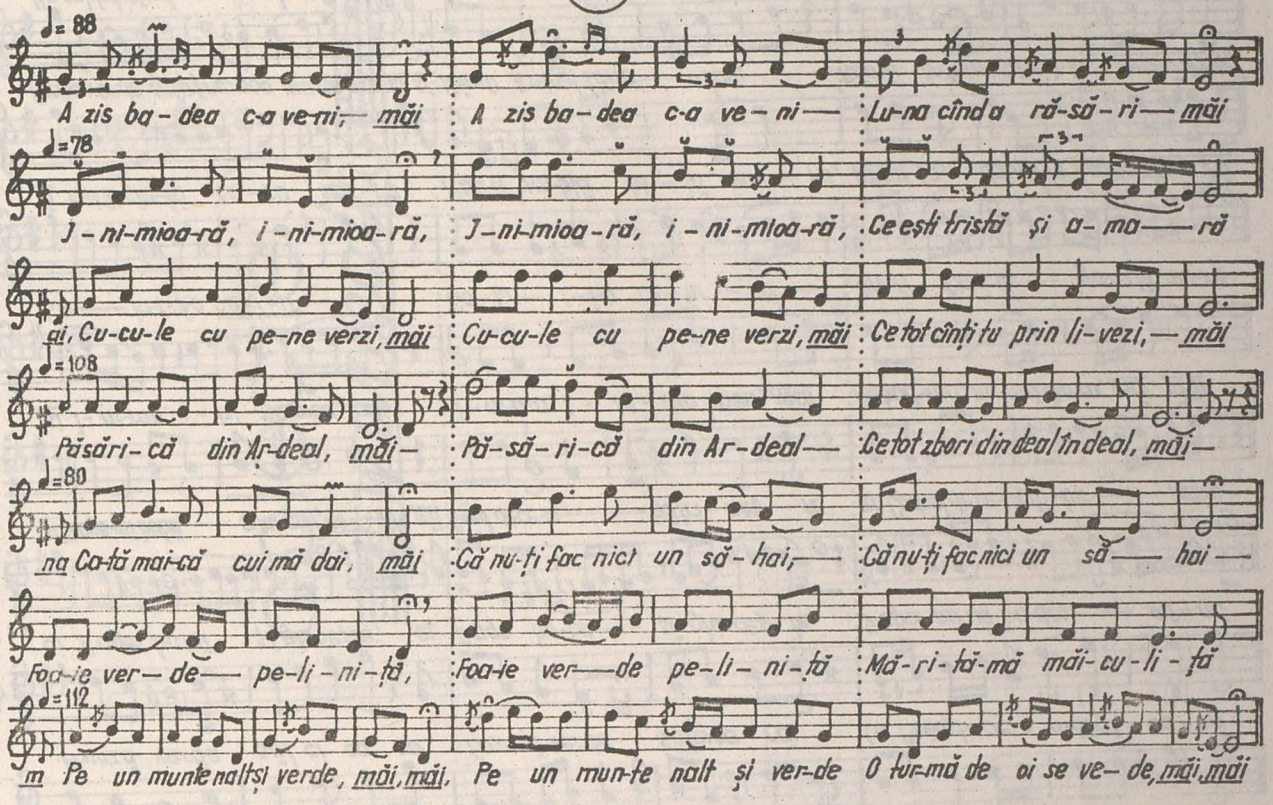

Nr.18

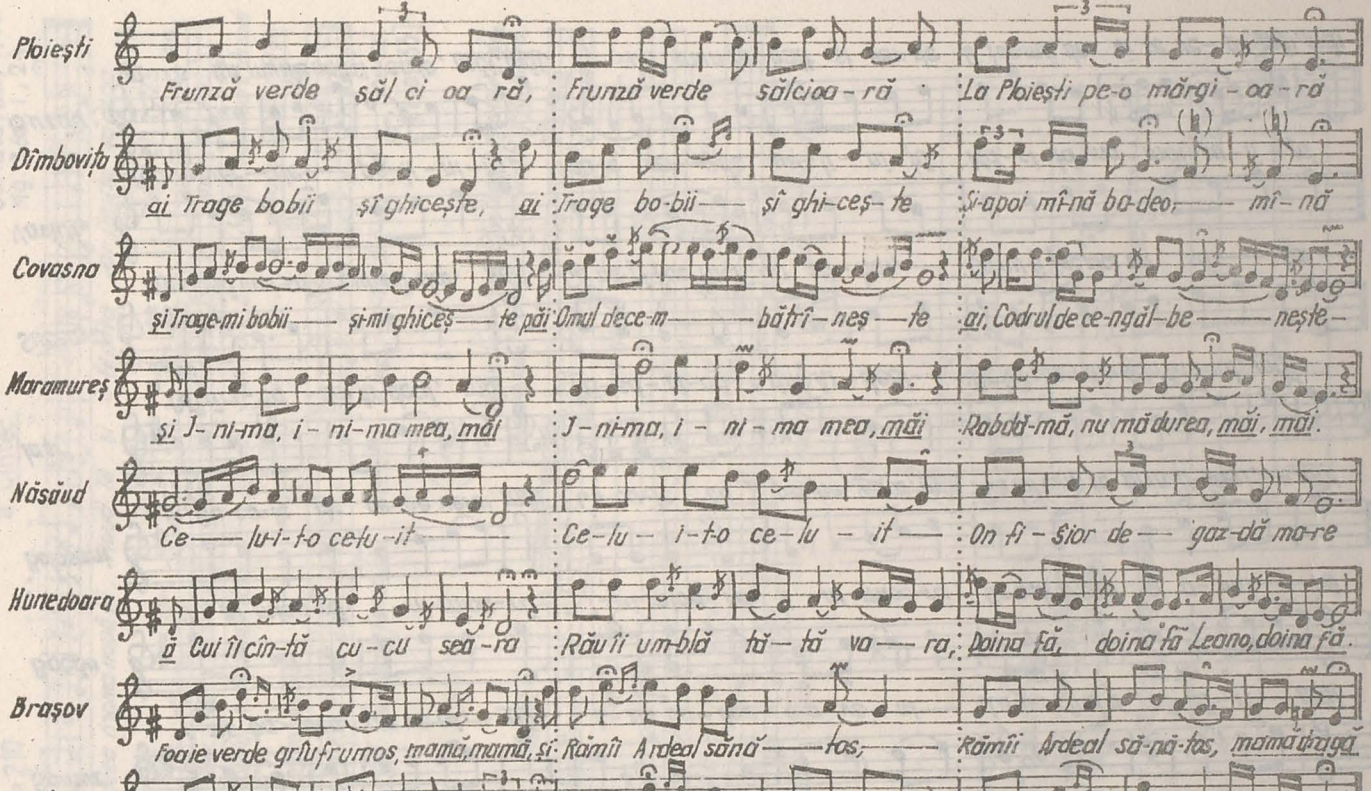

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Nr.19

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

colecție

muzicală
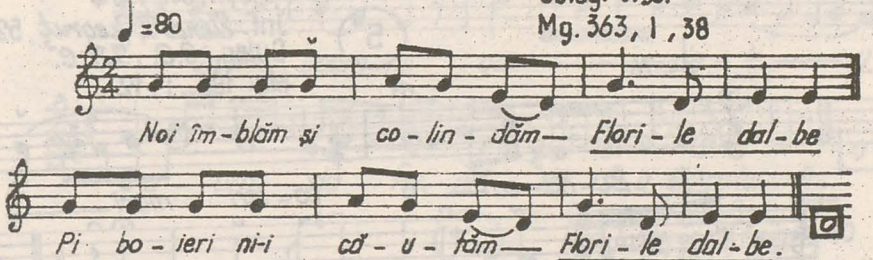
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

colinda
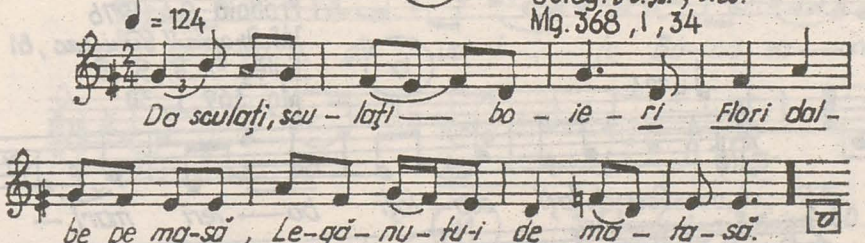
1

Drăgoiești, Sv., 1976
Inf. Mihai Nițan, 17
Culeg. V. B.
Mg. 363, 1, 38
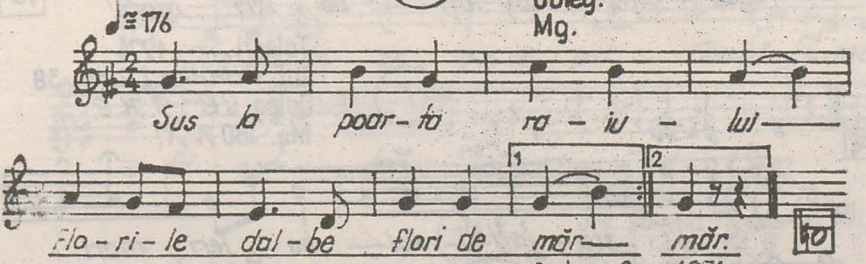

2

Gulea, Sv., 1976
Inf. Maria Ciuraru, 55, ș.a.
Culeg. H. B., V. B.
Mg. 368, 1, 34

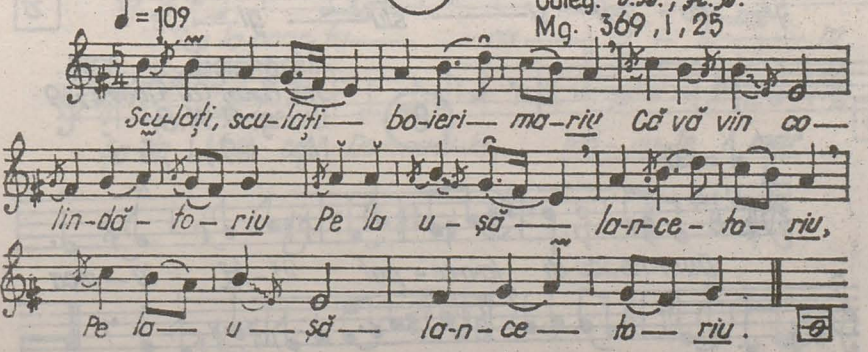
3

Probota, Sv.
Inf. Fam. Șimileac
Culeg.
Mg.

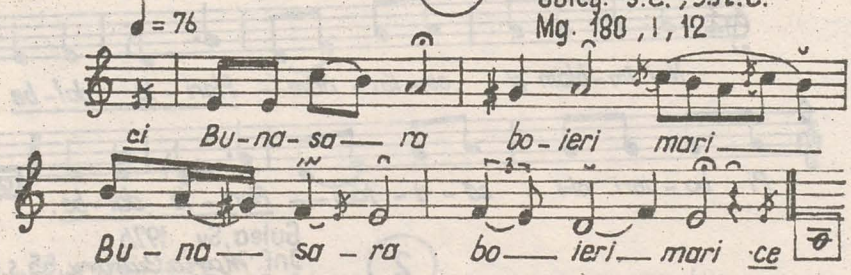
4

Gulea, Sv., 1976
Inf. Catinca V. Prostiri, 50
Culeg. V. B., H. B.
Mg. 369, 1, 25

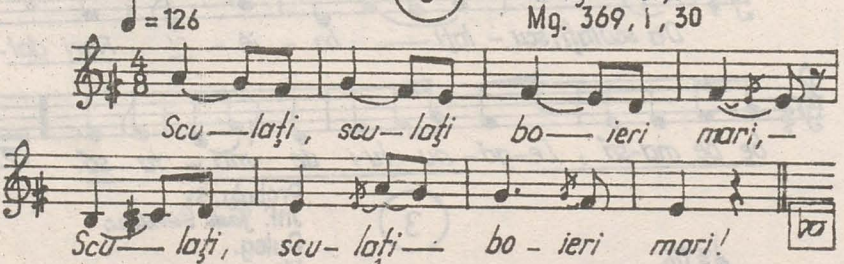

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro
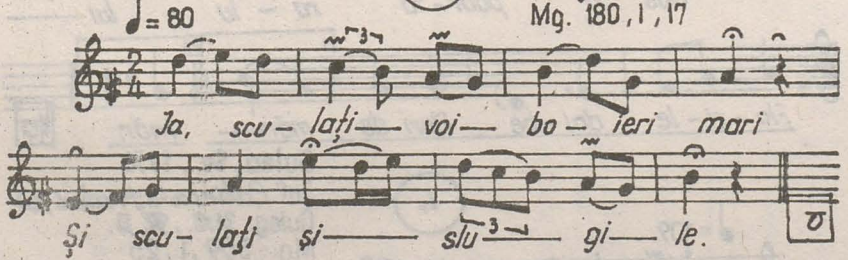
5
Toleşti, Sv. 1974
Inf. Elena T. Negruţ, 52
Culeg. S.C., T.H.C.
Mg. 180, 1, 12

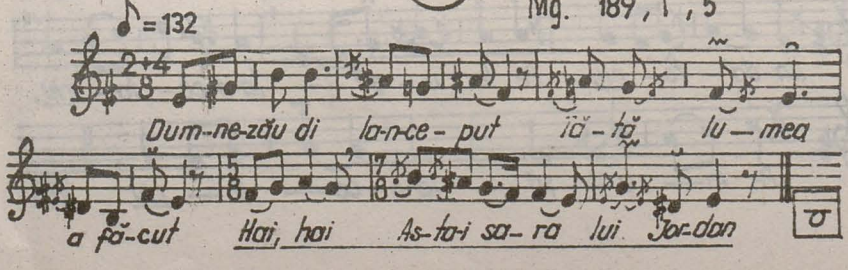
6
Probota, Sv., 1976
Inf. Maria T. Şimileac, 61
Culeg. V.B., F.B.
Mg. 369, 1, 30

7
Toleşti, Sv., 1974
Inf. Adriana I. Albu, 38
Culeg. S.C., T.H.C.
Mg. 180, 1, 17
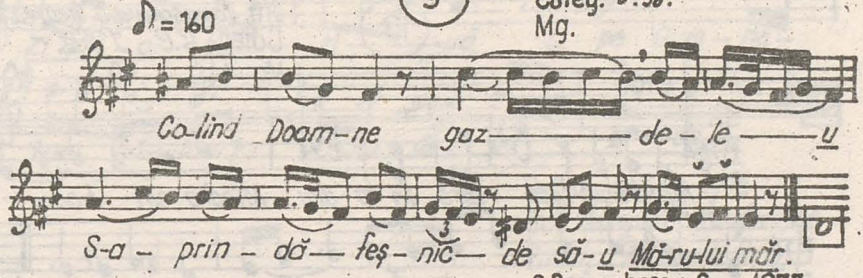

8
Măzănăleşti, Sv., 1975
Inf. Ana Al. Dobre, 39
Culeg. T.H.C.
Mg. 189, 1, 5
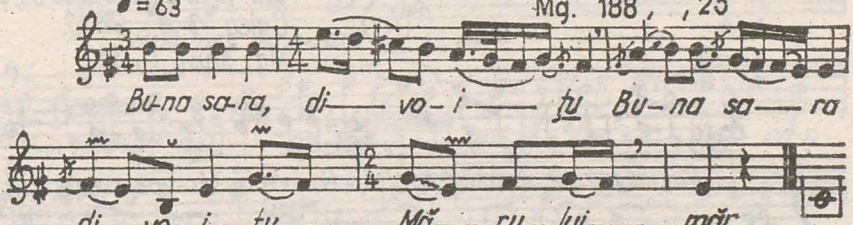

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro
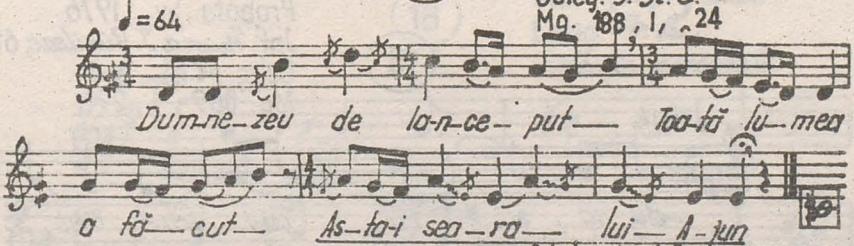
9
Drăgoiești, Sv., 1975
Inf. Lucreția Petroaie, 67
Culeg. V. B.
Mg.
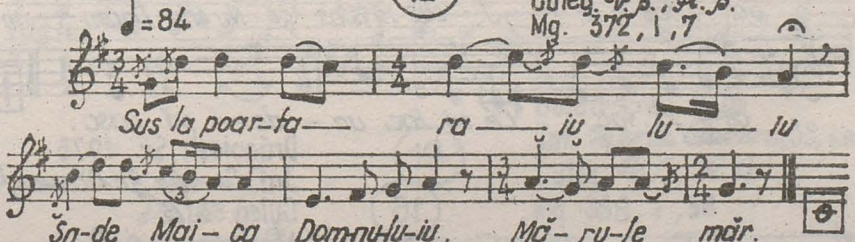

10
C. Porumbescu, Sv., 1975
Inf. Ecaterina I. Oniga, 50
Culeg. T. F. 3.
Mg. 188, , 23

11
C. Porumbescu, Sv., 1975
Inf. Ecaterina I. Oniga, 50.
Culeg. T. F. C.
Mg. 188, I, 24
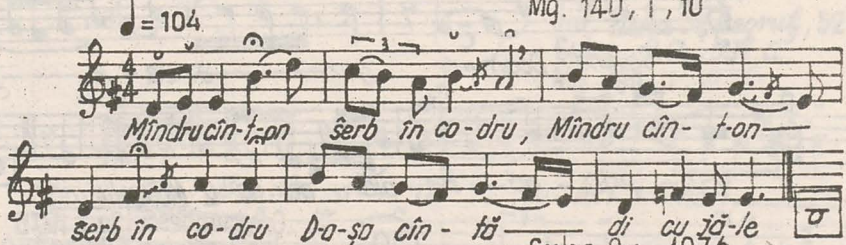

12
Șilștea Nouă, Sv., 1976
Inf. Savela Pascaru, 35
Culeg. V. B., Fl. B.
Mg. 372, I, 7

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

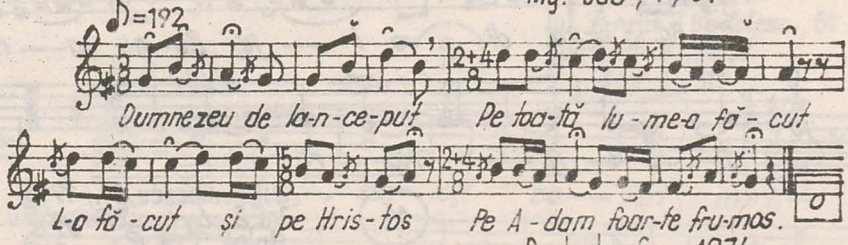
Măzănăiești, Sv., 1973
Inf. Paraschiva T. Negrea, 57
Culeg. S.C., I.H.C.
Mg. 140, 1, 10

(13)
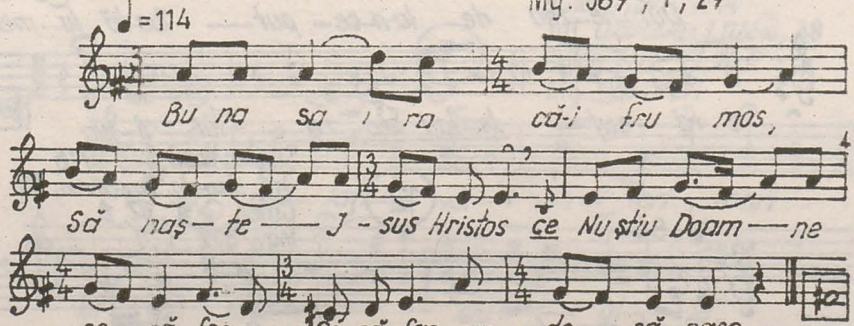

Gulea, Sv., 1976
Inf. Maria Ciuraru, 55, ş.a.
Culeg. V.B., Fl.B.
Mg. 368, 1, 31

(14)

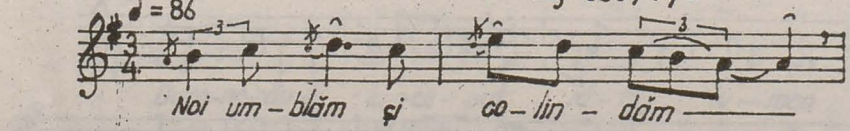
Probota, Sv., 1976
Inf. Maria I. Simileac, 61
Culeg. Fl.B., V.B.
Mg. 369, 1, 29

(15)

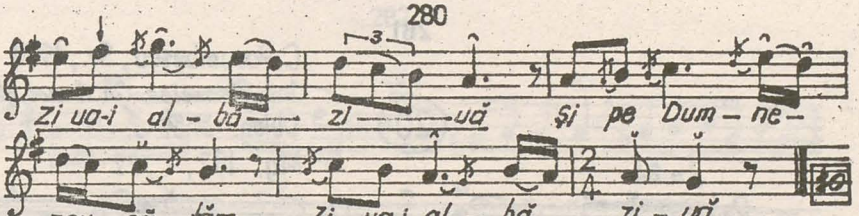

Drăgoiești, Sv., 1975
Inf. Lucreția Gr. Liteanu, 43
Culeg. V.B.
Mg. 363, 1, 2

(16)
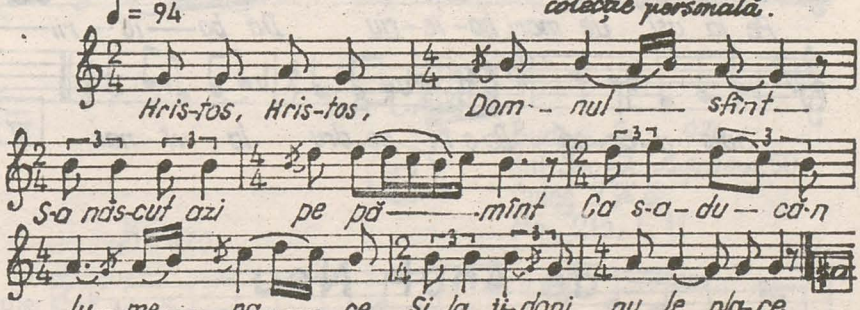

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro
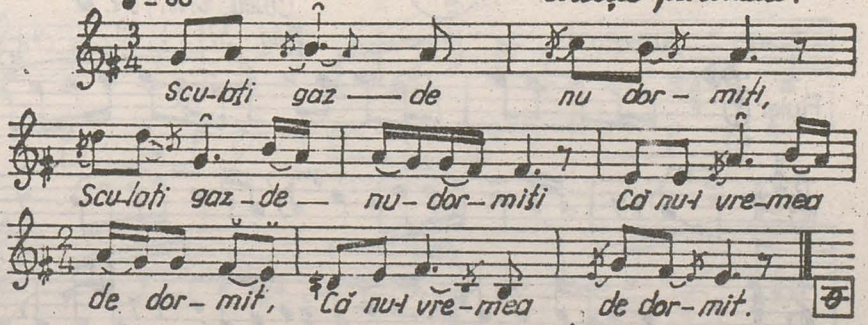

Dolhasca, Sv., 1976
Inf. Virginia Onofrei, 16
Culeg. Fl. B., V. B.,
colecție personală.

17
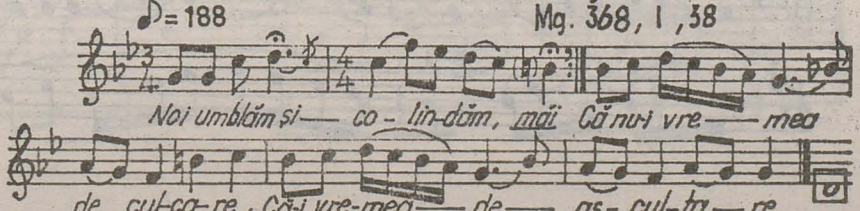

C. Porumbescu, 1975
Inf. Grup femei
Culeg. V. B.,
colecție personală.

18

Gulea, Sv., 1976
Inf. Maria Ciuraru, 55, ș.a.
Culeg. V. B., Fl. B.
Mg. 368, I, 38

19

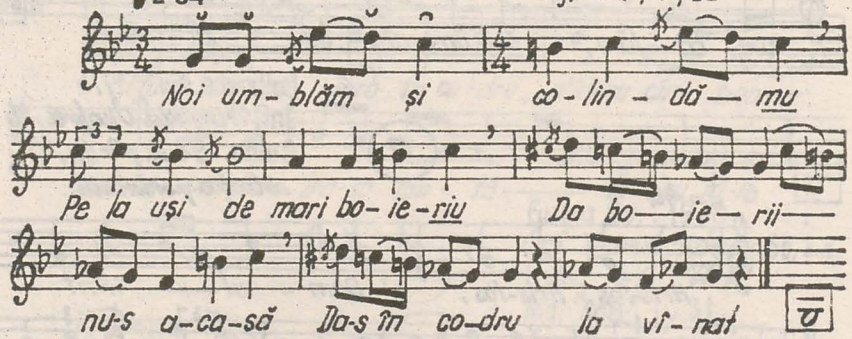

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

C. Porumbescu, Sv., 1975
Inf. Veronica Gh. Bran, 54
Culeg. T. H. C.
Mg. 187, I, 22

20

♩ = 84

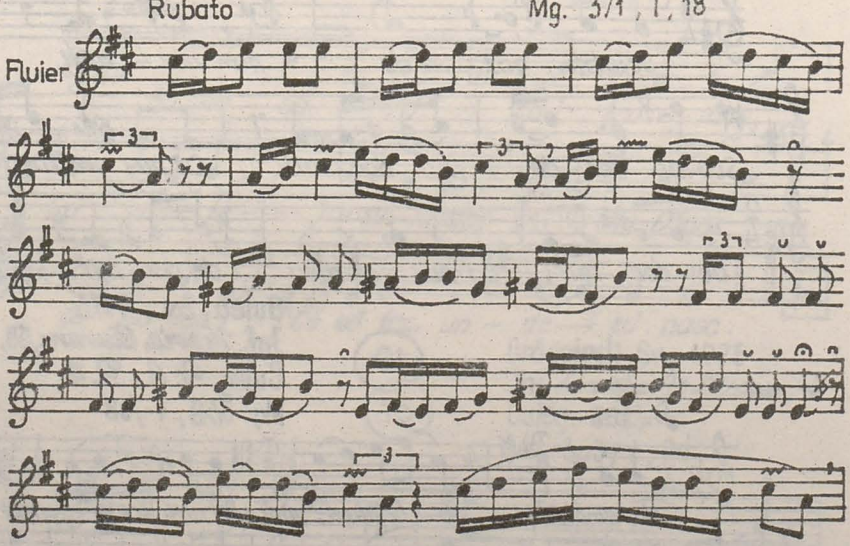

de Anul Nou
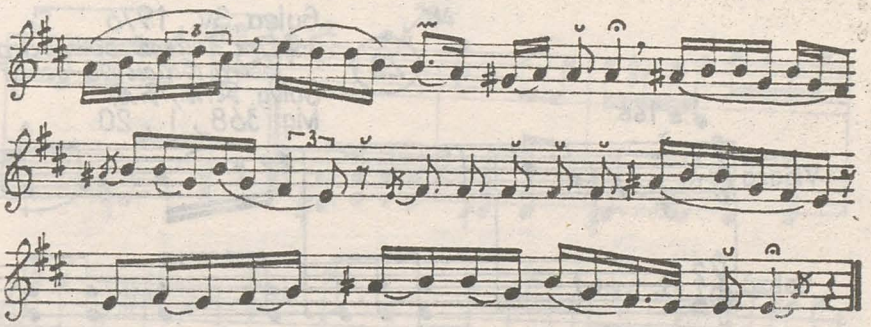
DOINĂ LA BUHAI

Siliștea Nouă, Sv., 1976
Inf. Toader C. Tchim, 56
Culeg. V. B., Fl. B.
Mg. 371, I, 18

21

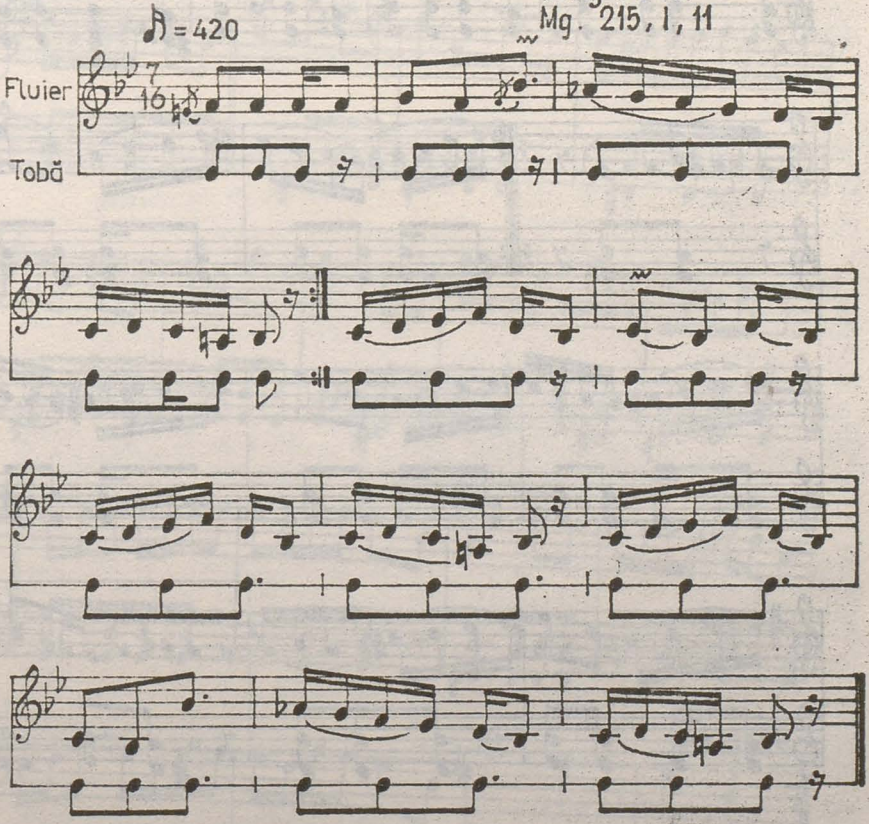
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

LA CAPRĂ

22

Budeni, Sv., 1976
Inf. Ion Gh. Puşcaşu, 50
Culeg. T.H.C.
Mg. 215, I, 11

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Gulea, Sv., 1976
Inf. Ion Molingă, 68-vioară,
Petru Bâcu, 70-cobză.
Culeg. N. B., Dr. B.
Mg. 368, 1, 20

23

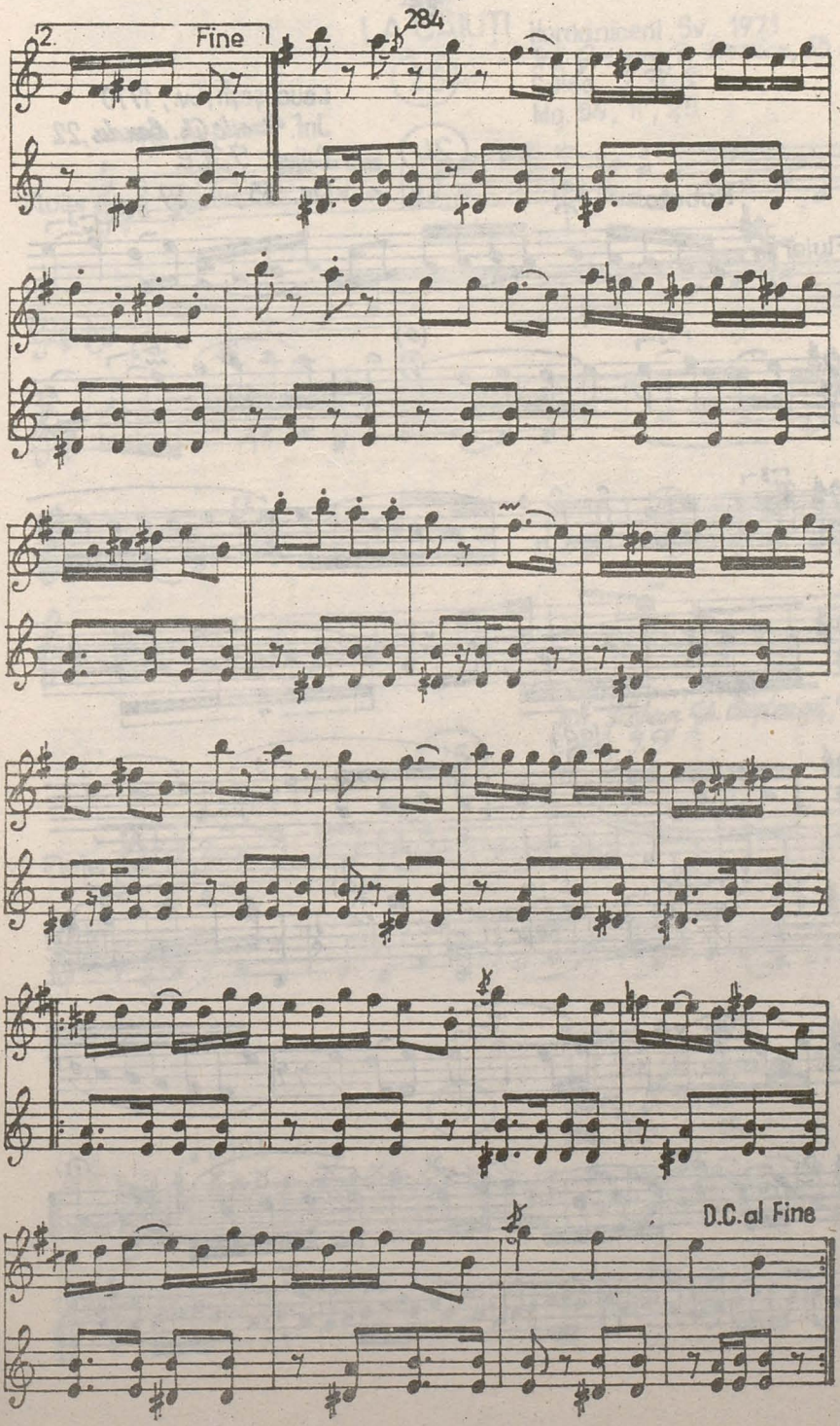
♩. = 166

Vioară

Cobză

1.
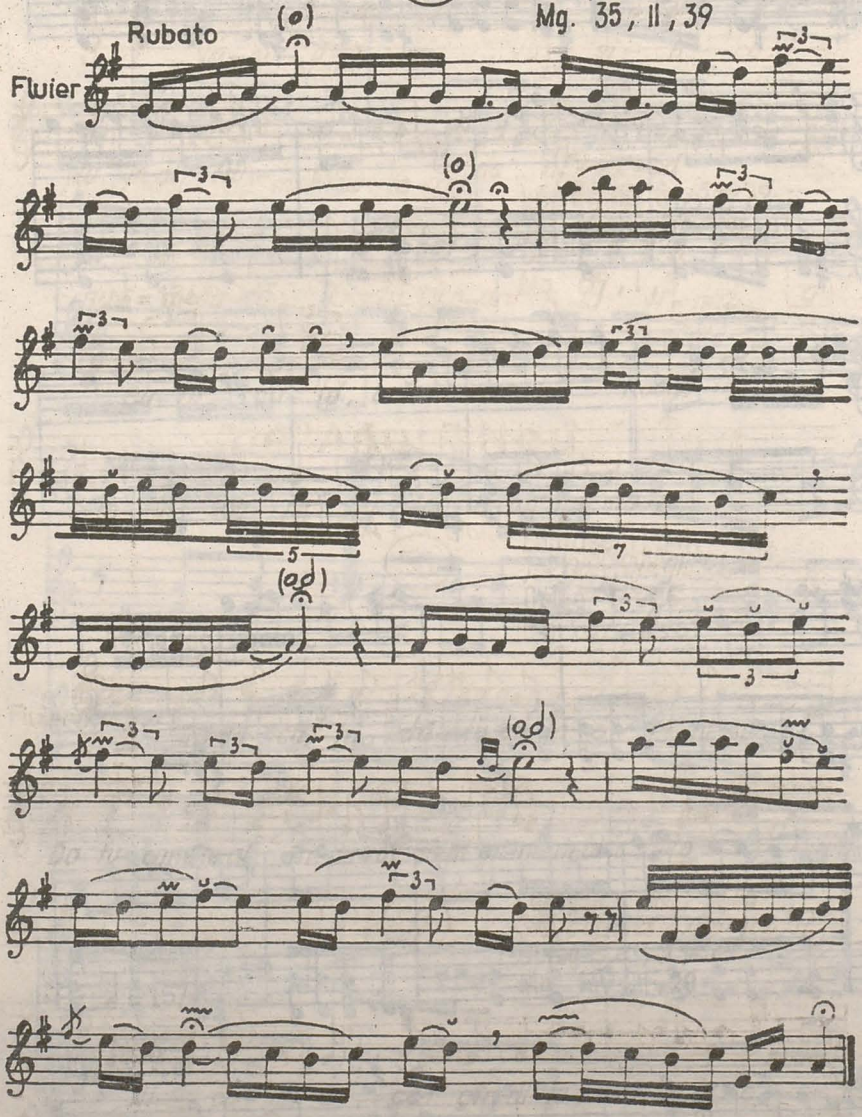
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Leucușești, Sv., 1970
Inf. Vasile Gh. Bandu, 22
Culeg. T. H. C.
Mg. 35, II, 39

24

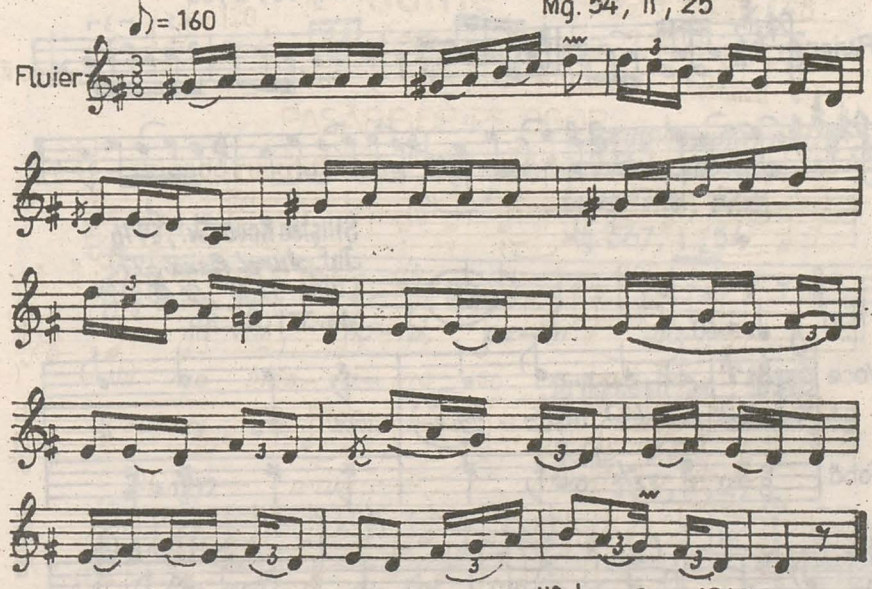

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

LA CĂIUȚI

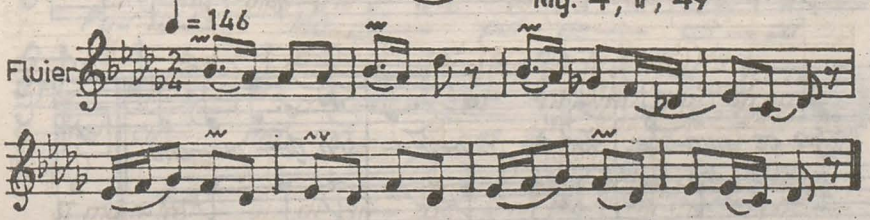
25

Horodniceni, Sv., 1971
Inf. Grigore P. Vornicu, 65
Culeg. T. H. C.
Mg. 54, II, 25

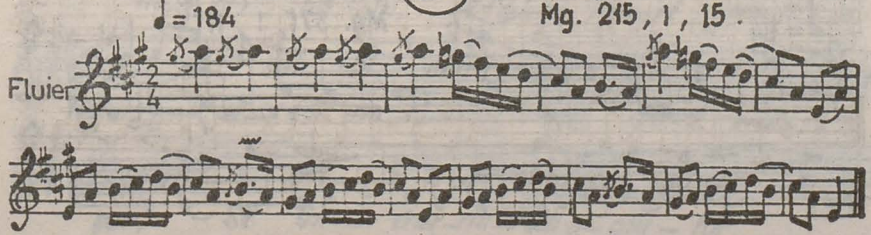
26

Hîrtop, Sv., 1968
Inf. Ștefan Gh. Bozleagă, 75
Culeg. T. H. C.
Mg. 4, II, 49

27

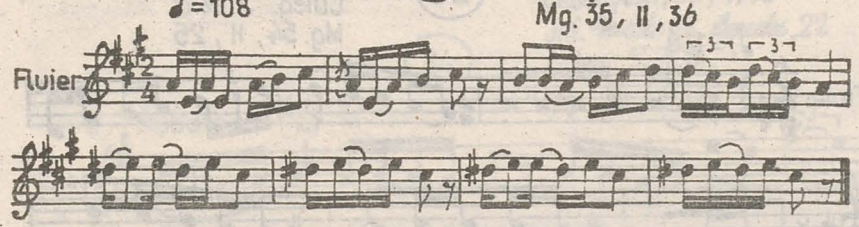
Budeni, Sv., 1976
Inf. Ion Gh. Puşcaşu, 50
Culeg. T. H. C.
Mg. 215, I, 15.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

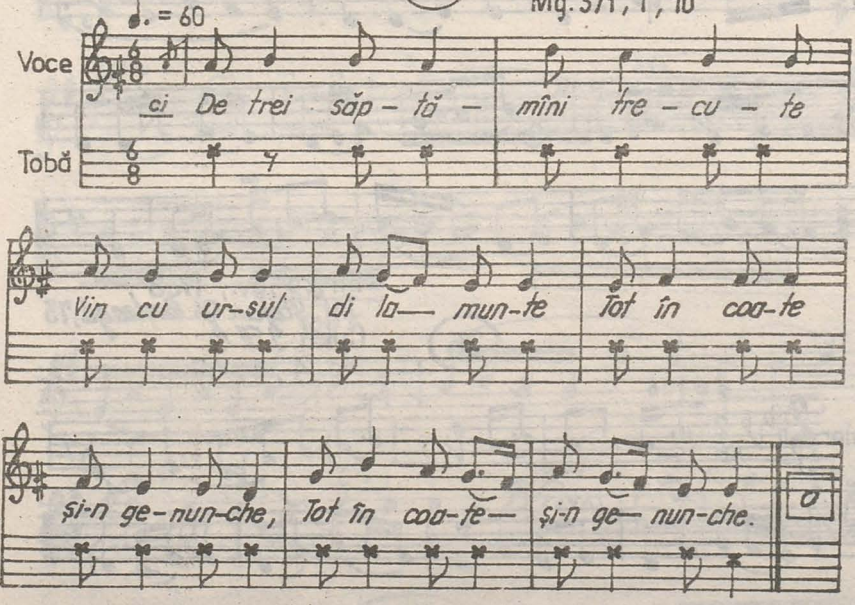
28

Leucușești, Sv., 1967
Inf. Vasile Gh. Gandu, 22
Culeg. T. H. C.
Mg. 35, II, 36

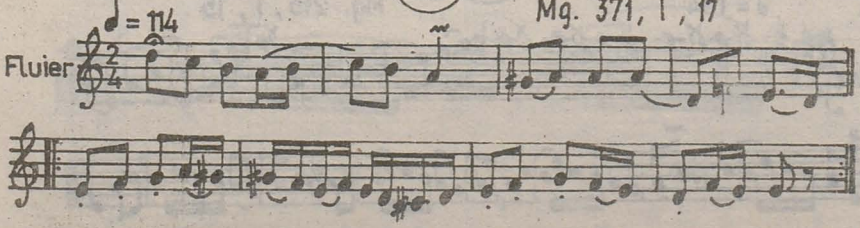
29

Siliștea Nouă, Sv., 1976
Inf. Aurel Banu, 27
Culeg. H. B., V. B.
Mg. 371, I, 10

30

Siliștea Nouă, Sv.; 1976
Inf. Vasile Cojocaru, 36
Culeg. H. B., V. B.
Mg. 371, I, 17

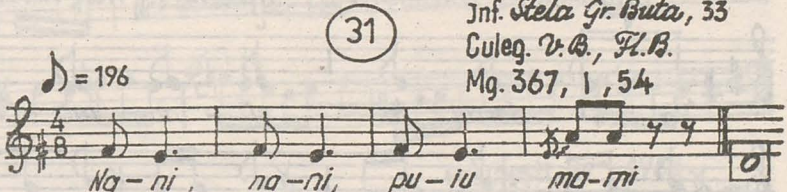
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Repertoriul familial

de leagăn
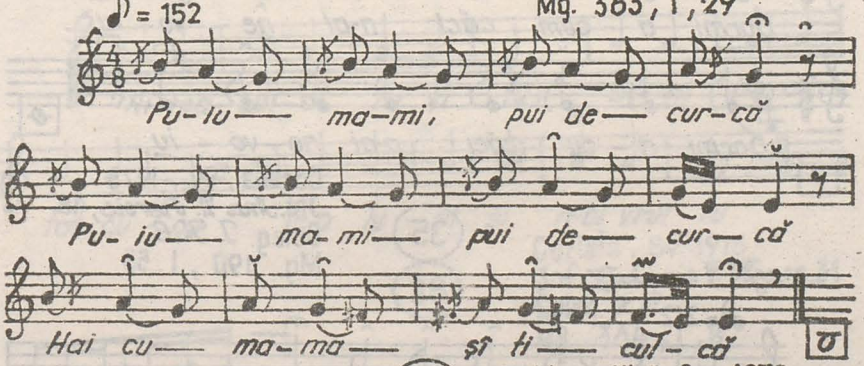
31

C. Porumbescu, Sv., 1975
Inf. Stela Gr. Buta, 33
Culeg. V.B., F.B.
Mg. 367, 1, 54
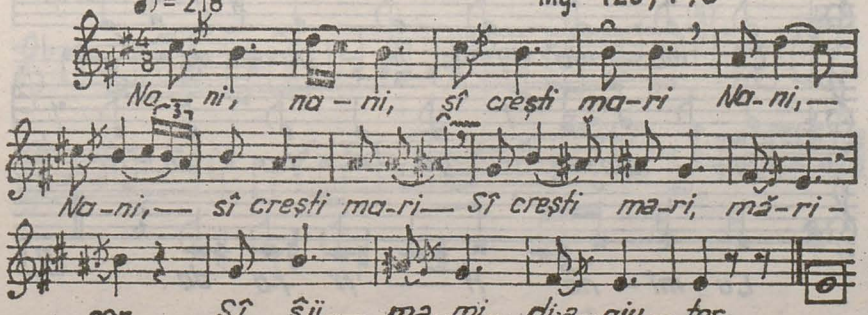

32

Drăgoiești, Sv., 1975
Inf. Elemora Gr. Hițan, 48
Culeg. V.B.
Mg. 363, 1, 29

33

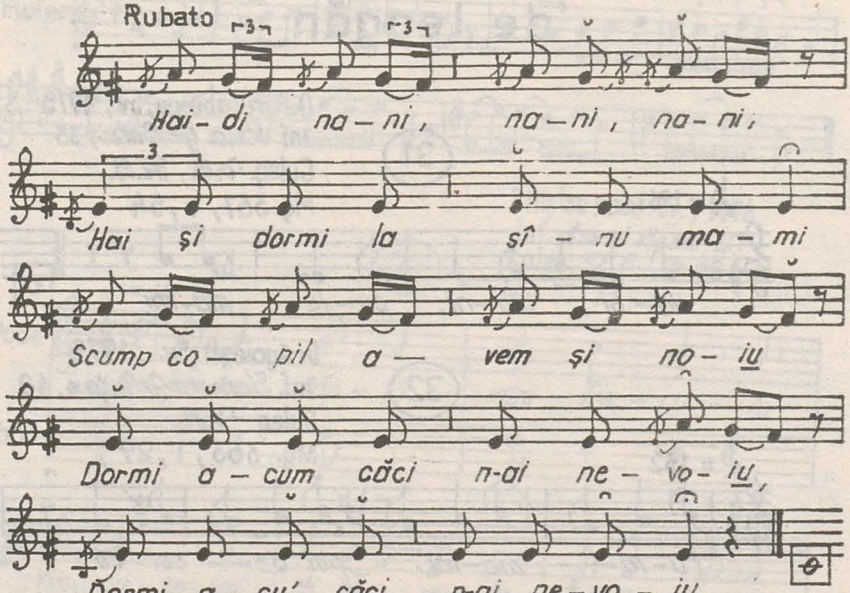
Moara Nică, Sv., 1972
Inf. Elena V. Socoliuc, 52
Culeg. L.C.
Mg. 123, 1, 3

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro
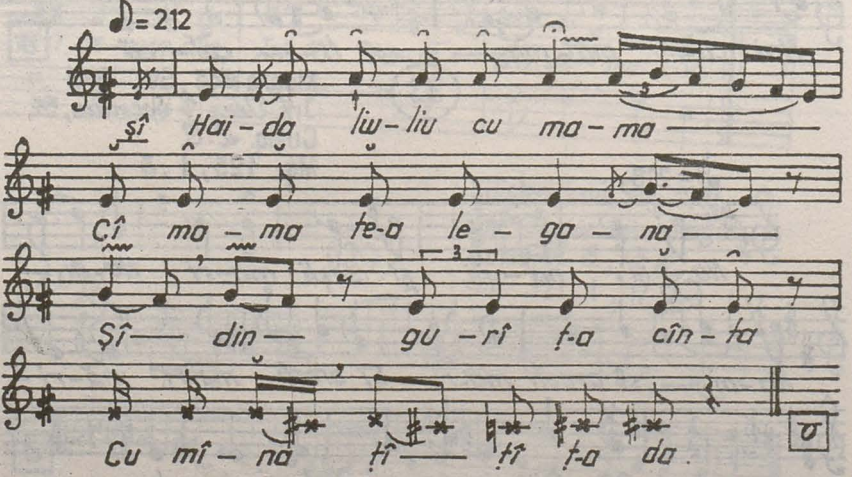
C. Porumbescu, Sv., 1975
Inf. Leontina Furcanu, 74
Colecție personală V. B.

34

Corlata, Sv., 1975
Inf. Ana D. Piersic, 48
Culeg. I. H. C.
Mg. 190, I, 53

35
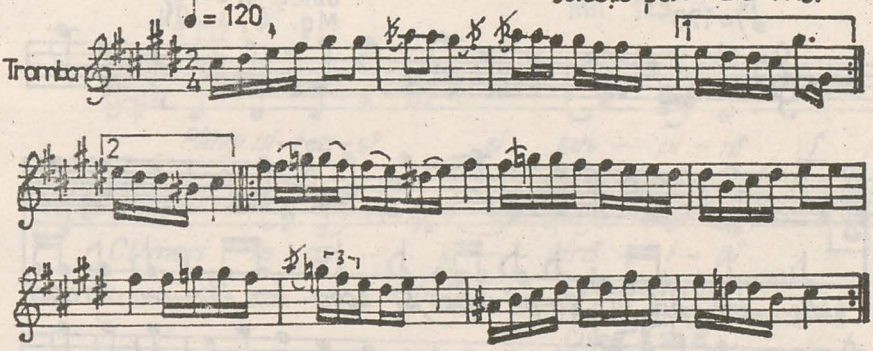

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

de nuntă

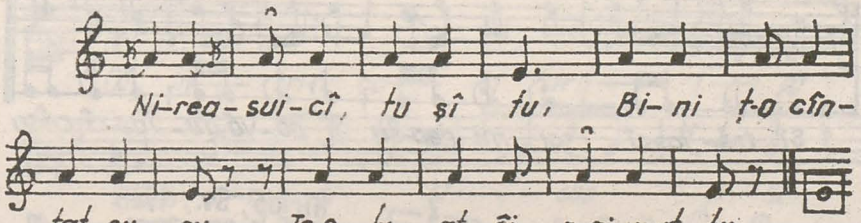
36

C. Porumbescu, Sv., 1975
Inf. Vasile Berghoaua, 63
Culeg. H.B., V.B.
Colecție personală V.B.
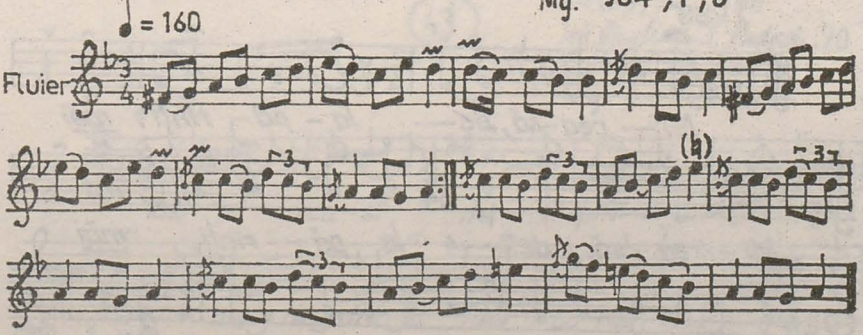

37

Preutești, Sv., 1968
Inf. Maria I. Varzari, 18
Culeg. T.H.C.
Mg. 4, II, 80

38

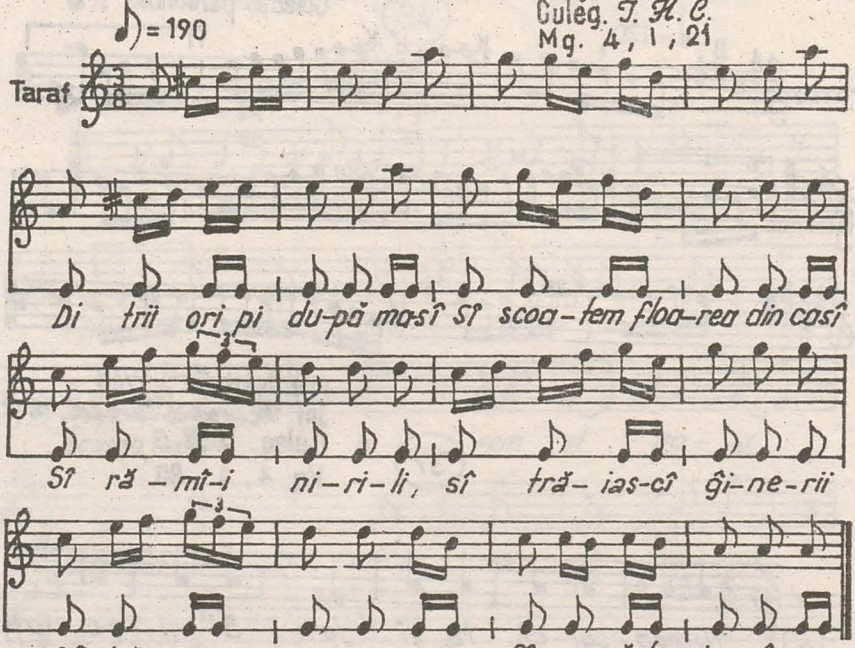
Corlata, Sv. 1975
Inf. Zaharia T. Hogea, 31
Culeg. V.B.
Mg. 364, I, 8

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

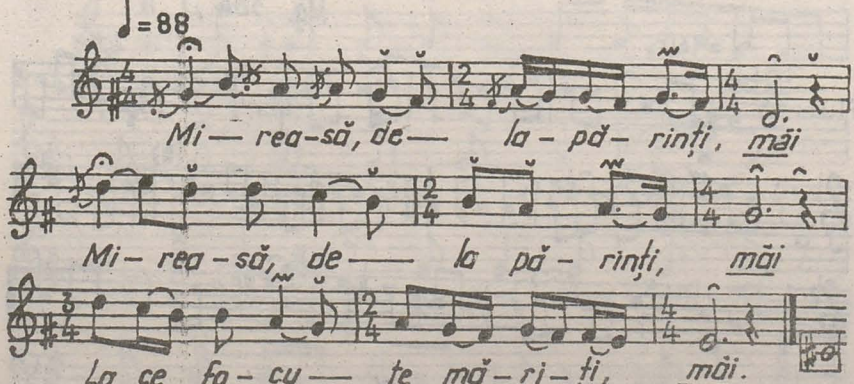
39

Hîrtop, Sv., 1968
Inf. Taraf local
strigă Paulina I. Andrei, 28
Culeg. T. H. C.
Mg. 4, 1, 21

40

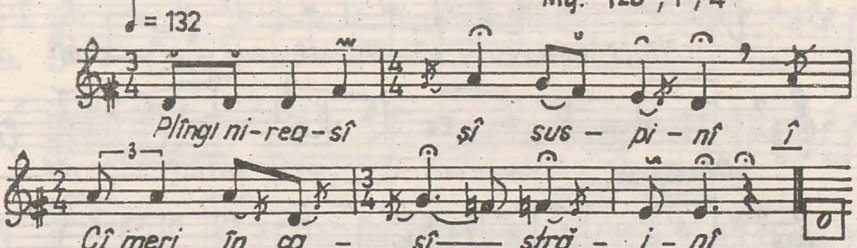
Hîrtop, Sv., 1968
Inf. Anica Gr. Trimia, 17
Culeg. T. H. C.
Mg. 4, 1, 33

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro
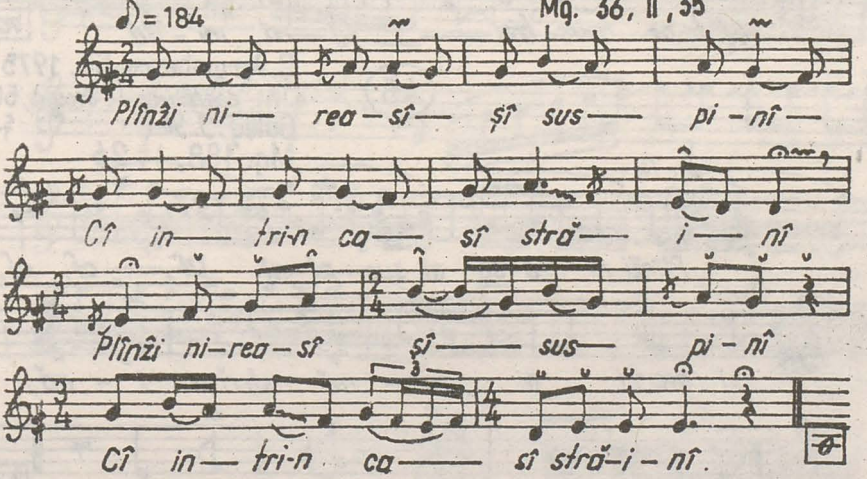
41

Moara Nică, Sv., 1972
Inf. Elena Gocoliuc, 52
Culeg. L.C.
Mg. 123, I, 4
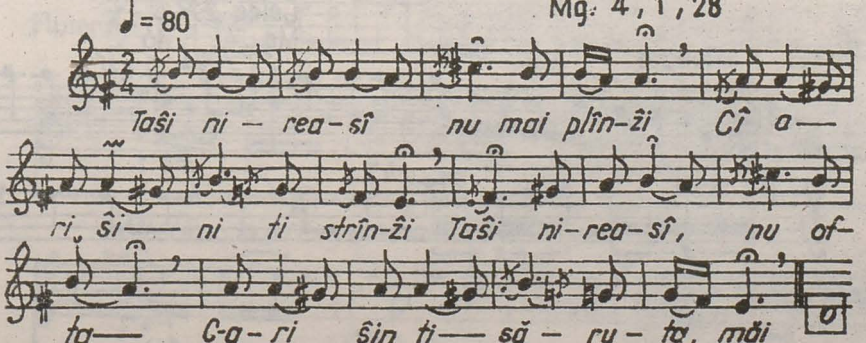

42

Leucușești, Sv., 1970
Inf. Elena N. Bolansac, 48
Culeg. I.H.C.
Mg. 36, II, 35

43
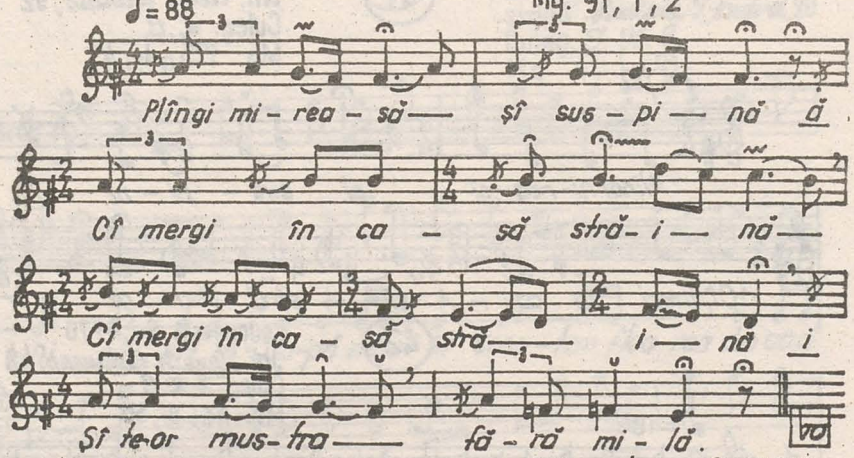
Hîrtop, Sv., 1968
Inf. Paulina I. Andrei, 20
Culeg. I.H.C.
Mg. 4, I, 28

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

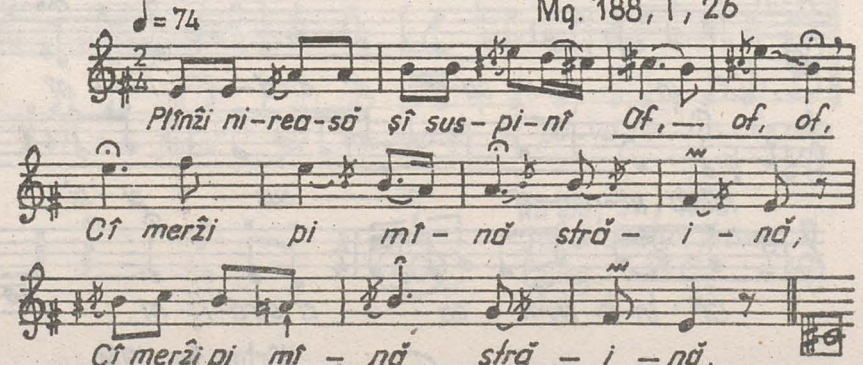
44

Zaharești, Sv., 1972
Inf. Marghioala N. Tărtăiș, 42, ș.a.
Culeg. I.H.C.
Mg. 91, 1, 2
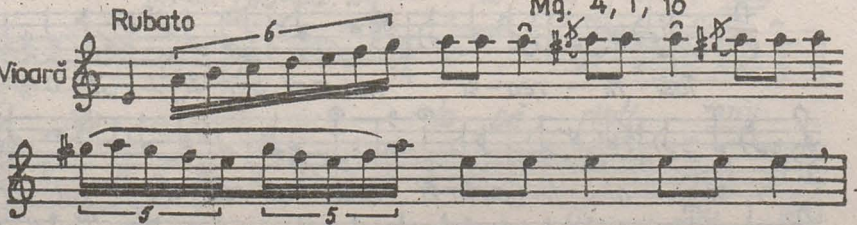

45

C. Porumbescu, Sv., 1975
Inf. Ecaterina I. Oniga, 50, ș.a.
Culeg. I.H.C.
Mg. 188, 1, 26
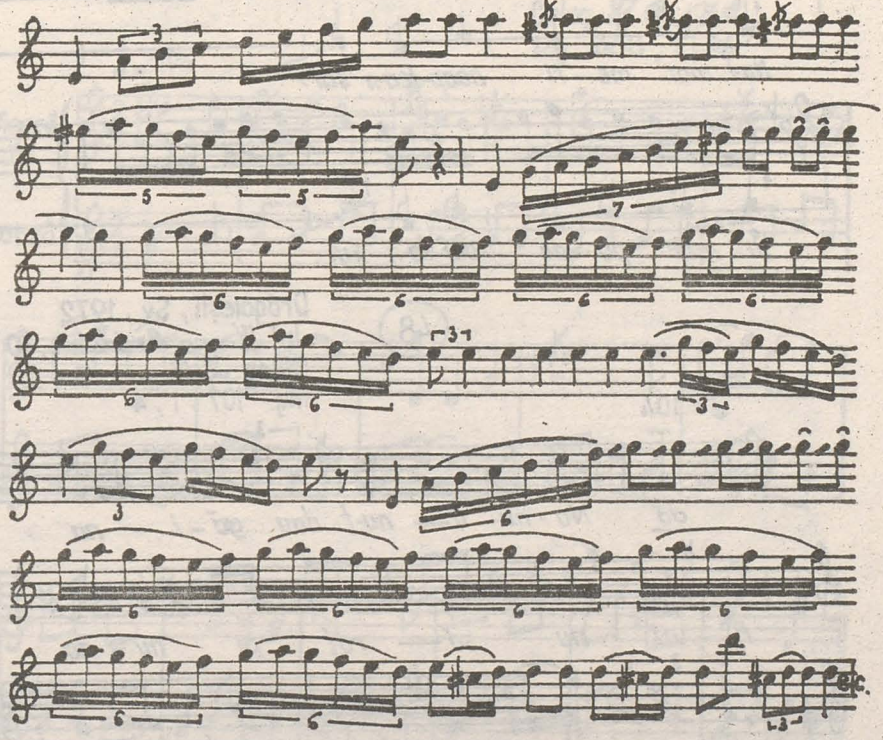

46

Hîrlop, Sv., 1968,
Inf. Țaraf local
Culeg. I.H.C.
Mg. 4, 1, 16
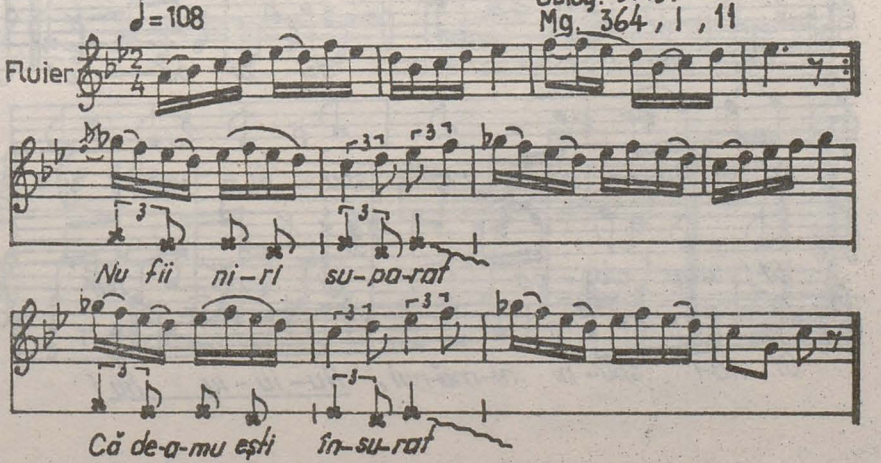

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro
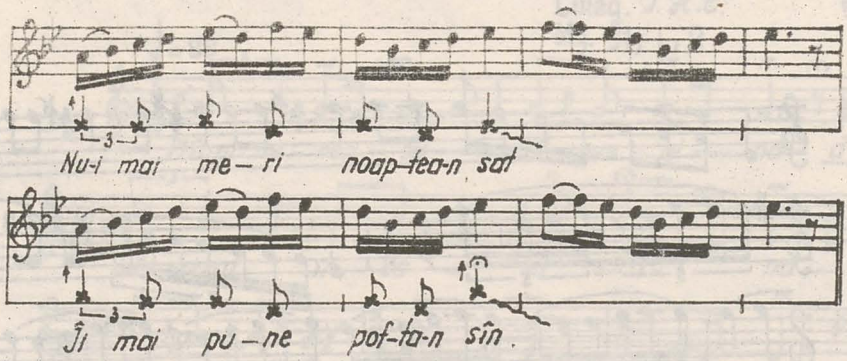

47

Corlata, Sv., 1975
Inf. Zaharia T. Hogea, 31
Strigă Victoria T. Oniga, 70
Culeg. V. B.
Mg. 364, I, 11

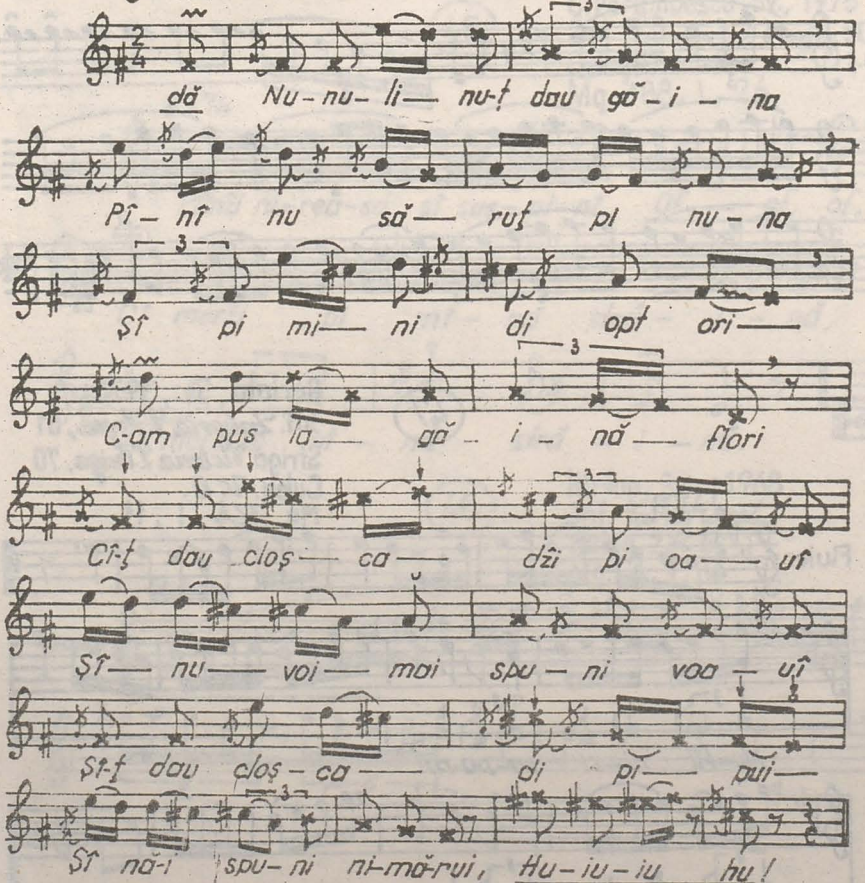

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

(48)

Drăgoiești, Sv., 1972
Inf. Ileana Brăditan, 30
Culeg. L. C.
Mg. 107, I, 4

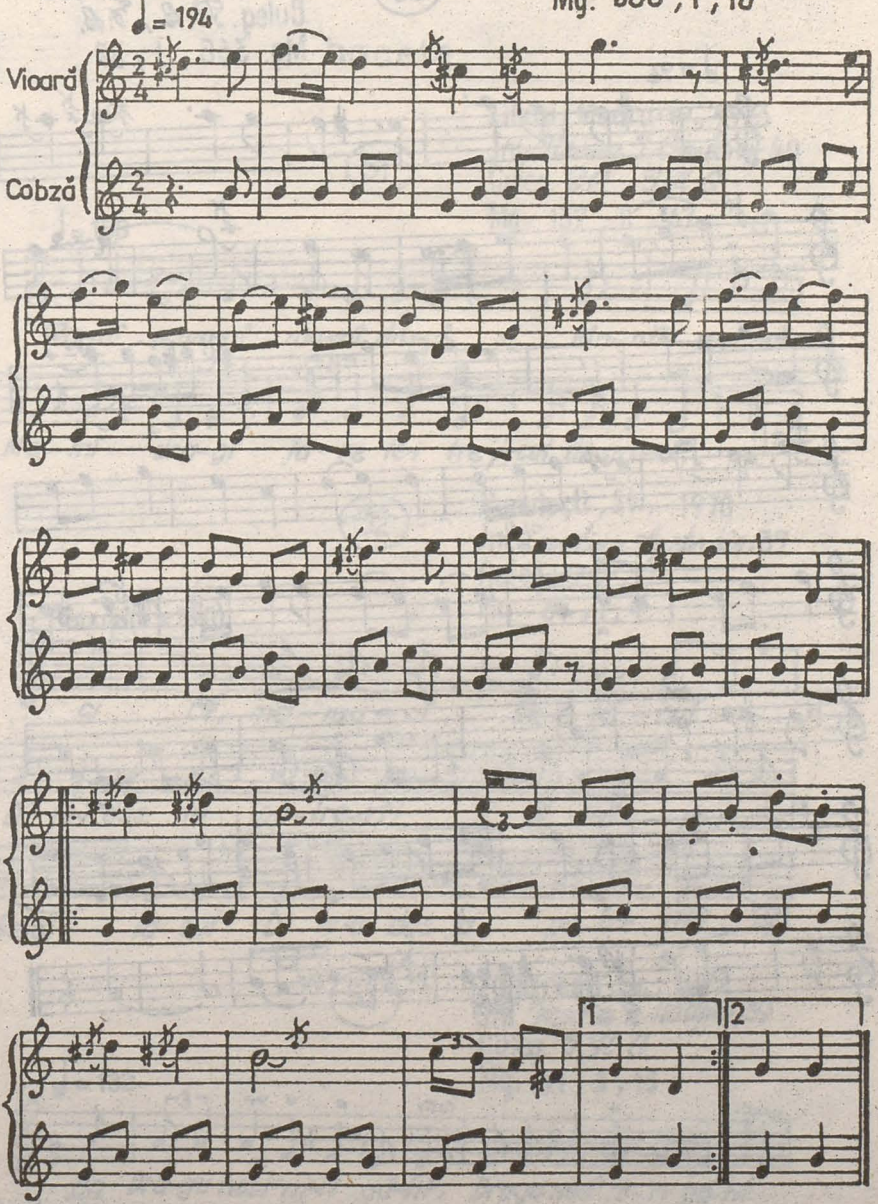

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

296

49

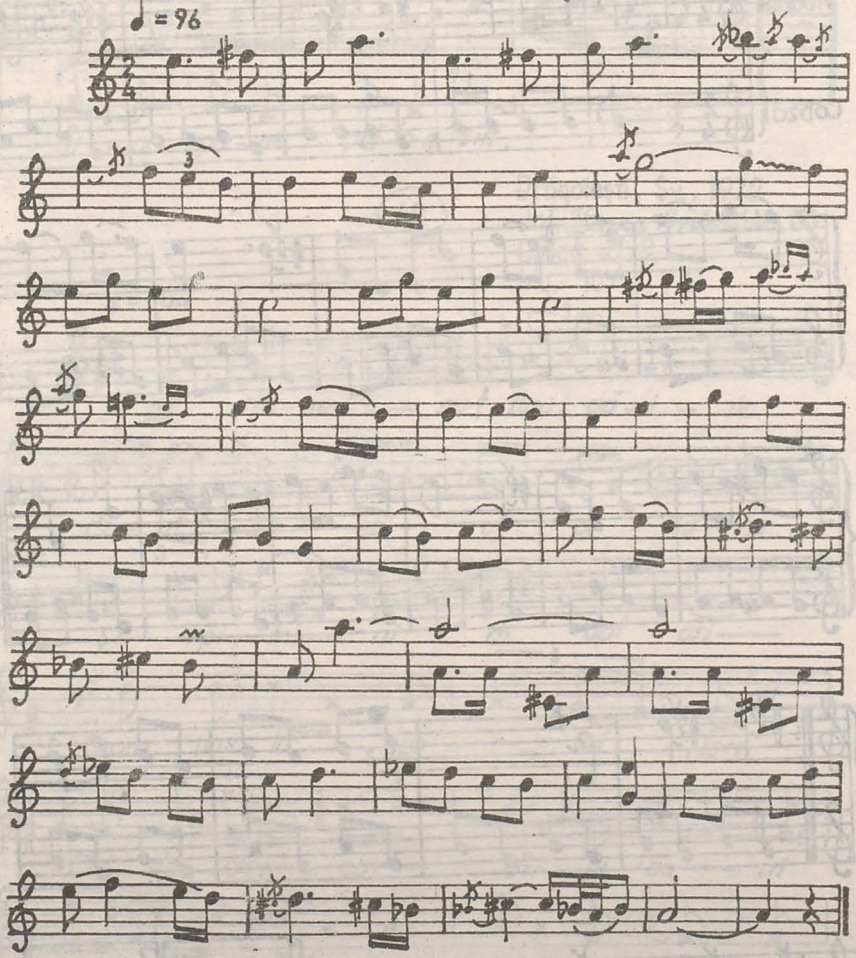
Gulea , Sv., 1976
Inf. Ion Holingă, 68 (vioară)
Petru Baicu, 70 (cobză)
Culeg. H.B., V.B.
Mg. 368, I, 16

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

(50)

Gulea, Sv., 1976
Inf. *Ion Hotinga*, 68
Culeg. *N. B.*, *V. B.*
Mg. 366, I, 39
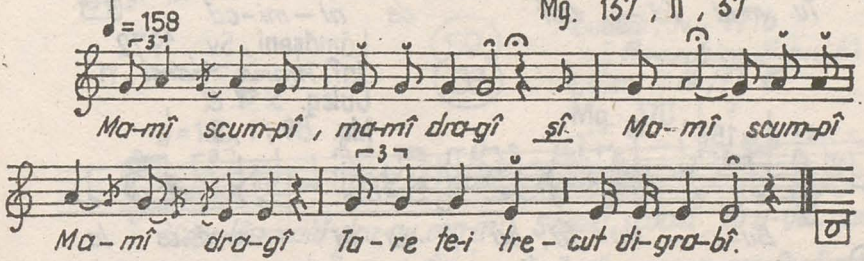

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

de înmormîntare

bocete

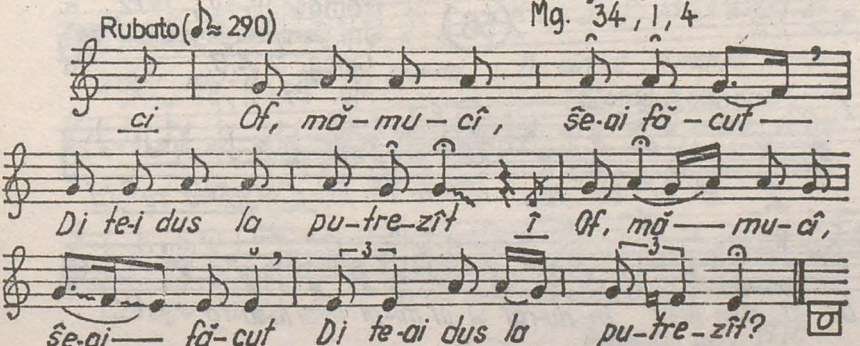
(51)

Liteni, Moara-Sv., 1973
Inf. Ileana I. Croitoru, 40
Culeg. G.C., I.H.C.
Mg. 137, II, 37
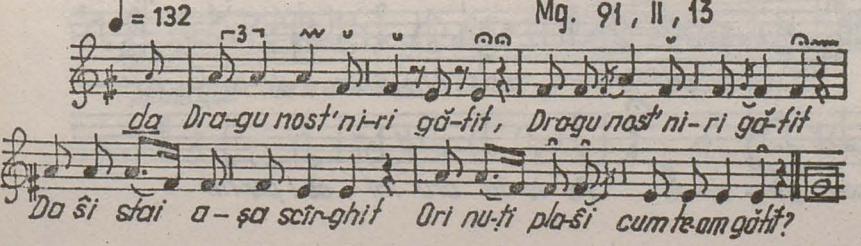

(52)

Preuteşti, Sv., 1970
Inf. Leontina Apetroaie, 37
Culeg. I.H.C.
Mg. 34, I, 4

(53)
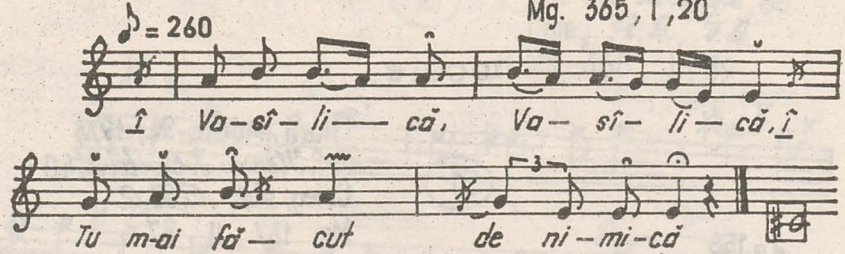
Zahoreşti, Sv., 1972
Inf. Maria N. Băiţan, 39
Culeg. I.H.C.
Mg. 91, II, 13

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

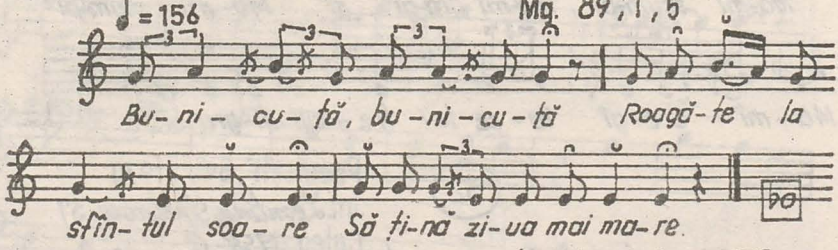
54

C. Porumbescu, Sv., 1975
Inf. Domnica Gr. Sarman, 41
Culeg. V. B.
Mg. 365, I, 20
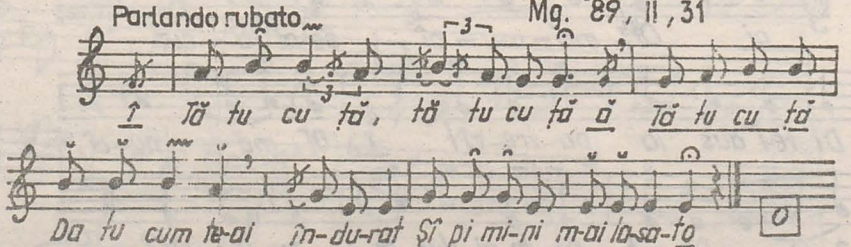

55

Lămășeni, Sv., 1972
Inf. Maria Andrei, 11
Culeg. I. H. C.
Mg. 89, I, 5

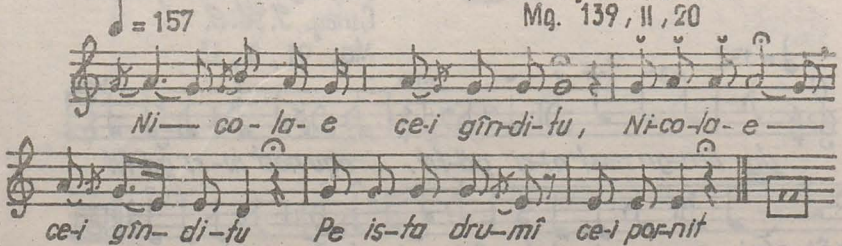
56

Lămășeni, Sv., 1972
Inf. Garofina Gh. Adumitresei, 33.
Culeg. I. H. C.
Mg. 89, II, 31

57
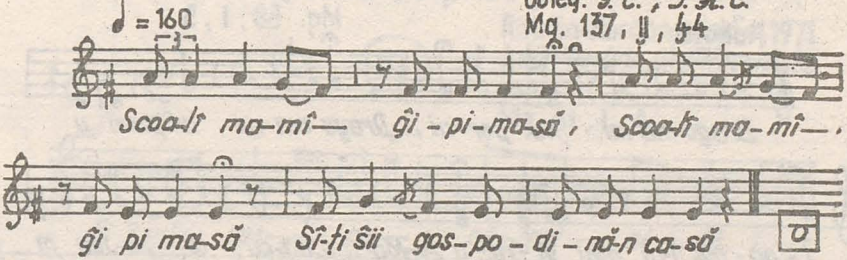
Lucăcești, Sv., 1973
Inf. Ileana S. Popescu, 52
Culeg. S. C., I. H. C.
Mg. 139, II, 20

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

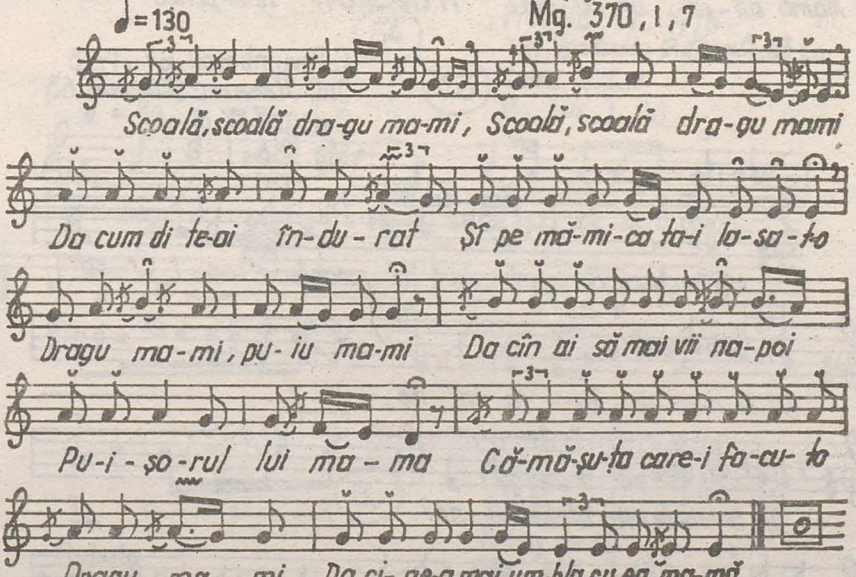
58

Liteni-Moara, Sv., 1973
Inf. Domnica Gh. Tascanu, 61
Culeg. P.C., T.H.C.
Mg. 137, II, 44

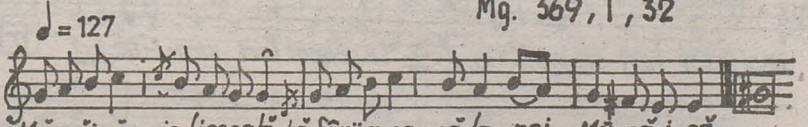
59

Budeni, Sv., 1976
Inf. Paraschiva Ignu, 61
Culeg. V.B., Fl. B.
Mg. 370, I, 7

60
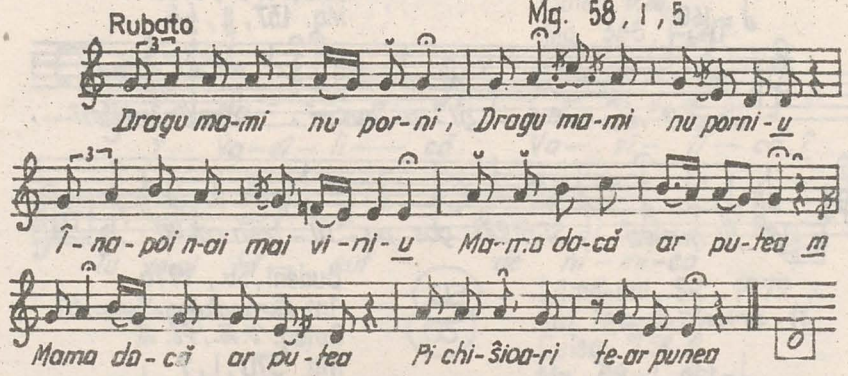
Probota, Sv., 1976
Inf. Anica Gh. Similcac, 40
Culeg. Fl. B., V.B.
Mg. 369, I, 32

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

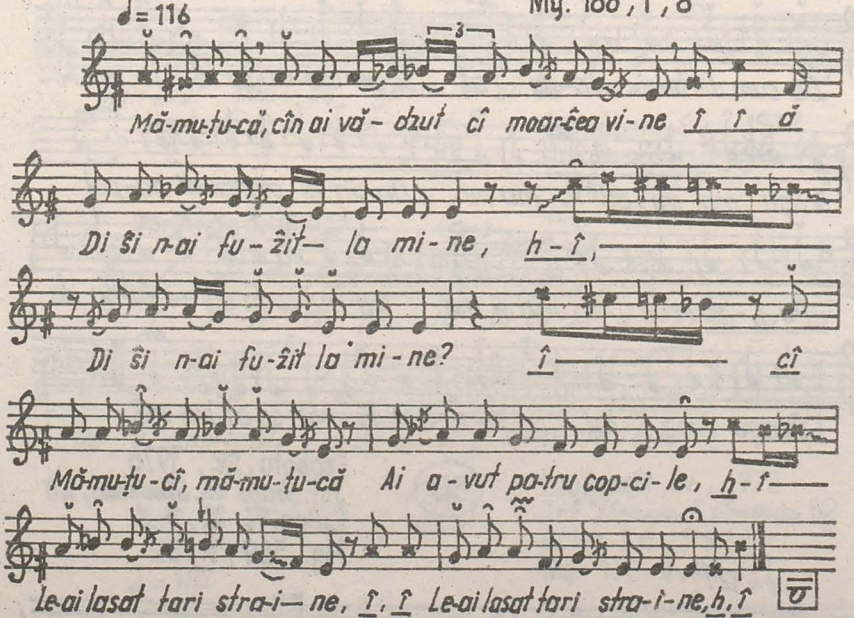
61

Mihăieşti, Sv., 1971
Inf. Marita A. Talaşman, 53
Culeg. L.B., C.B.
Mg. 58, 1, 5
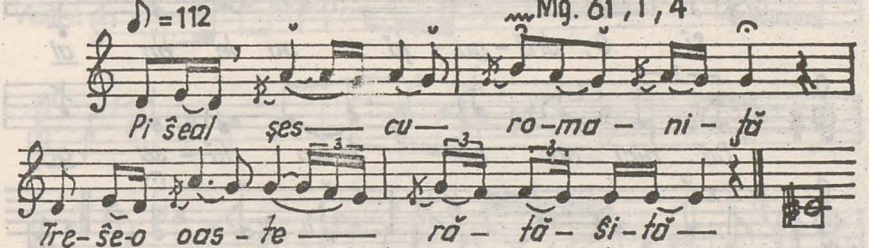

62

C. Porumbescu, Sv., 1975
Inf. Ileana C. Hincean, 63
Culeg. I.H.C.
Mg. 186, 1, 8

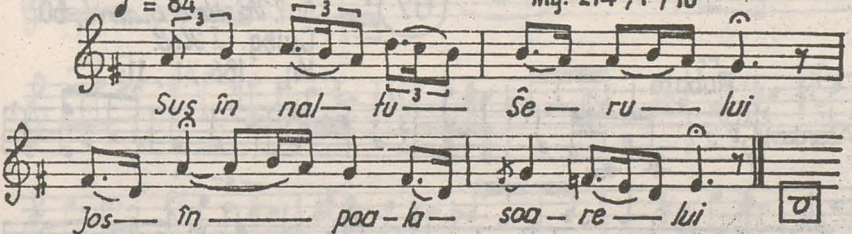

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

63
Răbîia-Horodniceni, Sv., 1971
Inf. Valentina Gh. Cojocaru, 52
Culeg. L. C.
Mg. 61, 1, 4
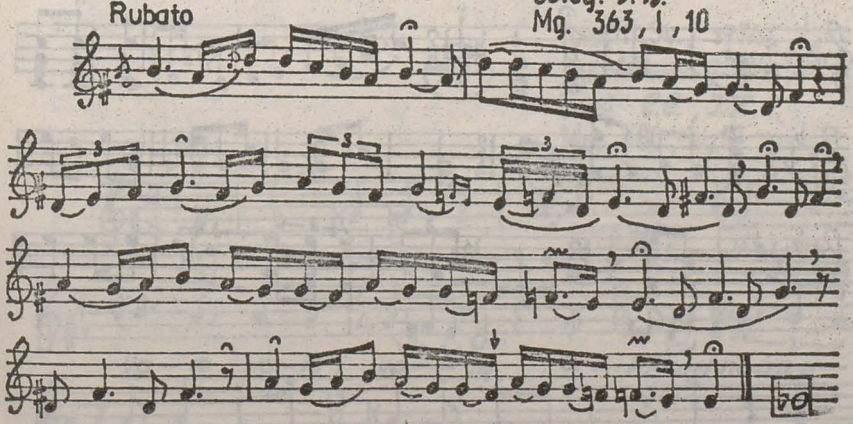

64
Probota, Sv., 1976
Inf. Natalia C. Leonte, 53, ș.a.
Culeg. I. H. C.
Mg. 214, 1, 10

versuri și melodii instrumentale

65
Drăgoiești, Sv., 1975
Inf. Alistar Sava Liteanu, 47
Culeg. V. B.
Mg. 363, 1, 10

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

66

C. Porumbescu, Sv., 1975
Inf. Maria Bidirel, 49
Culeg. Fl. B., V. B.
Mg. - col. pers. V. B.

Rubato

Şi O, dră - gu - ţă nu te dă, ai
Că nici noi nu te-om lă - sa ai
ai Că nici noi nu te-om lă - sa

67

C. Porumbescu, Sv., 1975
Inf. Vasile C. Bidirel, 50
Culeg. I. H. C.
Mg. 186, I, 11

Rubato

Acordeon

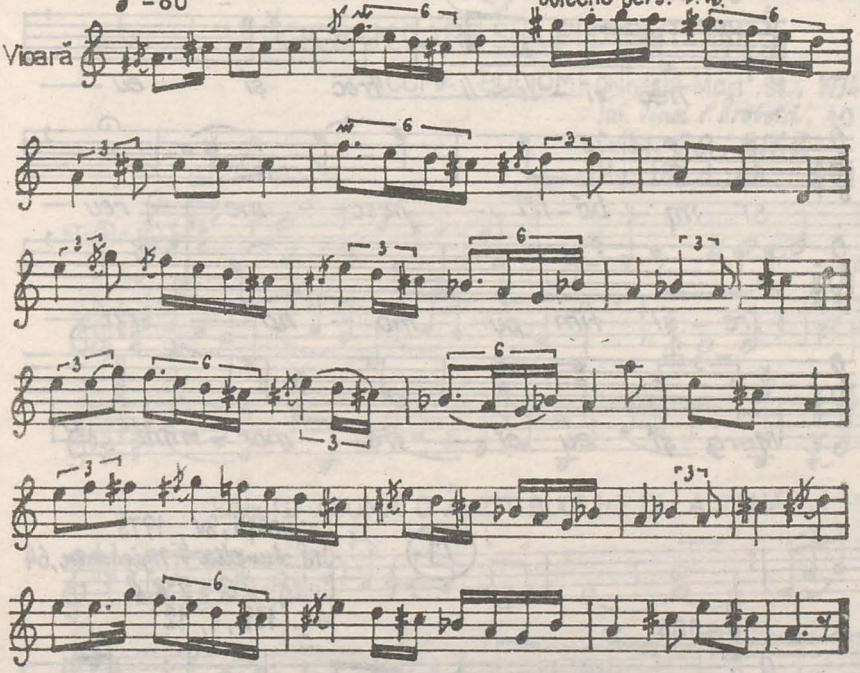
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

68

C. Porumbescu, Sv., 1975
Inf. Gheorghe Bergheanu, 54
Culeg. N.G., V.B.-co.
Colecție pers. V.B.

♩ = 60
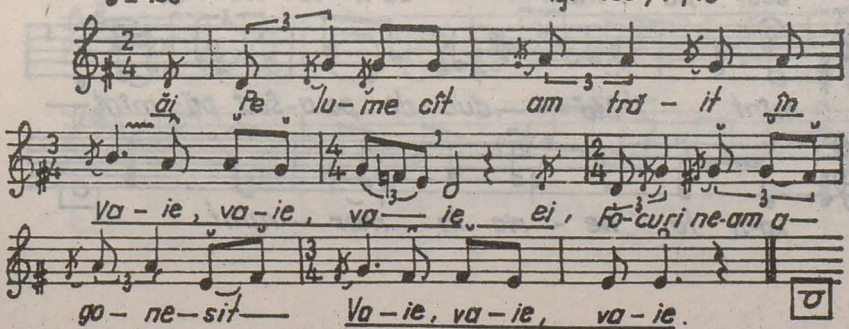
Vioară

69

Toleşti, Sv., 1974
Inf. Adriana J. Albu, 38
Culeg. G.C., I.N.C.
Mg. 180, I, 18
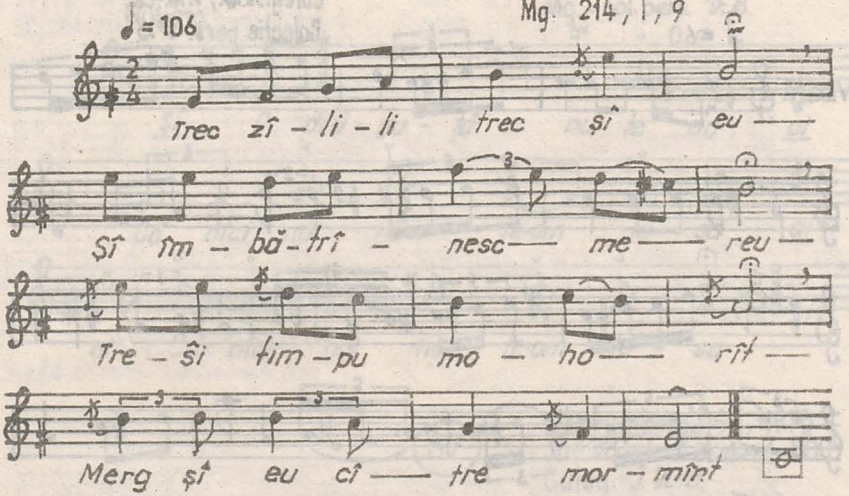
♩ = 130

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

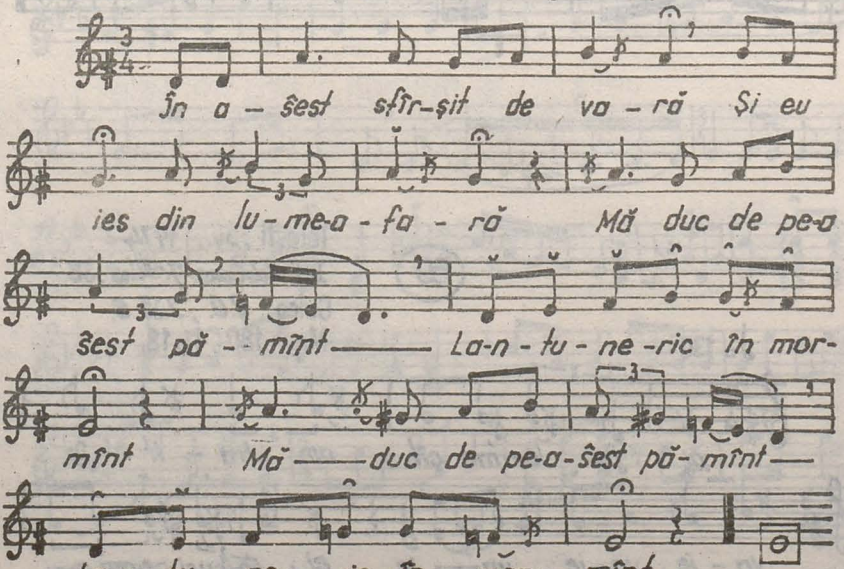
70

Probota, Sv., 1976
Inf. Natalia C. Leonte, 53
Culeg. I.H.C.
Mg. 214, I, 9

71

Lucăcești, Sv., 1973
Inf. Aurelia F. Măgheran, 64
Culeg. G.C., I.H.C.
Mg. 139, II, 12
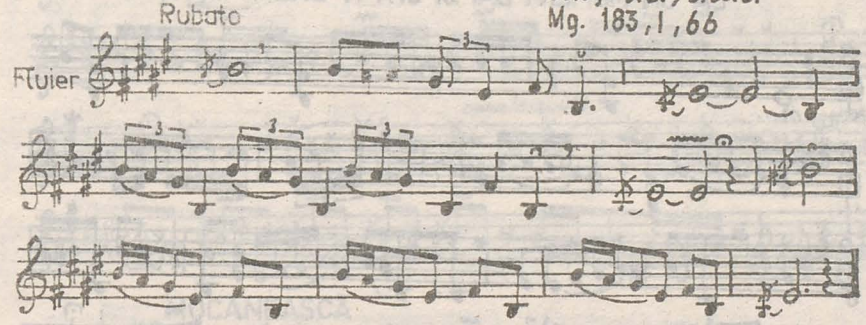

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Repertoriul păstoresc
doina

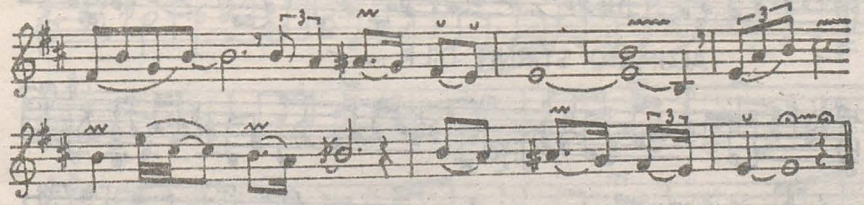
(72)

UN CIOBAN CARE ȘI-A PIERDUT OILE

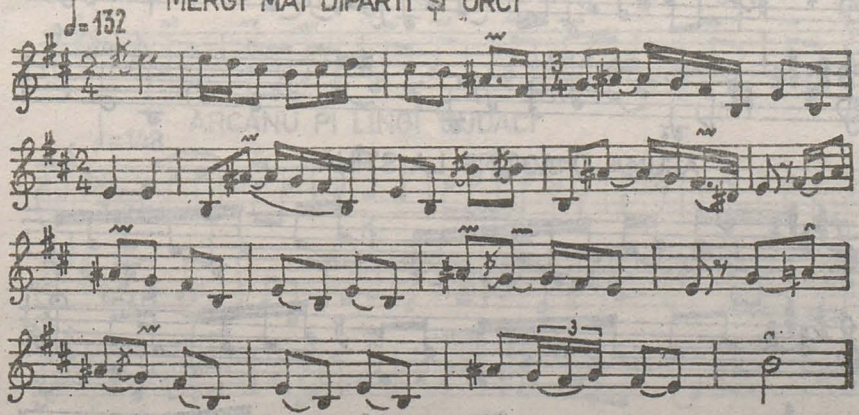
ACUMA BUCIUMÎ Dolheștii-Mari, Sv., 1974
Inf. Tinel C. Drobotă, 40
Culeg. G.C., T.H.C.
Mg. 183,1,66

BĂIETU ACUMA O AUZIT BUCIUME DI LA STINĂ ...
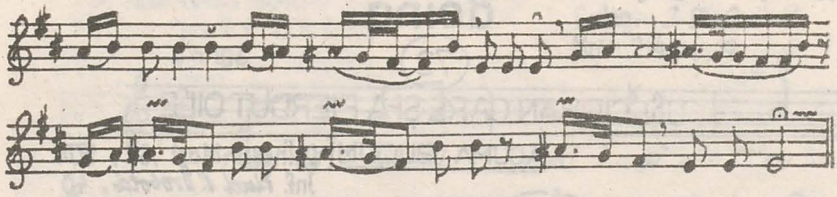

MERGI MAI DIPARTI ȘÎ URCÎ
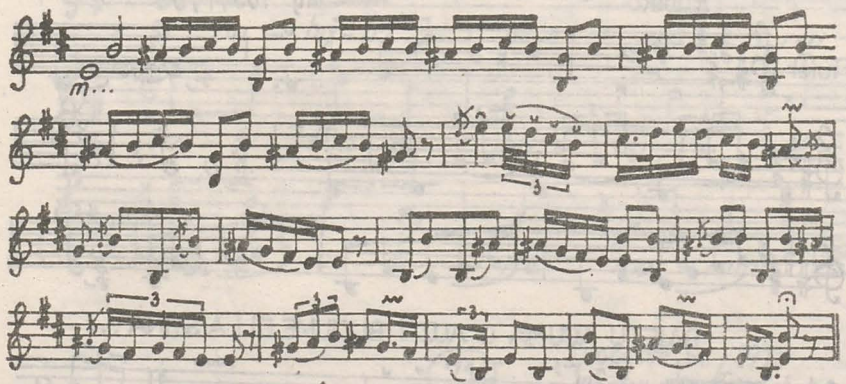

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

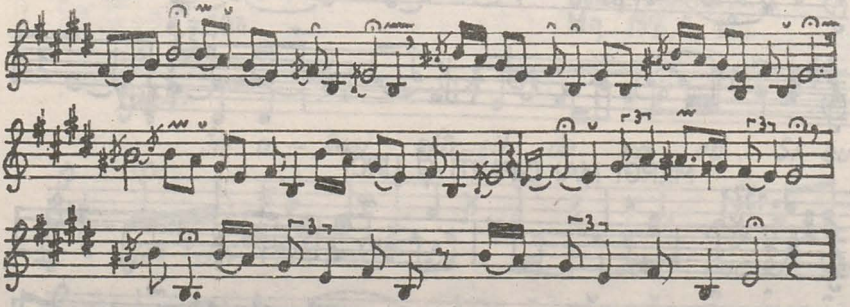
ACUMA . . .
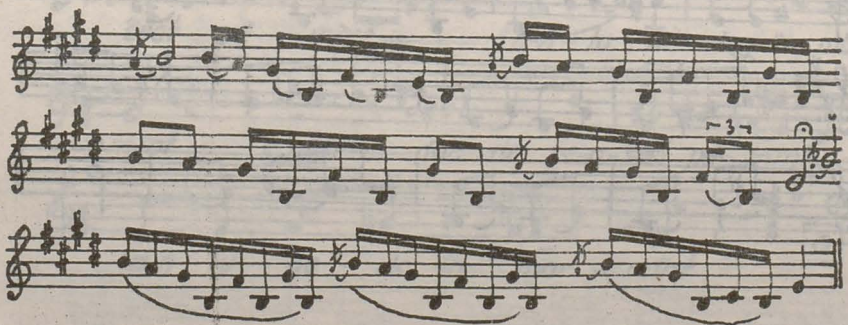

LA UN MOMENT DAT SÎ UITÎ-N DREAPTA . . .

ACUMA O STÎRNIT OILI . . .
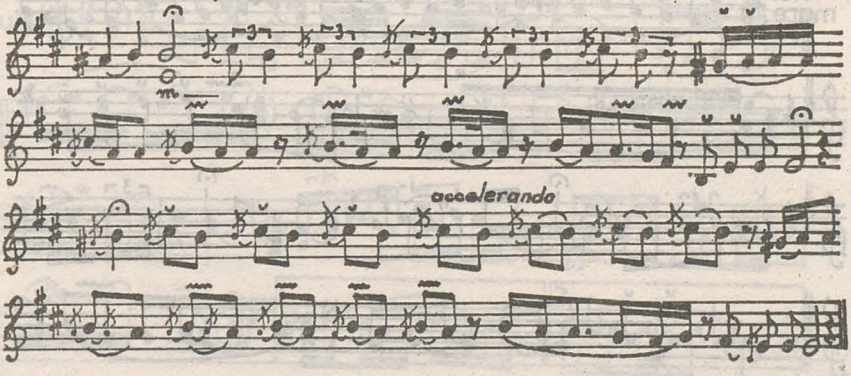

ACUMA O AGIUNS LA STÎNĂ . . .

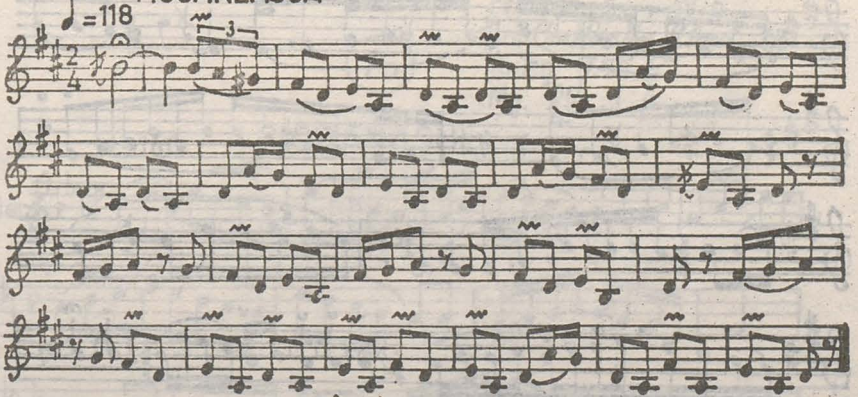
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

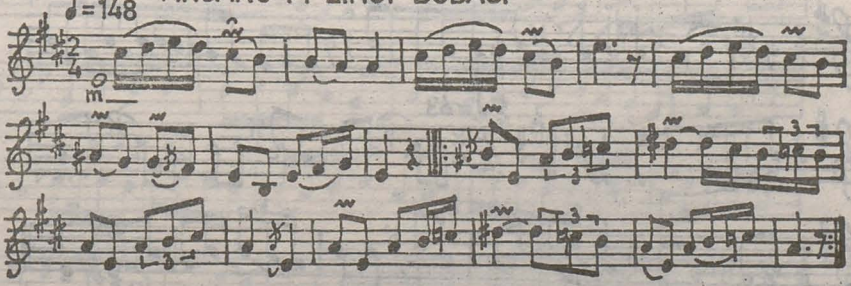
URLA ȘÎ CÎNII PI ȚÎRLI DI MNILA LUI ...

MOCĂNEASCĂ

ARCANU PI LÎNGÎ BUDACÎ

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

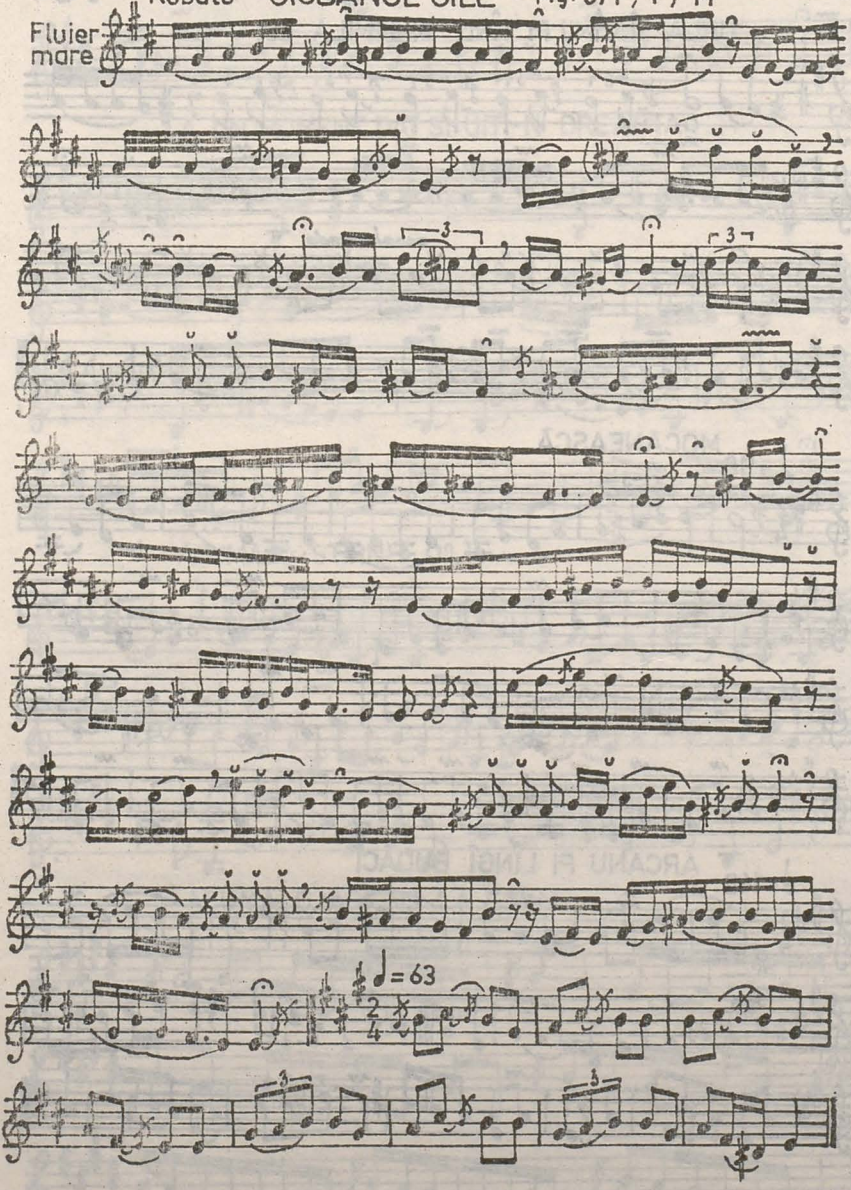
73

Silistea-Nouă, Sv., 1976
Inf. Toader C. Ichim, 56
Culeg. V. B., Fl. B.
Mg. 371, I, 14

CÎND ȘI-A PIERDUT

Rubato CIOBĂNUL OILE

Fluier mare

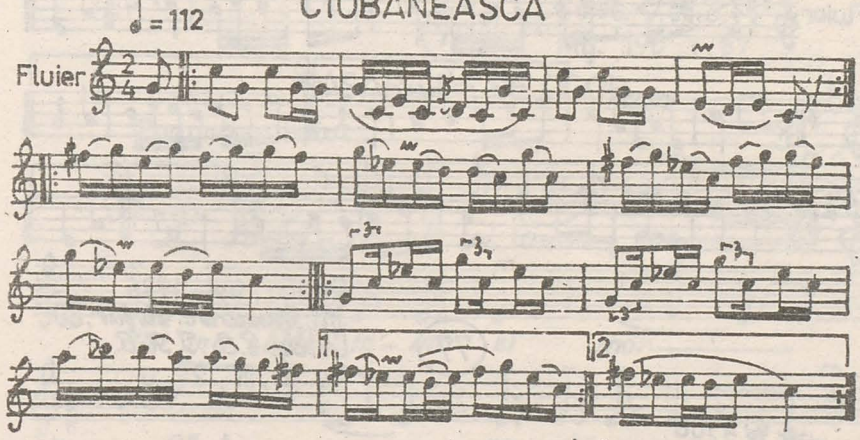
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

jocuri

Rădăşeni, Sv., 1972
Inf. Grigore Popoviei, 49
Culeg. T.H.C.
Mg. 89, II, 22

74

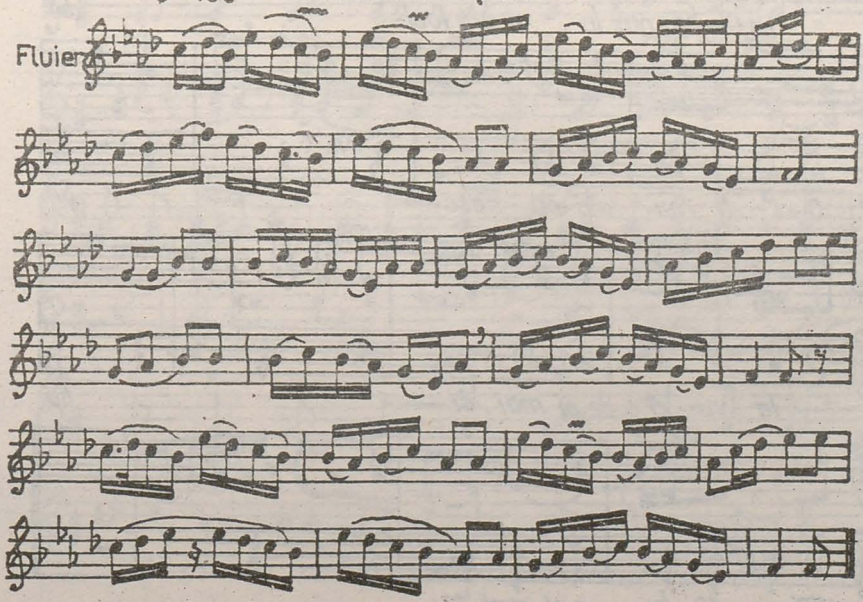
CIOBĂNEASCA

Probota, Sv., 1976
Inf. Constantin I. Const., 53
Culeg. T.H.C.
Mg. 214, I, 4

75
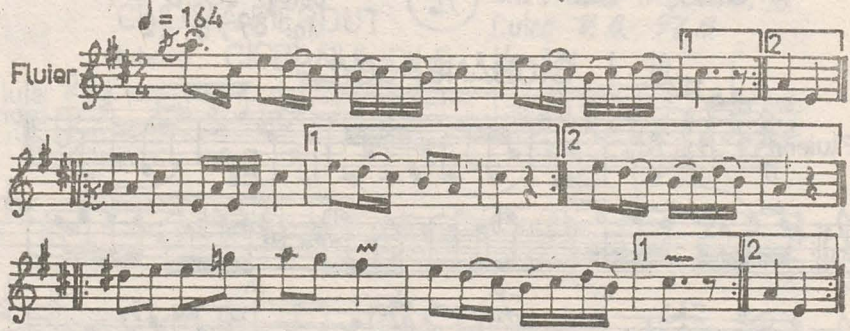
CIOBĂNAŞUL

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

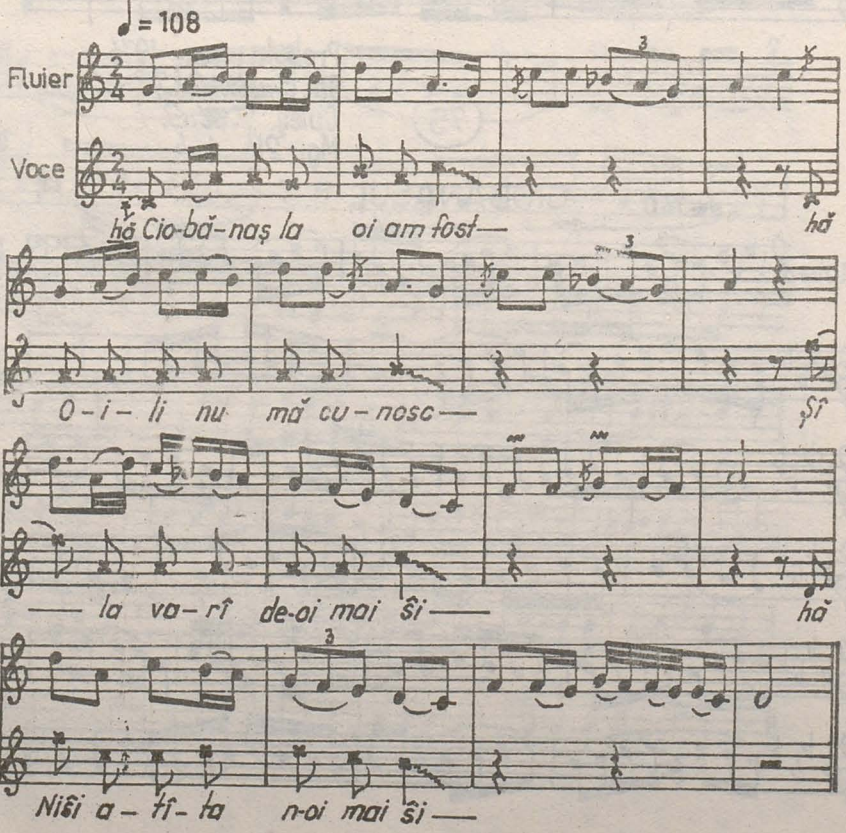
76

Budeni, Sv., 1976
Inf. Ion G. Puscașu, 50
Culeg. I. H. C.
Mg. 215, I, 14

77

Rabîia, Sv., 1976
Inf. Dumitru G. Stofăr, 80
Culeg. S. C., I. H. C.
Mg. 10, II, 29

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

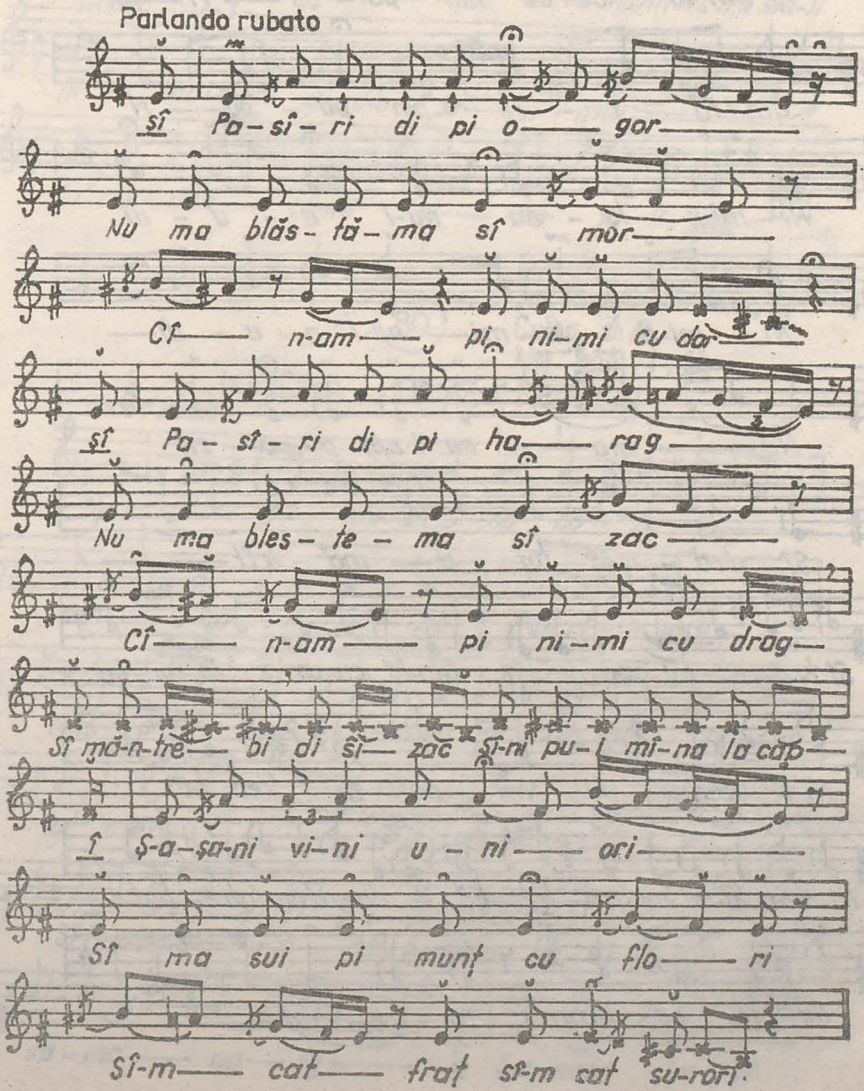
Neocazionale

doine

Corlata, Sv., 1975
Inf. Ana A. Siersic, 48
Culeg. T.H.E.
Mg. 190, I, 57

(78)

PASĂRE DE PE OGOR

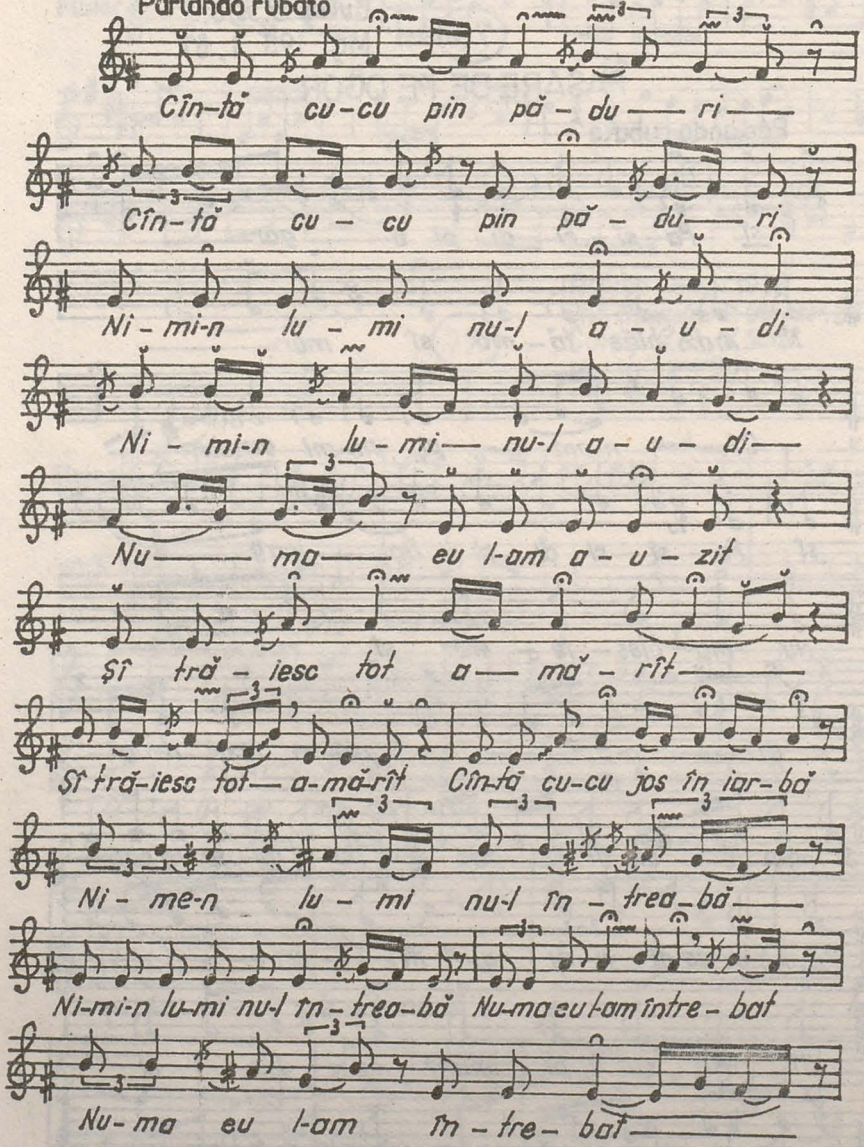
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

79

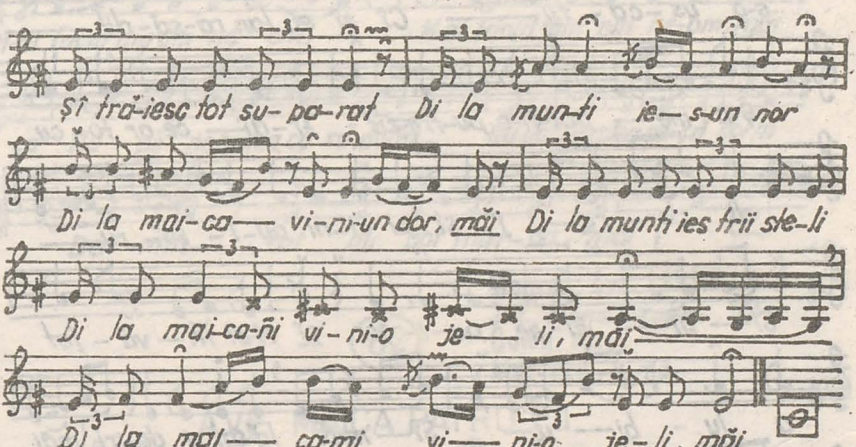
Mihăieşti, Sv., 1971
Inf. Maria I. Talaşman, 53
Culeg. L.B., C.B.
Mg. 58, I, 13

CÎNTĂ CUCU PRIN PĂDURE

Parlando rubato

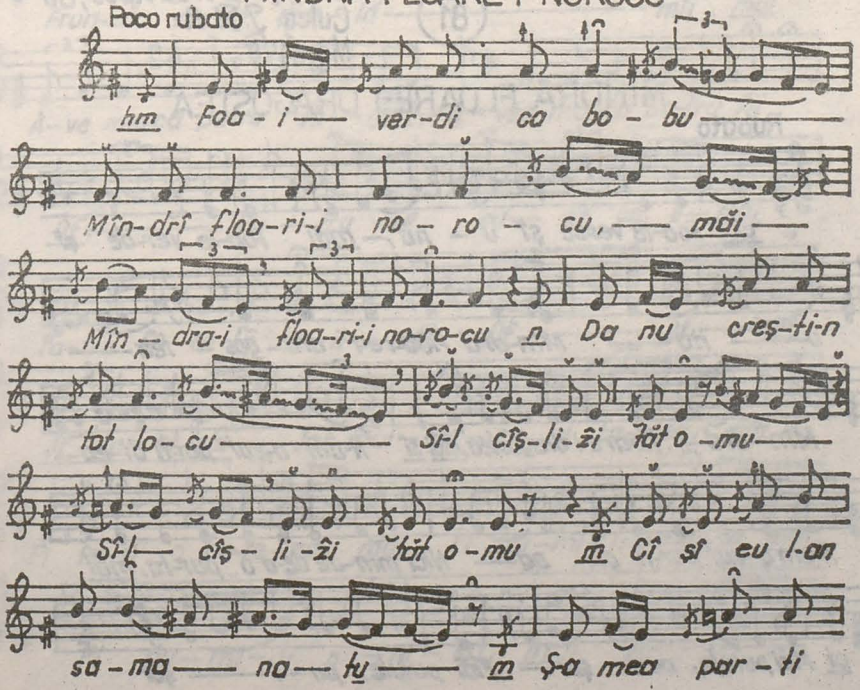
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

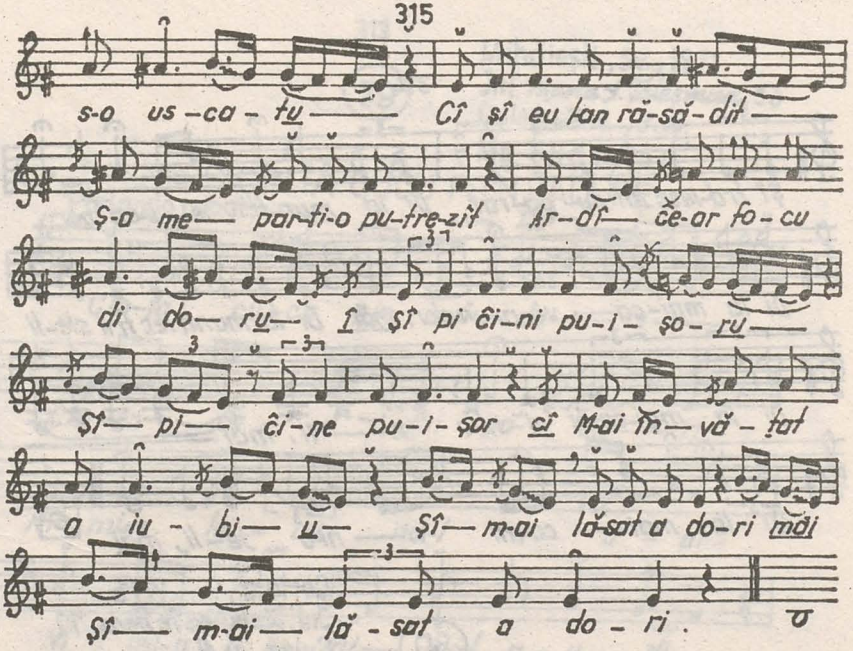
Corlata, Sv., 1975
Inf. Zamfira Fr. Duca, 72
Culeg. V. B.
Mg. 364, I, 16

(80)

MÎNDRĂ FLOARE-I NOROCU
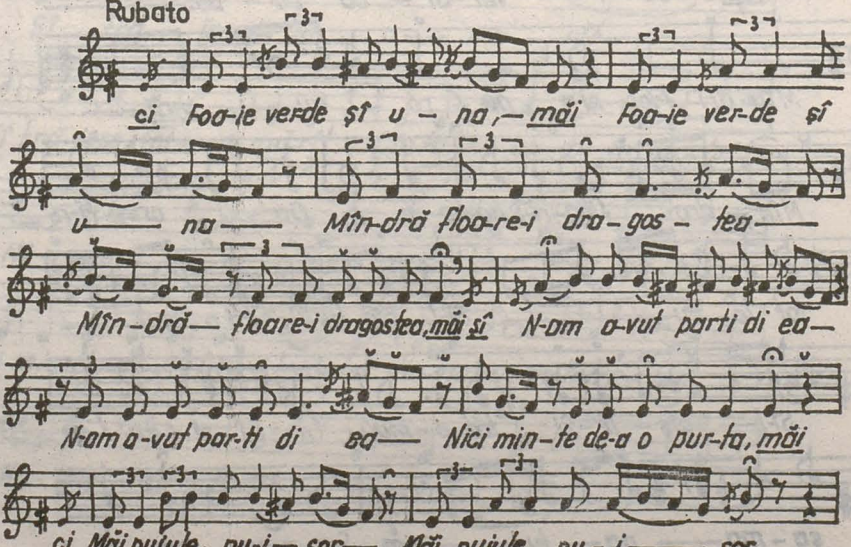

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro
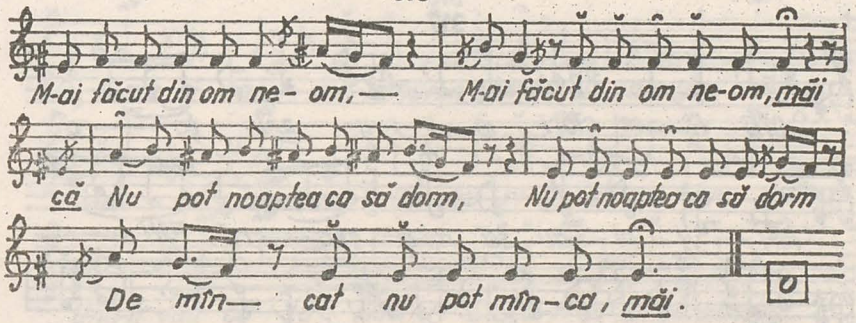

Drăgoiești, Sv., 1975
Inf. Maria V. Vârvăroi, 65
Culeg. I. H. C.
Mg. 190, 1, 42

(81)

MÎNDRĂ FLOARE-I DRAGOSTEA

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

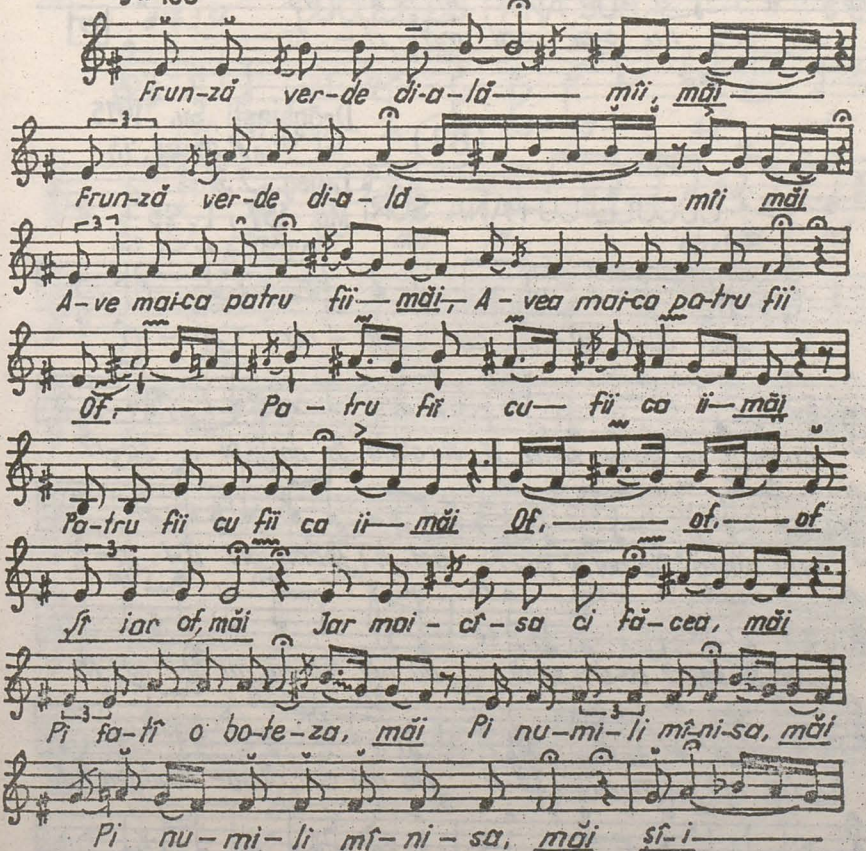

Moara, Sv., 1972
Inf. Elena Socoliuc, 52
Culeg. L.C.
Mg. 122, 1, 16
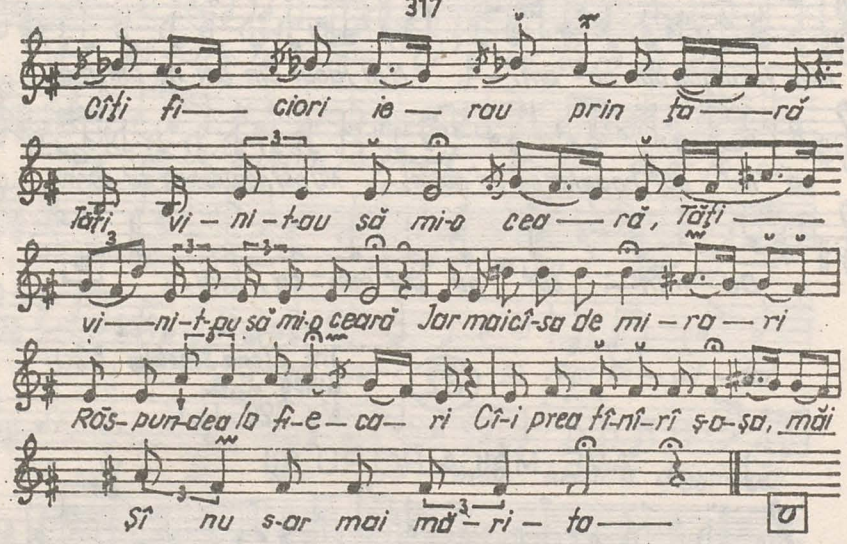
(82)

AVE MAICA PATRU FII

♩ = 168

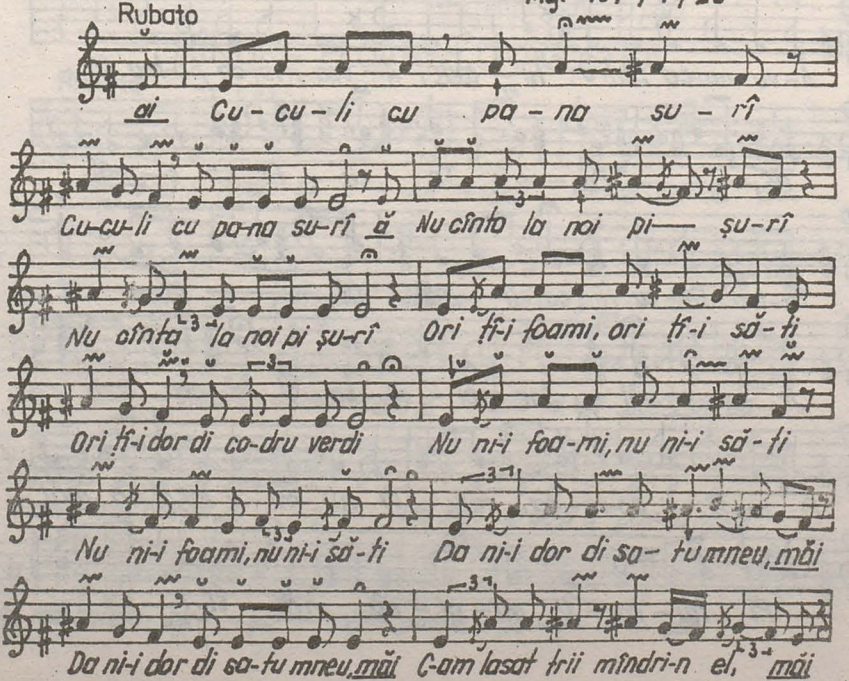
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro
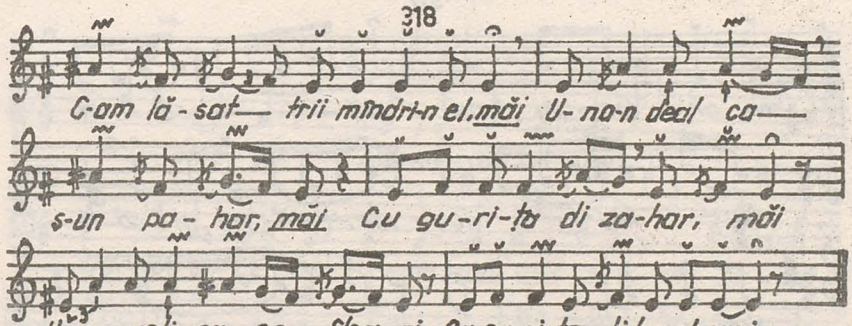

83

Drăgoiești, Sv., 1975
Inf. Ilie C. Onuț, 73
Culeg. I.H.C.
Mg. 189, I, 25

CUCULE CU PANA SURÎ

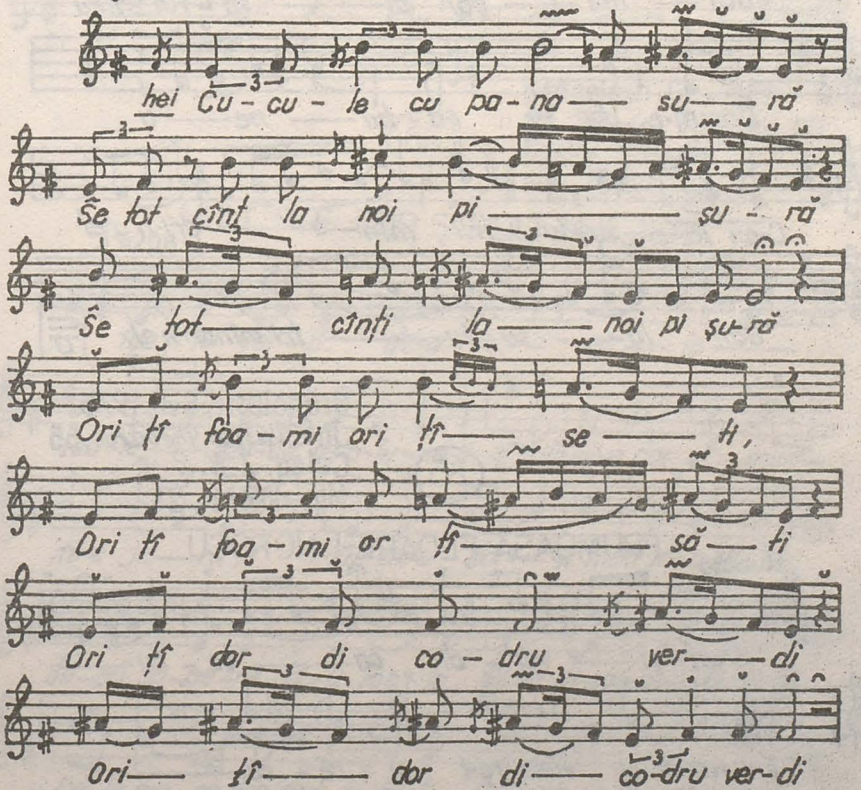
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

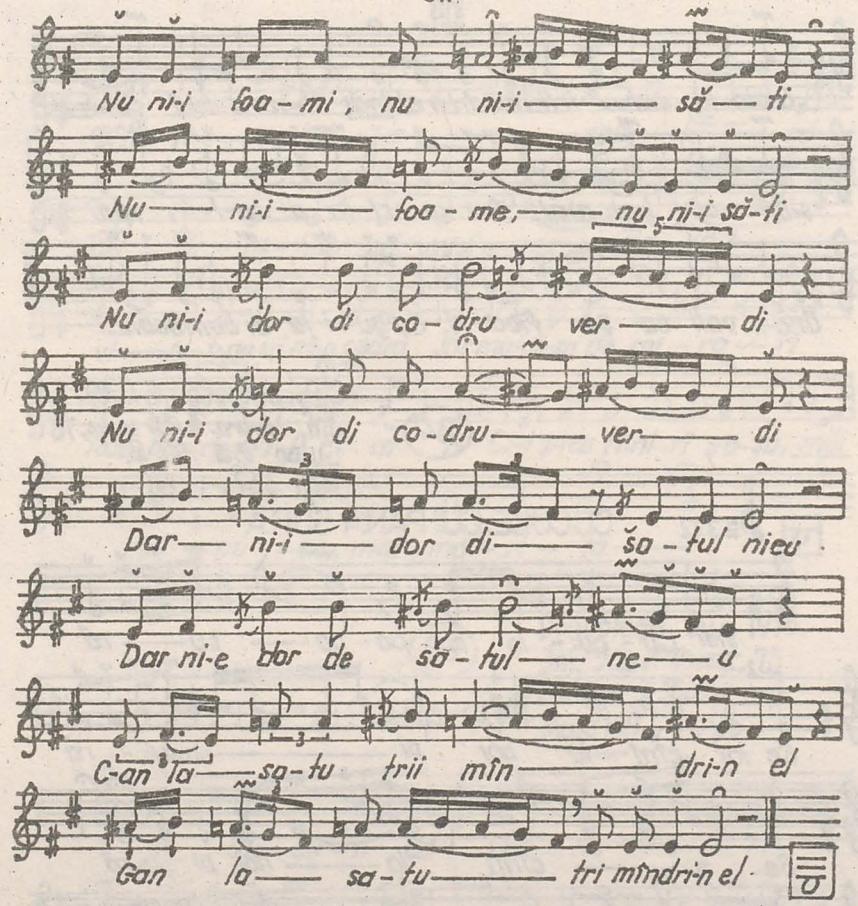
C. Porumbescu, Sv., 1975
Inf. Elvira V. Cătănaru, 70
Culeg. V. B., Fl. B.
Mg. 367, 1, 50

(84)

♪= 332 CUCULE CU PANA SURĂ

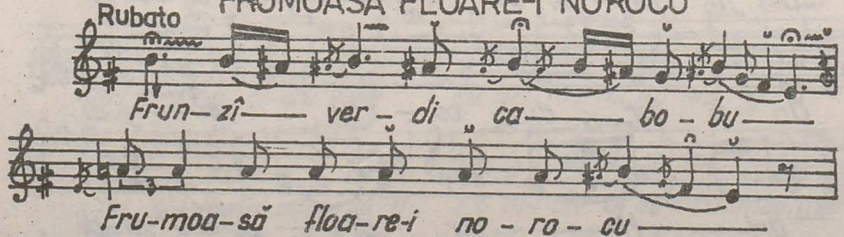
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

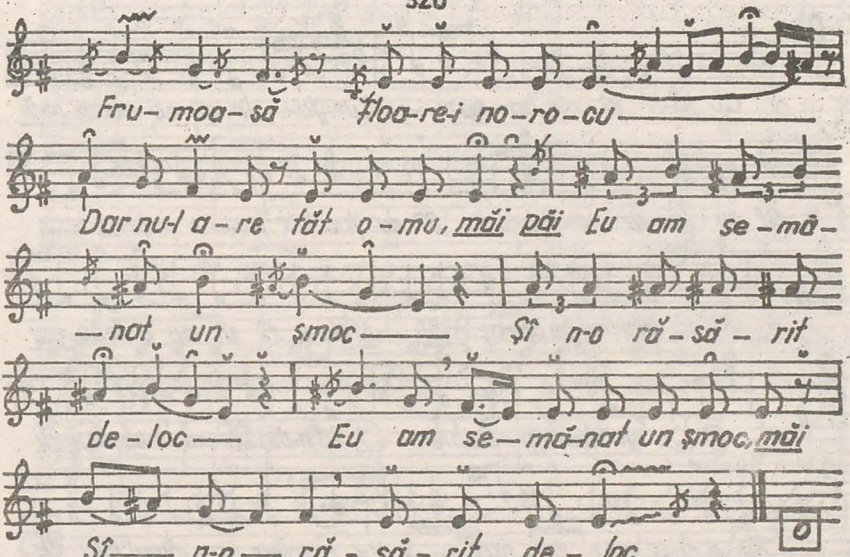
Drăgoiești, Sv., 1975
Inf. Vasile Vîrvăroi, 55
Culeg. I.H.C.
Mg. 189, 1, 21

(85)

FRUMOASĂ FLOARE-I NOROCU

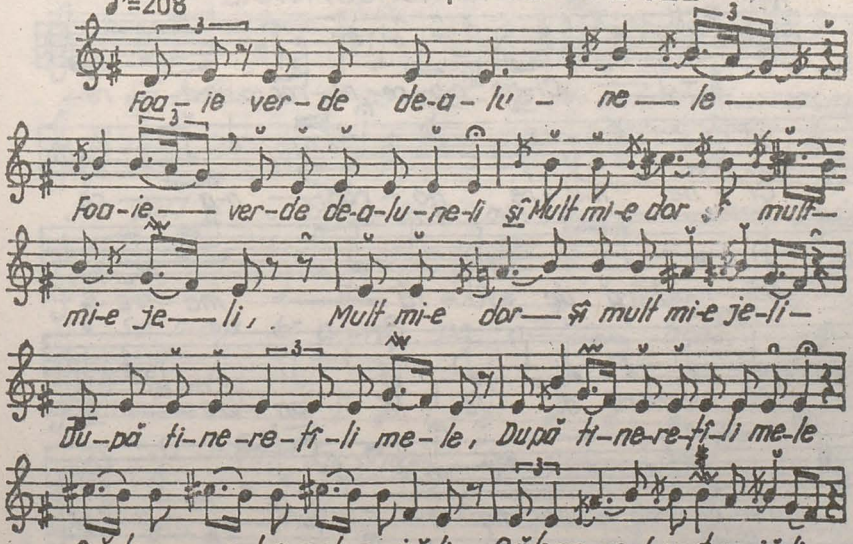
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro
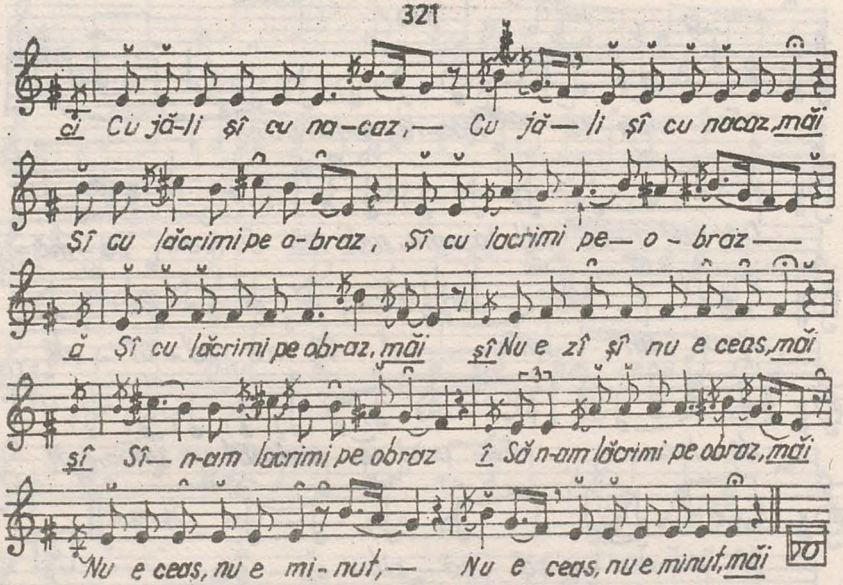

Drăgoiești, Gv., 1975
Inf. Maria Vivăroi, 65
Culeg. I. H. C.
Mg. 190, I, 35

(86)

MULT MI-E DOR ȘÎ MULT MI-E JELI

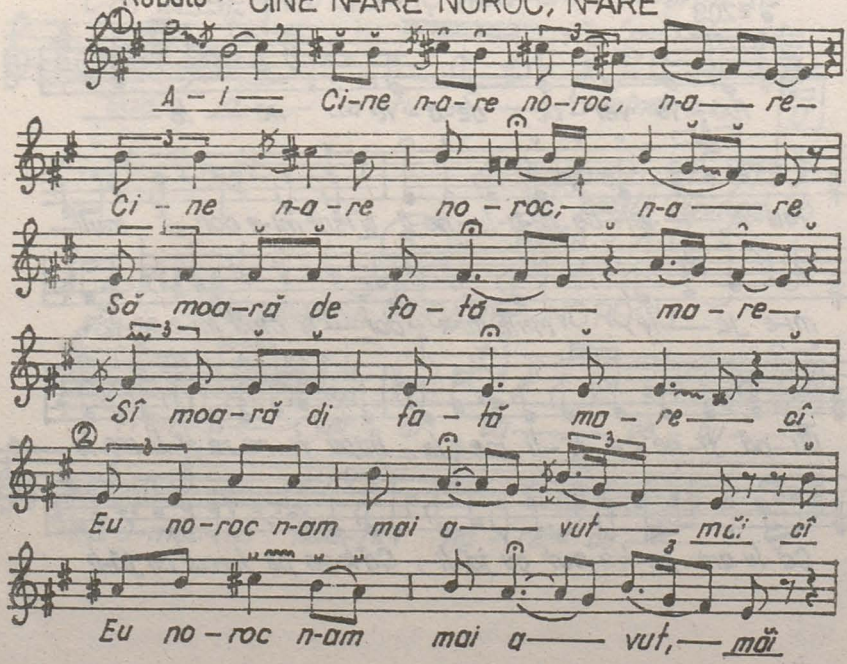
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

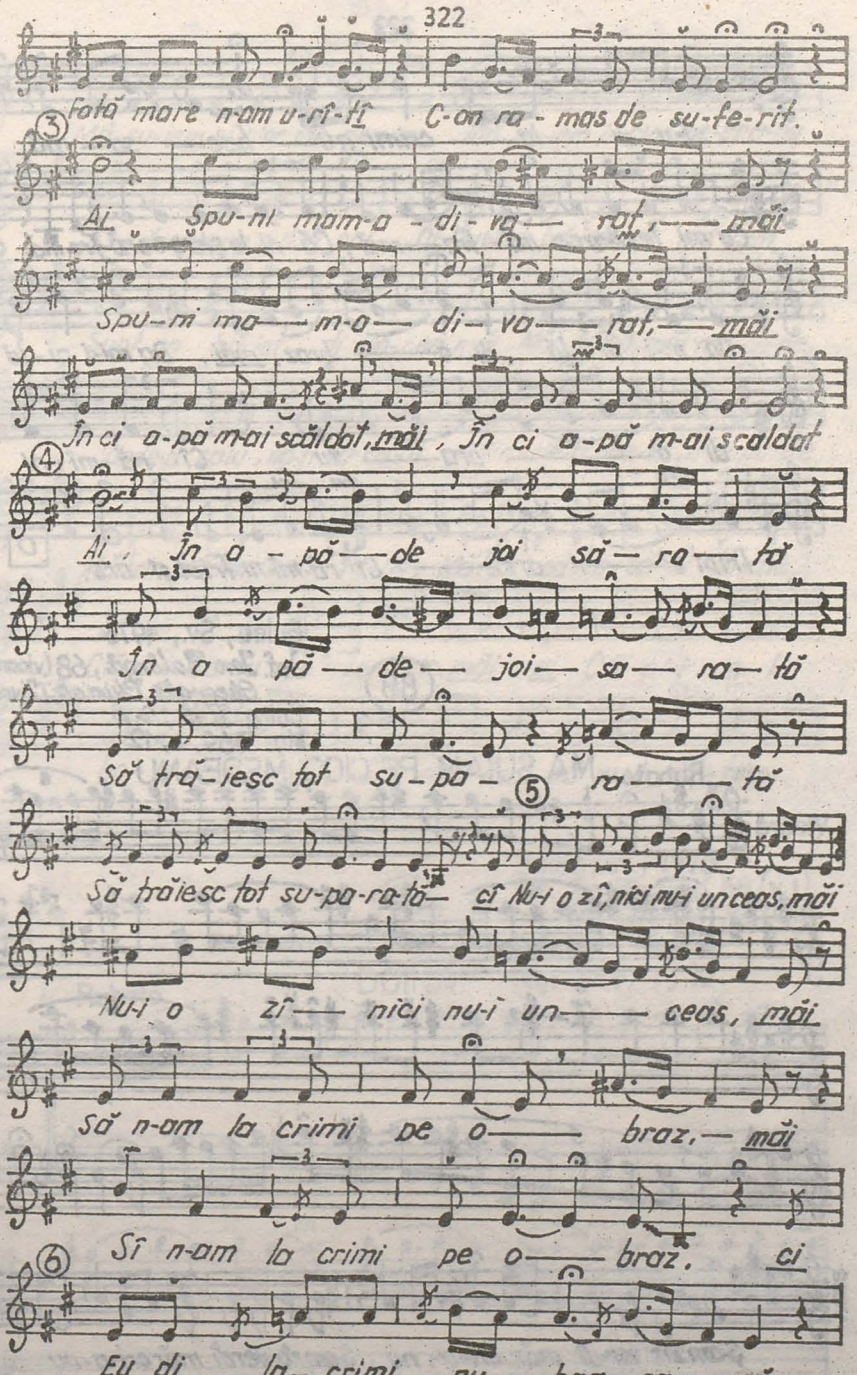
Lucăcești, Sv., 1973
Inf. Ileana Ș. Popescu, 52
Culeg. S.C., T.H.C.
Mg. 139, II, 18

(87)
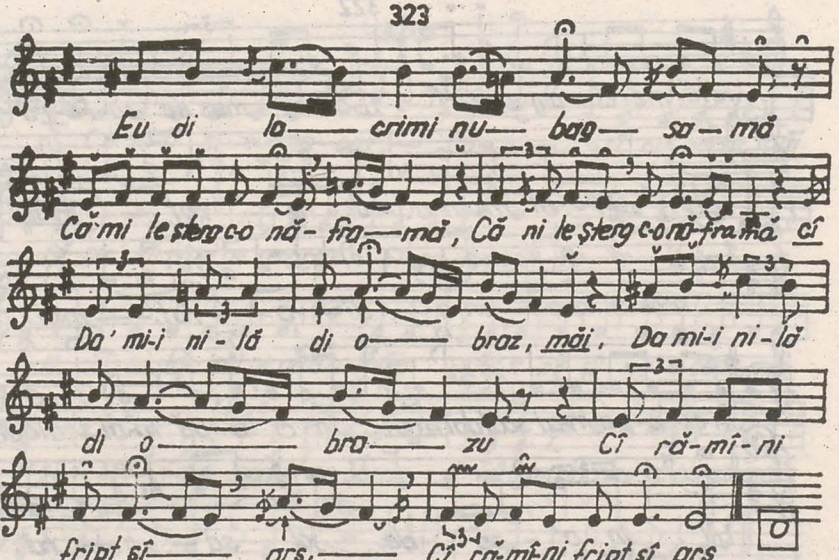
Rubato CINE N-ARE NOROC, N-ARE

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro
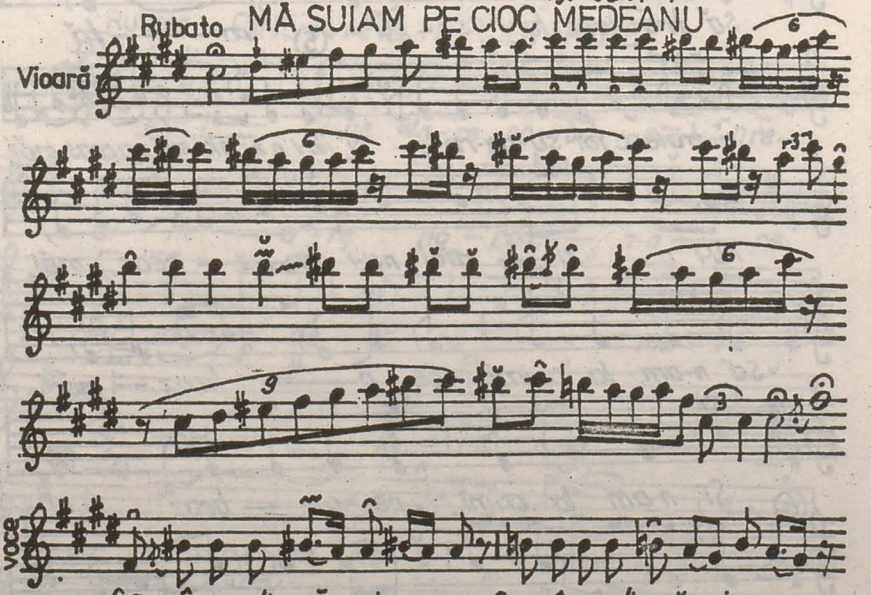

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

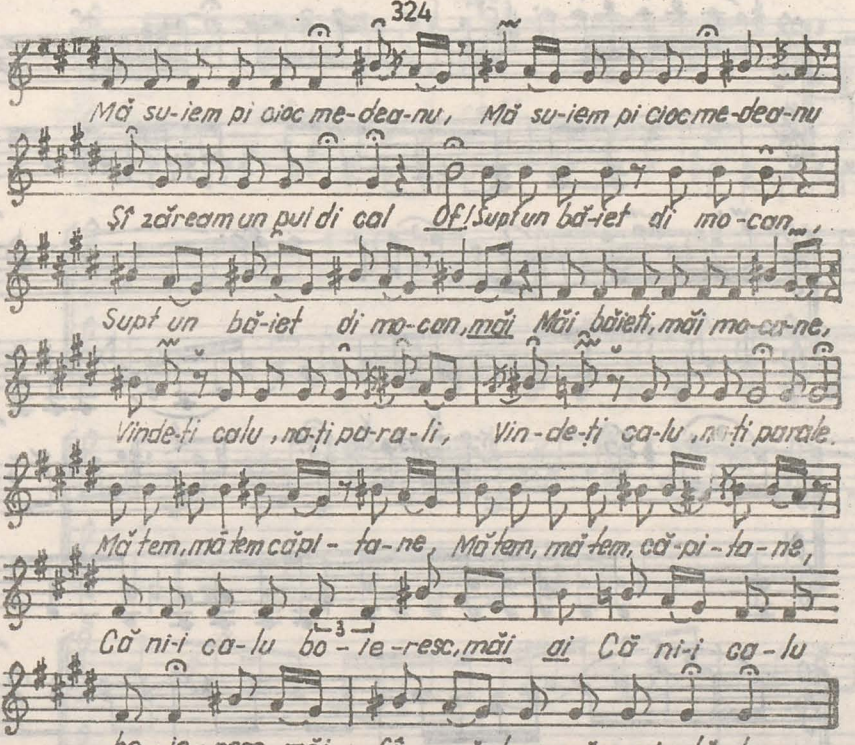
Gulea, Sv., 1976
Inf. Ion Halîngă, 68 (vioară)
Gheorghe Chiriac, 72 (voce)
Culeg. H.B., V.B.
Mg. 369, 1, 12

88

MĂ SUIAM PE CIOC MEDEANU

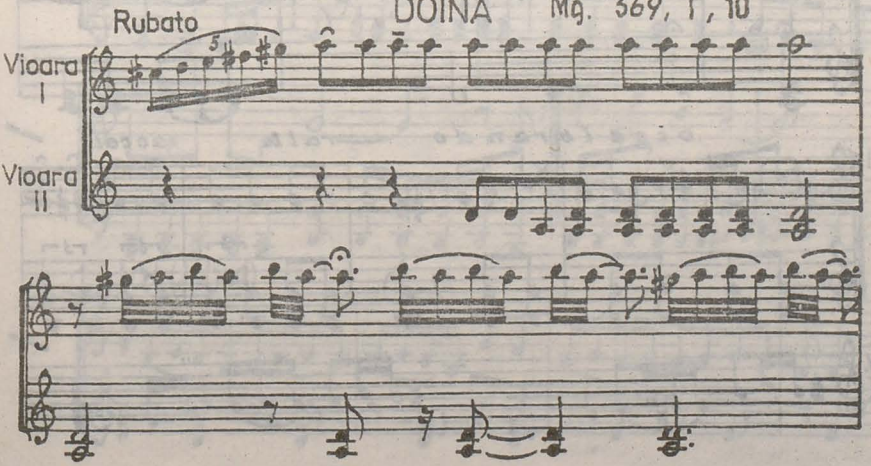
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

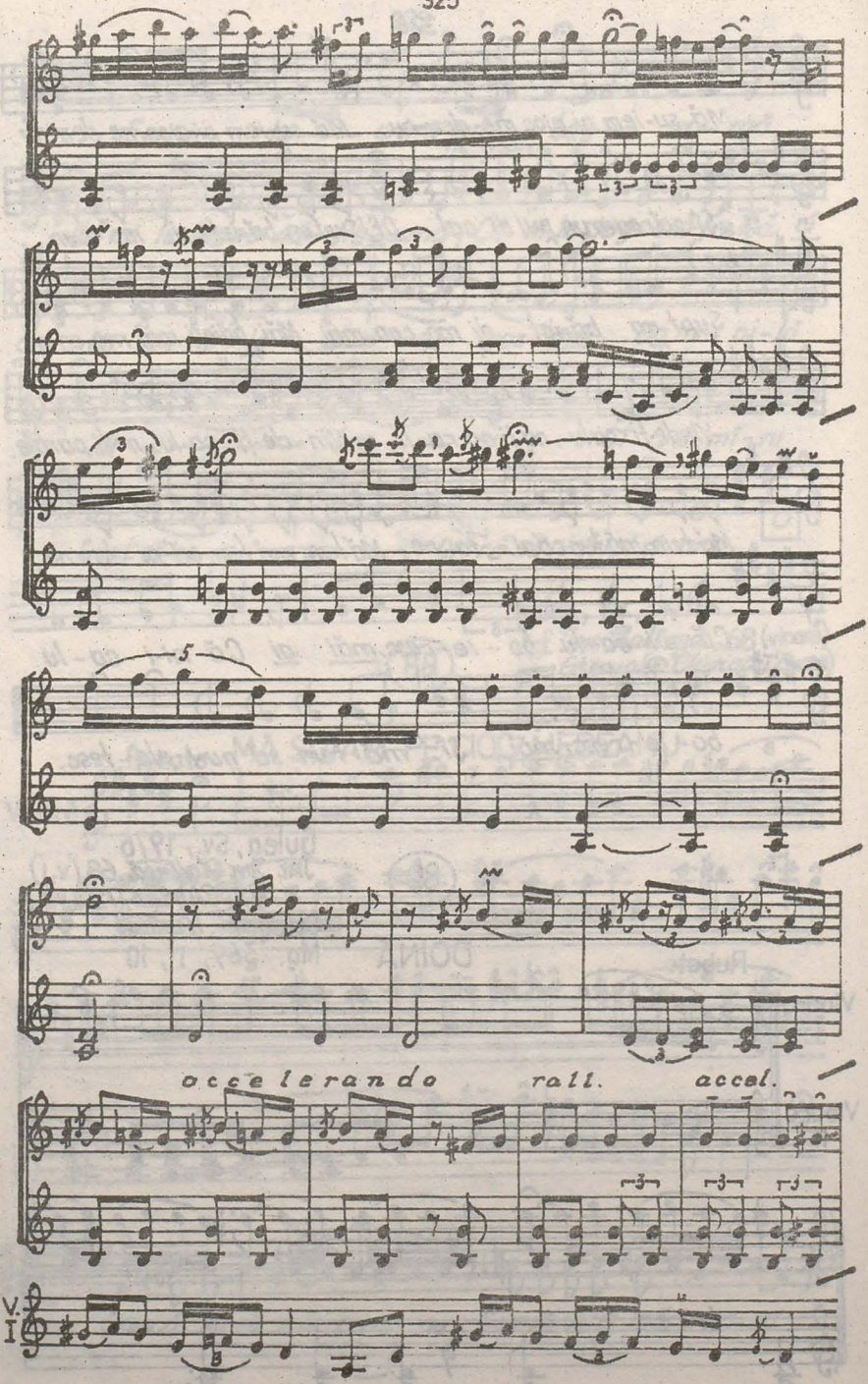
89

Gulea, Sv., 1976
Inf. Ion Halinga, 68 (v. I)
Gh. Chiriac, 72 (v. II)
Culeg. Fl. B., V. B.
Mg. 369, 1, 10

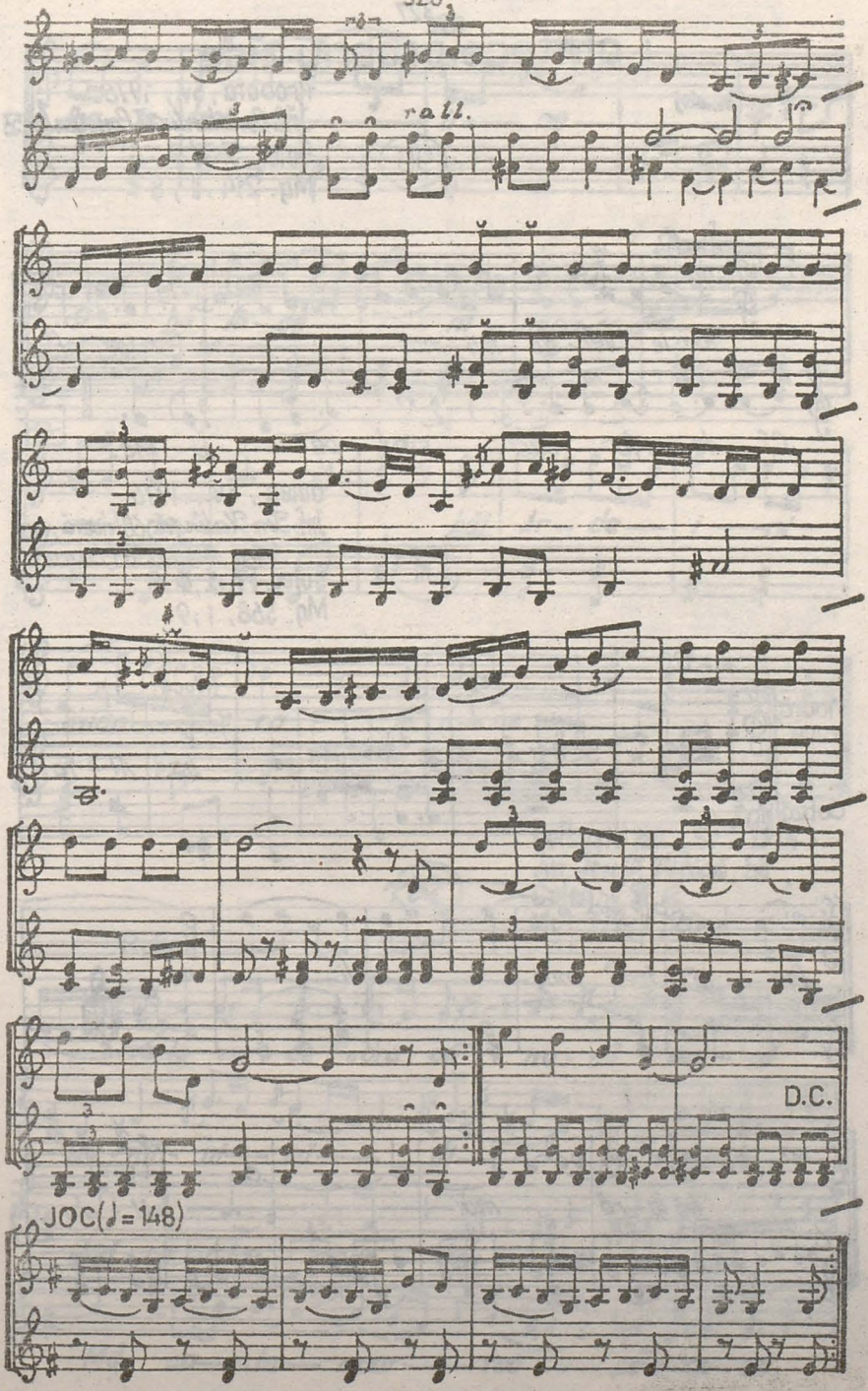
DOINĂ

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro
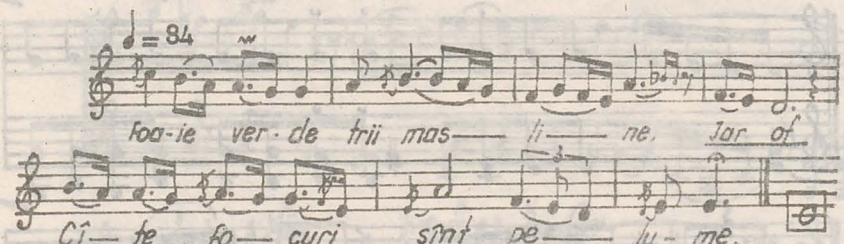

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

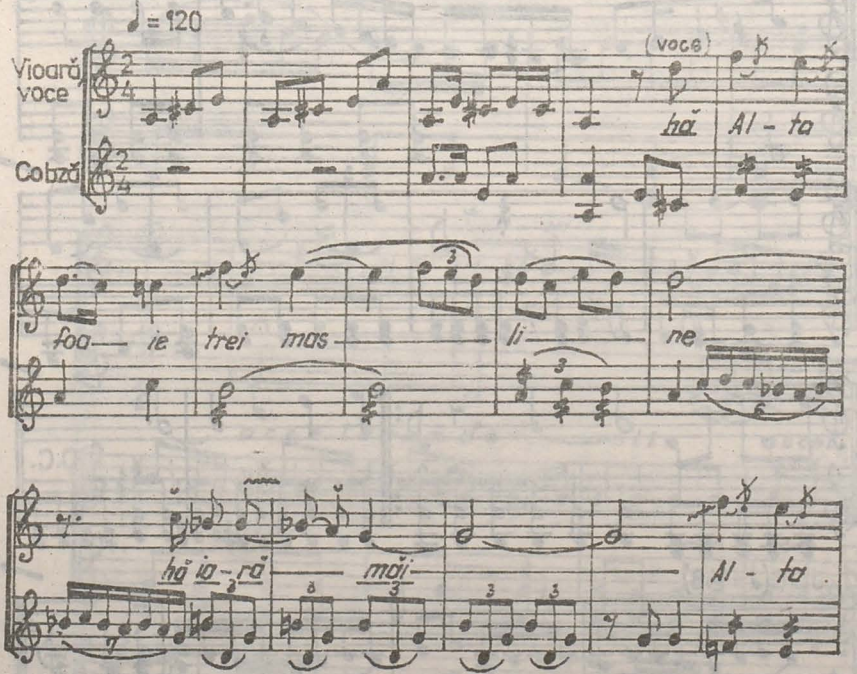
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

cîntece propriu-zise

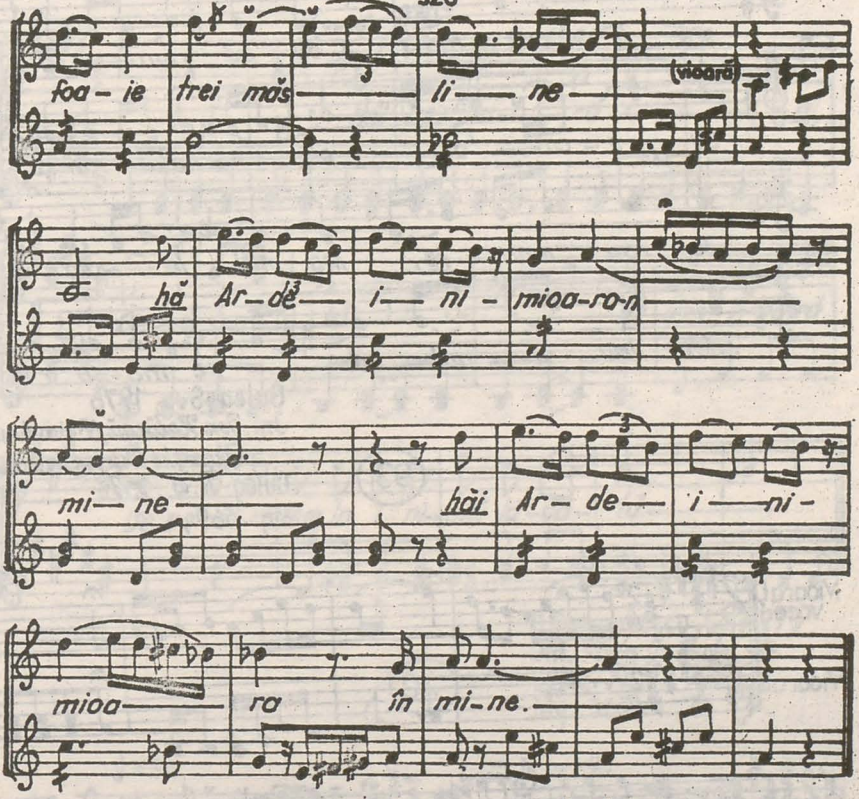
Probota, Sv., 1976
Inf. Constantin I. Constantin, 53
(90) Culeg. T. H. C.
Mg. 214, 1, 8

Gulea, Sv., 1976
Inf. Ion Hulîngă, 68 (vioară, voce)
Petru Raicu, 70 (cobză)
(91) Culeg. T. A., V. B.
Mg. 368, 1, 9
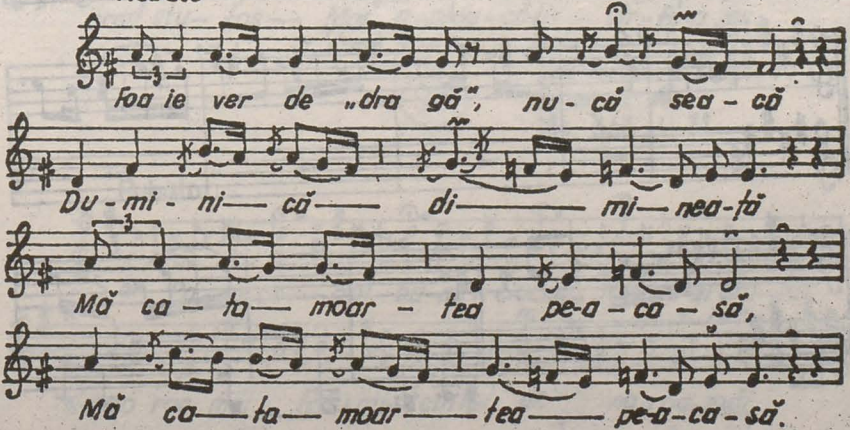

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

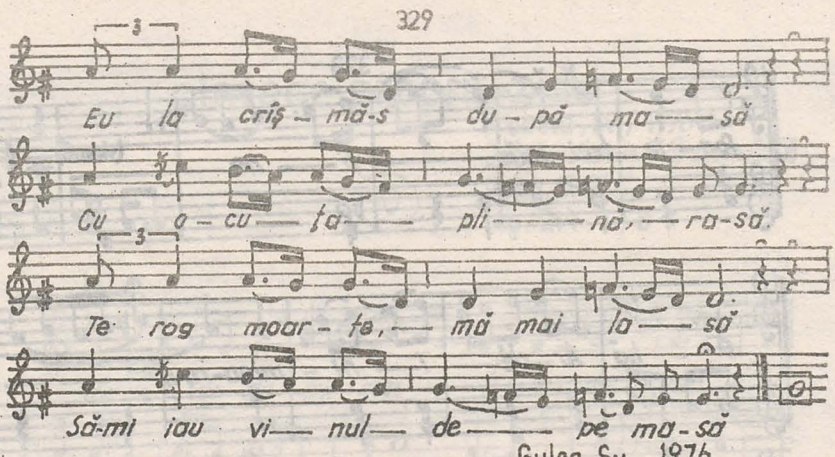
Dolhestii Mici, Sv., 1974
Inf. Ion V. Vitică, 50
Culeg. I.H.C.
Mg. 179, 1, 20

92

Rubato

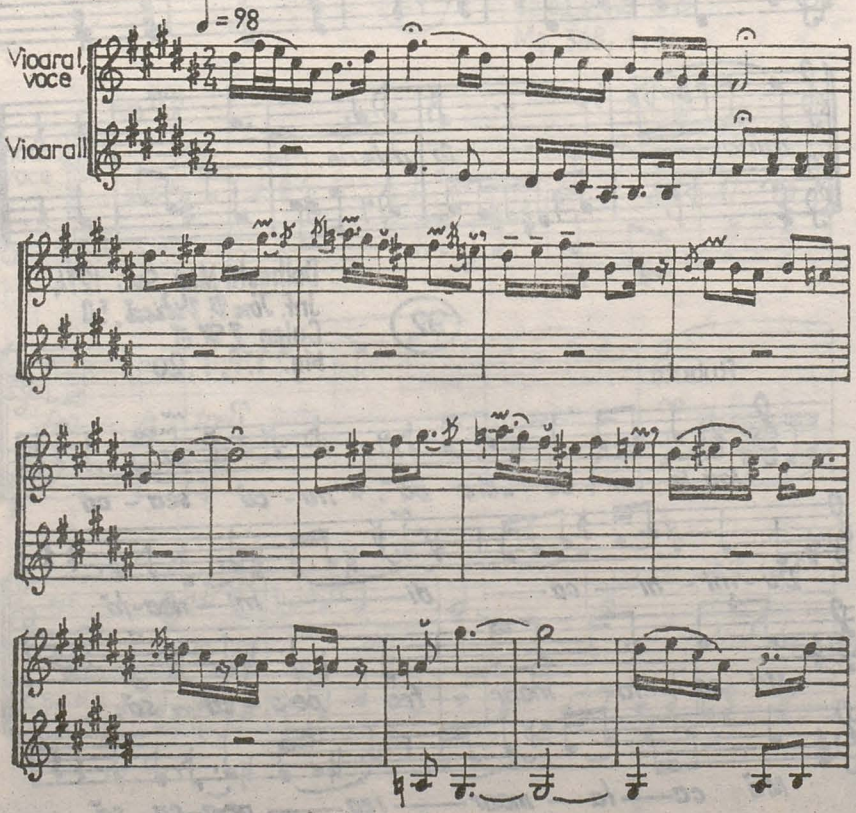

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro
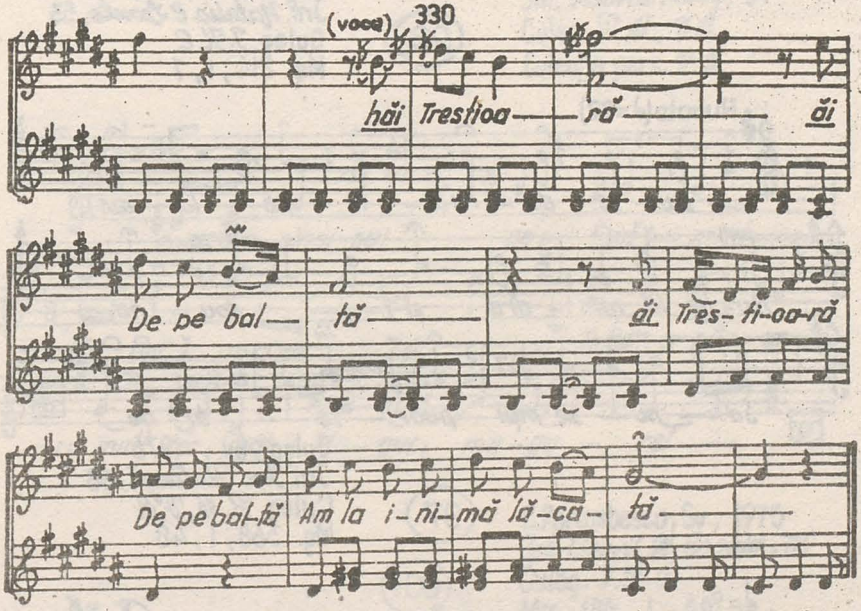

Gulea, Sv., 1976
Inf. Ion Halîngă, 68 (vioară+voce)
Gheorghe Chiriac, (vioara II)
Culeg. R. B., V. B.
Mg. 369, 1, 9

93

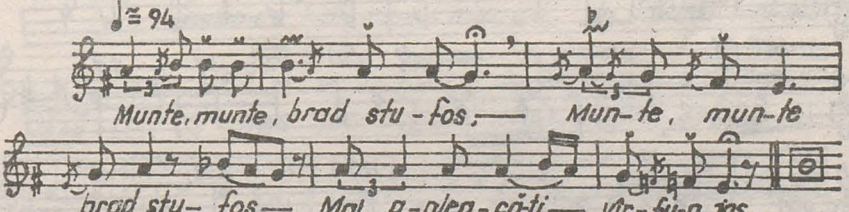

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

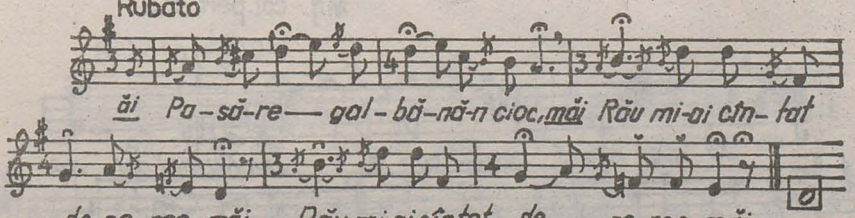
C.Porumbescu, Sv., 1975
Inf. Stela Gr. Ruta, 33
Culeg. M. B., V. B.
Mg. 367, 1, 51

(94)

Drăgoiești, Sv., 1975
Inf. Eleonora Cucu, 35
Culeg. V. B.
Mg. 363, 1, 31

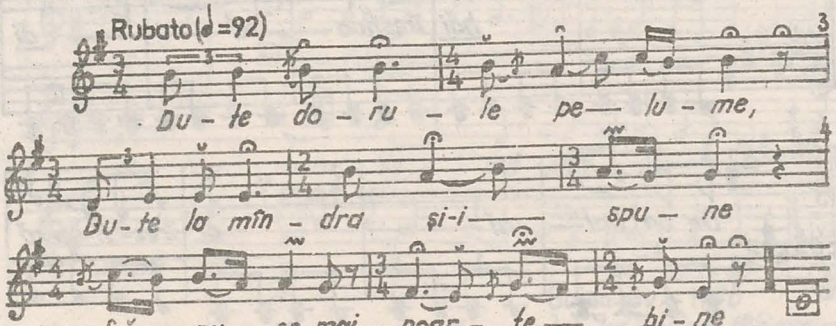
(95)

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

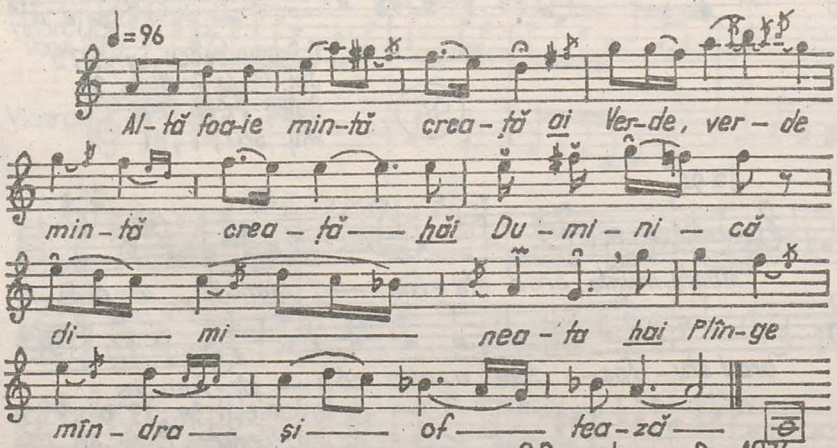
96

Probota, Sv., 1976
Inf. Natalia C. Leonte, 55
Culeg. I. H. C.
Mg. 214, I, 7

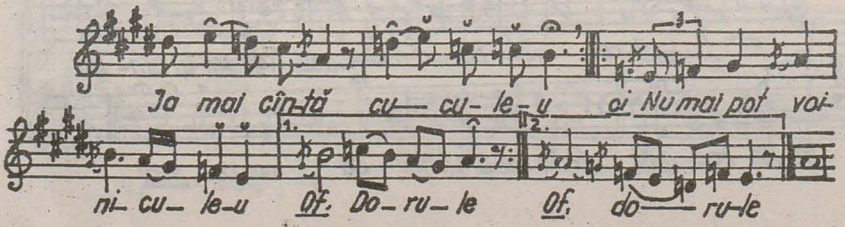
97

Gulea, Sv., 1976
Inf. Ion Kalinga, 68
Culeg. H. B., V. B.
Mg. 368, I, 40

98

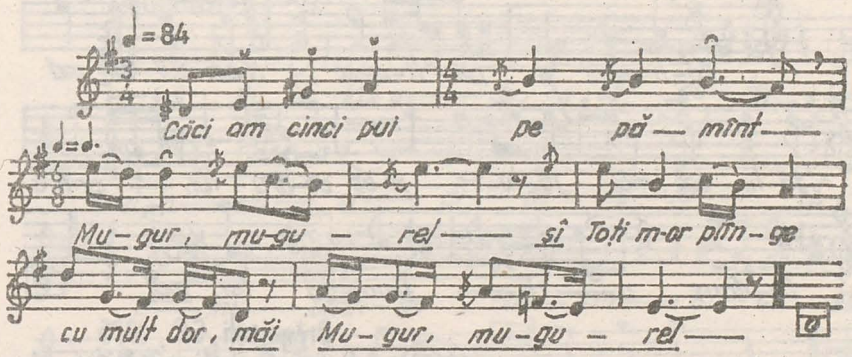
C. Porumbescu, Sv., 1976
Inf. Leontina Turcanu, 74
Culeg. H. B., V. B.
Mg. - col. pers. V. B.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro
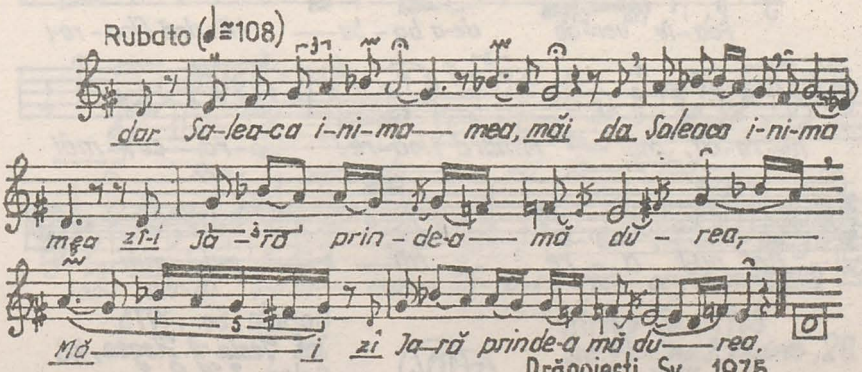
C. Porumbescu, Sv., 1975
Inf. Victoria Jarcu, 54
Culeg. R.A., V.B.
Colecție pers. V.B.

99

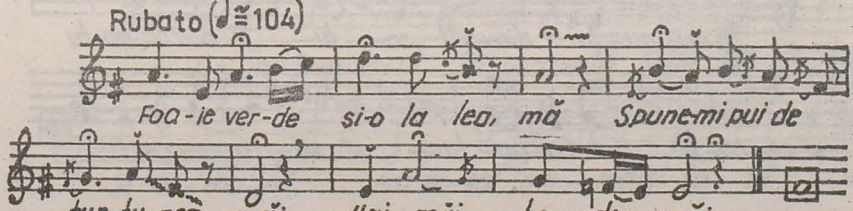
C. Porumbescu, Sv., 1975
Inf. Gavril Șt. Gaghiu, 78
Culeg. I.H.C.
Mg. 186, 1, 3

100

Drăgoiești, Sv., 1975
Inf. Vasile I. Vîrvărei, 55
Culeg. I.H.C.
Mg. 190, 1, 33
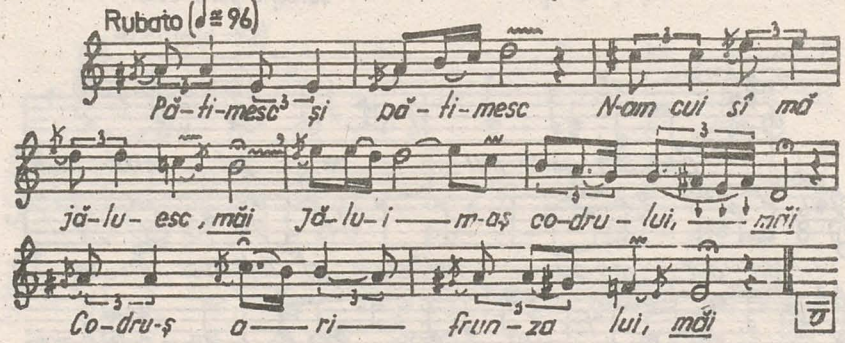
101

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro
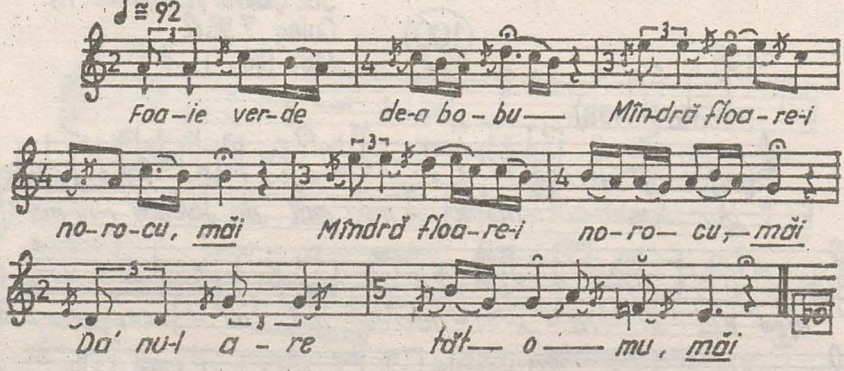
(102)

Probota, Sv., 1976
Inf. Natalia C. Leonte, 53
Culeg. I. H. C.
Mg. 214, I, 13

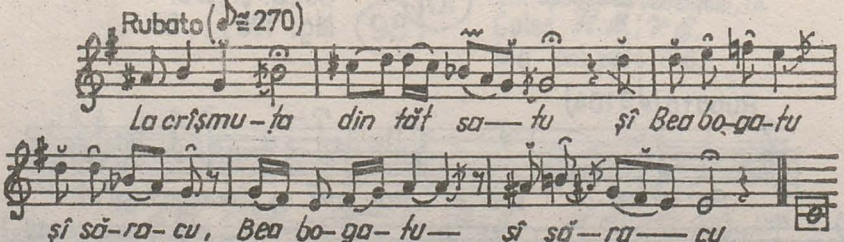
(103)

Drăgoiești, Sv., 1975
Inf. Anghelina N. Hițan, 41
Culeg. V. B.
Mg. 363, I, 37

(104)

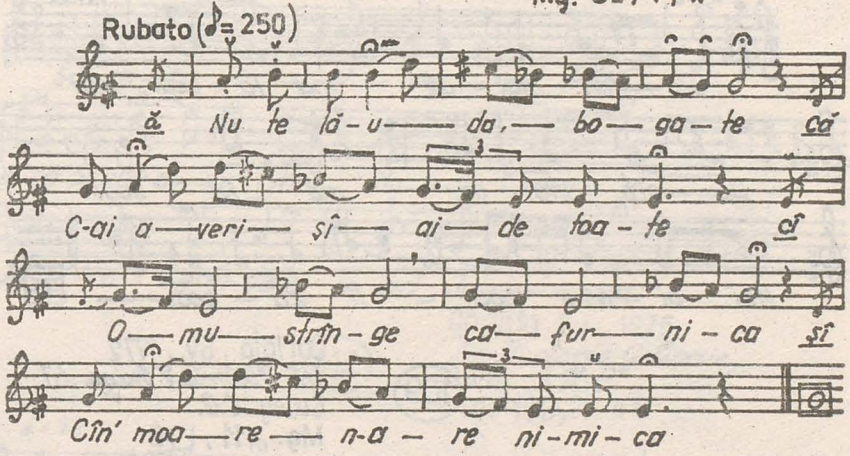
Corlata, Sv., 1975
Inf. Tecla A. Hogea, 48
Culeg. I. H. C.
Mg. 190, I, 50

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

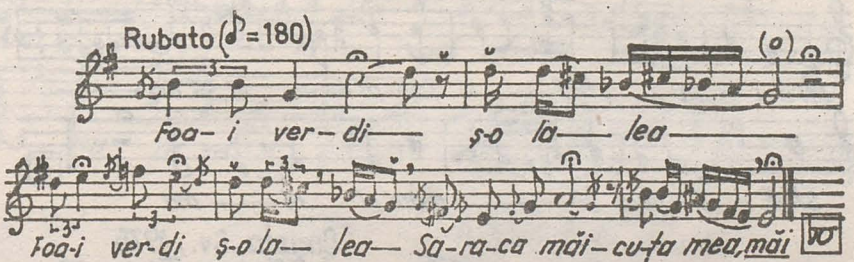
(105)

Rabîia, Sv., 1971
Inf., Valentina Gh. Cojocaru, 52
Culeg. L.C.
Mg. 62, 1, 17
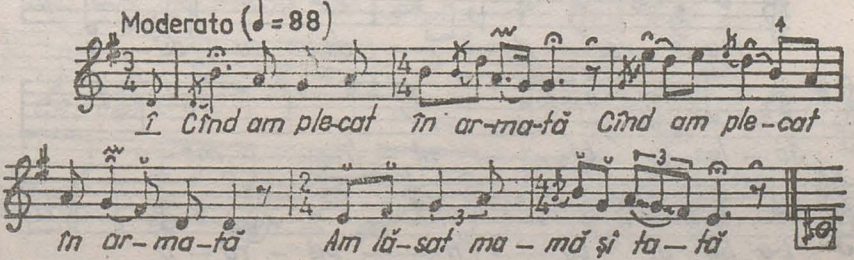

(106)

Drăgoieşti, Sv., 1975
Inf. Neculai L. Popescu, 62
Culeg. I.H.C.
Mg. 189, 1, 1

(107)

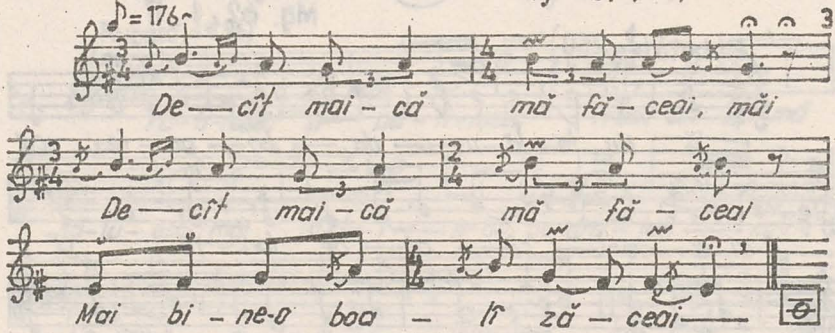
Hîrtop, Sv., 1968
Inf. Paulina I. Andrei, 20
Culeg. I.H.C.
Mg. 4, 1, 35

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro
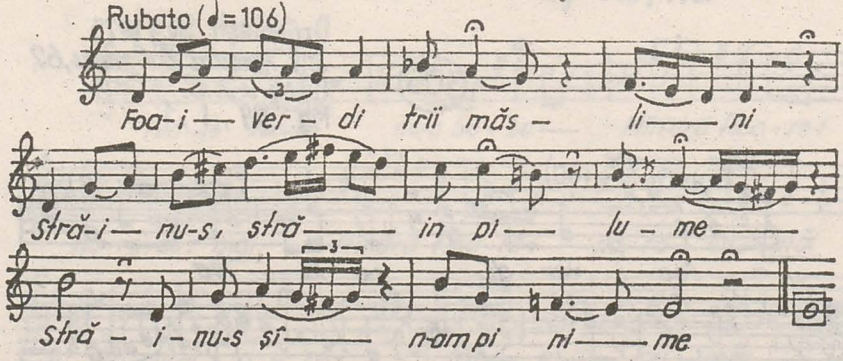
108

Drăgoiești, Sv., 1975
Inf. Axinia V. Bondar, 46
Culeg. T. H. C.
Mg. 189, I, 13
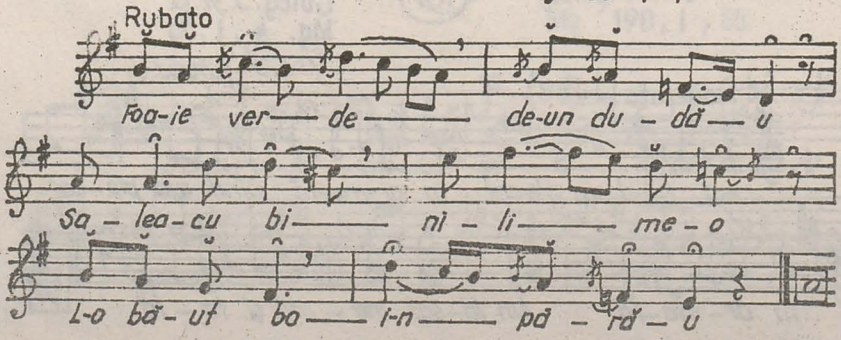

109

Corlata, Sv., 1972
Inf. Victoria T. Oniga, 67
Culeg. L. C.
Mg. 111, I, 8

110

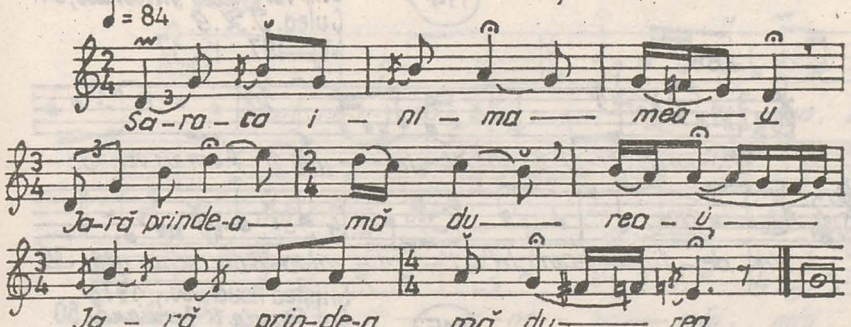
Corlata, Sv., 1975
Inf. Victoria T. Oniga, 70
Culeg. V. B.
Mg. 364, I, 5

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro
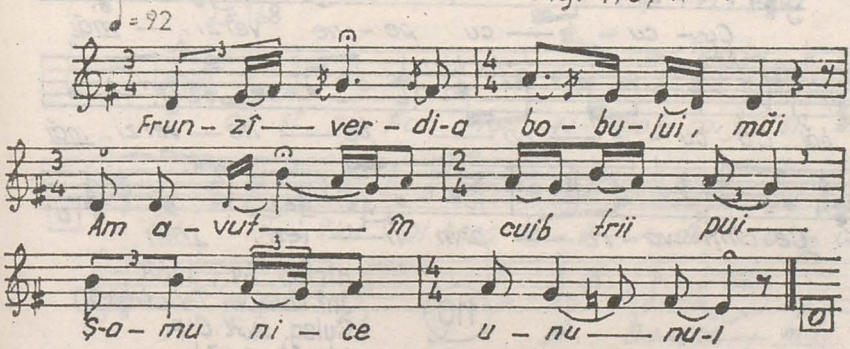
111

Corlata, Sv., 1975
Inf. Silvia P. Buta, 63
Culeg. I. H. C.
Mg. 190, I, 58
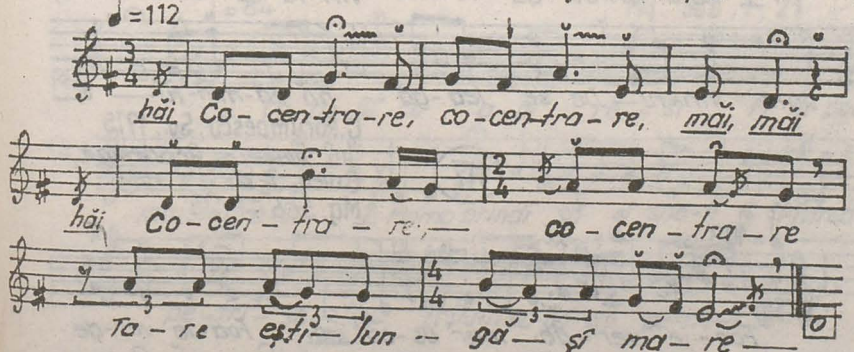

112

Corlata, Sv., 1975
Inf. Victoria G. Ciersic,
Culeg. I. H. C.
Mg. 190, I, 44

113
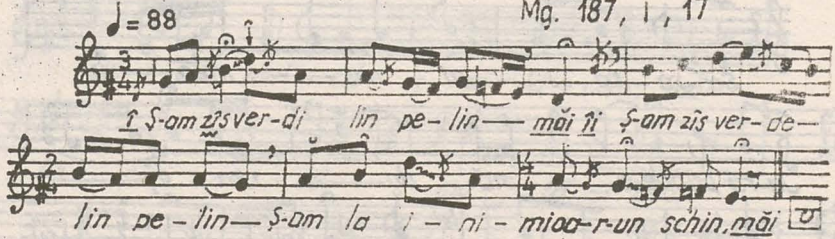
Drăgoiești, Sv., 1975
Inf. Vasile I. Vîrvăroi, 55
Culeg. I. H. C.
Mg. 190, I, 37

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro
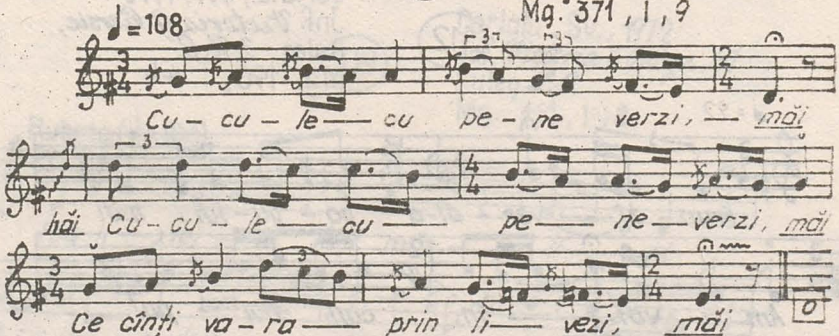
114

C.Porumbescu, Sv., 1975
Inf. Veronica Gh. Bran, 54
Culeg. T. H. C.
Mg. 187, 1, 17

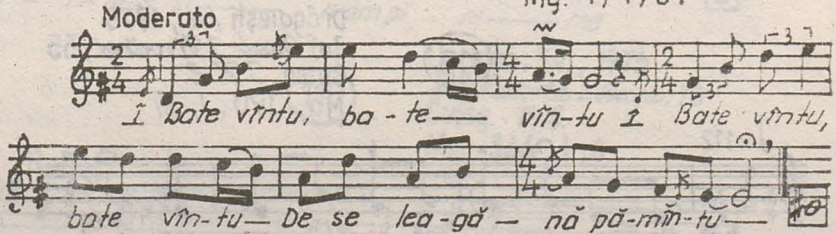
115

Siliștea Nouă, Sv., 1976
Inf. Maria V. Burluiană, 50
Culeg. Fl. B., V. B.
Mg. 371, 1, 9
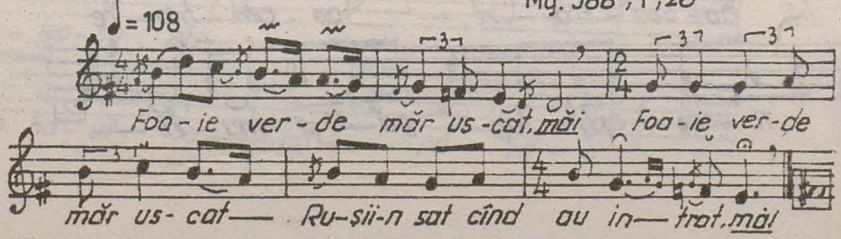

116

Hîrtop, Sv., 1968
Inf. Paulina I. Andrei, 20
Culeg. T. H. C.
Mg. 4, 1, 34

117
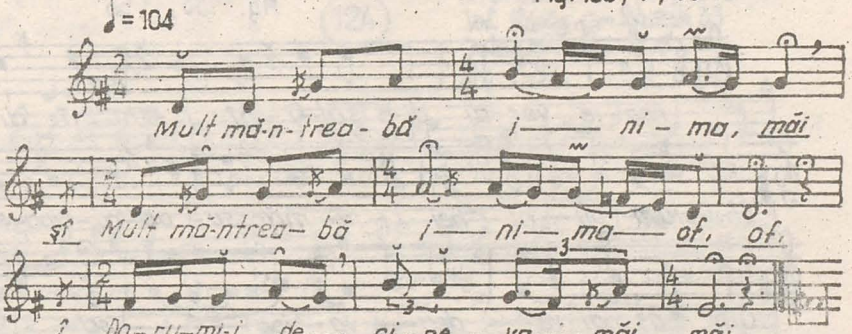
C.Porumbescu, Sv., 1975
Inf. Domnica Gr. Sarman, 41
Culeg. V. B.
Mg. 366, 1, 23

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

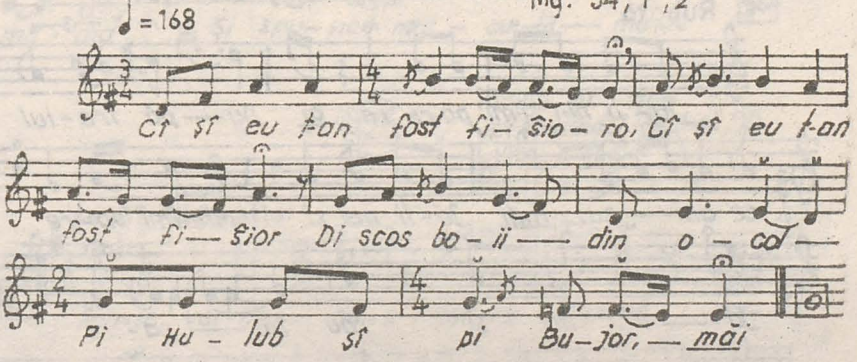
118

Drăgoiești, Sv., 1975
Inf. Nic. L. Popescu, 62
Culeg. T. H. C.
Mg. 188, I, 30
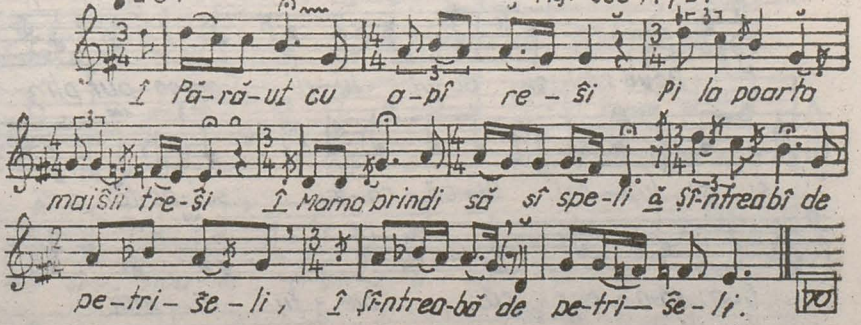

119

Preutești, Sv., 1970
Inf. Natalița T. Dorsari, 80
Culeg. T. H. C.
Mg. 34, I, 2

120

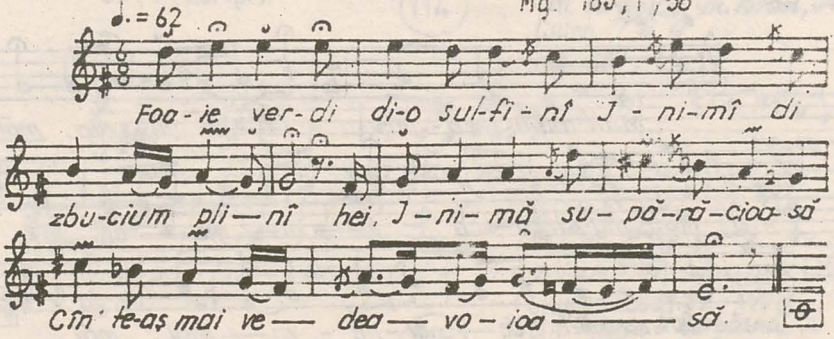
C. Porumbescu, Sv., 1975
Inf. Elisabeta N. Sarman, 75
Culeg. V. B.
Mg. 366, I, 21

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro
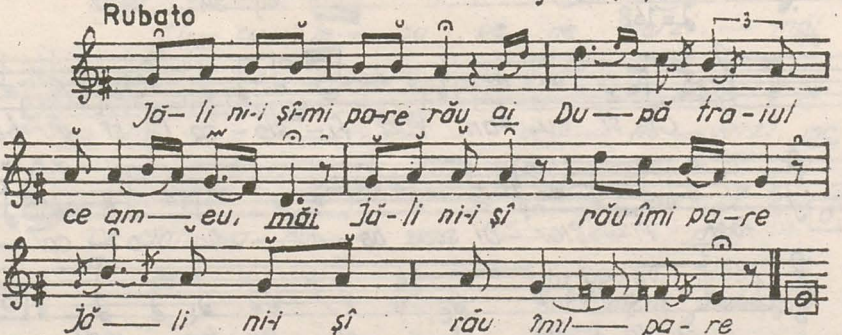
121

Dolheștii Mari, Sv., 1974
Inf. Paraschiva V. Muraru, 43
Culeg. Ş.C., I.H.B.
Mg. 183, I, 56

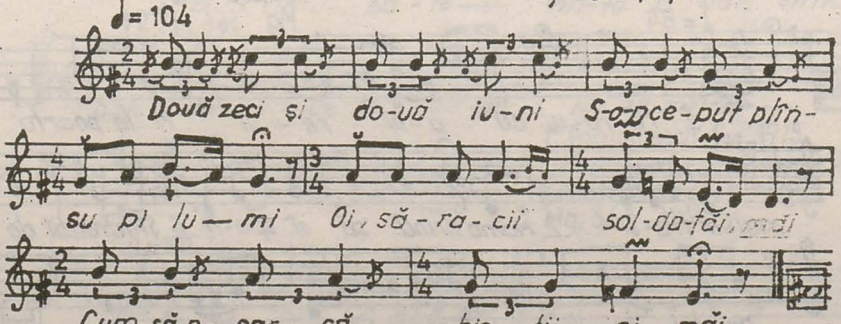
122

C. Porumbescu, Sv., 1975
Inf. Elvira V. Petrean, 70
Culeg. V.B., H.B.
Mg. 366, I, 34

123
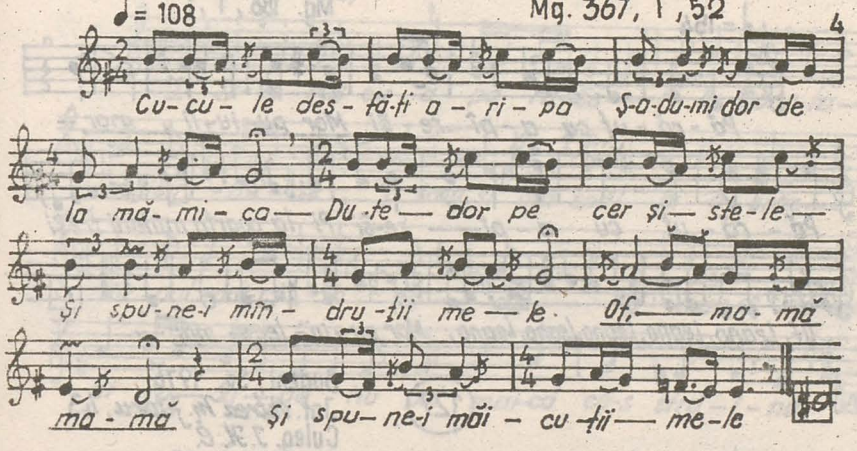
C. Porumbescu, Sv., 1975
Inf. Domnica Gr. Garman, 41
Culeg. V.B.
Mg. 366, I, 25

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

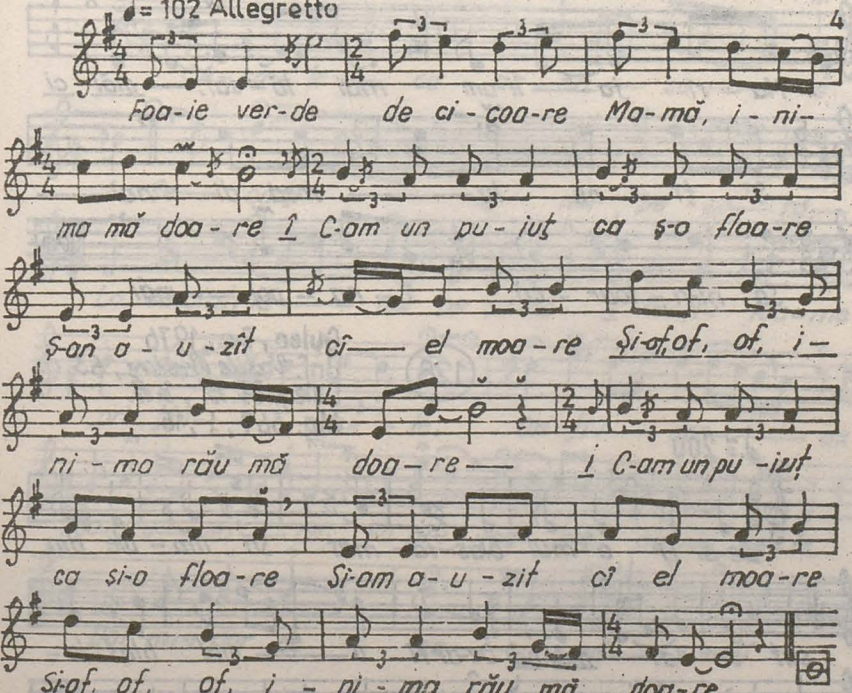
124

C. Porumbescu, Sv., 1975
Inf. Stela Gr. Buta, 33
Culeg. N. B., V. B.
Mg. 367, 1, 52

125

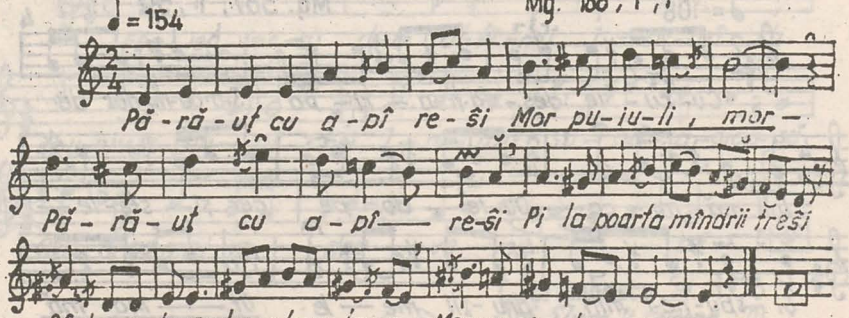
Hîrtop, Sv., 1968
Inf. Paulina I. Andrei, 20
Culeg. I. H. C.
Mg. 4, 1, 11

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro
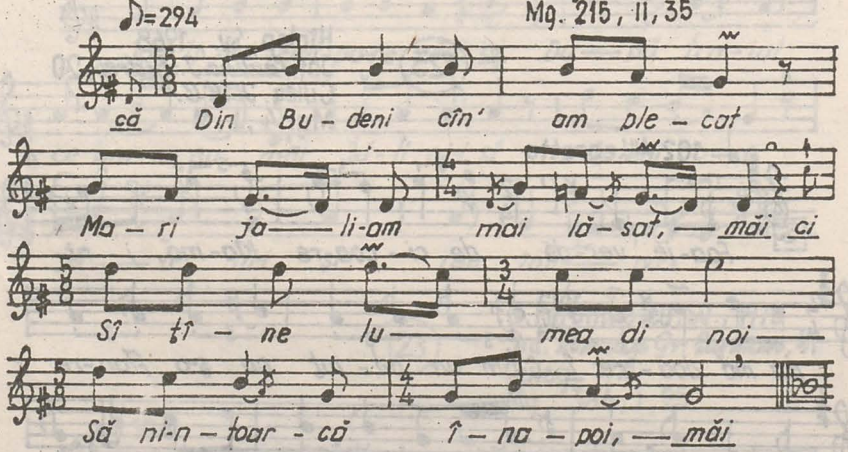
126

C. Porumbescu, Sv., 1975
Inf. Gavril St. Saghin, 78
Culeg. I.H.C.
Mg. 186, I, 1
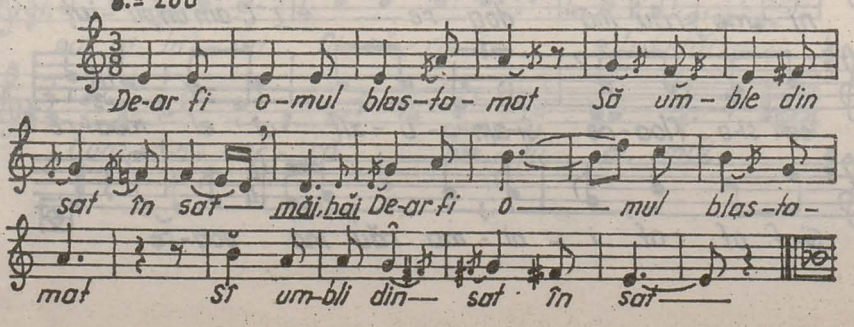

127

Budeni, Sv, 1976
Inf. Petrea M. Jitaru, 43
Culeg. I.H.C.
Mg. 215, II, 35

128

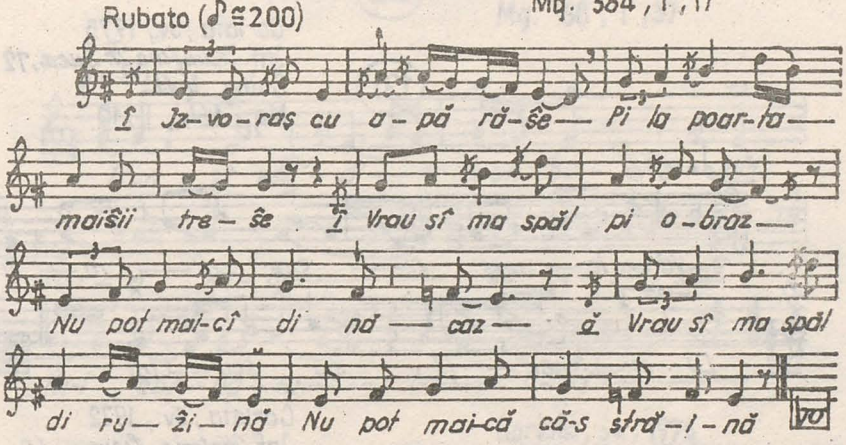
Gulea, Sv., 1976
Inf. Vasile Prostire, 63
Culeg. F.B., V.B.
Mg. 369, I, 16

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

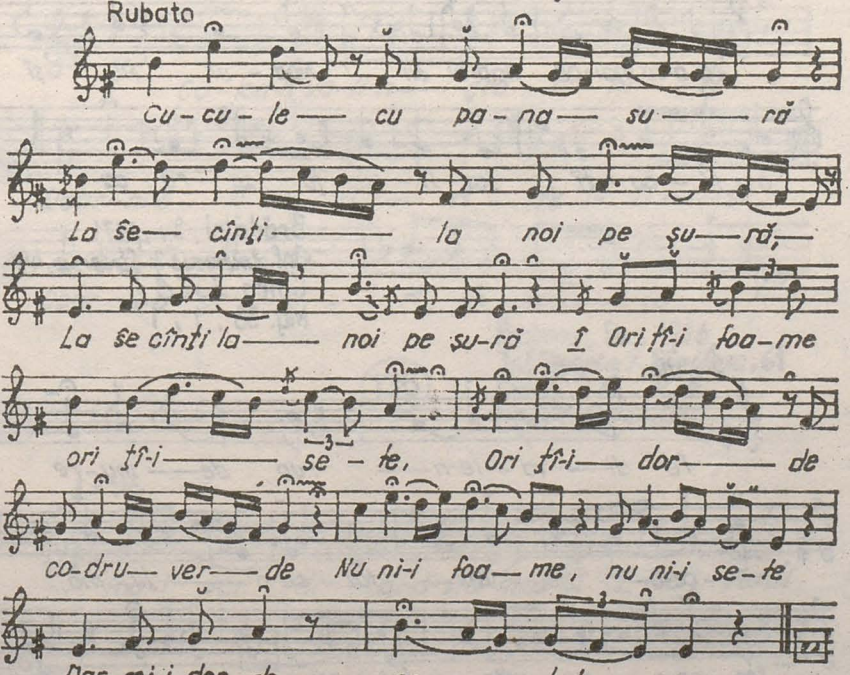
129

Corlata, Sv., 1975
Inf. Zamfira Fr. Iuca, 72
Culeg. V. B.
Mg. 364, i, 17

130

Corlata, Sv., 1975
Inf. Victoria T. Oniga, 70
Culeg. V. B.
Mg. 364, I, 4
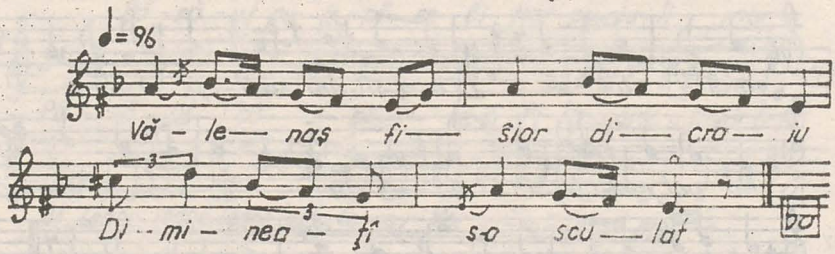

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Cu texte epice

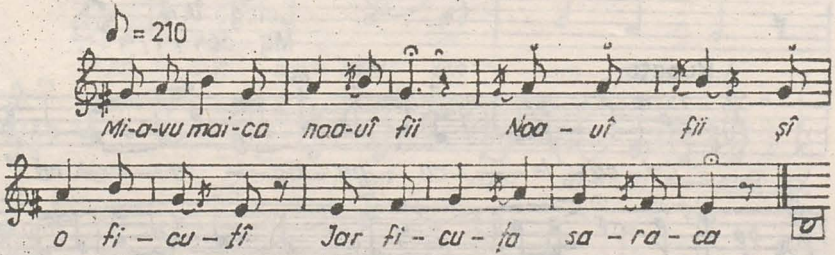
131

Corlata, Sv., 1975
Inf. Zamfira Tr. Juca, 72
Culeg. V.B.
Mg. 364, I, 15

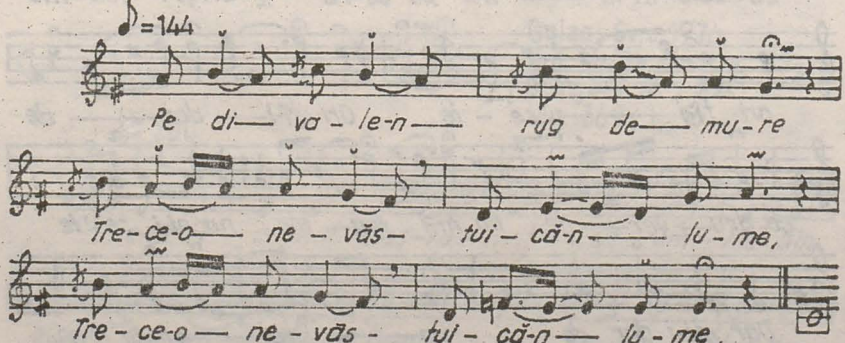

132

Corlata, Sv., 1972
Inf. Victoria Piersic, 62
Culeg. L.C.
Mg. 71, II, 29
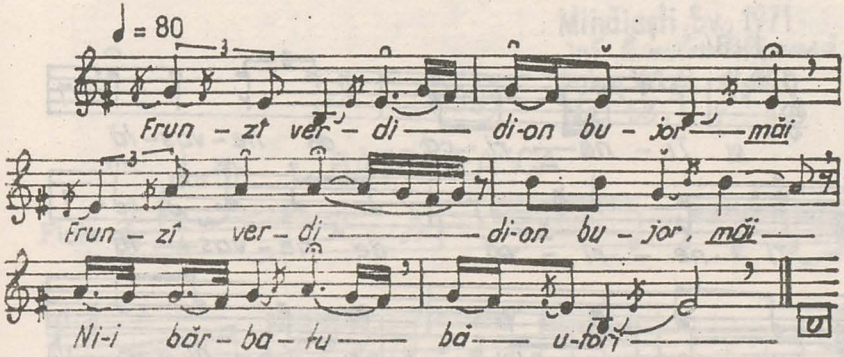

Brădățel, Sv., 1971
Inf. Ambrozie Ț. Stoleriu, 49
Culeg. I.H.C.
Mg. 55, I, 1

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

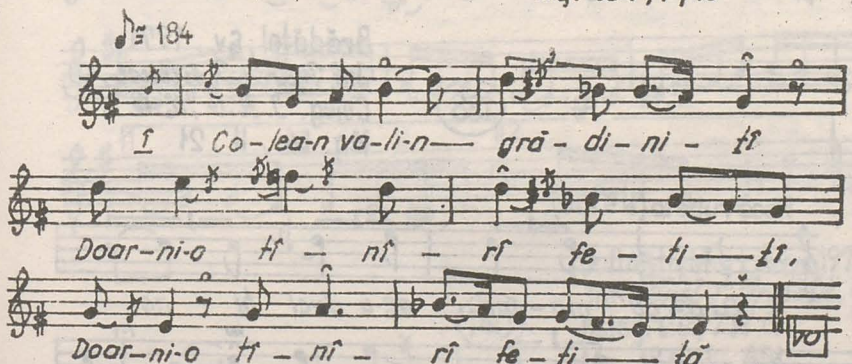
134

Drăgoiești, Sv., 1975
Inf. Vasile I. Vorvăroi, 55
Culeg. I.H.C.
Mg. 188, I, 37

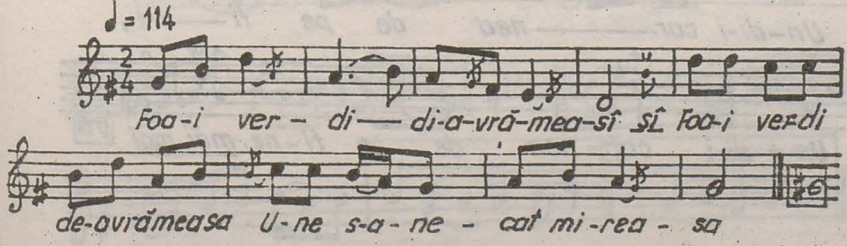
135

Corlata, Sv., 1975
Inf. Zamfira Fr. Luca, 72
Culeg. V.B.
Mg. 364, I, 18

136

Probota, Sv., 1976
Inf. Maria I. Simileac, 61
Culeg. V.B., H.B.
Mg. 369, I, 28
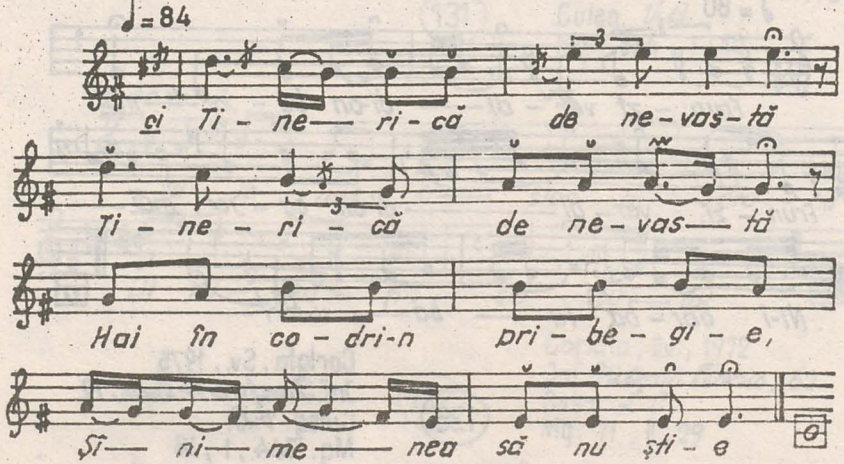

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

345
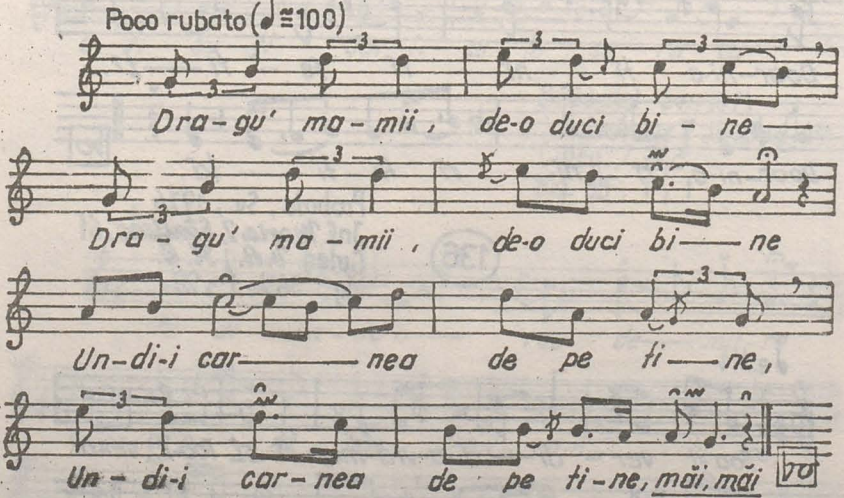
137

C. Porumbescu, Sv., 1975
Inf. Leontina Turcanu, 74
Culeg. Fl. B., V. B.
Mag. - col. personală

Brădăţel, Sv., 1971
Inf. Maria T. Ailenei, 40
Culeg. I. H. C., L. B.
Mg. 56, II, 21

138
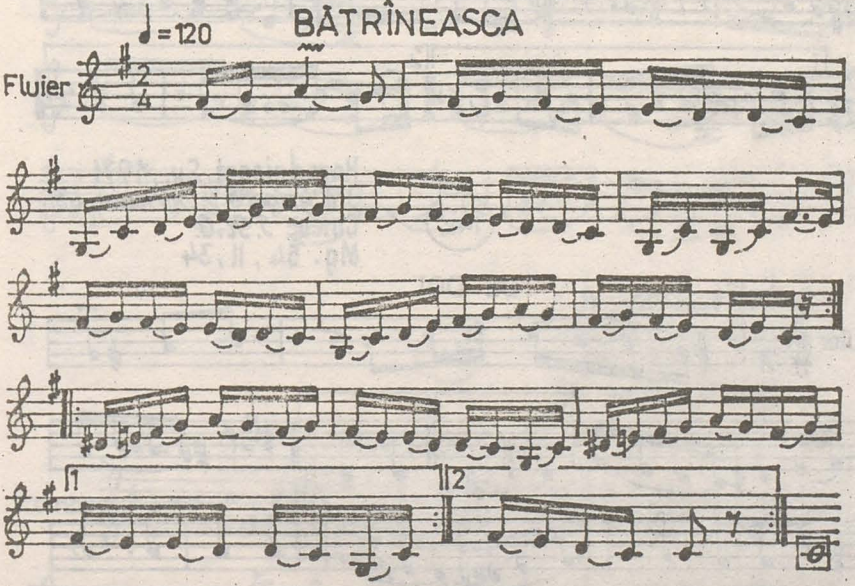

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

Mihăiești, Sv., 1971
Inf. Dumitru C. Tănasă, 63
Culeg. L.B., C.B.
Mg. 58, 1, 9

(139)

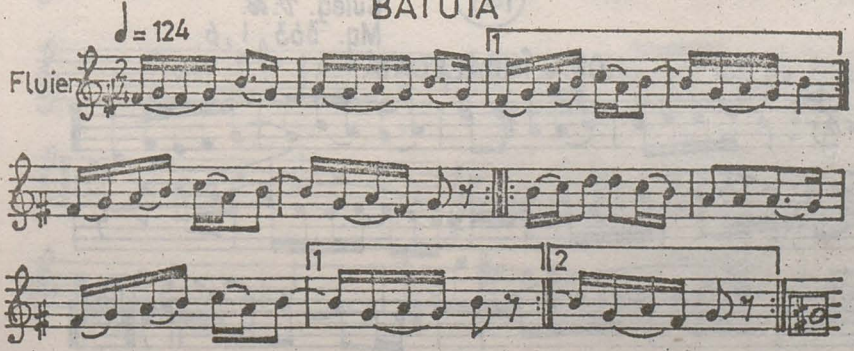
BĂTRÎNEASCA

Dolhești Mari, Sv., 1974
Inf. Finel P. Vrobotă, 40 ș.a.
Culeg. G.C., T.H.C.
Mg. 183, 1, 65

(140)

BĂTUTA
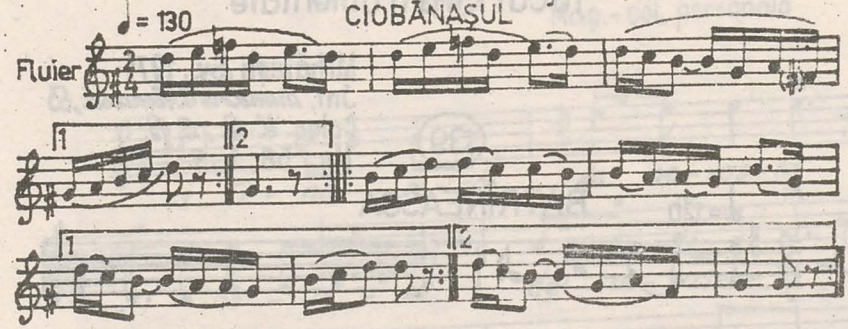

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

141

Dolheștii Mari, Sv., 1972
Inf. *Grup fluieraș*
Culeg. *I.H.C.*
Mg. '89, II, 17
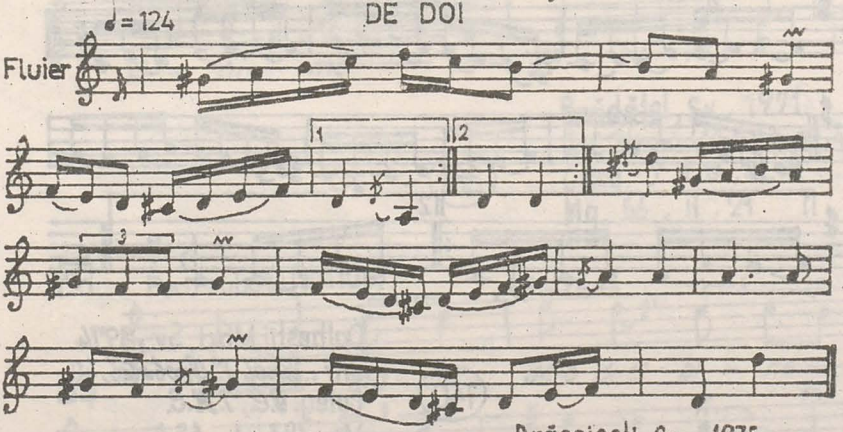
CIOBĂNAȘUL

142

Horodniceni, Sv., 1971
Inf. *Grigore V. Vornicu*, 65
Culeg. *I.H.C.*
Mg. 54, II, 34
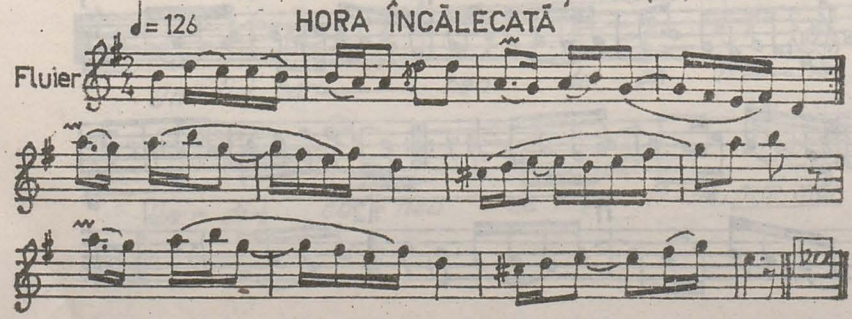
DE DOI

143

Drăgoiești, Sv., 1975
Inf: *Alistar Sava Liteanu*, 47
Culeg. *V.B.*
Mg. 363, I, 6

HORA ÎNCĂLECATĂ

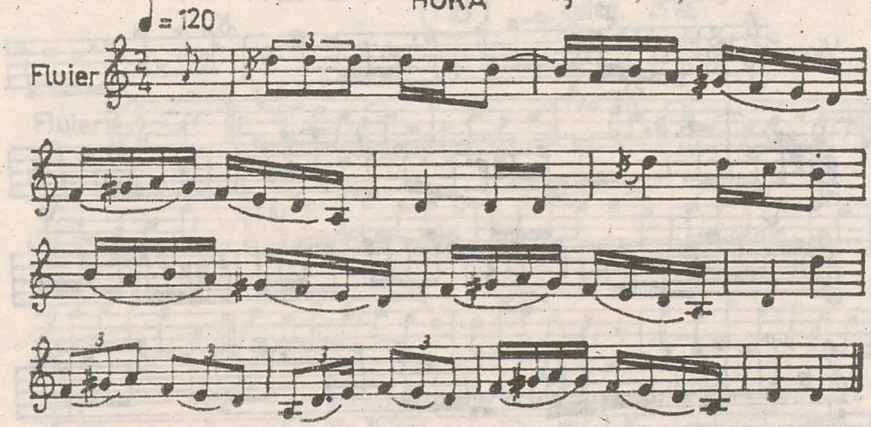
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

348

144

HORA

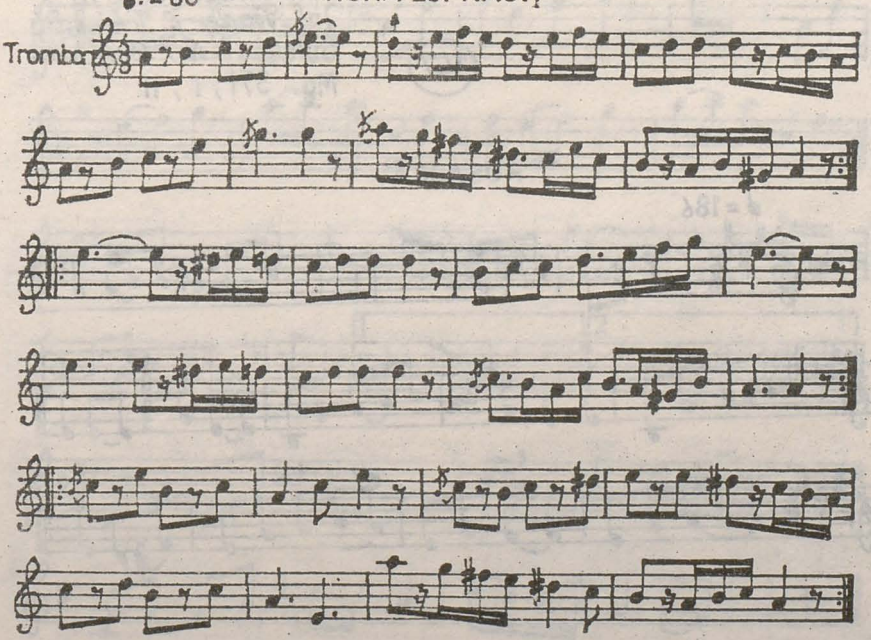
Horodniceni, Sv., 1971
Inf. Grigore V. Vornicu, 65
Culeg. I. H. C.
Mg. 54, II, 31

145

C. Porumbescu, Sv., 1975
Inf. Gh. Berghcaua, 54
Culeg. A. B., I. B.
Col. personală V. B.

HORA LUI NAGÎȚ
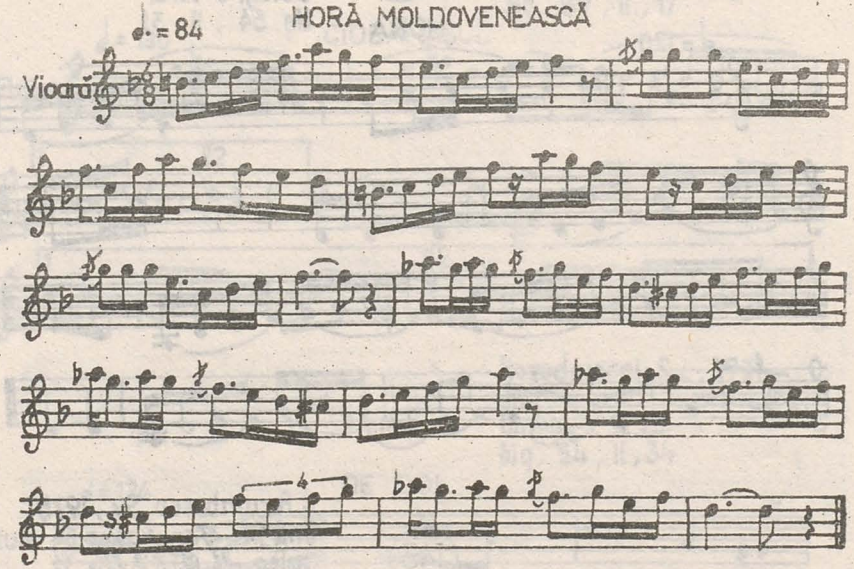

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

349

146

C. Porumbescu, Sv., 1975
Inf. Vasile I. Bergheanu, 68
Col. personală V. B.
Culeg. Fl. B., V. B.

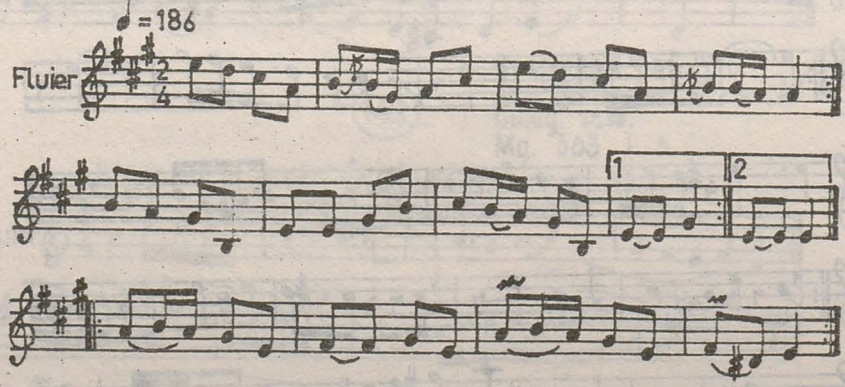
HORĂ MOLDOVENEASCĂ

147

Silistea Nouă, Sv. 1976
Inf. Toader C. Tchim, 56
Culeg. R. B., V. B.
Mg. 371, I, 11

RUSASCĂ

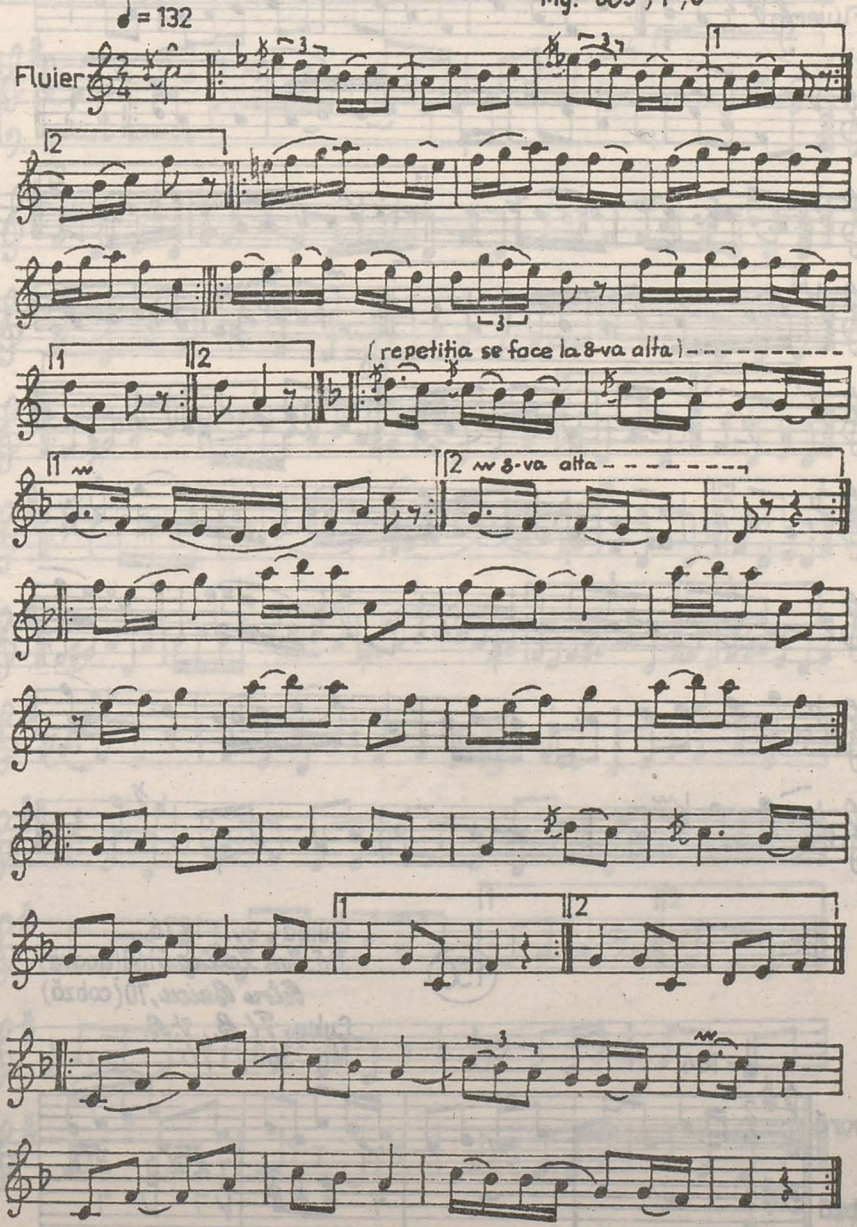

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

350

(148)

Drăgoiești, Sv., 1975
Inf. Alistar Sava Litcan, 47
Culeg. V. B.
Mg. 363, 1, 3

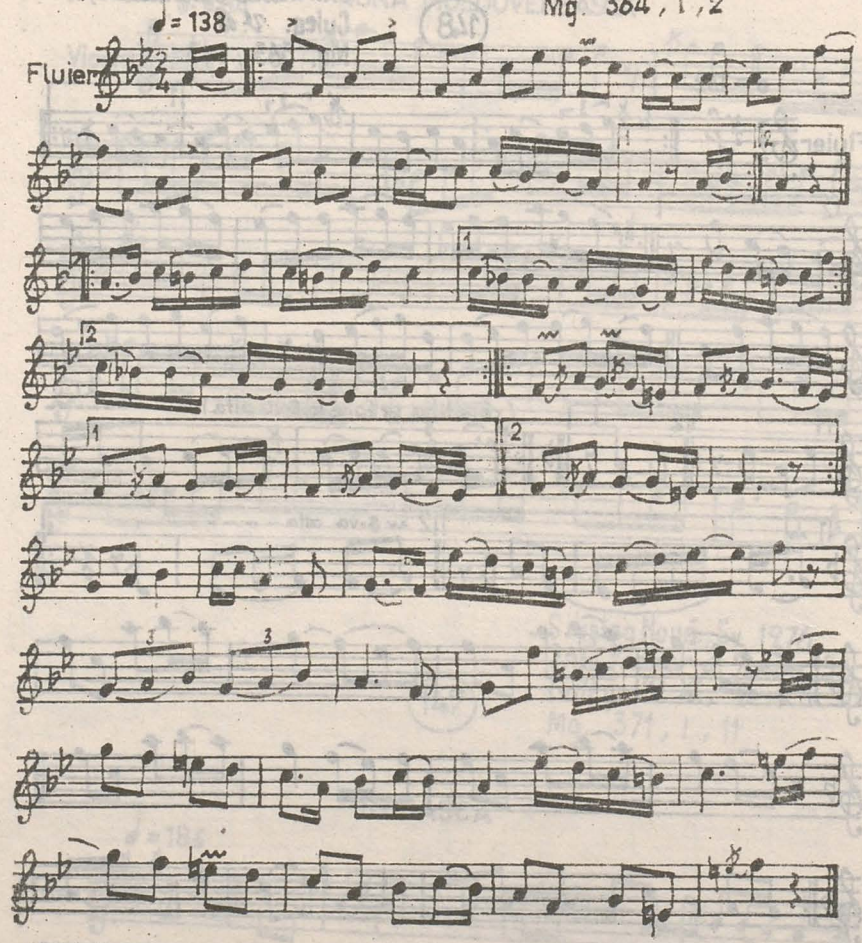

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

351

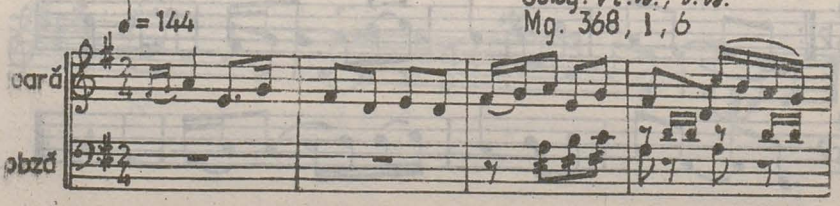
149

Carlata Sv. 1975
Inf. Zaharia T. Hogea, 31
Culeg. V. B.
Mg. 364, 1, 2

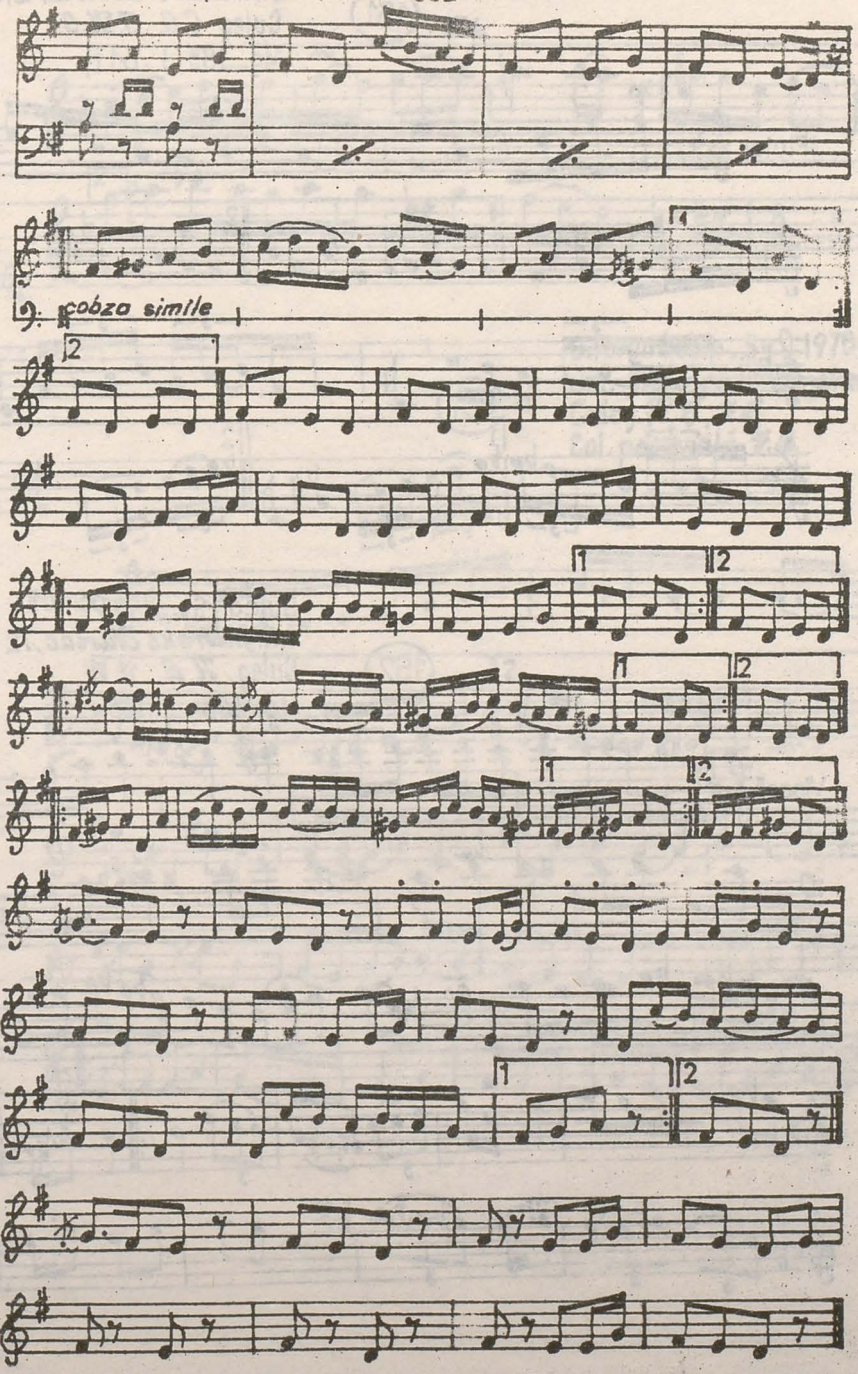

150

Gulea, Sv., 1976
Inf. Ion Halingă, 68 (vioară)
Petru Baicu, 70 (cobză)
Culeg. Fl. B., V. B.
Mg. 368, 1, 6

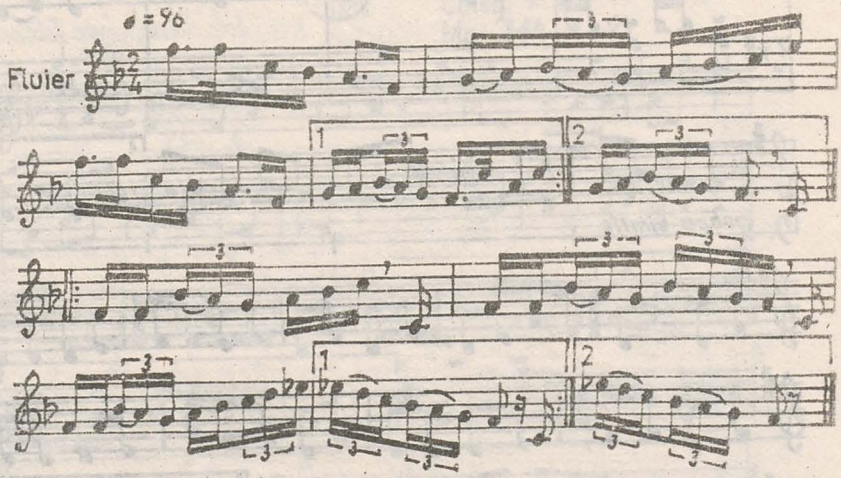
https://biblioteca-digitala.ro/ https://philippide.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

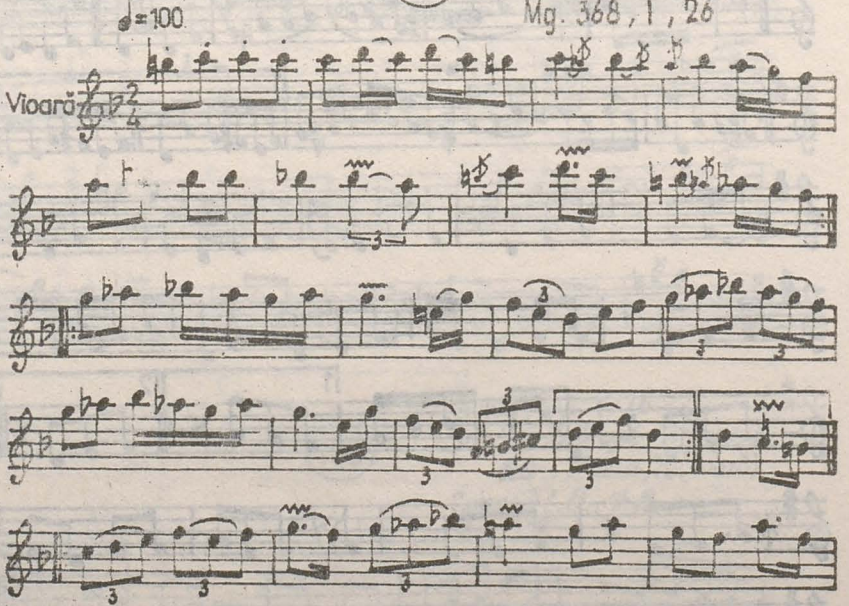
Dolheştii Mari, Sv., 1974
Inf. Fiscel P. Arobotă, 40, s.a.
Culeg. G.C., T.H.C.
Mg. 183, 1, 61

151
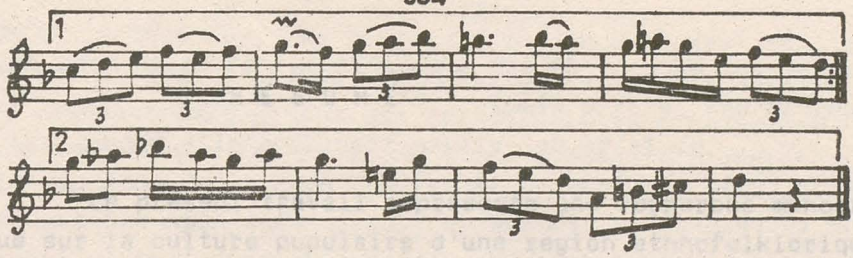

Gulea, Sv., 1976
Inf. Gheorghe Chiriac, 72
Culeg. H.B., V.B.
Mg. 368, 1, 26

152

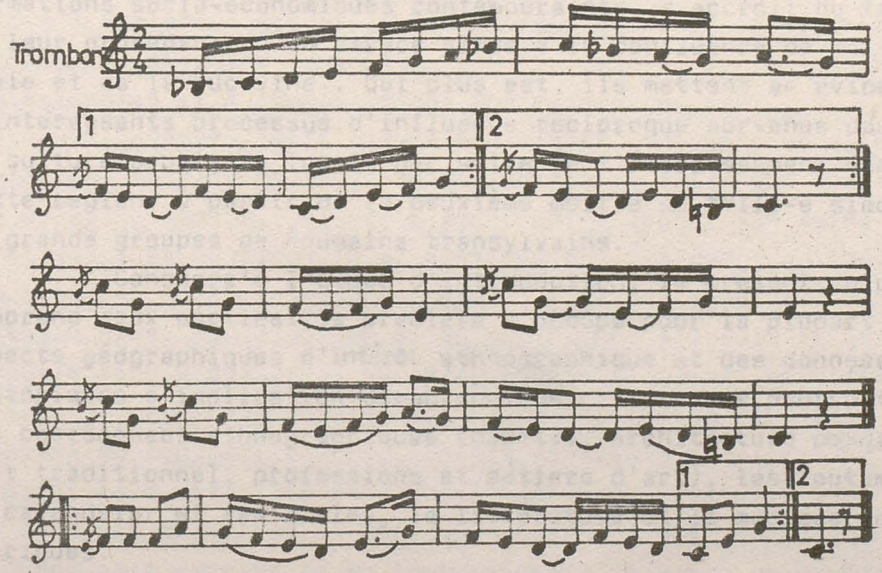
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

C.Porumbescu, Sv., 1975
Inf. *Gheorghe I. Bergheanu*, 54.
Culeg. *M.B., V.B.*
Col. personală *V.B.*

153

TRILIȘEȘTII

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

RÉSUMÉ

Le présent travail représente une recherche monographique sur la culture populaire d'une région ethnofolklorique située à l'extrémité sud-est du district de Suceava. L'investigation attentive et complexe d'une cinquantaine de localités de la Vallée du Şomuzul Mare s'est poursuivie le long de deux décennies et a abouti à l'acquisition d'un matériel très riche et extrêmement intéressant. La valeur de ces documents de civilisation traditionnelle, portant la marque de toutes les transformations socio-économiques contemporaines, s'accroit du fait de leur provenance d'un espace situé à la confluence de la Moldavie et de la Bucovine. Qui plus est, ils mettent en évidence d'intéressants processus d'influence réciproque survenus dans la culture populaire locale par suite de l'établissement dans cette région, à partir de la deuxième moitié du XVIII-e siècle de grands groupes de Roumains transylvains.

Consacré à l'étude d'introduction, le présent volume comprend deux parties: la première s'occupe pour la plupart des aspects géographiques d'intérêt ethnographique et des données historiques à implication démographique; la seconde poursuit les coordonnées ethnographiques (habitat, architecture populaire, port traditionnel, professions et métiers d'art), les coutumes du calendrier et familiales, la littérature et la musique folkloriques.

La présentation détaillée des affluents de la rivière de Şomuzul Mare trouve sa justification dans le fait que la majorité des ruisseaux mentionnés ont eu, à travers les siècles, un rôle important dans la vie économique de la région dont nous nous occupons, ayant des conséquences bénéfiques sur le développement de la culture populaire matérielle. L'existence de certaines installations techniques traditionnelles (moulins à eau, fouleries,"şteze", moulins à foulon) emplacées tout le long

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

du Şomuzul Mare ou de ses affluents est attestée dans des documents dès le XV-e siècle.

Les faits de culture traditionnelle recueillis dans cette région le long du temps (que nous avons analysés dans une rétrospective bibliographique), aussi bien que ceux existant actuellement dans les villages de la Vallée du Şomuzul Mare présentent une série de particularités qu'on a essayé d'expliquer par une approche ethnodémographique et historique des agglomérations respectives. Ces villages se caractérisant par une grande stabilité, l'ancienneté des localités de cet espace est considérable. Environ 85% des localités dont nous nous occupons sont attestées par des documents dans les mêmes contrées et sous les mêmes noms depuis des centaines d'années, faisant ainsi la preuve d'une permanence anthropo-géographique

Les agglomérations appartiennent à la catégorie naturelle ou endogène, tandis que sous l'aspect typologique prédominent les villages éparpillés et ceux des vallées, certains d'entre eux longeant les cours d'eau ou les routes. En ce qui concerne l'habitat, on constate la disparition de l'habitation monocellulaire (hutte), existant encore au début de notre siècle, la présence sporadique de la maison à une seule pièce et vestibule froid, la prédominance de la maison à deux pièces et à vestibule médian et, enfin, le développement rapide d'un type d'habitation à plusieurs pièces, genre villa, qui ne laisse pas encore voir des caractéristiques bien définies. Dans ce context on présente de nombreuses croyances et pratiques magiques relatives au choix de l'emplacement de la maison, à sa construction, à la fin de cette construction, à l'installation dans la nouvelle demeure, à l'usage de certains symboles décoratifs etc. Une place à part est consacrée aux rites concernant le foyer, l'âtre, le feu mais aussi certaines constructions à l'extérieur de la maison proprement dite, à savoir la clôture, le puits etc.

Le port populaire des jours de fête est encore bien conservé dans cette région, surtout dans les villages situés

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

du côté de la Bucovine. Les habitants ont pour occupations les travaux des champs, l'élevage, l'arboriculture, mais aussi des métiers relevant fréquemment des disponibilités artistiques. Certains usages agraires renferment des rudiments d'anciennes coutumes datant de l'époque où l'on fêtait le Nouvel An au printemps. Lors des fêtes printanières et d'été (4o Saints, Alexii, Pâques, la Saint-Jean), on allume des feux, pour la protection des récoltes, ou bien on procède à des pratiques magiques, exorcismes destinés à éloigner tous les dangers qui pourraient menacer les semailles ou les vergers.

Le cycle des fêtes d'hiver est considéré encore aujourd'hui particulièrement important pour le début du nouvel an, ce qui perpétue la croyance très ancienne à la rénovatio rituelle du premier temps. Les villageois confèrent une valeur de omen non seulement aux scénarios mythiques rituels circonscrits aux jeux de masques, mais aussi aux moindres événements de cet intervalle. Du fait de son lien permanent avec la nature, le paysan de Şomuz a enté son existence quotidienne sur l'arbre millénaire des vieilles croyances et pratiques selon le calendrier, ce qui, pourtant, ne nous permet plus de parler à présent d'une vision mythique du monde à proprement parler. Si certaines pratiques archaïques ne cessent d'exister, ce n'est pas pour leur signification initiale, perdue, pour la plupart, mais bien par leur coïncidence avec certaines observations découlant de la répétition des mêmes évéments et phénomènes le long du temps.

Rassemblant des ensembles de coutumes de superstitions et d'expériences diverses, les cérémonials de famille sont encore fortement ancrés dans la vie contemporaine du village. Ils présentent cependant un processus évolutif au courant duquel la collectivité rurale a gardé, de préférence, le pratiques convergeant vers un certain côté spectaculaire laïcisé, des rites de passage, vers lequel tend en fait l'optique actuelle. Les pratiques accompagnant la naissance ont accentué leur caractère éducatif. Elles réunissent bon nombre d'actes, de

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

gestes et de croyances mineures ayant en commun de vouloir éviter à la mère et au nouveau-né les agents nocifs qui pourraient menacer leur vie. Quant aux coutumes se rattachant aux noces, elles concentrent dans leur déroulement une large gamme de moments et s'accompagnent de nombreuses créations folkloriques qui en soulignent le caractère de festin. L'élément essentiel de cet ensemble de manifestations synchrétiques c'est l'acte des jeunes époux de passer d'une famille à l'autre, de s'intégrer dans la communauté des ménages, de changer de statut social. Conçu comme une somme d'actes rituels accomplis dans le but de protéger la collectivité, en l'isolant, d'une crise éventuelle déclenchée par la perte d'un de ses membres, l'enterrement fait naturellement preuve de plus de conservatisme dans ses pratiques très anciennes. Pourtant, la plupart d'entre elles s'accomplissent en vertu de la tradition. La mort n'est pas acceptée avec résignation par la communauté villageoise, surtout lors de la disparition de jeunes gens et plus encore de jeunes encore célibataires. La douleur infligée par ces pertes se manifeste dans une série complexe de pratiques rituelles destinées à assurer, d'un côté, l'intégration du défunt dans le royaume des ombres, à éviter, d'un autre, aux survivants, aux parents et aux amis plus spécialement, un traumatisme psychique. Quant au répertoire des chants funèbres, on constate qu'il est riche et vigoureux. Les pleureuses sont recrutées parmi les parents et les amis du défunt. Dans cette région, ainsi que dans le territoire daco-roman tout entier, la mort n'est pas accueillie en tant que délivrance, passage vers un monde mirifique, comme dans la vision chrétienne, mais bien comme accident qui ébranle l'équilibre de la collectivité.

Sans constituer une "oasis" folklorique, donc sans réunir des faits inouïs ailleus, la Vallée du Şomuzul Mare représente pour notre culture traditionnelle une région de référence. Prise globalement, la création folklorique respective se caractérise par un certain équilibre existant entre les compartiments plus importants, par le caractère unitaire et

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

conservateur de certaines espèces et catégories thématiques (le chant lyrique, les vers improvisés accompagnant les danses-"strigături", les lamentations-chants de mort), ce qui atteste l'intérêt particulier que les gens de cette contrée manifestent envers les traditions ancestrales.

Il faut mentionner comme étant tout à fait remarquables la richesse du "melos" populaire, la conservation de certains éléments d'origine archaïque, l'usage contemporain de la complainte populaire vocale proprement dite et la présence de particularités ethnomusicologiques, ces dernières étant la conséquence de la longue coexistence des Roumains des deux versants des Carpates. L'interprétation des noëls (cantiques de Noël) se caractérise par leur cantabile et par leur tempo modéré. La versification est toujours octosyllabique, le refrain apparaît surtout dans les formes architectoniques simples, de type primaire ou binaire (ARf, ABRf, ARfB), les échelles appartiennent à des systèmes d'intonation d'origine très ancienne, la rythmique s'inscrivant dans le système divisionnaire. La berceuse est pratiquée à la fason d'une mélodie rythmée, propre à l'espèce, mais aussi avec des intonations de complainte vocale ou de chant proprement dit. Le répertoire des noces attire notre attention surtout par la lamentation de la mariée et par le style interprétatif des vers improvisés ("strigături"). Cependant le genre permettant de conclure avec plus de pertinence encore sur la conservation d'une intonation archaïque c'est le chant funèbre. L'analyse d'un nombre considérable de mél ies de lamentations funèbres a mis en relief la grande variété des échelles musicales évoluant du bicorde à l'octocorde mineur, la prépondérance du diatonique et du style récitatif.

En ce qui concerne les complaintes populaires vocaliques, aussi bien qu'instrumentales (jouées de la flûte), on constate leur unité structurale mélodique, rythmique, formules etc., unité supérieure à d'autres genres enregistrés dans cette région. Le grand nombre de pièces collectionnées sont une preuve de la viabilité de nos jours du style parlando-rubato, de plus

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

en plus rare dans le répertoire folklorique contemporain. Les mélodies du chant proprement dit relèvent en règle générale de la couche moderne, bien qu'il y en aient d'autres qui se détachent par leur ancienneté considérable.

Pour comprendre avec la plus grande exactitude les phénomènes ethnofolkloriques rencontrés dans cette région, on a effectué, à côté d'autres modalités de documentation, des investigations dans plusieurs localités du Nord de la Transylvanie, dans le but précis d'examiner les villages originaires des ancêtres des habitants actuels de Şomuz. On a procédé de même à des recherches de sondage dans certaines localités transylvaines (de la même région) n'ayant pas subi de processus de dislocation ou de mélange de population. Toutes ces démarches se sont avérées particulièrement utiles, contribuant effectivement à l'élucidation d'une série de questions surgies au début de nos recherches.

On peut donc affirmer que l'entière civilisation traditionnelle développée dans le périmètre de la Vallée du Şomuzul Mare s'impose par sa richesse et sa variété. Folklore, ethnographie, art traditionnel sont encore de nos jours des dominantes essentielles de la spiritualité du village de Şomuz. La création folklorique de Bucovine croise ici celle qui est spécifique de l'extrémité nord-ouest de la Moldavie; à cela vient s'ajouter l'apport important des influences transylvaines en une brillante synthèse, sureroît de beauté et garantie de durabilité.

Traduction du résumé: ADELA HAGIU

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

LISTA FOTOGRAFIILOR

A. Tipuri de case

1 Valea Poienei - Dolhasca
2 Probota - Dolhasca
3 Drăgoieşti
4 Mihăieşti - Horodniceni
5 Dolhasca
6 Preuteşti
7 Poiana - Dolhasca
8 Probota - Dolhasca
9 Rotopăneşti - Horodniceni
1o Drăgoieşti
11 Stupca - Ciprian Porumbescu
12 Probota - Dolhasca
13 Horodniceni
14 Probota - Dolhasca
15 Horodniceni
16 Măzănăieşti - Drăgoieşti
17 Boteşti - Horodniceni
18 Măzănăieşti - Drăgoieşti
19 Stupca - Ciprian Porumbescu
2o Drăgoieşti
21 Măzănăieşti - Drăgoieşti
22 Stupca (Casa memorială "Ciprian Porumbescu")
23 Liteni - Moara
24 Mănăstirea Probota
25 Zahareşti - Stroieşti
26 Ilişeşti - Ciprian Porumbescu
27 Liteni - Moara
28 Drăgoieşti
29 Zahareşti - Stroieşti
3o Tăure - Nimigea, jud. Bistriţa-Năsăud
31 Şintereag, jud. Bistriţa-Năsăud

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

32 Şieu Măgheruş, jud. Bistriţa-Năsăud
33 Dolheştii Mari

B. Obiceiuri calendaristice şi familiale

34 Căluţul, Hîrtop - Preuteşti
35 Lupul şi Ursul, Preuteşti
36 Urîţii, Preuteşti
37 Capra, Arghira - Preuteşti
38 Harapul, Leucuşeşti - Preuteşti
39 Capra (detaliu), Preuteşti
40 Ofiţerul (din alaiul Caprei), Preuteşti
41 Alai de mascaţi - Preuteşti
42 Vătăjei (din alaiul nunţii), Moara Nică - Moara
43 Luatul miresei, Moara Nică - Moara
44 Pomul funebru, Preuteşti
45 Pomul funebru (detaliu), Preuteşti
46 Masa pomenelor, Rotopăneşti - Horodniceni
47 Păsări în pomul funebru, Corlata - Drăgoieşti
48 Bocirea la cruce, Zahareşti - Stroieşti

C. Portul popular

49 Zahareşti - Stroieşti
50 Brădăţel - Horodniceni
51 Lămăşeni - Rădăşeni
52 Zahareşti - Stroieşti
53 Boteşti - Horodniceni
54 Brădăţel - Horodniceni
55 Zahareşti - Stroieşti
56 Stupca - Ciprian Porumbescu
57 Şieuţ, jud. Bistriţa-Năsăud
58 Drăgoieşti
59 Drăgoieşti
60 Stupca - Ciprian Porumbescu
61 Preuteşti

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

62 Monor, jud. Bistriţa-Năsăud
63 Moara Nică - Moara
64 Stupca - Ciprian Porumbescu
65 Stupca - Ciprian Porumbescu
66 Lămăşeni - Rădăşeni
67 Stupca - Ciprian Porumbescu
68 Stupca - Ciprian Porumbescu
69 Chintelnic, jud. Bistriţa-Năsăud
7o Zagra, jud. Bistriţa-Năsăud
71 Drăgoieşti
72 Stupca - Ciprian Porumbescu
73 Măzănăieşti - Drăgoieşti
74 Horodniceni
75 Stupca - Ciprian Porumbescu
76 Şieuţ, jud. Bistriţa-Năsăud
77 Brădăţel - Horodniceni
78 Ilişeşti - Ciprian Porumbescu
79 Stupca - Ciprian Porumbescu
8o Şieuţ, jud. Bistriţa-Năsăud

* * *

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

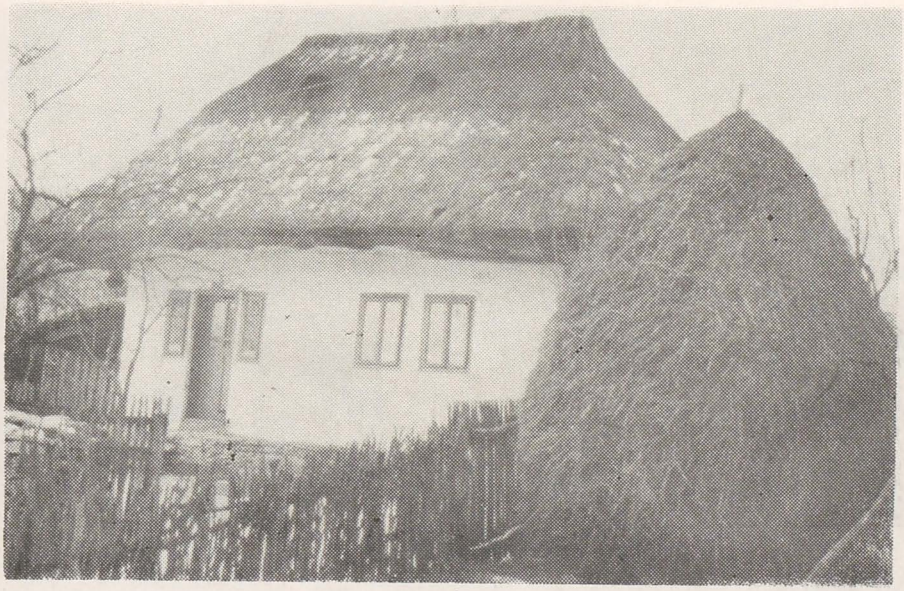
Centrul de Multiplicare al
UNIVERSITĂŢII "AL.I.CUZA"
I A Ş I

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

ANEXÁ

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

1

2

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

3

4

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

5

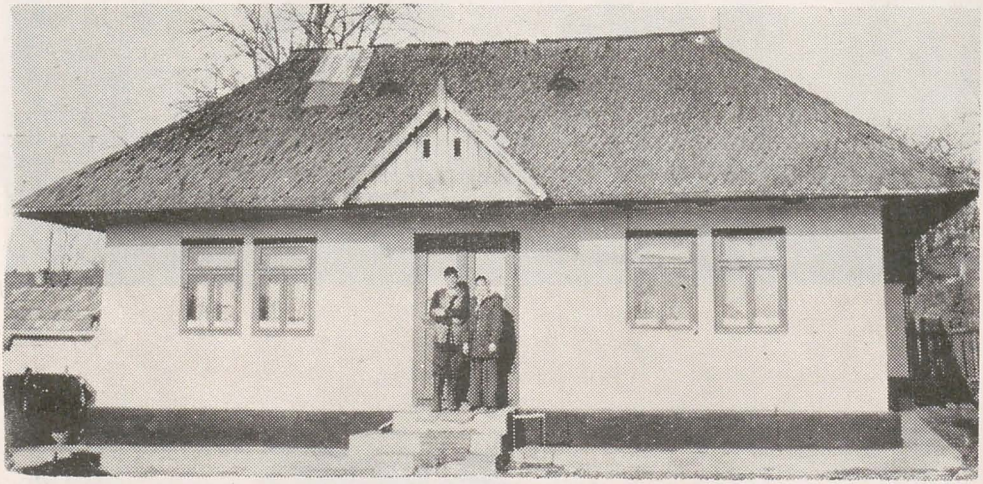

6

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

7

8

9

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

10

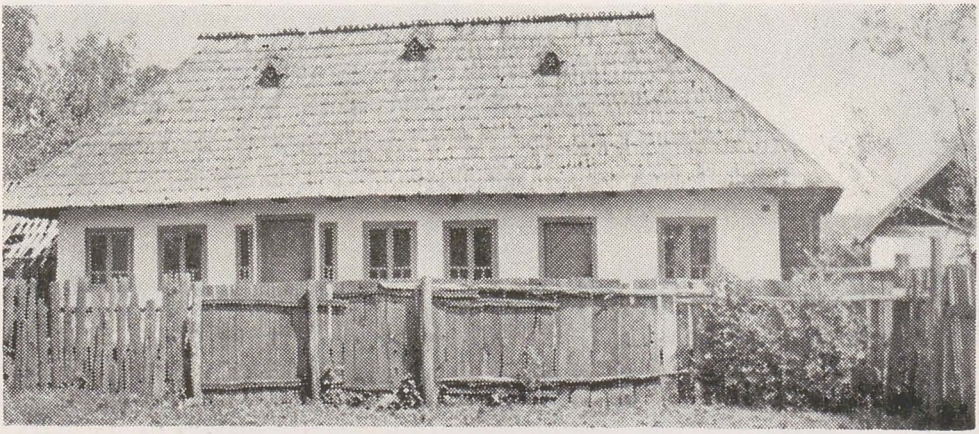

11

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

12

13

14

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

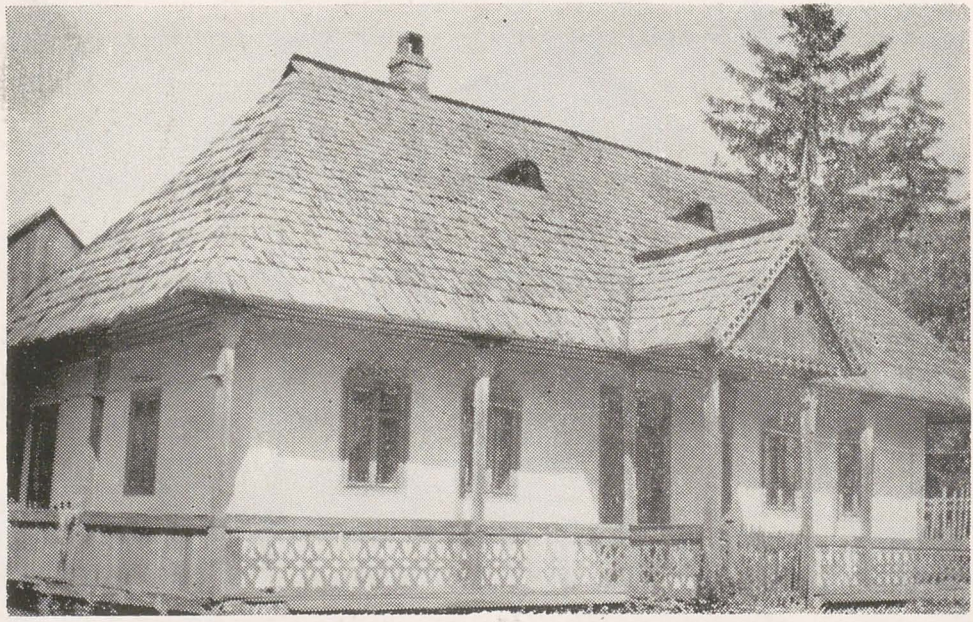

15

16

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

17

18

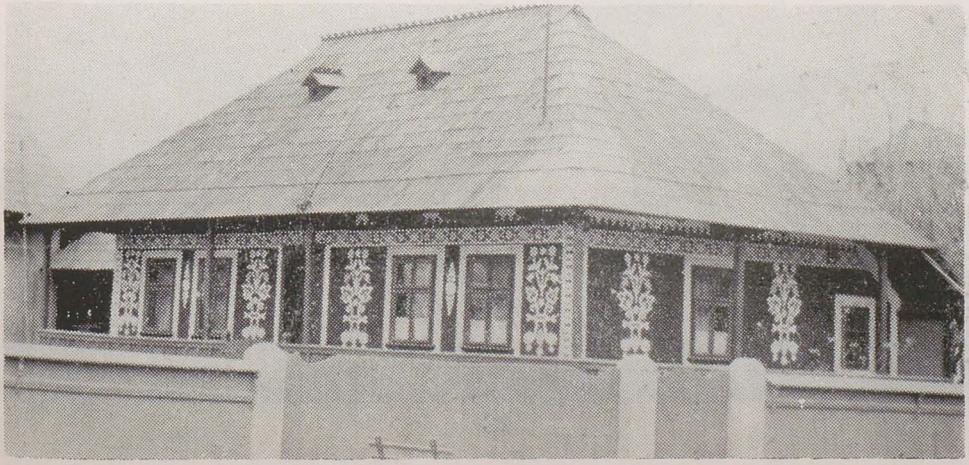
https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

19

20

21

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

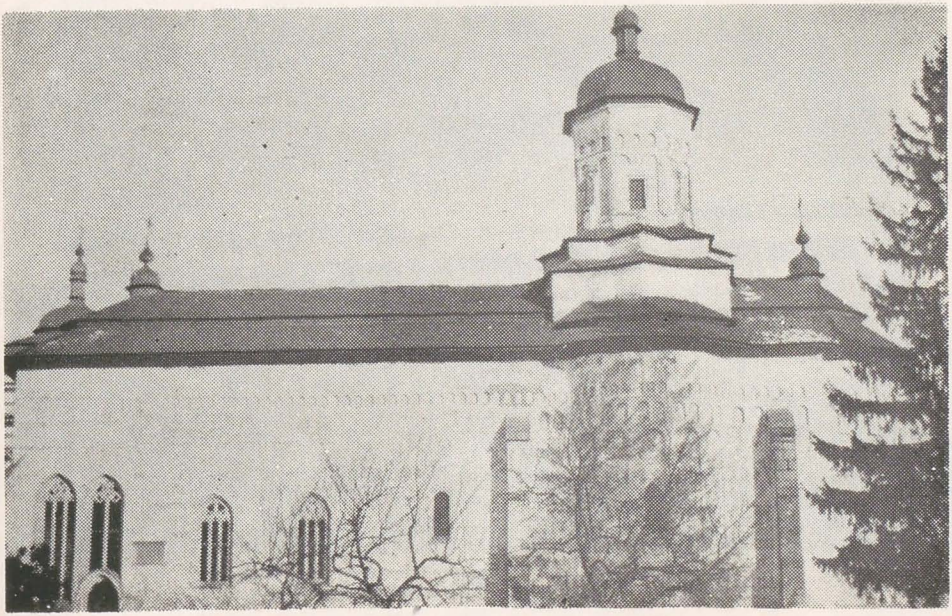

22

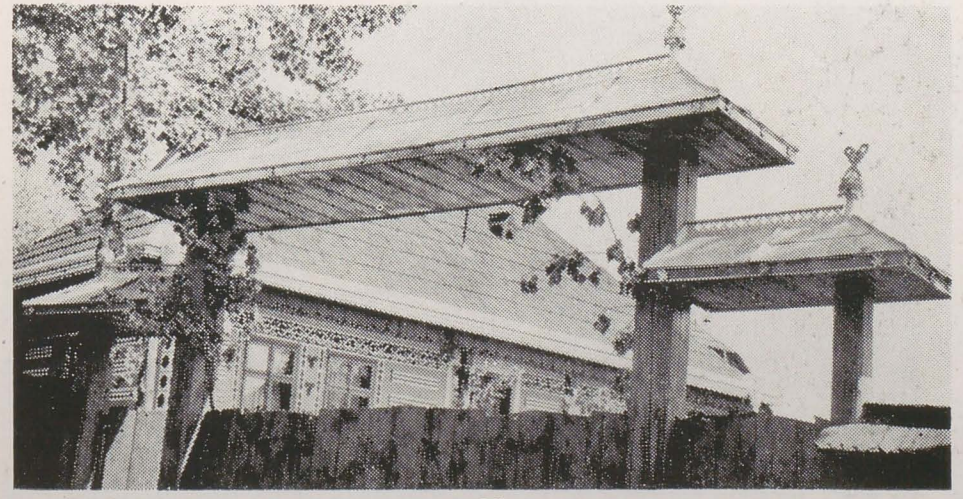

23

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

24

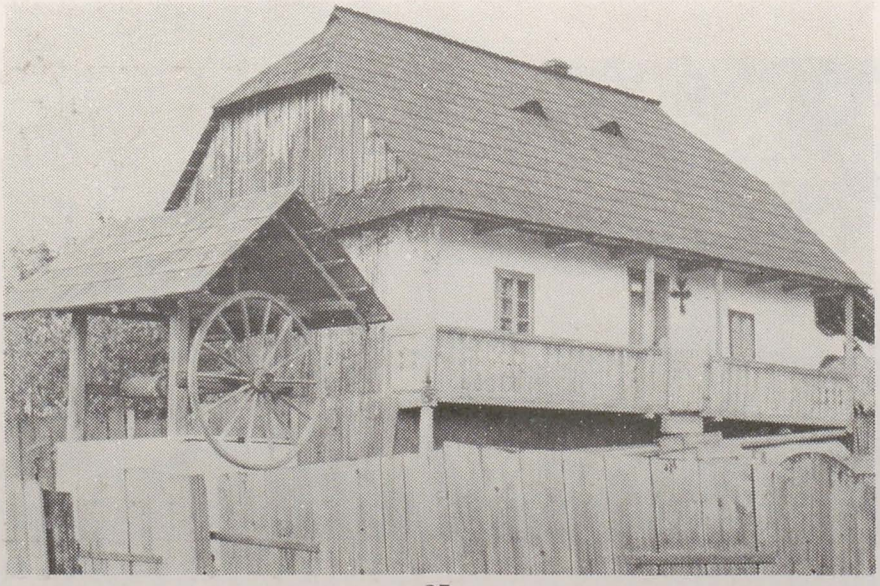

25

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

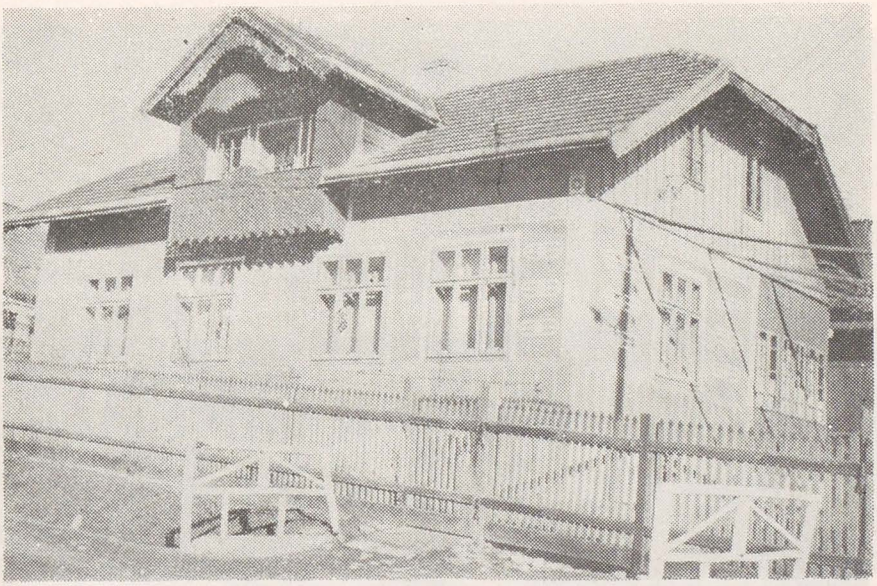

26

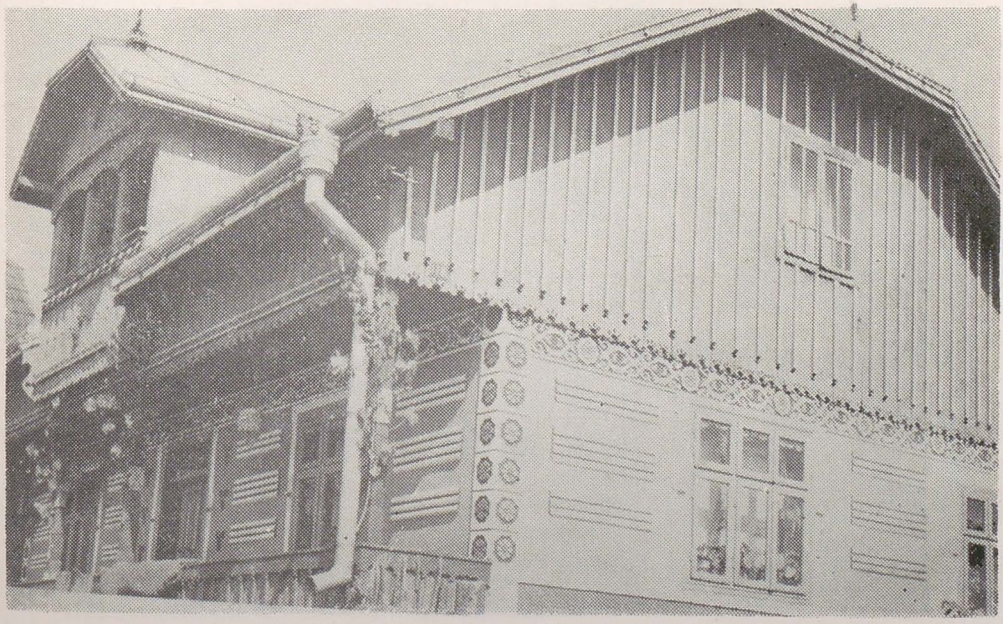

27

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

28

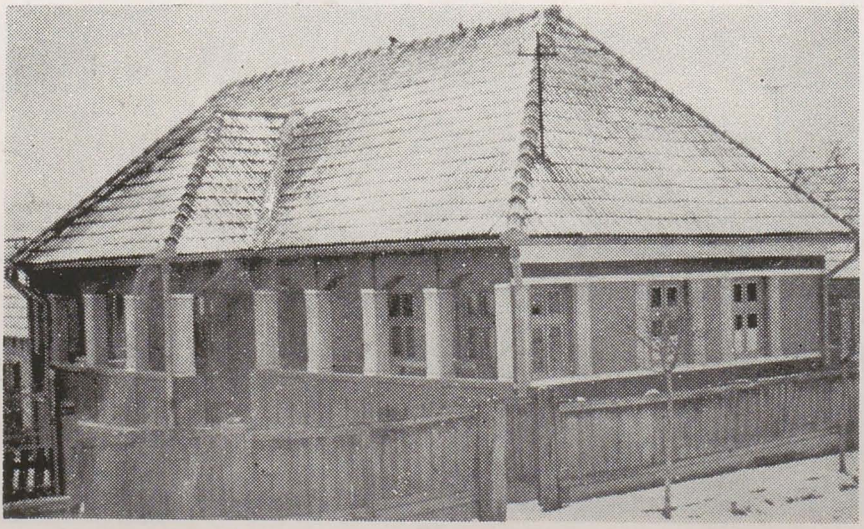

29

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

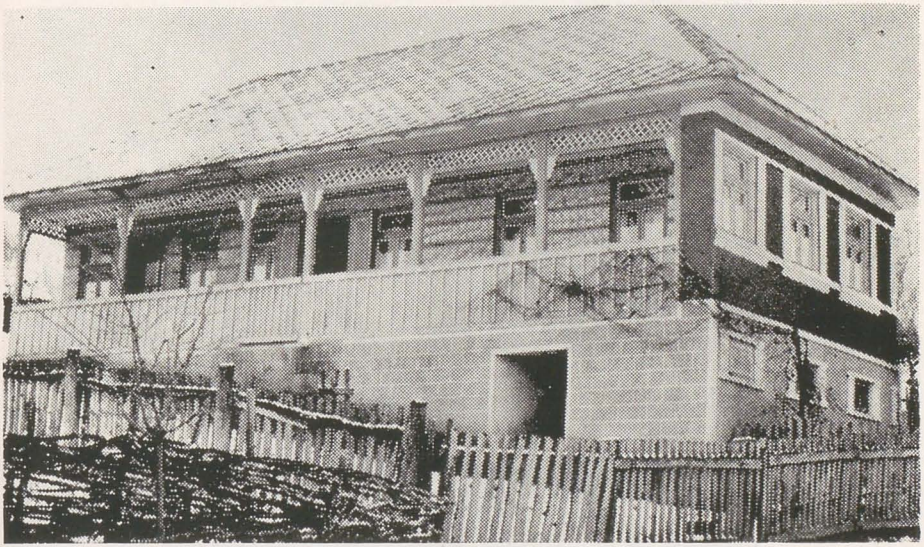

30

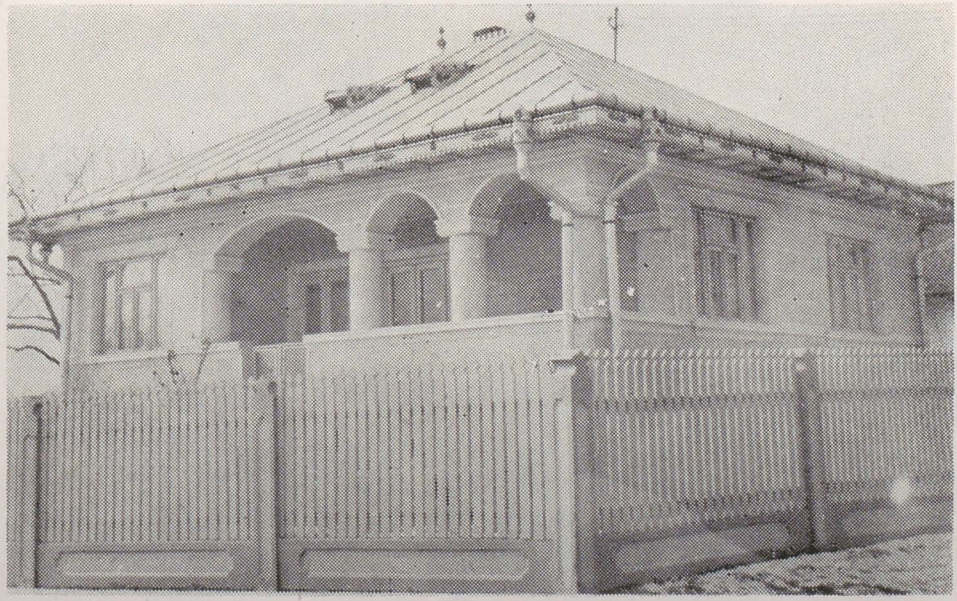

31

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

32

33

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

34

35

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

36

37

38

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

39

40

41

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

42

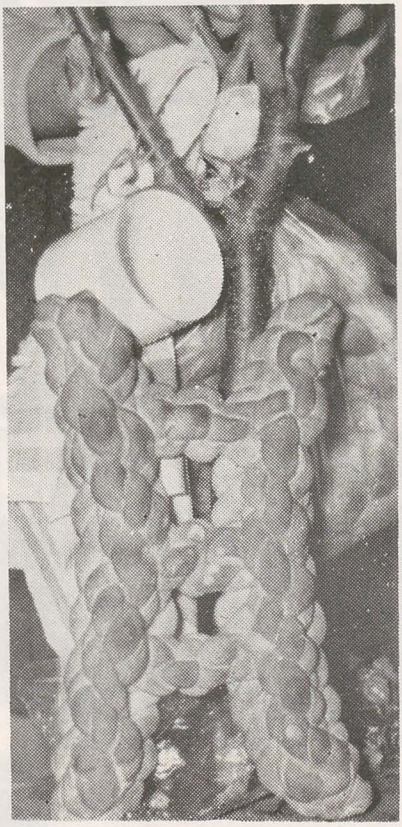

43

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

44

45

46

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

47

48

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

49

50

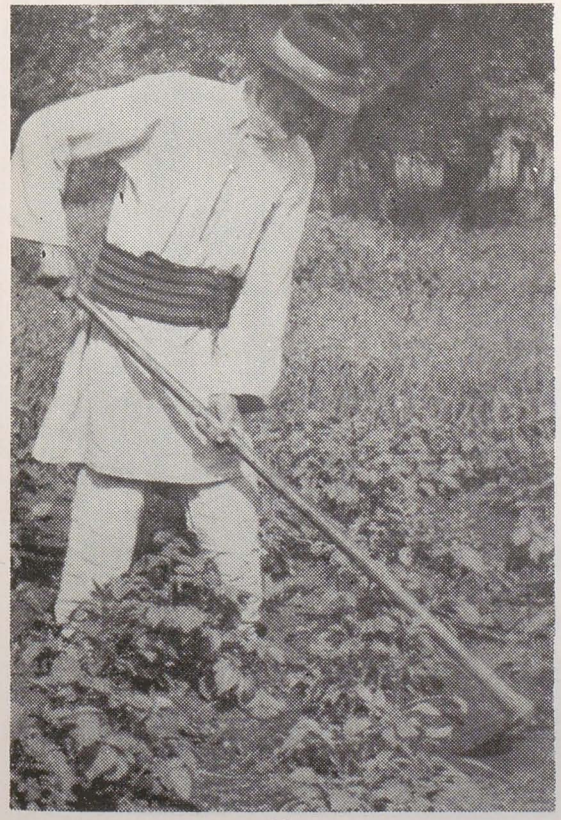

51

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

52

53

54

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

55

56

57

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

58

59

60

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

61

62

63

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

64

65

66

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

67

68

69

70

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

71

72

73

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

74

75

76

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

77

78

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

79

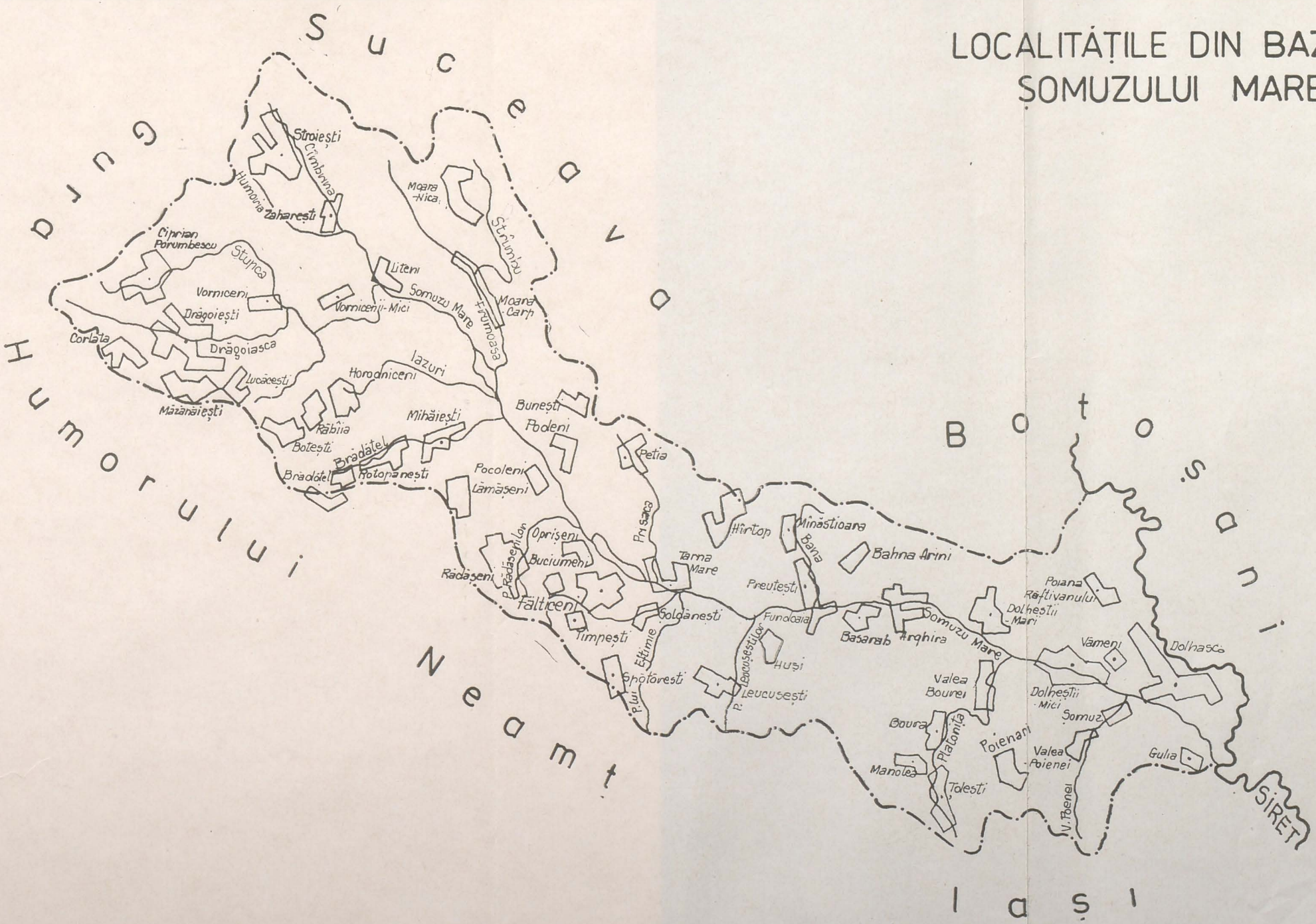

80

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

LOCALITĂȚILE DIN BAZINUL SOMUZULUI MARE

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

CAIETELE ARHIVEI DE FOLCLOR

I. Florin Bucescu, Silvia Ciubotaru, Viorel Bîrleanu, **„Bătrînească". Doine, bocete, cîntece şi jocuri din ţinutul Rădăuţilor.** (Cercetare monografică), Iaşi, 1979, LII+349 p.

II. Lucia Cireş, Lucia Berdan, **Descîntece din Moldova.** Texte inedite, Iaşi, 1982, LVIII+420 p.

III. Petru Caraman, **Literatură populară.** Antologie, introducere, note, indici şi glosar de Ion H. Ciubotaru, Iaşi, 1982, XLIII+448 p.

IV. Silvia Ciubotaru, **Strigături din Moldova.** Cercetare monografică. Cu un capitol de etnomuzicologie de Viorel Bîrleanu şi Florin Bucescu, Iaşi, 1984, LXXII+455 p.

V. Lucia Cireş, **Colinde din Moldova.** Cercetare monografică. Cu 72 de melodii transcrise de Florin Bucescu şi Viorel Bîrleanu, Iaşi, 1984, LXXXIII+333 p.

VI. Lucia Berdan, **Balade din Moldova.** Cercetare monografică. Cu un capitol de etnomuzicologie de Viorel Bîrleanu şi Florin Bucescu, Iaşi, 1986, LII+343 p.

VII. Ion H. Ciubotaru, **Folclorul obiceiurilor familiale din Moldova.** (Marea Trecere). Cu un capitol de etnomuzicologie de Florin Bucescu şi Viorel Bîrleanu, Iaşi, 1986, CXXXVII+443 p.

VIII. Silvia Ciubotaru, Ion H. Ciubotaru, **Ornamente populare tradiţionale din Moldova** (Cusături, ţesături), Iaşi, 1988, LX+358 p.

IX. Viorel Bîrleanu, Florin Bucescu, **Melodii de joc din Moldova,** Iaşi, 1990, 554 p.

https://biblioteca-digitala.ro / https://philippide.ro

LEI 150